

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

19-20 листопада 2024 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

**XIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ**

19-20 листопада 2024 року

**Львів
2024**

УДК 005
ББК 94.3(0)

Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19-20 листопада 2024 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2024. – 247 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються проблеми та перспективи сучасної науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

ЗМІСТ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ	9
<i>Ганжа В.О.</i> БІОТЕХНОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ВІДНОВЛЕННЯ РІДКІСНИХ ТА ЗНИКАЮЧИХ ВИДІВ РОСЛИН	9
<i>Назаркевич І., Голуб С.</i> ВИКОРИСТАННЯ ХВОЙНИХ ПОРІД ДЕРЕВ ЗОНИ ПОЛІССЯ В ДЕРЕВООБРОБНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ	11
ВІЙСЬКОВІ НАУКИ	13
<i>Кравченко В.В.</i> "ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ: ЯК ПІДГОТУВАТИ ОСОБОВИЙ СКЛАД ДО СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ"	13
<i>Примак А.В.</i> ІННОВАЦІЇ У ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСАХ: ВПЛИВ НА НАВЧАЛЬНІ МЕТОДИКИ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	16
<i>Юрченко Д.О.</i> ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ	19
ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ	21
<i>Москаленко М.О.</i> ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЕКОНОМГЕОГРАФІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	21
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	26
<i>Ohrebchuk V.A.</i> FINANCIAL SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT ECONOMY: ESSENCE AND FACTORS OF INFLUENCE	26
<i>Wang Baichao</i> ENHANCING THE EFFECTIVENESS OF EXISTING MANAGEMENT METHODS IN ORGANIZATIONS: A CASE STUDY OF STATE GRID CORPORATION OF CHINA	30
<i>Бегай В.В., Другова В.Т.</i> МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ ЯК ЧАСТИНА ДОХОДІВ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	32
<i>Гандзюк В.О.</i> ВПЛИВ БЮДЖЕТНОГО ДЕФЦИТУ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ.....	36
<i>Головач Ю.М.</i> ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЗА РАХУНОК МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	39
<i>Грецька І.Г.</i> УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ НА РІВНІ ДЕРЖАВИ ТА РЕГІОНІВ.....	42

<i>Карманікова І.Ю.</i> ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	44
<i>Коцман П.І.</i> МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПАНІЙ ДЛЯ ВИХОДУ НА НОВІ РИНКИ.....	47
<i>Кузін Г.І., Реверчук С.К.</i> СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	49
<i>Никончук А.С.</i> ІННОВАЦІЇ, ЯК ДЖЕРЕЛО КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ДЛЯ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ	52
<i>Никончук А.С.</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БЮДЖЕТОМ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	54
<i>Підвисоцька О.В.</i> ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ	56
<i>Половчак І.Р.</i> ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	60
<i>Решітко Н.І.</i> ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ТА РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	64
МЕДИЧНІ НАУКИ.....	66
<i>Лавриненко В.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я	66
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО	69
<i>Легкун О.Г., Улянюк О.Ю.</i> ВІДЕНСЬКА КЛАСИЧНА ШКОЛА ЯК ХУДОЖНІЙ НАПРЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	69
<i>Сосницький Ю.О.</i> ПЛАКАТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОПАГАНДИ В ХХ СТОЛІТТІ. 74	
<i>Цапенко Д.О., Сосницький Ю.О.</i> СИМВОЛІКА І РЕЛІГІЙНІ МОТИВИ В ЖИВОПИСІ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ.....	77
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ.....	80
<i>Антоняк С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ЧИТАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	80
<i>Вялкін О.С., Серга Т.О.</i> СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	83
<i>Гнюсвой Ю.Г., Серга Т.О.</i> ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НАРКОЗАЛЕЖНИХ В ПРАКТИЦІ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	85

<i>Гордієнко Ю.А.</i> МЕТОДИ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	88
<i>Квітка О.А., Серга Т.О.</i> ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЖЕРТВ ДЕСТРУКТИВНИХ КУЛЬТВ В УКРАЇНІ	90
<i>Копанецька В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІМЕННИКА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	93
<i>Лівінська О.В.</i> ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЗАСІБПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІУЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІБІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ	97
<i>Олендер І.О.</i> ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ З БІОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ І ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ	100
<i>Пак А.</i> КОГНІТИВНО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ СТУДЕНТАМ ПЕДАГОГІЧНОГО ВУЗА	103
<i>Паска У.</i> МОВНІ РОЗМИНКИ І КРИГОЛАМИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ СТРУКТУРИ УРОКУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	105
<i>Прихідько А.Ю.</i> РОЛЬ ВИХОВАТЕЛЯ У ЗБЕРЕЖЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ	108
<i>Саженко Л.М.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ НА УРОКАХ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ У СТАРШИХ КЛАСАХ	111
<i>Середюк-Вавдійчик М., Здіховська Т.</i> ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	114
<i>Фролов О.В., Серга Т.О.</i> ЯВИЩА ЕТНОЦЕНТРИЗМУ ТА ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	117
<i>Явон В.М., Серга Т.О.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ШЛЮБНИХ УСТАНОВОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ	120
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	123
<i>Ащаулова Т.А.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПОЛІТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ	123
<i>Кузьмич Ю.</i> ГЕНЕЗА ПРОЄКТУ «ЄДИНЕ ЄВРОПЕЙСЬКЕ НЕБО»	125
<i>Мурашко К.О.</i> МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	128

ПСИХОЛОГІНІ НАУКИ..... 133

Корнута Л.М., Понятовська І.П. МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ..... 133

Мінакова В.О. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МОТИВАЦІЇ НА ЗДАТНІСТЬ ДО АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 136

Носов С.В. ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ РОЗЛАДІВ ПІД ЧАС МІГРАЦІЇ..... 139

Окамбі-Кіндало Ясса Жанін РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ЯК МЕХАНІЗМ ПОДОЛАННЯ НАРЦИСТИЧНОЇ ТРАВМИ..... 142

Переверзєв І.С. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ..... 145

Попроцька І.В. МЕТОД МАНДАЛИ У ПСИХОЛОГІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ..... 147

Ткаченко Л.А. ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ІЗ ЧИСЛА ВПО..... 149

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ..... 152

Гаврилюк С.В. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ 152

Доля О.В., Гетьманчук А.І. УДОСКОНАЛЕННЯ ВЕЛОСИПЕДНОЇ ЕКОЛОГО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ СТЕЖКИ В НАСАДЖЕННЯХ ВОРОТНІВСЬКОГО ЛІСНИЦТВА..... 155

Мельник П.В., Войтюк В.П. ЛІСІВНИЧО-СЕЛЕКЦІЙНА ОЦІНКА НАСАДЖЕНЬ ЯЛИНИ ЗВИЧАЙНОЇ МАНЕВИЦЬКОГО ЛІСНИЦТВА ФІЛІЇ «МАНЕВИЦЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО» 158

Ткачук С.І. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ 163

СОЦІАЛЬНА РОБОТА 165

Ілик М. СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ ЯК НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПРОБЛЕМА 165

Куцїр М.С. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ..... 167

Літенло Н. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ 170

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ	172
<i>Віхляєва Я.Є., Жук Є.Г.</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО САМОВІДНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ	172
ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ	174
<i>Кухаренко С.О.</i> ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	174
<i>Хабаров Н.А., Порохнявий А.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНИХ ТРЕНУВАНЬ ДЛЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ	178
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	181
<i>Stoiko S.A.</i> GRAMMATICAL BORROWINGS AS A WAY OF DEVELOPMENT OF THE ENGLISH LANGUAGE	181
<i>Tsyhikalo H.D., Dekusar G.G.</i> THE IMPORTANCE OF ENGLISH LANGUAGE SKILLS FOR CADETS IN WARTIME	183
ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ	185
<i>Кивлюк І.М.</i> ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ: МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ	185
ХІМІЧНІ НАУКИ	190
<i>Івченко М.М.</i> ЯКІСТЬ ВОДИ В МІСТІ РОМНИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	190
ЮРИДИЧНІ НАУКИ	192
<i>Волошин Б.Р.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З НАРКОТИЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ	192
<i>Воляннюк Д.В.</i> ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН У ДОГОВОРІ НАЙМУ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ	194
<i>Гандзюк В.О.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТ	196
<i>Давидович О.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ЗА УЧАСТЮ САМОКАТІВ	198

<i>Дем'янова О.В.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	200
<i>Доронін С.</i> ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ ПОТРЕБ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ.....	203
<i>Ковратенко А.</i> LEGALIZATION OF MEDICAL CANNABIS: LEGAL CHALLENGES AND RISKS FOR PUBLIC AUTHORITIES	205
<i>Копач Б.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ЗАКРИТОГО ТИПУ	207
<i>Красільніков В.П.</i> УЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ ТА СПОСОБИ ПРОТИДІЇ.....	210
<i>Кукарін Т.І., Резворович К.Р.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПРИ БАНКРУТСТВІ БОРЖНИКА.....	213
<i>Кукарін Т.І., Резворович К.Р.</i> ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ КРИПТОВАЛЮТНИХ АКТИВІВ.....	216
<i>Луценко С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СПАДКОВОГО ПРАВА НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ	219
<i>Маломуж П.Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ МАЙНА ЩО ЗНАХОДИТЬСЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ	225
<i>Назаренко Я.</i> МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНІХ АВІАЦІЙНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ	227
<i>Павленко М.А.</i> ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ	230
<i>Пацула М.О.</i> СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	234
<i>Станкевич В.Е.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	237
<i>Тарута Д.В., Резворович К.Р.</i> ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ОСОБИСТОЇ ТА СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ ПРИ СПАДКУВАННІ	240
<i>Цигікало Г.</i> ОГолошення підозрюваного в розшук як підстава зупинення досудового розслідування у кримінальних провадженнях в умовах надзвичайних правових режимів	242
<i>Чуйко А.В.</i> ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	245

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Ганжа Віта Олегівна

здобувачка вищої освіти

IV курсу ОС «Бакалавр»

ОП Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)

e-mail: vita.hanzha17@gmail.com

*Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка*

БІОТЕХНОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ВІДНОВЛЕННЯ РІДКІСНИХ ТА ЗНИКАЮЧИХ ВИДІВ РОСЛИН

Анотація: втрата біорізноманіття, зокрема рідкісних та зникаючих видів рослин, викликає значне занепокоєння у світовій науковій спільноті. Одним з найефективніших підходів для збереження цих видів є використання сучасних біотехнологічних методів. У даній статті розглянуто основні методи біотехнологічного відновлення рослин, проаналізовано ефективність цих підходів, їх переваги та обмеження у контексті збереження рідкісних видів.

Втрата біорізноманіття, зокрема рідкісних і зникаючих видів рослин, є однією з ключових екологічних проблем сучасного світу. Інтенсивне сільське господарство, урбанізація, вирубка лісів, зміна клімату та інші антропогенні чинники призводять до значного скорочення природних середовищ існування рослин. Це, у свою чергу, ставить під загрозу існування багатьох видів, особливо тих, які мають обмежений ареал розповсюдження та специфічні екологічні вимоги. Традиційні методи збереження, такі як створення заповідників і національних парків, часто виявляються недостатніми для ефективного захисту рослинного біорізноманіття.

Біотехнологічні методи набувають дедалі більшого значення. Використання сучасних біотехнологій, таких як культура тканин, кріозбереження та генетична модифікація, відкриває нові можливості для збереження та відновлення рідкісних і зникаючих видів рослин. Ці підходи дозволяють не лише зберігати генетичний матеріал, але й відновлювати популяції рослин у природі, що є критично важливим для підтримки стабільності екосистем та запобігання вимиранню видів.

Сучасні біотехнологічні підходи до збереження та відновлення рідкісних видів рослин включають кілька ключових методів, які дозволяють не лише зберігати рослини, але й відновлювати їх популяції в природному середовищі [1].

Культура тканин є одним із найбільш поширених біотехнологічних методів у процесах відновлення рослин. Цей метод дозволяє вирощувати рослини з маленьких фрагментів тканин у лабораторних умовах на штучних живильних середовищах. За допомогою техніки культури тканин можна отримувати велику кількість генетично ідентичних рослин, що особливо важливо для видів, які знаходяться на межі зникнення.

Переваги цього методу є швидке розмноження великої кількості рослин, можливість зберегти генетичну ідентичність особин та вирощування рослин незалежно від сезону та умов навколишнього середовища.

Щодо недоліків то деякі види важко адаптуються до методу і звісно процедура потребує спеціалізованих знань та обладнання.

Кріозбереження є інноваційним методом, що дозволяє зберігати генетичний матеріал у рідкому азоті при ультранизких температурах (-196°C). Така технологія дозволяє тривалий час зберігати зразки без втрати їх життєздатності, що забезпечує збереження генетичного резерву для майбутніх відновлювальних програм.

Переваги даного методу – довгострокове зберігання без змін генетичного матеріалу, ефективне рішення для видів, які важко розмножуються традиційними методами.

Недоліки – не всі види рослин можуть не витримувати процес заморожування і розморожування та висока вартість обладнання та утримання кріобанків [2].

Генетична модифікація рослин за допомогою методів генної інженерії, таких як CRISPR/Cas9, дозволяє точно змінювати геноми рослин для підвищення їх стійкості до змін клімату, хвороб або шкідників. Це особливо важливо для збереження видів, які мають низьку генетичну різноманітність та слабку здатність до адаптації.

Переваги – стійкість рослин до стресових умов, можливість впровадження специфічних характеристик для адаптації до змін клімату.

Недоліки – складне регулювання та можливі ризики для природних екосистем [3].

Біотехнологічні методи відновлення рідкісних та знищуючих видів рослин роблять ключову роль у збереженні глобального біорізноманіття та екологічної стабільності.

Кожен із методів має свої переваги та обмеження, тому їх оптимальне застосування потребує комплексного підходу. Важливим завданням є подальший розвиток біотехнологій з підвищення їх ефективності та доступності для широкого впровадження в програми збереження біорізноманітності. Інтеграція біотехнологічних інструментів у глобальні природоохоронні стратегії сприятиме стабільному відновленню та збереженню рослинних видів, що є важливою умовою для підтримки здоров'я екосистеми та забезпечення екологічної безпеки планети.

Таким чином, біотехнологічні методи відновлення рідкісних та зникаючих видів рослин є перспективними інструментами для подолання екологічних викликів сучасності, і їх застосування має стати невід'ємною частиною глобальних зусиль з охорони природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Методи досліджень в біотехнології : конспект лекцій / уклад.: О. С. Волошина, М. М. Антонюк. Київ : Нац. ун-т харч. технологій, 2012. 157 с.
2. Мельничук М. Д., Новак Т. В., Кунах В. А. Біотехнологія рослин : підручник. Київ : ПоліграфКонсалтинг, 2003. 520 с
3. Ніколайчук В. І., Горбатенко І. Ю. Генетична інженерія : підручник. Ужгород : [б.в.], 1999. 182 с.

**Назаркевич Ігор,
Голуб Сергій**

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

ВИКОРИСТАННЯ ХВОЙНИХ ПОРІД ДЕРЕВ ЗОНИ ПОЛІССЯ В ДЕРЕВООБРОБНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Зона Полісся — один з найбільших лісових регіонів України, де хвойні породи дерев займають важливу роль у лісовому господарстві та деревообробній промисловості. Основними видами хвойних порід, які зустрічаються в цьому регіоні, є сосна звичайна, ялина європейська та ялиця. Ці породи мають великий економічний і екологічний потенціал, адже вони активно використовуються в різних галузях деревообробної промисловості, зокрема у виготовленні пиломатеріалів, меблів, будівельних конструкцій, а також паперової продукції [1].

Сосна звичайна, завдяки своїм високим фізико-механічним властивостям та доступності, є однією з основних лісових порід в лісовому господарстві Полісся. Її деревина широко використовується для виготовлення будівельних матеріалів, таких як брус, дошки, а також для виробництва меблів та декоративних елементів інтер'єру. Крім того, сосна має велике значення для енергетики, оскільки її деревина активно використовується як паливо для теплоенергетичних підприємств [2].

Ялина європейська, яка виявляє високу стабільність у змінах вологості і температури, є незамінною в паперовій промисловості. Деревина ялини є м'якшою і більш пористою порівняно з іншими хвойними породами, що робить її ідеальним матеріалом для виробництва паперу. Крім того, ялина часто використовується для виробництва меблів і декоративних виробів завдяки своїй естетичній привабливості [3].

Ялиця є ще однією важливою хвойною породою в лісовому господарстві Полісся. Її деревина характеризується високою щільністю, що робить її цінною для виробництва меблевих плит, а також для виготовлення будівельних конструкцій, які потребують більшої міцності. Ялиця також є популярною серед лісівників через швидкість росту та здатність формувати стійкі лісові насадження.

Усі ці хвойні породи разом створюють основу для сталого розвитку лісової та деревообробної промисловості в Поліссі, підтримуючи баланс між економічними і екологічними вимогами.

Рис. 1.

Частка хвойних порід у лісових насадженнях Полісся

Порода дерева	Площа лісів (га)	Частка (%)	Використання
Сосна звичайна	300,000	60%	Пиломатеріали, будівельні конструкції, меблі
Ялина європейська	120,000	25%	Меблі, паперова промисловість, декор
Ялиця	50,000	10%	Високоякісні будівельні матеріали, меблеві плити
Смерека	30,000	5%	Створення нових лісових культур, паливо

Використання хвойних порід в деревообробній промисловості

Сфера застосування	Сосна звичайна (%)	Ялина європейська (%)	Ялиця (%)
Пиломатеріали	60%	30%	10%
Паперова промисловість	5%	85%	10%
Меблева промисловість	40%	50%	10%
Будівельні конструкції	70%	20%	10%

Загалом, хвойні породи дерев Полісся є основою лісового господарства та деревообробної промисловості регіону, а також сприяють розвитку екологічно сталих практик в лісовому господарстві. Вони забезпечують сировину для різноманітних галузей промисловості, що є важливим фактором для економічного розвитку регіону, підтримки зайнятості та збереження лісових екосистем.

1. Шевчук М.М. Лісове господарство Полісся: науково-практичний посібник. Київ, 2020.
2. Деревина хвойних порід та її використання в промисловості / С. В. Коваль. Луцьк, 2018.
3. Статистичний звіт лісгосподарських підприємств Волинської області за 2020-2023 роки.
4. Постанова «Про затвердження Правил відтворення лісів »: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=303-2007-%EF#Text>
5. Аналітичні матеріали Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

Кравченко Владислав Валентинович
курсант 2 курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Науковий керівник: Волков Юрій Михайлович
викладач кафедри вогневої підготовки

Дніпровський державний
університет внутрішніх справ

"ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ: ЯК ПІДГОТУВАТИ ОСОБОВИЙ СКЛАД ДО СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ"

Вогнева підготовка є невід'ємною складовою професійної діяльності підрозділів Міністерства внутрішніх справ (МВС), оскільки ефективність виконання завдань часто залежить від умінь і готовності особового складу застосовувати зброю в екстремальних ситуаціях. Однак для досягнення високої результативності недостатньо лише технічних знань і навичок — психологічна готовність особового складу до стресових ситуацій є важливим фактором, що визначає його здатність правильно діяти в умовах небезпеки.

Особливості стресових ситуацій у службі правопорядку обумовлені високим рівнем небезпеки, що супроводжує виконання службових обов'язків. Поліцейські та інші працівники правоохоронних органів регулярно стикаються з ситуаціями, які потребують прийняття швидких рішень у стресових умовах, таких як затримання злочинців, боротьба з агресією, робота з жертвами насильства, а також реагування на надзвичайні події. Ці ситуації часто пов'язані з фізичними і психологічними ризиками, що можуть спричинити емоційну напругу, тривожність, страх або паніку. Зазвичай стресові фактори посилюються під впливом непередбачуваності ситуацій, необхідності швидко реагувати і приймати рішення під тиском часу, а також під загрозою для власного життя та здоров'я. Оскільки стрес може серйозно вплинути на ефективність дій, важливо розуміти його вплив на психологічний стан працівників і використовувати відповідні методи підготовки для управління стресом.

Психологічні аспекти вогневої підготовки полягають у розвитку у особового складу здатності ефективно діяти в умовах стресу та небезпеки, що виникають під час застосування вогнепальної зброї. Важливими елементами є формування емоційної стабільності, стійкості до стресу, самоконтролю та здатності швидко приймати рішення під час реальних загроз. Психологічна підготовка включає тренування для зниження рівня тривожності, управління агресією і панікою, а також підтримку групової

координації в екстремальних ситуаціях. Це дозволяє мінімізувати помилки і підвищити ефективність дій у бойових або надзвичайних обставинах.

Методи психологічної підготовки особового складу правоохоронних органів спрямовані на формування емоційної стійкості, здатності швидко приймати рішення в стресових ситуаціях та ефективно діяти в умовах небезпеки. Одним із основних методів є тренування в умовах, максимально наближених до реальних бойових або екстремальних ситуацій, що дозволяє особовому складу адаптуватися до стресу і вчитися діяти під тиском. Психологічні тренінги, зокрема на розвиток самоконтролю, управління емоціями та зниження тривожності, допомагають підвищити стресостійкість. Важливим аспектом є також навчання технік релаксації та самозаспокоєння, що дозволяють зберігати ясність думок і контролювати емоційні реакції під час виконання завдань.

Крім того, велике значення має групова психологічна підтримка, яка включає командні тренування, де важлива не лише індивідуальна підготовка, а й взаємодія в команді в умовах стресу. Психологічні методи, що базуються на когнітивно-поведінкових підходах, допомагають змінити сприйняття стресових ситуацій, навчають коригувати емоційні реакції і зменшувати негативний вплив страху або паніки. Післяопераційна психологічна реабілітація також є важливою складовою підготовки, оскільки допомагає запобігти виникненню посттравматичного стресового розладу та сприяє відновленню психічного здоров'я після виконання складних або небезпечних завдань.

Загалом, ці методи допомагають особовому складу бути готовими до реальних загроз, зберігати психологічну стабільність у складних умовах і ефективно виконувати свої обов'язки.

Психологічна підтримка після виконання стресових завдань є важливою складовою частиною професійної підготовки особового складу правоохоронних органів, оскільки високий рівень стресу, з яким стикаються працівники під час виконання складних або небезпечних завдань, може мати серйозні наслідки для їхнього психічного здоров'я. Після інтенсивних стресових ситуацій, таких як операції з високим ризиком або зустрічі з агресивними злочинцями, важливо здійснити своєчасну психологічну реабілітацію, щоб запобігти виникненню посттравматичного стресового розладу (ПТСР) і підтримати емоційну стабільність.

Цей процес включає індивідуальні або групові психологічні консультації, на яких працівники мають можливість обговорити пережитий досвід, виразити свої емоції та отримати професійну допомогу для подолання психологічних наслідків стресу. Важливим аспектом є забезпечення комфортного середовища, де особовий склад може безпечно обговорити свої переживання, не боячись осуду чи стигматизації. Крім того, психологи можуть використовувати методи когнітивно-поведінкової терапії для допомоги у зміні негативних установок, які виникають після травматичних подій.

Психологічна підтримка включає також методи релаксації, медитації та дихальних вправ, які сприяють відновленню психоемоційного стану та зниженню рівня тривожності. Це дозволяє працівникам повернутися до повсякденної роботи з відновленими силами і зниженою емоційною напругою, забезпечуючи тим самим ефективність і безпеку виконання службових обов'язків у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гладкий Д.П. Психологічні аспекти вогневої підготовки майбутніх поліцейських // Актуальні проблеми вітчизняного права в дослідженнях молодих вчених у світлі євроінтеграційних процесів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Курсантів, студентів, слухачів, ад'юнктів (аспірантів) та докторантів (м. Дніпро, 18 трав. 2017 р.). Дніпро : ДДУВС, 2017. С. 112-115.
2. Наточій А. Д., Смаль П. В. Вогнева підготовка – складова професійної компетентності майбутніх офіцерів поліції. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 4. С. 329–333
3. Поливанюк В., Бодирев Д., Завістовський О. Правові та методичні основи організації вогневої та фізичної підготовки працівників територіальних органів Національної поліції України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. Спец. вип. № 2 (115). С. 679–683.

Примак Артем Вікторович
курсант н.г ДР-344 факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Науковий керівник: **Каліман Максим Романович**
сарший викладач кафедри вогневої підготовки

Дніпровський державний
університет внутрішніх справ

ІННОВАЦІЇ У ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСАХ: ВПЛИВ НА НАВЧАЛЬНІ МЕТОДИКИ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ

Тема є актуальною, адже сучасні збройні конфлікти потребують нових підходів до підготовки особового складу. Швидкий розвиток технологій, таких як смарт-зброя, високоточні боєприпаси та інтеграція штучного інтелекту у військові системи, змінює характер ведення бойових дій. Це, у свою чергу, вимагає адаптації навчальних методик, щоб забезпечити військових необхідними знаннями та навичками для ефективного використання новітнього озброєння. Вплив інновацій на навчальні методики вогневої підготовки в Україні також має стратегічне значення в умовах сучасних викликів національній безпеці. Підвищення рівня підготовки військовослужбовців сприятиме зміцненню обороноздатності країни та оптимізації витрат на навчання. Інтеграція нових технологій дозволяє розширити можливості індивідуальної та групової підготовки, а також створює передумови для ефективної взаємодії між підрозділами. Таким чином, дослідження цієї теми дозволяє не лише удосконалити військову освіту, а й сприяє підвищенню конкурентоспроможності України у сфері оборонних технологій.

Одним із ключових напрямів підготовки співробітників Національної поліції України є впровадження сучасних технологій у навчальні методики, особливо щодо використання інноваційних зразків вогнепальної зброї. На другому етапі підготовки ефективним інструментом є тренування без використання набоїв із залученням навчальної зброї або електронних стрілецьких тренажерів. Електронний стрілецький тренажер – це сучасний програмно-апаратний комплекс, що дозволяє моделювати реальні умови стрільби з різних видів зброї, надаючи змогу відпрацьовувати техніку стрільби без витрат ресурсів. Такий підхід не лише забезпечує економію боєприпасів, але й дозволяє проводити тренування у більш безпечних умовах, що особливо важливо на початкових етапах навчання [1, с. 146-150].

Використання електронних тренажерів у контексті вогневої підготовки сприяє підвищенню ефективності навчального процесу. Ці комплекси забезпечують можливість виконувати всі основні елементи техніки стрільби з візуалізацією результатів, що робить навчання наочним і зрозумілим. Крім того, тренажери дозволяють інструктору оперативнo коригувати помилки та надавати зворотний зв'язок, що сприяє швидшому засвоєнню навичок. Інтеграція таких технологій у навчальні програми Національної

поліції стає невід'ємною частиною процесу підготовки сучасних фахівців, які мають бути готовими до виконання службових завдань із застосуванням новітніх зразків зброї.

Прикладом сучасних інновацій у зброї та боєприпасах в Україні є розробка високоточної артилерійської системи «Богдана». Це самохідна гаубиця калібру 155 мм, створена для використання боєприпасів стандарту НАТО. Її основними перевагами є висока точність, дальність ураження до 40 км і мобільність, що дозволяє швидко змінювати позицію після пострілу. Вперше «Богдана» успішно зарекомендувала себе під час оборони українських позицій у сучасних бойових умовах [2, с. 55-58]. Інновації у зброї та боєприпасах, такі як гаубиця «Богдана» можуть бути інтегровані в навчальний процес для вдосконалення підготовки військових і силових структур. Їхнє використання у навчанні допомагає розвивати не лише технічні навички, але й тактичне мислення, прийняття рішень у складних умовах та вміння працювати з сучасними технологіями. Наприклад, можна створювати програмні комплекси, які моделюють роботу з такими системами, як гаубиця «Богдана». Це дозволить курсантам відпрацьовувати техніку стрільби, взаємодію екіпажу та тактику ведення вогню без ризику для безпеки та витрат боєприпасів.

Створення окремих модулів у програмах вогневої підготовки, присвячених роботі з новітнім озброєнням, дозволить забезпечити теоретичну та практичну підготовку курсантів для застосування інноваційних систем на полі бою. Таким чином, впровадження інновацій у навчальний процес сприяє підготовці сучасних професіоналів, які готові ефективно використовувати передові технології в бойових умовах.

Переваги інновацій у зброї та боєприпасах для навчальних методик вогневої підготовки включають значне підвищення ефективності навчання та оптимізацію витрат. Використання таких технологій, як електронні стрілецькі тренажери, віртуальна реальність і симулятори бойових дій, дозволяє створити безпечне середовище для відпрацювання складних навичок. Це також забезпечує економію ресурсів, таких як боєприпаси та паливе для техніки. Інноваційні методики дозволяють адаптувати тренування під сучасні вимоги, включаючи роботу з новітнім озброєнням, наприклад, високоточними системами чи безпілотниками. Завдяки інтерактивним тренажерам інструктори мають змогу оперативно аналізувати помилки, надавати зворотний зв'язок і коригувати навчальний процес, що сприяє підвищенню професійного рівня військових.

Однак, існують і недоліки впровадження інновацій у навчальні методики. По-перше, високий рівень затрат на придбання, обслуговування та модернізацію сучасних тренажерів і технічних засобів може бути фінансово обтяжливим для державного бюджету. По-друге, навчання з використанням електронних симуляторів не завжди повністю відображає реалії бойових умов, таких як стресові ситуації, погодні умови чи непередбачуваність супротивника. Це може створювати ілюзію безпеки та недостатню підготовленість до реальних викликів. Крім того, інтеграція нових технологій вимагає підготовки інструкторів, що також займає час і ресурси [3, с. 246-249]. Тому важливо забезпечити збалансований підхід, поєднуючи інновації з традиційними методами, для досягнення максимальної ефективності вогневої підготовки.

Отже, як висновок, інновації у зброї та боєприпасах мають значний вплив на модернізацію навчальних методик вогневої підготовки в Україні. Вони забезпечують ефективніше засвоєння навичок, підвищують безпеку тренувань та оптимізують використання ресурсів. Сучасні тренажери, симулятори та віртуальна реальність

відкривають нові можливості для підготовки військових і співробітників правоохоронних органів, адаптуючи їх до використання передових технологій.

Інновації не повинні повністю замінювати традиційні практичні заняття, оскільки реальні бойові умови потребують фізичної і психологічної стійкості, які неможливо повністю змоделювати. Збалансований підхід, який поєднує новітні технології та класичні методи підготовки, дозволить створити ефективну систему навчання, що відповідатиме сучасним вимогам та забезпечить високий рівень підготовки військових і правоохоронців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Матросов М.В., Атаманенко І.О., Араба-джі О.М. Методичні рекомендації щодо викладання вогневої підготовки в підрозділах Національної гвардії України. Молодий вчений № 11 (75) (2019). с. 146–150.
2. Писаренко О.Т.В. Глобальні технологічні тренди у сфері озброєння та військової техніки [Електронний ресурс] / Т. Писаренко, Т. Кваша. Київ: УкрІНТЕІ, 2020. 89 с.
3. Бодирев, Д. А., & Завістовський, О. Д. (2023). Нові підходи у методиці викладання вогневої підготовки під час воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство, 3, 246-249. URL: https://app-journal.in.ua/wpcontent/uploads/2023/07/APP_03_2023_PRINT.pdf#page=246

Юрченко Д.О.

*курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Науковий керівник: **Волков Ю.М.**
викладач кафедри вогневої підготовки*

*Дніпровський державний
університет внутрішніх справ*

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

При поводженні зі зброєю, незважаючи на контекст використання, першочерговим завданням є забезпечення особистої безпеки оператора та безпеки оточуючих. Це основна передумова для виконання службових обов'язків, включаючи захист держави, забезпечення публічної безпеки та порядку. Передусім, оператор повинен мати достатні навички та знання щодо безпечного та ефективного використання зброї. Неправильне використання зброї може призвести до небажаних наслідків, включаючи випадкові травми або загибель людей, тварин або завдання матеріальної шкоди.

Другим аспектом є дотримання встановлених законом вимог щодо використання зброї. Відповідно до статті 46 Закону України «Про Національну поліцію», використання зброї повинно бути обґрунтоване конкретними обставинами та діями особи. У виняткових випадках поліцейським надається право відкривати вогонь без попередження у випадках негайної загрози життю чи здоров'ю [1]. Третім важливим аспектом є належність практичних навичок відкриття вогню. Більшість поліцейських, особливо жінок, мають обмежений досвід у використанні вогнепальної зброї, що потребує додаткової навчання та практики на полігонах. Важливою є також належна підготовка з обслуговування та обробки зброї для забезпечення її надійності та ефективності.

Четвертим аспектом є стан зброї та її зберігання. Зброя повинна зберігатися у належному стані, змащена та почищена для запобігання затримок та збоїв при стрільбі. Вона також повинна зберігатися у спеціальних приміщеннях згідно з встановленими вимогами забезпечення безпеки та експлуатації озброєння в Національній поліції України [2, с. 63].

Усі ці аспекти взаємопов'язані та відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки під час використання зброї та виконанні службових обов'язків. Недотримання будь-якого з них може призвести до серйозних наслідків, тому необхідно приділяти їм належну увагу та ресурси для підготовки та підтримки належного рівня професійної компетентності поліцейських [4, с. 15].

Вогнева підготовка є однією з найважливіших складових професійної підготовки співробітників поліції та інших правоохоронних органів. Цей аспект надає їм необхідні навички та вміння для ефективного використання вогнепальної зброї в різноманітних

ситуаціях. Однак, ефективність вогневої підготовки значною мірою залежить від методів, які використовуються під час навчання.

Перший етап вогневої підготовки часто включає заняття у стрілецькому тирі або з використанням електронних стрілецьких тренажерів. Проте, важливо зазначити, що деякі методи, які рекомендується використовувати на цьому етапі, можуть не відповідати реальним умовам застосування вогнепальної зброї [3].

Наприклад, одним з рекомендованих методів є натискання на спусковий гачок серединою подушки нігтьової фаланги. Це робиться з метою забезпечення стабільного положення зброї та уникнення непередбачуваних реакцій при натисканні на спусковий гачок. Хоча цей підхід може бути корисним для навчання базових навичок, він може бути непрактичним у реальних умовах стрільби. Інший метод передбачає виконання прицільного пострілу вхолосту з метою вивчення та контролю положення частин прицільного пристрою. Цей підхід може бути корисним для вдосконалення точності стрільби, але також може не враховувати реальні умови стрільби в ситуаціях, що вимагають швидкої та реактивної дії [2, с. 73].

Щодо використання електронних стрілецьких тренажерів, важливо зазначити, що вони можуть бути корисними для навчання та вдосконалення техніки стрільби. Проте, вони не можуть повністю замінити реальний тир або стрільбище, оскільки не відтворюють усіх аспектів стрільби, таких як фізичний дискомфорт та психологічний стрес.

Отже, необхідно ретельно обирати методи вогневої підготовки з урахуванням їх відповідності реальним умовам та ситуаціям застосування вогнепальної зброї. Незважаючи на переваги електронних стрілецьких тренажерів, робота з реальною зброєю в тирі або на стрільбищі залишається невід'ємною частиною професійної підготовки стрілка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про Національну поліцію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
2. Маслій О.М. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння у вищих військових навчальних закладах : автореф. дис.... д-ра пед. наук :13.00.04. Хмельницький,2020.43 с.
3. Медвідь М. М. та ін. Система внутрішнього забезпечення якості вищого військового навчального закладу: особливості, умови розвитку : монографія. Київ: КІ НГУ,2023.107 с.
4. Самсонов Ю. В. та ін. Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до застосування протитанкового ракетного комплексу(ПТРК)«Стugna-П» у різних умовах службово-бойової (оперативної) діяльності. Теорія та методика навчання.2022. No 49. Т.2. С.32–37.

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

УДК 004.8:378

Москаленко Микола Олександрович
e-mail: niktoskalenko01@gmail.com

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЕКОНОМГЕОГРАФІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Інтеграція штучного інтелекту в аксіологічну матрицю професійної підготовки економгеографів у закладах вищої освіти вимагає всебічного аналізу її когнітивно-епістемологічних наслідків. Упровадження автоматизованих алгоритмів для персоналізованого моделювання освітніх траєкторій стимулює адаптивну трансформацію педагогічних методик, що базуються на полісемантичній інтерпретації студентських компетентностей. Така реорганізація сприяє утвердженню динамічних освітніх моделей, здатних до гнучкого варіювання під впливом варіативних навчальних контекстів [2, с. 177]. Експансія інтелектуальних технологій у систему академічного навчання постає як об'єкт глибоких дискусій, що зосереджуються на потенціалі штучного інтелекту в автоматизації процесів діагностики знань і формуванні об'єктивізованих механізмів оцінювання. Попри прогресивність такого підходу, залишається невирішеним питання методологічної валідності подібних систем, зокрема в аспекті їхньої здатності враховувати культурно-ціннісні аспекти освітнього середовища, які є невід'ємними для збереження гуманістичної парадигми географічної освіти.

Наразі штучний інтелект забезпечує інструментальну платформу для алгоритмізації аналітичних процесів у навчальній діяльності. Використання біфуркаційних моделей обробки даних, уможливлене когнітивними технологіями, дозволяє створювати індивідуалізовані траєкторії для навчання, зокрема економгеографів у закладах вищої освіти, які базуються на ретельному аналізі поведінкових патернів й психолого-педагогічних характеристик суб'єктів освітньої діяльності [1]. Унаслідок цього формується ідея глибоко персоналізованої освіти, що підвищує рівень когнітивної мотивації та знижує ризики академічної прокрастинації.

Викладацький корпус, як основний носій педагогічного знання, стоїть перед необхідністю ґрунтовної акультурації до цифрової реальності. Здійснення комплексної ресоціалізації та підвищення їхньої цифрової грамотності стає ключовим елементом у забезпеченні повноцінної інтеграції інноваційних підходів у професійну підготовку [5]. Така адаптація вимагає не лише освоєння технологічного інструментарію, але й критичного осмислення його впливу на педагогічні парадигми та концептуальні засади освітньої діяльності.

На нашу думку, імплементація інтелектуальних систем у структуру підготовки економгеографів у закладах вищої освіти вимагає переосмислення методологічних

підходів. Домінантними стають принципи адаптивності й прогностичності, що забезпечують побудову персоналізованих освітніх траєкторій здобувачів освіти. Завдяки симуляції когнітивних процесів відбувається автоматизація збору та аналізу даних про освітні результати, що дозволяє виявляти закономірності й потенційні проблеми ще до їхнього виникнення. Така перспектива, втім, потребує обережного застосування, аби уникнути ризиків технологічної надмірності.

Когнітивно-еволюційний підхід до навчання, що базується на співіснуванні традиційних дидактичних моделей і новітніх цифрових рішень, визначає важливість залучення майбутніх економгеографів до активного опанування інтелектуальних систем. Найявність механізмів машинного навчання й нейронних мереж створює можливості для поглибленого аналізу освітніх даних, але одночасно ставить питання про відповідальність і достовірність отриманих результатів. Задля уникнення негативних наслідків виникає потреба у формуванні критичного мислення й метакогнітивних навичок [5]. Дилеми, пов'язані з конфіденційністю, алгоритмічними упередженнями й нерівномірним доступом до технологій, вимагають розробки системних механізмів регулювання. Соціальна відповідальність освітянського співтовариства стає вирішальним фактором у процесі побудови довгострокової стратегії цифровізації, яка забезпечує інклюзивність і справедливість.

Складність процесів, що супроводжують інтеграцію інтелектуальних технологій, проявляється також у необхідності реорганізації традиційної взаємодії між ментором і здобувачем освіти. Виникає нова педагогічна модель, що передбачає роль викладача як фасилітатора, який координує застосування інтелектуальних систем і водночас залишається ключовим носієм педагогічної мудрості [4]. Така модель забезпечує збереження балансу між людським фактором і технократичним компонентом освітнього середовища.

У контексті неспинного технологічного прогресу, інтеграція штучного інтелекту у професійну підготовку економгеографів у закладах вищої освіти стала не лише необхідною, але й стратегічною вимогою для сучасних освітніх систем. Європейські країни, прагнучи залишатися на передовій інноваційного розвитку, активно впроваджують передові технології штучного інтелекту, що сприяють глибокій персоналізації навчання, вдосконаленню методик викладання та оптимізації освітніх процесів. У свою чергу, Україна, визнаючи критичну важливість цифрових трансформацій для зростання конкурентоспроможності вітчизняної освіти, також робить вагомі кроки у напрямі створення умов для ефективного використання цих технологій. Розроблену нами таблицю присвячено порівнянню підходів і програм, що реалізуються у провідних європейських країнах та Україні, з акцентом на застосування штучного інтелекту в академічному середовищі (Таблиця 1).

Таблиця 1

Інноваційні підходи до впровадження штучного інтелекту у вищу освіту: порівняльний аналіз європейських стратегій та національних ініціатив України

Джерело: систематизовано автором на основі [3;4;5]

Країна	Підходи до використання штучного інтелекту	Програми та ініціативи
Великобританія	Великобританія, що є одним із лідерів у сфері технологічних інновацій, застосовує принципи когнітивних технологій та нейромережових систем, забезпечуючи високий рівень персоналізації освітнього процесу	<i>AI for Education Initiative</i> – програма, що інтегрує адаптивні освітні платформи з елементами штучного інтелекту в університетах Оксфорда, Кембриджа. Використання технології глибинного навчання для наукових досліджень і розробок у рамках університетських лабораторій.
Німеччина	Інтелектуальні системи, спрямовані на розвиток автономних освітніх середовищ, що дозволяють адаптувати навчання відповідно до індивідуальних потреб здобувача освіти, активно розвиваються на базі науково-дослідницьких центрів	<i>AI Campus</i> – інтеграція технологій штучного інтелекту в освітні платформи, розвиток етапів взаємодії здобувачів освіти із системами, що базуються на нейромережах. Проект <i>AI for Science</i> активно підтримує дослідження в університетах Технічного університету Мюнхена.
Франція	Франція виводить на передній план стратегію створення інтегрованих платформ для навчання та наукових досліджень, об'єднуючи штучний інтелект із новітніми методами прогнозування та моделювання	<i>AI for Humanity</i> – амбіційна стратегія, що включає застосування штучного інтелекту в освіті, культурі та науці. Національний інститут інтелектуальних систем і автоматизації реалізує ініціативи з адаптації технологій у вищій освіті.
Швеція	Швеція застосовує комплексний підхід, об'єднуючи технології адаптивного навчання з платформами на основі штучного інтелекту, що орієнтовані на високий рівень індивідуалізації навчання	<i>AI Education Initiative</i> – програма з інтерфейсами штучного інтелекту, що дають змогу викладачам оптимізувати підходи до навчання на основі студентських результатів. Інноваційні проекти на рівні університетів Стокгольма та Лунда.
Нідерланди	Високий рівень впровадження адаптивних систем та автоматизованих платформ для аналізу ефективності навчання ставить Нідерланди серед лідерів у застосуванні передових технологій у галузі освіти	<i>Personalized AI Tutoring Systems</i> – використання освітніх програм, що враховують індивідуальні потреби студентів, розроблених за допомогою глибокого навчання та нейромереж. Університети Амстердама активно інтегрують ці технології в освітній процес.

Таблиця 1

**Інноваційні підходи до впровадження штучного інтелекту у вищу освіту:
порівняльний аналіз європейських стратегій та національних ініціатив України**
Джерело: систематизовано автором на основі [3;4;5]

Іспанія	Іспанія виводить на перший план інтеграцію міждисциплінарних досліджень, об'єднуючи дані з різних секторів для розвитку гнучких освітніх середовищ, заснованих на інтелектуальних технологіях	<i>AI-Driven Learning Platforms</i> – програма, що надає можливість викладачам адаптувати курси з урахуванням персоналізованих даних студентів. Університет Барселони реалізує проекти в рамках цієї ініціативи.
Фінляндія	Фінляндія, впроваджуючи системи на основі штучного інтелекту, орієнтується на максимальну інтеграцію технологій в інклюзивне навчання, надаючи рівні можливості всім студентам через адаптивні навчальні моделі.	<i>AI Learning Tools</i> – програма, що дозволяє використовувати інтелектуальні системи для аналізу навчальних результатів студентів, забезпечуючи покращену підтримку процесу навчання.
Італія	Італія активно розвиває стратегії на базі штучного інтелекту для удосконалення освітніх процесів через взаємодію з віртуальними навчальними помічниками та системами глибокого навчання	<i>Artificial Intelligence in Higher Education</i> – програма, що сприяє розвитку онлайн-платформ для дистанційного навчання, зокрема в університетах Риму та Мілану. Розвиток технологій для інтерактивних освітніх систем.
Польща	Польща, орієнтуючись на інтелектуальні системи, використовує методи прогнозування для оптимізації освітніх програм, підвищуючи ефективність навчання завдяки технологіям автоматизації	<i>AI Learning Platforms</i> – проекти, що зосереджуються на оптимізації освітніх курсів з урахуванням індивідуальних результатів студентів. Варшавський університет активно реалізує ці стратегії у своїх освітніх програмах.
Чехія	Чеська Республіка, спираючись на інноваційні технології, реалізує програми, що включають елементи штучного інтелекту для підтримки освітніх процесів у закладах вищої освіти	<i>Czech AI Education Initiative</i> – націлена на розробку адаптивних навчальних інструментів із використанням технологій штучного інтелекту, реалізованих у провідних університетах Чехії.

Таблиця 1

**Інноваційні підходи до впровадження штучного інтелекту у вищу освіту:
порівняльний аналіз європейських стратегій та національних ініціатив України**
Джерело: систематизовано автором на основі [3;4;5]

Україна	Україна активно впроваджує інструменти штучного інтелекту в освітній процес, здійснюючи адаптацію до вимог сучасного освітнього середовища. Розвиток штучного інтелекту є важливою складовою стратегії державної політики в галузі освіти	<i>Кабінет Міністрів України розпорядженням від 2 грудня 2020 р. № 1556-р, схвалив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні</i> – ініціатива, що спрямована на інтеграцію штучного інтелекту в освітні програми, розробку програм для адаптивного навчання, зокрема, в університетах Києва та Харкова. Програма <i>Електронний кампус</i> – забезпечення доступу до освітніх матеріалів за допомогою технологій штучного інтелекту.
----------------	---	--

Узагальнюючи, варто зазначити, що синкретизм когнітивних технологій із традиційними освітніми моделями створює підґрунтя для формування нової онтології освіти. Однак довгострокова ефективність таких інновацій залежить від здатності науково-освітніх інституцій до екологічного впровадження технологій із урахуванням системних ризиків, мультидисциплінарного підходу та забезпечення балансу між технократичною раціональністю й гуманістичною аксіологією. Реалізація потенціалу штучного інтелекту у професійній підготовці стає запорукою формування освітнього простору, здатного відповідати викликам цифрової доби. Інтеграція алгоритмічних систем із гуманітарними принципами дозволяє створювати освітні моделі, що сприяють розвитку особистості, інтелектуальних здібностей і професійної компетентності економікогеографів, необхідних для успішної реалізації в умовах динамічних соціально-економічних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аксьонова О. Ф., Торяник Д. О., Новікова В. Є. Переваги та ризики використання штучного інтелекту у навчальному процесі ЗВО. Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції «Модернізація вищої освіти та забезпечення якості освітньої діяльності в умовах європейської інтеграції». 2024. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/58764/1/conf-18-10-24-materialy-61.pdf>
2. Гуревич Р., et al. Інтеграція штучного інтелекту в сферу освіти: проблеми, виклики, загрози, перспективи. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2024. № 72. С. 170-186.
3. Сахно Л. А. Штучний інтелект у закладах вищої освіти: проблеми та перспективи. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: збірник науково-методичних праць. Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного. Запоріжжя: ТДАТУ, 2024. Вип. 27. С. 340-350
4. Chan C. A comprehensive AI policy education framework for university teaching and learning. *International journal of educational technology in higher education*. 2023. № 20.1. URL: <https://link.springer.com/article/10.1186/s41239-023-00408-3>
5. Kelly A., Sullivan M., Strampel K. Generative artificial intelligence: University student awareness, experience, and confidence in use across disciplines. *Journal of University Teaching & Learning Practice Journal of University Teaching & Learning Practice*. 2023. Volume 20, Issue 6. URL: [https://ro.ecu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=4007&&context=ecuworks2022-2026&&sei-redir=1&referer=https%3A%2F%2Fscholar.google.com.ua%2Fscholar%3Fas_ylo%3D2020%26q%3DAI%2Bin%2Buniversity%2B%26hl%3Duk%26as_sdt%3D0%2C5%26authuser%3D1#search="AI university"](https://ro.ecu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=4007&&context=ecuworks2022-2026&&sei-redir=1&referer=https%3A%2F%2Fscholar.google.com.ua%2Fscholar%3Fas_ylo%3D2020%26q%3DAI%2Bin%2Buniversity%2B%26hl%3Duk%26as_sdt%3D0%2C5%26authuser%3D1#search=)

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Ohrebchuk Viktoriia Anatoliivna
applicant for the second (master's) level of higher education
of the Faculty of Finance and Business Management
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine

FINANCIAL SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT ECONOMY: ESSENCE AND FACTORS OF INFLUENCE

Financial security is an important aspect of any enterprise, because in today's conditions it is necessary to be able to successfully withstand various threats and risks. A high level of financial security is one of the main factors of the ability to support the main development strategy.

There are many definitions of financial security in the economic literature, but it is mostly interpreted as "financial stability and/or protection from threats; the main purpose of financial security is to guarantee the financial stability and maximum efficiency of the enterprise during the current period and high development potential in the future; the main condition is the ability to withstand existing and potential dangers and threats that may cause financial damage to the enterprise" [1].

The goal of financial security is to ensure stability and long-term sustainability by maximizing the use of the enterprise's resources at the current moment and creating a high potential for future development.

Agricultural enterprises (AEs) play an important role in ensuring the sustainable development of the country's economy, as the priority is balanced development with due regard to environmental and social aspects. According to preliminary estimates of the Ministry of Economy of Ukraine, agriculture is one of the main factors of Ukraine's GDP growth in January-October 2023 [2]. Therefore, the issue of financial security of agricultural enterprises is becoming even more important.

The financial security of agricultural enterprises in a sustainable development economy is a state characterized by (Figure 1):

- protection of the economic interests of the agricultural enterprise from internal and external threats;
- the ability to generate sufficient funds for self-financing, sustainable development and fulfillment of obligations to creditors, investors and the state;
- balanced development, taking into account environmental and social aspects.

The sustainable development economy is a model of economy that is primarily aimed at meeting the needs of modern society without compromising the needs of future generations and balancing economic, environmental and social development. The financial security of agricultural enterprises in a sustainable development economy is characterized by:

- increasing role of environmental and social factors in ensuring financial security of agricultural enterprises;

- agricultural enterprises should implement sustainable agricultural practices in order to minimize the negative impact on the environment and social sphere;
- state policy, in its turn, should stimulate the development of agricultural enterprises that implement the principles of sustainable development.

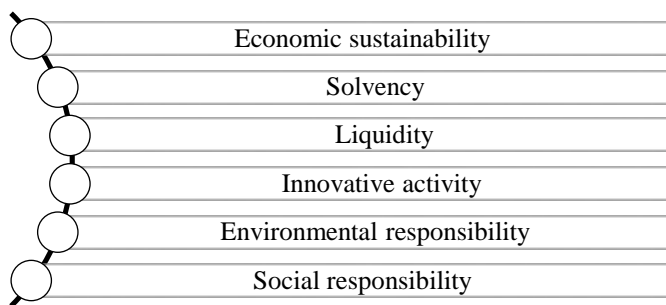

Fig.1. Main characteristics of the financial security of the agricultural enterprise in the context of the sustainable development economy*

**Source: created by the author*

Particular attention in the process of ensuring the financial security of an enterprise should be paid to the study of factors influencing its financial and economic activities. This is an important stage, as it allows the enterprise to timely predict the emergence of threats to its financial and economic activities, provides opportunities to develop timely plans for overcoming the crisis, develop plans for implementing actions in case of unforeseen circumstances, and also makes it possible to adjust the enterprise's development strategy in order to achieve the set tasks in the future and obtain benefits.

To date, the significant factors affecting the financial security of Ukrainian agribusinesses are the war with Russia (destruction of agricultural infrastructure, impossibility of relocation, destruction and damage to property, finished products, animals, etc.); lack of working capital and seed, which entails a reduction in sown areas and problems with harvesting; competition both on the domestic and international markets; rising costs of materials on the market; and a decrease in the purchasing power of domestic consumers.

In general, all the factors that affect the financial security of an agricultural enterprise can be divided into two groups: external and internal.

External factors are those that an enterprise cannot control, so their impact can only be minimized by adapting to them. Such factors include: the state of the global and domestic agricultural markets; price conditions; natural conditions; regulatory environment; geopolitical situation, etc.

Internal factors, on the contrary, are under the control of the company, so the level of financial security depends on their influence. These include, in particular: production efficiency; organizational and managerial level; financial policy of the enterprise; and human resources.

A more detailed analysis of potential threats and risks to the activities of the agricultural enterprise can be carried out using PEST analysis. This is a management method that allows businesses to assess the main external factors affecting their

operations in order to become more competitive in the market. The acronym stands for political, economic, social, and technological [3] (Figure 2).

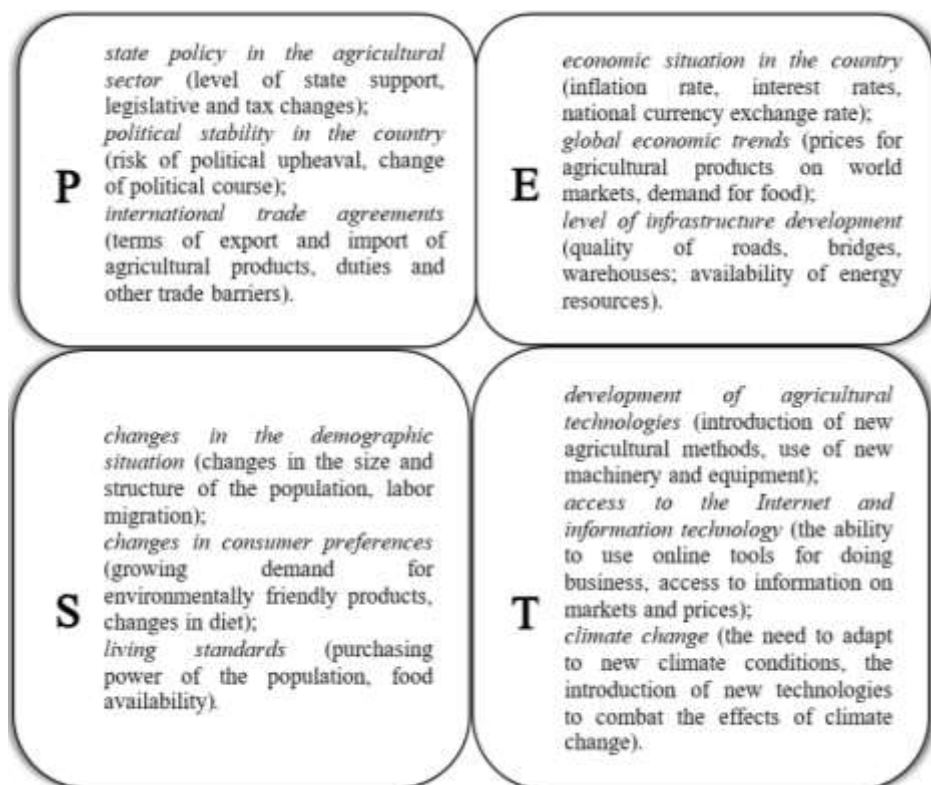

Fig.2. PEST-analysis of the environment of agricultural enterprises*

*Source: created by the author

The analyzed threats using the PEST analysis make it possible to form a system for ensuring the financial security of the agricultural enterprise. The mechanism for ensuring the financial security of enterprises should take into account all its interests so that the limited financial resources do not negatively affect the company's sustainability and competitiveness. The starting point for the formation of a mechanism to ensure the financial security of the agricultural enterprise is to determine the system of priority financial and economic interests of enterprises.

The financial interests of an agricultural enterprise can be different, but they are mainly aimed at maximizing profits; increasing the stability of the financial condition; generating sufficient financial resources and managing them effectively; neutralizing and minimizing financial risks; attracting investments, introducing innovations and technical support for activities.

An appropriate level of financial security of an enterprise ensures interaction and coordination of financial interests of enterprises with the interests of the external environment. This is due to the growing contradictions both between the agricultural enterprises of one country and at the international level. Therefore, the financial security of the AEs is to ensure the realization of their strategic interests by using the opportunities of the external environment with the use of productive interaction with the external environment [4] and ensuring the realization of the national interests of security actors.

REFERENCES

1. Орлик О. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2015. № 2(19). С. 222–232. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v2i19.57391>
2. Перун В. Мінекономіки заявило, що у жовтні зростання ВВП прискорилось до 10,5%. LB.ua. URL: https://lb.ua/economics/2023/11/24/585879_minekonomiki_zayavilo_shcho_zhovtni.html
3. What Is PEST Analysis. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/p/pest-analysis.asp>
4. Демченко І., Гривківська С. Імперативи зміцнення фінансової безпеки аграрних підприємств України. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/14755/1/6.pdf>

Wang Baichao,
student

Sumy National Agrarian University
Scientific supervisor: Inna Nazarenko
doctor of Economic Sciences, professor,
Sumy National Agrarian University

ENHANCING THE EFFECTIVENESS OF EXISTING MANAGEMENT METHODS IN ORGANIZATIONS: A CASE STUDY OF STATE GRID CORPORATION OF CHINA

In today's rapidly transforming energy sector, organizations face the challenge of refining existing management methods to meet increasing operational demands and regulatory requirements. The State Grid Corporation of China (SGCC), one of the world's largest electric utilities, exemplifies an organization committed to optimizing its management practices to enhance efficiency, resilience, and innovation. This paper examines SGCC's approach to advancing the effectiveness of its established management methods, focusing on process optimization, technological integration, and adaptability in a complex, competitive environment. By analyzing SGCC's management improvements, this study aims to illustrate the potential for large organizations to remain agile, innovative, and sustainable.

Effective management methods are foundational to the success of large enterprises, and research shows that organizations that prioritize continuous improvement in management processes often see gains in operational efficiency and competitive advantage [1]. SGCC has pursued this by integrating Lean Management principles, which emphasize minimizing waste, maximizing resource utilization, and optimizing workflows. By applying these principles across various departments, SGCC has successfully streamlined its operational processes, leading to reduced costs and improved service delivery. This focus on continuous process improvement has positioned SGCC to better respond to the ever-changing demands of China's vast and diverse energy market.

Technology plays a critical role in enhancing the effectiveness of management methods in large organizations. SGCC has invested in advanced digital technologies, such as smart grid infrastructure and AI-driven data analytics, to monitor and control power distribution networks more effectively [2]. For example, by leveraging big data and AI, SGCC can predict power demand with greater accuracy, improve fault detection, and ensure seamless power distribution. These technological advancements have not only optimized operational efficiency but have also strengthened SGCC's capacity to maintain grid stability, a vital aspect in meeting the energy needs of millions of households and businesses.

Moreover, SGCC has implemented performance measurement systems that align employee goals with organizational objectives, facilitating a performance-driven culture. Research indicates that clear, measurable objectives can increase an organization's adaptability and responsiveness to external challenges [3]. SGCC utilizes Key Performance Indicators (KPIs) and Balanced Scorecards to measure both departmental and individual performance, ensuring that all employees contribute to the company's strategic vision. This approach has not only

enhanced accountability within SGCC but has also encouraged employees to work proactively towards achieving high standards in service delivery and innovation.

Organizational adaptability is essential for managing external changes, and SGCC has demonstrated this by adapting its management methods to align with China's energy policy shifts and environmental goals. SGCC has been at the forefront of China's push towards renewable energy integration, implementing management practices that support sustainable energy sources, such as wind and solar [4]. By adjusting its resource allocation and operational processes to support green initiatives, SGCC has shown how adaptability in management practices can contribute to an organization's resilience and long-term sustainability in a policy-driven industry. Effective leadership is another critical component in enhancing management methods, especially in large, complex organizations like SGCC. The leadership team at SGCC has emphasized transparency, open communication, and employee engagement, fostering a culture of trust and collaboration. Studies have shown that effective leadership can significantly influence the success of management initiatives by motivating employees and promoting a shared organizational vision [5]. SGCC's leaders have established regular feedback loops and internal communication channels to keep employees informed and engaged in the company's ongoing initiatives, ensuring alignment across all levels of the organization.

In conclusion, SGCC's efforts to enhance the effectiveness of its management methods highlight the value of continuous improvement, technological integration, and adaptability in achieving organizational efficiency and resilience. By focusing on Lean Management, leveraging digital technology, and fostering a performance-driven culture, SGCC has established itself as a model of effective management in the energy sector. The company's success underscores the importance of refining established management practices to remain competitive and responsive in today's dynamic business environment.

REFERENCES

1. Li, Q., & Zhou, M. (2021). Continuous improvement in enterprise management: A comparative study of large utilities. *Journal of Business Strategy*, 52(1), 45-58.
2. Wang, X., & Lin, Z. (2022). The role of digital technology in enhancing management effectiveness: Case studies from Chinese enterprises. *Technology in Business Review*, 28(4), 102-119.
3. Zhang, L., & Chen, Y. (2023). Measuring performance to enhance organizational adaptability: Evidence from the energy sector. *Journal of Organizational Management*, 36(3), 77-91.
4. Huang, J., & Liu, S. (2020). Sustainable energy integration and organizational adaptability: Lessons from China's power sector. *Environmental Management and Policy Journal*, 18(2), 121-134.
5. Fang, T., & Yu, R. (2021). The influence of leadership on the effectiveness of management methods: Insights from State Grid Corporation. *Journal of Management and Leadership Studies*, 41(5), 215-230.

Бегай Володимир Васильович
здобувач вищої освіти
факультету управління фінансами та бізнесу
Другова Віра Теодорівна

к. е. н., доцент кафедри фінансових технологій та консалтингу

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ ЯК ЧАСТИНА ДОХОДІВ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Місцеві бюджети відіграють важливу роль в економіці України, забезпечуючи фінансування базових соціальних послуг, інфраструктури та розвитку громад. У період воєнного стану їх значимість зростає, оскільки місцеві громади потребують додаткових ресурсів для підтримки переселенців, відновлення інфраструктури та забезпечення безпеки.

Міжбюджетні трансферти дозволяють вирівнювати фінансові можливості різних регіонів, які можуть суттєво відрізнятись за рівнем доходів. Вони є основним джерелом фінансування для багатьох громад, які не здатні самостійно забезпечити необхідний рівень доходів. Особливого значення міжбюджетні трансферти набувають під час воєнного стану, оскільки сприяють стабільності місцевих фінансів та підтримують критичні соціальні функції на місцях. Таким чином, міжбюджетні трансферти є важливим інструментом забезпечення фінансової спроможності громад та економічної стійкості держави загалом.

Відповідно до Бюджетного Кодексу України, міжбюджетні трансферти – це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого [1].

У Державному бюджеті України можуть передбачатися такі трансферти місцевим бюджетам:

1) дотація вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва та Севастополя, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти;

2) додаткова дотація на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів;

3) субвенції на здійснення державних програм соціального захисту;

4) додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, внаслідок надання пільг, встановлених державою;

5) субвенція на виконання інвестиційних програм (проектів);

6) інші додаткові дотації та субвенції [1].

Влагоджена система трансфертних перерахунів дозволяє збалансувати міжбюджетні відносини у випадках дефіциту в бюджетах територіальних громад із низькою платоспроможністю, що не відповідає покладеним на органи місцевого

самоврядування функціям. Завдяки міжбюджетним трансфертам вирішується низка важливих завдань, зокрема [2] :

- розподіл видатків відповідно до поділу повноважень між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування;
- забезпечення місцевих бюджетів необхідними доходами для виконання власних і делегованих повноважень;
- перерозподіл фінансових ресурсів через державний бюджет від більш заможних громад до тих, що мають нижчі доходи;
- створення умов для підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у мобілізації власних доходів;
- застосування різноманітних форм і методів взаємодії між державним та місцевими бюджетами під час виконання бюджетних зобов'язань.

Отже, щоб проаналізувати місце міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевого бюджету, слід оцінити їх збільшення та роль у формуванні фінансової стійкості громади. Це допоможе зрозуміти залежність місцевих бюджетів від державної підтримки та забезпечення можливостей для самостійності. Для того, щоб побачити, яку частку міжбюджетні трансферти займають у загальній структурі доходів місцевих бюджетів слід розглянути його на прикладі місцевого бюджету Львівської області (рис.1)

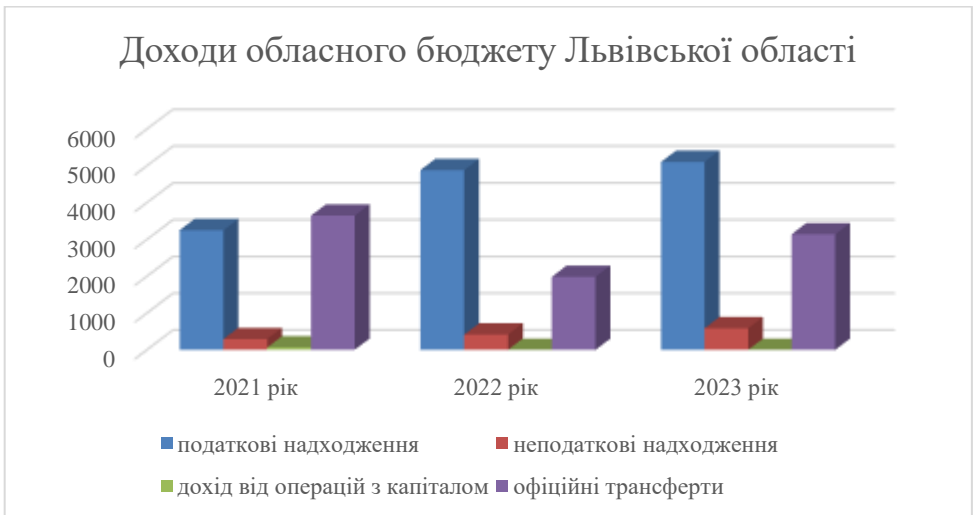

Рис.1 Структура доходів обласного бюджету Львівської області за 2021-2023 р. р., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі даних [3]

У результатах аналізу видно, що структура доходів місцевих бюджетів відзначила значні зміни після початку війни. У 2021 році, до початку воєнних дій, міжбюджетні трансферти склали досить стабільну частину доходів, забезпечуючи фінансування соціальних та інфраструктурних проектів області. Однак у 2022 та 2023 роках обсяг трансфертів у бюджет Львівської області зменшилися через потребу фінансової підтримки постраждалих регіонів та забезпечення критичної інфраструктури; Зокрема, у

2023 році їх частка в доходах місцевих бюджетів зросла на понад 30% порівняно з 2021 роком. Це забезпечує підвищення незалежності місцевих громад від державного фінансування в умовах кризи.

Також, щоб побачити структуру трансфертів, слід визначити основні міжбюджетні трансферти з Державного бюджету України в місцеві бюджети по всій країні, проаналізувавши їх обсяг, динаміку та зібрати в загальних доходах громад. Це дозволяє визначити рівень незалежності місцевих бюджетів від державної підтримки, а також оцінити, які напрямки фінансування є оптимальними в умовах сучасних економічних викликів (таблиця 1).

Таблиця 1

**Трансферти з державного бюджету до місцевих бюджетів
за січень – вересень 2024 р.**

Вид міжбюджетних трансфертів	Значення суми, млн. грн.
Освітня субвенція	49 513,98
Медична субвенція	14 582
Субвенції на розвиток інфраструктури	12 370
Базова дотація	7 748
Додаткова дотація на здійснення переданих з держбюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я	4 606
Субвенція на здійснення підтримки окремих закладів та заходів у системі охорони здоров'я	1916
Субвенція на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»	524,16
Субвенція міському бюджеті м. Дніпра на завершення будівництва метрополітену у м. Дніпрі	327,71
Субвенція на виплату грошової компенсації для отримання житла ветеранам	305,15
Інші	2 053

Джерело: складено автором на основі даних [3]

У таблиці представлено різні види міжбюджетних трансфертів, передбачених у Державному бюджеті України. Найбільшу частину становлять освітні субвенції, які складають 49 513,98 млн грн, що свідчить про пріоритетність фінансування освітньої сфери. Медичні субвенції також є значним джерелом фінансування, дорівнюючи 14 582 млн грн, що підкреслює важливість підтримки системи охорони здоров'я. Субвенції на розвиток інфраструктури, які становлять 12 370 млн грн, спрямовані на покращення матеріально-технічної бази громад. Інші важливі трансферти, такі як базова дотація та додаткові дотації на освіту і медицину, дозволяють покривати витрати, які не можуть бути профінансовані власними доходами громад. Субвенції на спеціальні проекти, зокрема будівництво метро в Дніпрі та компенсації для ветеранів, забезпечують виконання окремих державних програм. Загалом міжбюджетні трансферти відіграють ключову роль у збалансуванні місцевих бюджетів та забезпеченні необхідного рівня фінансової стабільності.

Отже, з вищесказаного можемо стверджувати, що міжбюджетні трансферти є ключовим джерелом фінансування для місцевих бюджетів України, особливо в умовах воєнного стану. Найбільшу частку складають освітні субвенції, які забезпечують потреби освітніх закладів, а також медичні субвенції, що спрямовані на підтримку охорони здоров'я. Такі трансферти, як субвенції на розвиток інфраструктури, допомагають покращити матеріально-технічну базу громад і сприяють їхньому сталому розвитку. Важливу роль відіграють також базова та додаткові дотації, які компенсують витрати, що не покриваються власними доходами громад. Цільові субвенції, наприклад, на будівництво метро або виплату компенсацій ветеранам, дозволяють реалізовувати важливі соціальні та інфраструктурні проекти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бюджетний Кодекс України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. МАРШУК, Л. М.; ЛУПІНА, Д. А. Міжбюджетні трансферти у фінансовому вирівнюванні адміністративно-територіальних формувань. *Економіка і суспільство*, 2017, 10: 637-642.
3. Державний веб-портал бюджету для громадян (Open Budget) – Режим доступу: <https://openbudget.gov.ua/>

Гандзюк Вікторія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти
факультету управління та економіки
Науковий керівник: **Бурбела Алла Леонідівна**
викладачка кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ

Бюджетний дефіцит є однією з найактуальніших проблем сучасної економіки, яка викликає широкий резонанс серед науковців, політиків та громадськості. Роль бюджетного дефіциту у впливі на економічне зростання країни є досить суперечливою та багатогранною. Деякі фахівці вважають його негативним чинником, який перешкоджає стабільному розвитку економіки, сприяє зростанню інфляції та державного боргу. Інші ж науковці вбачають у бюджетному дефіциті можливість стимулювання економічного зростання через додаткові державні витрати на інфраструктурні проекти та соціальні програми. У цьому контексті важливо розглянути, як саме бюджетний дефіцит впливає на економічні показники країни, які наслідки він має для фінансової стабільності та які можливі шляхи його регулювання.

Бюджетний дефіцит утворюється, коли видатки бюджету перевищують його доходи, враховуючи різницю між наданням і поверненням бюджетних кредитів. Дефіцит бюджету в Україні є вимушеним, адже з огляду на високий рівень оподаткування збільшити надходження в майбутньому практично неможливо. Низькі доходи державного бюджету значною мірою зумовлені недостатніми доходами фізичних та юридичних осіб, тому бюджетний дефіцит відображає загальний фінансовий стан країни та її громадян [1].

Протягом 2013–2021 років дефіцит державного бюджету залишався відносно стабільним, коливаючись на одному рівні. Проте з початком повномасштабного вторгнення ситуація змінилася: у 2022 році дефіцит державного бюджету зріс майже в чотири рази порівняно з 2021 роком і продовжував зростати в 2023 році, досягаючи значних значень, і на серпень 2024 року він становив 676,4 млрд. грн. [2].

Основна причина бюджетного дефіциту полягає у тому, що витрати держави перевищують її доходи. Це може статися через зниження податкових надходжень, економічні спади або збільшення видатків на соціальні програми та інфраструктурні проекти. Під час економічних спадів доходи держави зменшуються, оскільки підприємства та громадяни мають менше прибутків і платять менше податків. У той же час, витрати держави на соціальне забезпечення та стимули для економіки зростають. Ця подвійна дія створює значний тиск на бюджет.

Також неправильне управління фінансами держави, корупція та неефективне витрачання бюджетних коштів можуть сприяти виникненню дефіциту. Наприклад,

непрозорі тендери на державні закупівлі можуть призвести до перевитрат коштів і збільшення державних витрат. Великі державні інвестиції у інфраструктуру чи інші проекти можуть призвести до бюджетного дефіциту, якщо не забезпечуються достатні доходи для їх фінансування. Часто такі програми розраховані на довгострокову перспективу, і їхні економічні вигоди можуть бути помітні лише через кілька років.

Однією з проблем, яка впливає на економіку України є зростання державного боргу. Коли держава не може покрити свої витрати з доходів, вона змушена брати позики. Це призводить до зростання державного боргу, який потрібно обслуговувати, що збільшує бюджетні витрати на відсоткові платежі. Надмірний державний борг може призвести до кризових ситуацій, коли уряд не здатен виконати свої фінансові зобов'язання.

Так, за останні десять років сукупний державний борг України постійно зростає. Його обсяг збільшився з 1100,6 млрд. грн. у 2014 році до 6404,0 млрд. грн. у 2024 році. Основними чинниками цього зростання стали збільшення прямого державного та зовнішнього боргу. Зокрема, на початку 2024 року співвідношення зовнішнього та внутрішнього боргу становило 70% до 30% [2]. Це все економічними кризами, високими витратами на оборону та соціальну підтримку, а також залежністю від зовнішнього фінансування. Війна і падіння виробництва призвели до зменшення доходів державного бюджету, що змусило уряд покривати дефіцит запозиченнями.

Емісія грошей для покриття бюджетного дефіциту може призвести до зростання інфляції, що знижує купівельну спроможність населення. Висока інфляція може створювати невизначеність на ринку, що негативно впливає на економічну діяльність і добробут громадян. Також фінансування соціальних програм через дефіцит може викликати невдоволення серед населення, підвищити рівень бідності та соціальної напруги. Це може мати серйозні політичні наслідки та зменшити рівень підтримки уряду.

Найефективніший спосіб зменшення бюджетного дефіциту полягає у реформуванні податкової системи. Це передбачає створення умов, за яких стимулюється продуктивна праця, а не накопичення багатства. Важливо також запровадити механізми, що гарантуватимуть сплату податків найбільшими корпораціями у повному обсязі, що є їх справедливою часткою. Крім того, необхідно зупинити практику надання податкових пільг та привілеїв, які часто сприяють збагаченню окремих груп осіб або компаній на шкоду загальним інтересам суспільства. Реформування податкової системи в такому напрямку дозволить не тільки зменшити дефіцит бюджету, але й сприятиме більш справедливому розподілу фінансових ресурсів та зміцненню економіки в цілому [3].

Це одним ключовим методом управління бюджетним дефіцитом є скорочення неефективних витрат і підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Це включає аудит державних програм, скорочення надлишкових витрат та впровадження заходів для підвищення прозорості витрат. Впровадження економічних реформ для підвищення конкурентоспроможності економіки і стимулювання зростання можуть також сприяти зменшенню дефіциту. Це включає реформи податкової системи, регулювання ринку та поліпшення інвестиційного клімату.

Отже, бюджетний дефіцит є серйозним викликом для економіки країни, який може мати як позитивний, так і негативний вплив на економічне зростання, залежно від того, як держава управляє своїми фінансами. Ефективні методи управління дефіцитом, спрямовані на оптимізацію витрат, збільшення доходів та проведення реформ, можуть сприяти стабілізації економічної ситуації та забезпеченню сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жукова Л. М., Шабалдас Н. В. Вплив бюджетного дефіциту на фінансову безпеку України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 23. С. 11-16.
2. Галустян Р. О. Вплив боргової політики держави на економічне зростання. *Інклюзивна економіка*. 2024. № 1 (03). С. 11-17.
3. Павленко В. Управління бюджетним дефіцитом: зарубіжний досвід та уроки для України. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2023. № 2. С. 121-138.

Головач Юлія Мар'янівна
здобувач вищої освіти
факультету управління фінансами та бізнесу
наук. керівник: **Другова Віра Теодорівна**
к. е. н., доцент кафедри фінансових технологій та консалтингу

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЗА РАХУНОК МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Соціальні послуги відіграють ключову роль у забезпеченні добробуту населення, особливо в умовах сучасних викликів, зокрема війни та економічної нестабільності. Фінансування цих послуг здебільшого здійснюється за рахунок місцевих бюджетів, що підкреслює важливість ефективного управління та розподілу ресурсів на місцевому рівні.

Соціальні послуги – це дії, які спрямовані на подолання таких складних життєвих обставин (соціальна підтримка), мінімізацію їх наслідків (соціальне обслуговування) та на профілактику (соціальна профілактика). Їх може отримати кожен, хто потребує за місцем проживання або перебування [1].

Фінансування надання соціальних послуг здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, спеціальних фондів, коштів підприємств, установ та організацій, плати за соціальні послуги, коштів благодійної допомоги (пожертвувань) та інших джерел, не заборонених законом.

Тож, джерела фінансування соціальних послуг включають декілька основних напрямів, які доповнюють одне одного для забезпечення стійкого та якісного надання послуг на місцевому рівні. Ними виступають:

1. Державний бюджет, що фінансує такі важливі соціальні виплати, як пенсії, допомога з безробіття, виплати малозабезпеченим сім'ям тощо. Ці кошти є основою для підтримки вразливих верств населення. Також уряд щорічно виділяє субвенції та дотації місцевим бюджетам для покриття витрат на соціальні програми. Міжбюджетні трансферти дозволяють громадам надавати послуги, навіть якщо їх власні доходи недостатні.

2. Місцеві бюджети основне джерело доходів, яке формується з місцевих податків (зокрема податку на нерухомість, туристичного збору, єдиного податку для малого бізнесу тощо). Вони забезпечують стабільне фінансування основних послуг. Важливим також є фінансування місцевих програм, де місцеві бюджети розподіляють кошти на соціальні програми, включаючи послуги для людей похилого віку, допомогу особам з інвалідністю, підтримку безпритульних та інші.

3. Спеціальні соціальні фонди, такі як фонд соціального страхування, що забезпечує виплати по тимчасовій непрацездатності, оплату лікарняних листків, страхові виплати за травми на виробництві та професійні захворювання; Пенсійний фонд України, який фінансує пенсійні виплати. Кошти формуються за рахунок обов'язкових страхових внесків роботодавців та працівників, а також з державного бюджету; та фонд зайнятості,

який підтримує програми працевлаштування, виплачує допомогу з безробіття та фінансує навчання для безробітних.

4. В останні роки міжнародна допомога значно підтримує соціальну сферу в Україні. Донори надають гранти та позики для фінансування проєктів, спрямованих на покращення соціального забезпечення. Благодійні організації в свою чергу часто фінансують спеціалізовані програми, такі як підтримка дітей-сиріт, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб.

5. Державно-приватне партнерство, що включає в себе соціальне замовлення (залучення приватного сектора через механізм соціального замовлення дозволяє підвищити якість і розширити спектр соціальних послуг, наданих населенню). За рахунок впровадження партнерств із приватним сектором та неурядовими організаціями місцеві громади можуть залучати надавачів послуг, які конкурують за якість, що підвищує ефективність використання коштів.

Ці джерела фінансування є фундаментом для сталого функціонування соціальної системи та покращення рівня добробуту населення.

Розглядаючи ж видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення за 2023 рік, які становили 44,8 млрд. грн. загалом, можемо сказати, що найбільшу частку з цієї суми займає діяльність у сфері соціального захисту, яка охоплює приблизно третину всіх видатків (32,8%). Велику частину також виділяють на соціальний захист пенсіонерів, що становить майже 27,7% усіх видатків у цій сфері [2].

Таблиця 1

Структура видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення за 2023 р. [2]

Інша діяльність у сфері соціального захисту	14,7	32,8 %
Соціальний захист пенсіонерів	12,4	27,68 %
Допомога у вирішенні житлового питання	6,04	13,46 %
Соціальний захист людей інших категорій населення	4,91	10,96 %
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	2,96	6,6 %
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	2,63	5,88 %
Соціальний захист ветеранів війни та праці	0,91	2,04 %
Соціальних захист безробітних	0,26	0,58 %
Разом	44,8	100 %

Ця структура вказує на пріоритетність підтримки пенсіонерів та широкого спектру соціальних програм, пов'язаних з житловими питаннями, що складають значну частину видатків у цій сфері.

Фінансування соціальної сфери має дві глобальні проблеми. А саме:

- відсутність автономії у комунальних надавачів послуг, що обмежує їх у здійсненні планування видатків та прийняття рішень щодо надання тих чи інших соціальних послуг;
- нормативний. У законодавстві існують неузгодженості та протиріччя, а подекуди – взагалі відсутність потрібних норм. Це призводить до неможливості розвитку ринку соціальних послуг та браку рівних умов для всіх надавачів.

Місцеві бюджети відіграють вирішальну роль у фінансуванні соціальних послуг, особливо з огляду на процес децентралізації в Україні. Згідно з інформацією, представленою на сайті Міністерства соціальної політики України, місцеві громади отримали значні повноваження і, відповідно, більше відповідальності за соціальний захист на місцевому рівні. Це дозволяє їм краще адаптувати надання послуг до потреб своїх мешканців.

По-перше, місцеві бюджети покривають витрати на діяльність таких установ, як територіальні центри соціального обслуговування, що забезпечують допомогу людям похилого віку, особам з інвалідністю, багатодітним родинам та іншим вразливим групам. За даними Урядового контактного центру, ці центри часто є першою ланкою допомоги на місцях, надаючи послуги догляду, реабілітації, а також консультативну підтримку [3].

Друга важлива функція місцевих бюджетів – це фінансування реабілітаційних програм та центрів, які спеціалізуються на підтримці дітей з інвалідністю та інших категорій, що потребують особливої уваги. Наприклад, ефективність місцевих програм значно зростає завдяки можливості регіонів самостійно вирішувати, як розподіляти бюджетні кошти, що дозволяє краще відповідати на місцеві виклики та специфічні потреби кожної громади [4].

Крім того, децентралізація створила умови для розвитку нових форм співпраці між громадськими організаціями, бізнесом та органами місцевого самоврядування. Механізм соціального замовлення дозволяє громадам закуповувати певні соціальні послуги у приватних або громадських надавачів, що не лише розширює спектр доступних послуг, а й підвищує їхню якість за рахунок конкуренції.

Фінансування соціальних послуг за рахунок місцевих бюджетів є ключовим елементом забезпечення добробуту населення. Ефективне управління цими ресурсами, розвиток партнерства з недержавними організаціями та підвищення прозорості бюджетного процесу сприятимуть покращенню якості та доступності соціальних послуг для всіх громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міністерство соціальної політики України. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Socialni-poslugi.html>
2. Державний веб-портал бюджету для громадян (Open Budget). – Режим доступу: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2023&budgetType=LOCAL>
3. Урядовий контактний центр. – Режим доступу: <https://ukc.gov.ua/knowledge/organizatsiya-ta-finansuvannya-nadannya-sotsialnyh-poslug/>
4. Лабораторія законодавчих ініціатив. – Режим доступу: <https://parlament.org.ua/analytics/finansuvannya-soczialnoyi-sfery-hto-finansuye-ta-yaki-procedury/>

І.Г. Грецька
доцент

кафедра економіки та менеджменту

Західнодонбаський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ НА РІВНІ ДЕРЖАВИ ТА РЕГІОНІВ

Ситуація яка склалася сьогодні в Україні визначає функцію економічного розвитку як країни так регіонів і громад. Це спричиняє безперервну трансформацію для підтримання та підвищення конкурентного рівня підприємств та ефективність застосування інноваційних процесів. В свою чергу інноваційні процеси охоплюють не тільки виробничу діяльність а й управління, яке опирається на наукові теорії та практичні аспекти. Тому можна вважати, що управління інноваційними процесами є головним елементом ефективного розвитку підприємств.

Система управління інноваційними процесами має відповідати сучасним методам, адаптуватися в нових умовах, а саме на сьогодні це воєнний стан в Україні, що гальмує впровадження інновацій на підприємствах. Тому без державної підтримки неможливо проводити дослідження і впровадження інноваційних процесів як на макрорівні так і на макрорівні.

Аналізу напрямків забезпечення і впровадження інновацій в період воєнного стану приділяється багатьма українськими науковцями: Бай С., Гречко А.В., Радинський С. Чупріна М. та інш. Але виникають побоювання, що воєнний процес який зараз відбувається в Україні може відобразитися на наукових надбаннях та інноваційних розробках в усіх галузях економіки. І сам уряд на сьогоднішній час не пропонує суттєвих змін в інноваційних процесах, але відбуваються інноваційні розробки воєнної галузі, як технічні так і інформаційні.

Асоціація підприємств промислової автоматизації розробили пропозиції Національної стратегії індустрії з 2018 по 2030 рік. Де зазначається основні аспекти розвитку інноваційних технологій, а саме промислової та цифрової стратегій[1]. Згідно глобального інноваційного індексу за 2024 Україна зберігає свій інноваційний потенціал в умовах війни і посідає 60 місце згідно рейтингу, а серед країн у яких доходи «нижче середнього» займає 4 місце[2].

Центр розвитку інновацій дослідив, що воєнні дії в Україні спричинило масштабне закриття підприємств як у віддалених регіонах так і прифронтових. Активність підприємств з розробки інноваційних процесів наведено в табл.1

Таблиця 1

Активність підприємств з розробки та впровадження інновацій[3]

	2022	2023	%
Промисловість	1552	937	60
Оптова торгівля	1174	297	25
Транспорт, складське господарство	133	31	23
Інформація та телекомунікації	121	23	19
Фінансова та страхова діяльність	12	2	17
Наукові розробки та дослідження	79	54	68

Так наприклад в Західнодонбаському регіоні, який базується на промисловості та вугледобуванні теж відбуваються істотні зміни. Передусім це пов'язано з тим, що регіон прифронтовий. Але керівництво громади не опустило руки, а впроваджує в життя різні програми розвитку та зацікавлює країни ЄС в вкладанні коштів на інноваційні розробки в Західнодонбаському регіоні. Так розроблена «Концепція інтегрованого розвитку м. Павлоград на період до 2025 року». На Західному Донбасі в основному переважає малий і середній бізнес, тільки одна велика компанія- ДТЕК «Павлоградвугілля». Але й вона призупинила впровадження інновацій в видобуток вугілля.

І ще однією з основних причин незацікавленості підприємств в інноваційних розробках- це фінансування, так як з 2022 року підприємства в основному витрачали кошти на придбання інноваційної продукції, а не на самі інноваційні розробки. Фінансування інноваційних проєктів підсилює тільки великим компаніям і інвестори зацікавлені у вкладанні коштів в ці компанії, а малий середній бізнес страждає від відсутності коштів на розвиток інноваційних проєктів.

Всі інноваційні розробки не можуть здійснюватися без людського капіталу. В основному підприємства залежать від працівників стосовно підтримки розвитку інноваційних розробок. Так як від працівників теж потрібні зусилля, а саме новітні технології потребують нових знань та навичок, так як ці технології впливають на працівника в умовах підвищення його продуктивності. А управлінський склад підприємства повинен забезпечити працівників належними умовами праці, які допоможуть їм створювати інноваційну продукцію. Тому можливо тільки сподіватися на міжнародну допомогу і державну підтримку інноваційної діяльності за рахунок державних програм, законодавчих заходів без яких не можливо створити гідні умови для інноваційного розвитку підприємств в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <http://www.ism.kiev.ua/images/strategy.pdf>
2. <https://nipo.gov.ua/hlobalnyj-innovatsijnyj-indeks-24>
3. Офіційний сайт Центру розвитку інновацій. <https://cid.center/>

Карманікова І.Ю.,
здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»
Науковий керівник: **Діденко Л.В.,**
к.е.н., доцент кафедри фінансових ринків та технологій
Державний податковий університет

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Погіршення стану економіки, викликане глобальною пандемією COVID19 та війною, додало складнощів у вже нестабільну ситуацію в економіці України, зокрема щодо кредитування та фінансового забезпечення підприємств.

Відсутність достатнього доступу до фінансових ресурсів у багатьох підприємств України відображається на їхній конкурентоспроможності та здатності до інвестування у нові технології, розвиток бізнесу та створення нових робочих місць, що не може не впливати на їх діяльність. Кредитування є одним із найважливіших джерел активізації інвестиційної діяльності підприємств, але у зв'язку зі складнощами кредитування та нестабільністю національної валюти, підприємства змушені шукати альтернативні джерела фінансування або припиняти свою діяльність.

Один з основних джерел фінансування підприємств в Україні є банківські кредити. Банки надають підприємствам різні види кредитів, такі як оборотні кредити, інвестиційні кредити, кредити на розвиток експорту тощо. У залежності від цілей та потреб підприємства, можуть бути вибрані різні види кредитів. За період із січня по листопад 2022 року українським юридичним особам було видано кредити загальним обсягом близько 992 млрд гривень. У тому числі, обсяг кредитів у гривні для юридичних осіб сягнув понад 515 млрд гривень, а кредити в іноземній валюті—близько 235 млрд гривень. Загалом обсяг кредитів в економіці України за рік зменшився приблизно на 3,5% через війну та супутні економічні труднощі, які вплинули на попит на фінансування та кредитну спроможність підприємств [2].

Основним джерелом підтримки бізнесу стала державна програма "Доступні кредити 5-7-9%", що дозволила підприємствам отримати кредити під низький відсоток з метою розвитку бізнесу. З моменту старту програми суб'єкти підприємництва отримали від уповноважених банків 78 964 кредити на загальну суму 266,9 млрд грн, з яких 53 509 – від банків державного сектору економіки на загальну суму 117 млрд гривень [2,3].

Найбільше підприємці взяли антикризових кредитів – 60 млрд грн та на антивоєнні цілі – 54 млрд грн. На рефінансування попередньо отриманих кредитів було видано 28 млрд грн, на поповнення оборотного капіталу – 47,8 млрд грн, на інвестиційні цілі – 22,2 млрд грн. Окрім того, аграрії отримали 36,3 млрд грн кредитних коштів на підтримку

своїєї діяльності, торговельні компанії взяли 4,8 млрд грн кредитів для поповнення обігових коштів [3].

За час дії воєнного стану в Україні у рамках Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» укладено 44 142 кредитні договори на загальну суму 177,2 млрд грн [3].

Проте, разом із тим, Україна має ряд проблем у сфері фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності, серед яких можна виділити наступні:

- високі відсоткові ставки на кредити.

Це одна з найбільших проблем української системи кредитування, що робить кредити недоступними для багатьох підприємств.

- відсутність довгострокового кредитування.

Українські банки надають переважно короткострокові кредити, що ускладнює планування та розвиток бізнесу.

- високі вимоги до забезпечення кредитів.

Банки часто вимагають від підприємств достатнього рівня забезпечення для отримання кредиту, що ускладнює доступ до фінансування для менших підприємств.

- оцінювання кредитоспроможності підприємств.

Часто банки відмовляють у наданні кредитів через суб'єктивне оцінювання ризиків та кредитоспроможності підприємства.

- відсутність досвіду в роботі з кредитами.

Багато підприємств в Україні не мають досвіду взаємодії з банками та отримання кредитів, що ускладнює їх доступ до фінансування.

Нижче наведено шляхи вирішення проблем, що стосуються фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності в Україні:

1. Поліпшення правової бази.

Держава може сприяти вирішенню проблем фінансово-кредитного забезпечення підприємств, забезпечуючи чітку правову базу. Наприклад, удосконалення законодавства з кредитування, податкового регулювання та використання державних фінансових ресурсів.

2. Зменшення процентних ставок на кредити.

Висока процентна ставка є однією з головних проблем, що стосуються фінансово-кредитного забезпечення підприємств в Україні. Держава може стимулювати банки до зниження процентних ставок на кредити шляхом забезпечення пільг та підтримки в обсягах кредитування.

3. Розвиток фінансових ринків.

Держава може забезпечити кращий розвиток ринку облігацій, державних казначейських зобов'язань та інших фінансових інструментів для забезпечення додаткових джерел фінансування підприємств.

4. Підтримка експорту/

Експорт є важливим джерелом доходу для бізнесу в Україні. Держава може підтримувати експорт, надаючи кредитні лінії, гарантії та іншу підтримку для забезпечення доступу до міжнародних ринків.

5. Збільшення доступу до кредитів [1].

В Україні більшість підприємств, особливо малі та середні, мають проблеми з отриманням кредитів. Держава може сприяти доступу до кредитів, забезпечуючи пільги та гарантії для підприємств, що мають високий потенціал.

6. Розвиток мікрофінансування.

Мікрофінансування може стати важливим джерелом фінансування для малих підприємств, які не мають доступу до традиційних банківських кредитів. Держава може підтримувати розвиток мікрофінансових інститутів та програм, що спрямовані на надання фінансової підтримки малим і середнім підприємствам.

7. Розвиток альтернативних джерел фінансування.

Для забезпечення фінансової стійкості підприємств держава може стимулювати розвиток альтернативних джерел фінансування, таких як венчурний капітал, краудфандинг та інші.

8. Підвищення фінансової грамотності.

Підприємці повинні мати достатні знання та розуміння щодо фінансів, щоб забезпечити успішну діяльність своїх підприємств. Держава може розвивати програми навчання та підвищення фінансової грамотності для підприємців, щоб забезпечити їх ефективне управління фінансами.

Отже, аналіз розвитку ринку кредитування підприємств в Україні засвідчив про об'єктивну необхідність удосконалення кредитної системи підтримки виробничого сектору та інструментарій кредитування підприємств, який має охоплювати цілі, завдання, проблеми оцінювання ресурсних можливостей розвитку та оцінювання ефективності результатів їх діяльності.

Для покращення фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності в Україні необхідно здійснити ряд заходів, таких як зниження відсоткових ставок на кредити, розвиток довгострокового кредитування, спрощення вимог до забезпечення кредитів, підвищення рівня компетентності банківських працівників у взаємодії з підприємствами, поліпшення процедур оцінювання кредитоспроможності підприємств та удосконалення системи регулювання фінансового ринку.

Зміни в цих сферах можуть допомогти вирішити проблеми фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та створити сприятливе середовище для їх розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кредитування малого та середнього бізнесу в Україні: сучасний стан та шляхи вдосконалення / В. І. Лещенко, І. А. Бухтиярова, Н. Є. Іванова та ін. // Вісник економічної науки України. - 2019. - № 2 (37).
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Міністерства економіки України URL: <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA>

Коцман П.І.,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні,
спеціальність 073 «Менеджмент»,
Науковий керівник: **Корюгін. А.В.,**
к.е.н., доцент кафедри менеджменту, економіки,
статистики та цифрових технологій,

*Хмельницький університет управління і права
імені Леоніда Юзькова*

МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПАНІЙ ДЛЯ ВИХОДУ НА НОВІ РИНКИ

Для розширення своєї діяльності, збільшення кількості клієнтів та підвищення рівня прибутку компанії дуже часто приймають рішення вийти на новий для себе ринок. Створюється чимало можливостей для подальшого розвитку, оскільки завдяки цьому компанія стає все більш популярною серед споживачів, а її продукція чи послуги користуються більшим попитом. Наприклад, це вихід на міжнародний ринок або охоплення ринку іншого регіону країни, якщо компанія зосереджена у рамках однієї чи кількох областей. У будь-якому випадку, незалежно від обраної стратегії масштабування та того, наскільки будуть охоплені нові ринки територіально, важливим етапом, що передує виходу на новий ринок чи ринки, є проведення маркетингових досліджень. Вони мають бути спрямовані на загальний аналіз ринку, аналіз потреб, запитів та можливостей споживачів, аналіз конкурентів тощо, що створить загальне уявлення про те, наскільки можливою є успішна діяльність компанії на нових ринках.

Вихід на нові ринки створює для підприємства низку переваг [1]:

- Дає можливість збільшити продажі;
- Дозволяє збільшити рівень прибутку;
- Створює умови для короткострокового та довгострокового забезпечення доходності;
- Підвищує потенціал до інновацій;
- Збільшує рівень конкурентоспроможності компанії.

В залежності від того, якою саме є мета компанії стосовно виходу на нові ринки, стратегія виходу може мати різний характер. Насамперед, важливо обрати потенційні ринки, на які компанія має бажання розширити свій вплив. Після цього необхідно приступити до проведення маркетингового дослідження, що дозволить провести аналіз потенційних ринків та виявити, наскільки можливим є такий вихід і наскільки він буде ефективним.

Маркетингові дослідження ринку у такому випадку можуть мати наступний характер в залежності від цілей [2]:

- Пошукові, які передбачають проведення збору інформації для попередньої оцінки ринку;
- Описові, що характеризуються описом ринку, об'єктів дослідження та факторів, які на них впливають;
- Казуальні, а саме – перевірка гіпотези про наявність попиту продукції чи послуг на обраному ринку;

- Тестові, що передбачають відбір перспективних ринків та оцінку того, наскільки доречним є вихід на ці ринки.

У загальному, маркетингові дослідження для виходу на нові ринки полягають у наступному:

- Проведення аналізу ринку. Для цього необхідно визначити загальний розмір ринку, характеристики його сучасного стану та особливості розвитку. Визначаються цільові сегменти споживачів, проводиться аналіз конкурентів з використанням усіх можливих інструментів;

- Вивчення споживачів. Для цього необхідно використати інформацію з різних джерел, яка стосується культурних, соціальних та економічних особливостей потенційних споживачів. Також варто провести опитування споживачів для того, щоб визначити якими є їхні потреби, переваги, особливості поведінки тощо;

- Проведення аналізу юридичних аспектів нового ринку для того, аби визначити усі можливі загрози, виклики, а також в цілому можливості, які стосуються місцевих законів та правових норм;

- Оцінка конкурентних переваг продукту чи послуги, які компанія пропонує поширити на новому ринку, використовуючи порівняння з вже існуючими продуктами і послугами;

- Тестування ринку шляхом запуску пілотного проєкту для оцінки потенційної ефективності в цілому розширення компанії на даний ринок.

Загалом, маркетингові дослідження для виходу на нові ринки мають проводитись обов'язково, якщо компанія має бажання масштабувати свою діяльність. Завдяки цьому існує можливість в цілому проаналізувати стан ринку, оцінити потреби та можливості споживачів, визначити конкурентів та інші аспекти, що будуть свідчити про те, наскільки можливим та ефективним буде вихід на обрані ринки. На основі цього надалі важливо створити стратегію масштабування на нові ринки, використовуючи результати маркетингових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шуміло О. С., Заїка О. В., Гарбузов О. С. Вибір стратегії виходу підприємства на міжнародні ринки. БізнесІнформ. 2022. №12. С. 45-50

2. Амонс С. Е., Красняк О. П. Маркетингові дослідження ринку і його структурних елементів: теоретичний аспект. Ефективна економіка. 2020. №5

Кузін Галина Ігорівна
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Реверчук Сергій Корнійович
доктор економічних наук,
професор кафедри банківського і страхового бізнесу

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Думка щодо ролі державних фінансових установ завжди різнилась залежно від часу, соціально-економічних обставин та фінансової системи в країні загалом. Роль державних банків в функціонуванні економіки України досліджувало багато вітчизняних вчених, зокрема такі як: Бортнікова Г. П., Крупка М. І., Огородник В. В., Реверчук С. К., Пишний А. Г., Підкуйко О. О., Оніщенко В. В., Лобозинська С. М. Однак, враховуючи сучасні умови воєнного стану та нестабільність економічної ситуації в Україні, новітні глобальні виклики, які виникають у банківському секторі, зростає необхідність дослідження особливостей сучасного стану функціонування державних банків в Україні.

Діяльність державних банків в Україні регламентується Законом України "Про банки та банківську діяльність" [5], згідно з яким державний банк — це банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі.

Окрім державних банків в економіці функціонують банки з державною участю, тобто банки, у капітал яких прямо чи опосередковано входить держава.

В сучасних умовах функціонування фінансового ринку саме державне банківництво становить основу банківської системи України.

Станом на 1 листопада 2024 року в Україні кількість діючих банків складала 62, з них 26 банків – з іноземним капіталом, у тому числі 19 банків – зі стовідсотковим іноземним капіталом. При цьому функціонує 6 державних банків, до них належать: АТ «Державний ощадний банк України», АТ КБ «Приватбанк», АТ «Державний експортно-імпорتنний банк України», ПАТ АБ «Укргазбанк», АТ «Сенс Банк» і АТ «Перший інвестиційний банк», який нещодавно перейшов під контроль держави. На них сукупно припадає майже 56,6% чистих активів усіх банків, тобто у сучасних умовах саме вони становлять основу банківської системи України. Загалом на 6 державних банків припадає 60% від сукупного прибутку усіх установ — 24,28 млрд грн. станом на 2024 рік [4].

Однак, засадами стратегічного реформування державного банківського сектору, схваленими КМУ у вересні 2020 р., було визначено, що мета держави – до 2025 р. зменшити питому вагу ринку державних банків до 25% [2]. У Міністерстві фінансів України повідомили, що під час воєнного стану зменшення частки держави не є доцільними та актуальними стратегіями, але коли припиняться воєнні дії і ситуація на

економічному ринку стабілізується, держава планує впровадити заходи щодо скорочення державної частки в банківському секторі.

Питання доцільності великої частки державного капіталу на українському банківському ринку, який функціонує на ринкових засадах, протягом багатьох років постає дуже гостро.

Відтак, головними переконаннями науковців, дослідників і економістів, що виступають проти високої частки присутності державних банків на фінансовому ринку є [3, с. 22-23]:

1. Висока залежність від держави і політичної ситуації, адже державні банки можуть стати інструментом політичного впливу, що може призвести до прийняття фінансово необґрунтованих рішень.

2. Зменшення конкуренції та ризик монополізації. Велика частка державних банків у секторі може створити неконкурентне середовище і приватні банки матимуть обмежені можливості для розвитку.

3. Ризики для державного бюджету. У разі кризи чи невдалих управлінських рішень державні банки можуть стати джерелом додаткового фінансового навантаження на бюджет, оскільки держава буде змушена їх підтримувати, тоді як приватні комерційні банки покладаються на власні ресурси.

Зокрема, після націоналізації Сенс Банку держава ще більше закріпила своє монополне становище на банківському ринку, тому разом зі збільшенням кількості держбанків зросли і ризики, притаманні державному управлінню.

Хоча високий рівень присутності державних банків у фінансовому секторі має свої негативні наслідки, важливість таких установ залишається незаперечною.

Основні аргументи на користь участі держави у банківському секторі, як через пряме володіння часткою у структурі власності, так і через активну роль центрального банку, можна сформулювати наступним чином:

1. Підтримка здорового клімату у секторі, адже державні банки служать стабілізуючим фактором для банківської системи, створюючи баланс між приватними інтересами і суспільним добробутом.

2. Згладжування кризових ринкових явищ. У періоди фінансових криз державні банки здатні забезпечити підтримку ліквідності, запобігти панічним настроям серед вкладників і уникнути системного колапсу завдяки державній підтримці.

3. Фінансування соціально важливих, але комерційно непривабливих проєктів. Приватні банки орієнтовані на максимізацію прибутків, тому не завжди готові інвестувати в інфраструктурні, екологічні чи інші соціально важливі проєкти.

4. Потреба надавати банківські послуги всьому населенню, у зв'язку з тим, що комерційні банки можуть бути незацікавлені у розвитку своєї інфраструктури в певних малорентабельних регіонах.

Сучасний економічний контекст зазвичай передбачає невисоку частку держави у розвинених країнах, але при тому, значна участь держави у банківських секторах досі є поширеним явищем, не зважаючи на загальну тенденцію до приватизації. Серед розвинених країн, що мають значну державну частку у секторі, можна відзначити хіба що Німеччину, інші розвинені країни покладаються на приватний капітал. Висока частка державного капіталу в банківському секторі притаманна державам, що розвиваються, таким як Бразилія, Ісландія, Індонезія, Угорщина і Україна [1].

Зокрема в Україні державні банки відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності, їхня діяльність сприяє досягненню економічної рівноваги та соціального добробуту, що робить їх незамінним елементом сучасної банківської системи.

Висновки. Державні банки в Україні відіграють важливу роль на фінансовому ринку та впливають на економічний розвиток країни, а також виконують численні функції, які мають важливе значення для стабільності економіки та фінансової системи. За період воєнного стану державні банки продемонстрували високий рівень стійкості, зберегли довіру населення та надалі забезпечують прибутковість своєї діяльності, тому вони і надалі залишатимуться невід'ємним і значущим елементом банківської системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Revealed: the economies with the most government influence. URL: <https://www.fdiintelligence.com/content/data-trends/revealed-the-economies-with-the-most-government-influence-83821>
2. Бондарук Т. Г., Богріновцева Л. М. Роль та значення державних банків на фінансовому ринку України. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. URL: http://194.44.12.91:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/381/3бїрник%20Бїзнес%20секції%20редкол%20остаточ_pagenumber%20%282%29-222-225.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Клименко К. В., Ухналь Н. М., Проблемні аспекти розвитку державних банків в умовах воєнного стану в Україні. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/35765/1/mk-19-05-23-22-25.pdf>
4. Ключові показники діяльності державних банків, станом на 01.07.2024. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/zviti-po-derzhavnih-bankah-fin>
5. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

Никончук Ангеліна Сергіївна
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
навчальної групи ЕПБ-21-1

Державний податковий університет

ІННОВАЦІЇ, ЯК ДЖЕРЕЛО КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ДЛЯ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасному світі, де ринок змінюється з неймовірною швидкістю, інновації стають важливим джерелом конкурентних переваг для малих підприємств. Завдяки своїй гнучкості та здатності швидко адаптуватися до змін, малі підприємства можуть використовувати інноваційні рішення, щоб залишатися конкурентоспроможними навіть у боротьбі з великими корпораціями. Інновації відкривають перед малими підприємствами нові горизонти для створення конкурентних переваг[1]. Наприклад, технологічні інновації дозволяють модернізувати виробництво, зменшуючи витрати і підвищуючи якість продукції. Це особливо актуально в умовах зростаючої конкуренції, де якісний і доступний продукт забезпечує довіру споживачів. Водночас, впровадження цифрових технологій, таких як автоматизація або штучний інтелект, допомагає оптимізувати внутрішні процеси компанії, прискорюючи час виконання замовлень і мінімізуючи помилки.

По-перше, впровадження інновацій дозволяє створювати унікальні продукти чи послуги, які відповідають потребам сучасних споживачів. Унікальність і висока якість часто стають вирішальними факторами вибору клієнта, особливо в умовах насиченого ринку. Наприклад, підприємства, що використовують новітні технології в екологічному виробництві, можуть привабити свідомих споживачів, які шукають товари з мінімальним впливом на природу.

По-друге, інновації в бізнес-процесах дають можливість оптимізувати витрати, підвищувати ефективність виробництва та покращувати обслуговування клієнтів. Наприклад, впровадження автоматизації у процеси замовлення чи доставки дозволяє скоротити час і витрати, зберігаючи високу якість обслуговування. Це особливо важливо для малих підприємств, які часто мають обмежені фінансові ресурси.

По-третє, цифрові технології відкривають нові можливості для маркетингу та залучення клієнтів. Використання соціальних мереж, аналітичних інструментів і платформ електронної комерції дозволяє підприємствам ефективніше взаємодіяти зі споживачами та досягати ширшої аудиторії. Наприклад, завдяки персоналізованій рекламі малі підприємства можуть запропонувати свої продукти саме тим людям, які найбільше зацікавлені в них.

Варто зазначити, що впровадження інновацій потребує певних зусиль і ресурсів. Малому бізнесу часто не вистачає фінансування для реалізації масштабних ідей. Проте тут можуть стати в нагоді програми підтримки від держави або міжнародних організацій,

які спрямовані на стимулювання інноваційної діяльності. Таким чином, інновації є ключем до довгострокового успіху малих підприємств. Вони дозволяють створювати унікальні конкурентні переваги, адаптуватися до змін на ринку та ефективно використовувати наявні ресурси. Ті підприємства, які здатні впроваджувати новаторські підходи у свою діяльність, мають усі шанси не лише втриматися, а й досягти значних успіхів у сучасній економіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. С. В. Позняк. Інновації як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств. [Електронний ресурс] URL:<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4614>
2. Основні аспекти поняття інновація. [Електронний ресурс] URL:http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/16920/1/Тези_Маціканич_І.М..pdf

Никончук Ангеліна Сергіївна
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
навчальної групи ЕПБ-21-1

Державний податковий університет

ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БЮДЖЕТОМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна ставить перед державою складні виклики у сфері управління фінансами. Надзвичайні умови потребують швидкого й ефективного використання ресурсів, прозорості бюджетних процесів і належного обліку міжнародної допомоги. У цих умовах цифровізація управління державним бюджетом стає не лише інструментом, а й невід'ємною складовою забезпечення економічної стійкості та фінансової дисципліни [1].

Війна суттєво змінює пріоритети державного бюджету. Найбільша частина коштів спрямовується на оборону, забезпечення Збройних Сил і підтримку внутрішньо переміщених осіб. Водночас виникають потреби у фінансуванні відновлення зруйнованої інфраструктури та підтримці економіки, яка функціонує в умовах нестабільності. Крім того, значним викликом є забезпечення прозорості витрат і захист фінансових даних від зовнішніх загроз, таких як кібератаки. Військові дії також призводять до скорочення надходжень до бюджету через зменшення економічної активності, втрату підприємств і зниження споживання. Це зумовлює залежність бюджету від міжнародної допомоги та кредитів, які потрібно ефективно інтегрувати у фінансову систему.

Цифрові технології надають інструменти для швидкого й адаптивного управління бюджетом [2]. Завдяки автоматизації бюджетних процесів уряд може оперативніше реагувати на зміни та забезпечувати розподіл ресурсів у відповідь на нагальні потреби. Одним із прикладів успішної цифровізації в Україні є впровадження платформ електронного управління. Такі системи, як Prozorro або Єдиний портал використання публічних коштів, забезпечують прозорість у витратах бюджету, мінімізуючи ризик корупції. Громадяни та міжнародні партнери мають можливість контролювати, як саме використовуються фінанси, що зміцнює довіру до держави.

Крім того, цифрові рішення допомагають інтегрувати міжнародну допомогу в національний бюджет. Автоматизовані системи дозволяють обліковувати кожен транш, розподіляти його за потребами та забезпечувати звітність перед донорами. Це важливо для підтримки подальшої фінансової допомоги. Цифрові інструменти також використовуються для моніторингу й аналізу бюджетних процесів у реальному часі. Це допомагає передбачати фінансові ризики, оцінювати наслідки ухвалених рішень і коригувати бюджетну політику за потреби.

Головною перевагою цифровізації є її здатність прискорювати процеси та мінімізувати людський фактор. В умовах війни, коли швидкість прийняття рішень є критичною, автоматизація бюджетного управління забезпечує точність і оперативність. Другою важливою перевагою є підвищення прозорості. Військові дії супроводжуються

значними витратами, і суспільство має право знати, як використовуються фінансові ресурси. Цифрові платформи дозволяють виводити всі дані у відкритий доступ, зберігаючи довіру громадян і міжнародних партнерів.

Цифровізація управління державним бюджетом є потужним інструментом підтримки економічної стійкості в умовах війни. Вона дозволяє ефективно розподіляти ресурси, забезпечувати прозорість витрат і адаптувати бюджет до змінних умов. В Україні цифровізація стала важливим елементом реформування державного управління, і її подальший розвиток є необхідним для забезпечення фінансової стабільності та відновлення країни після війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сандул Я. М. Цифровізація в умовах воєнного стану. [Електронний ресурс] URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/b750c007-8878-4ee7-83e2-e1fbc0ea68fa>
2. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. [Електронний ресурс] URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-sichen-2024>

Підвисоцька Олександра Володимирівна,
студентка
pidvysotska.sasha@gmail.com
Науковий керівник: **Арзянцева Дар'я Андріївна,**
к.е.н, доцентка,
ardasha2001@univer.km.ua

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Енергетика є основою наших економік і важливим елементом як для економічного зростання, так і для подолання бідності. Тому забезпечення енергетичної безпеки є найважливішою метою для досягнення сталого розвитку. За визначенням Азіатсько-Тихоокеанського дослідницького центру енергетики енергетична безпека визначається як «здатність економіки гарантувати наявність поставок енергоресурсів у сталий і своєчасний спосіб, при цьому ціна на енергоносії знаходиться на рівні, який не матиме негативного впливу на економічні показники економіки». Виходячи з цього визначення, існує ряд факторів, що впливають на безпеку енергопостачання, а саме: (фізична) доступність та (геополітична) доступність джерел енергії, доступність енергії, а також (екологічна) прийнятність [3, с.413-419].

Коливання світових енергетичних ринків та цін призводять до макроекономічної та фінансової нестабільності не лише економік, які сильно залежать від імпорту енергоносіїв, а й основних країн-експортерів енергоносіїв. Політичні ризики, пов'язані з енергетичною відсутністю, особливо актуальні для країн-експортерів енергоносіїв і мають намір використовувати поставки енергоносіїв як політичну зброю. Крім того, зростання споживання енергії часто розглядається як причина екологічних проблем, таких як місцеве забруднення повітря та води та зміна клімату, що негативно та непропорційно впливає на здоров'я та засоби до існування людей. Ситуація ще гірша в країнах, що розвиваються, де неправильно спрямовані енергетичні субсидії та рента, погане управління та корупція посилюють ці ризики [1].

Країни, що розвиваються, також мають вагомий підстави турбуватися про енергетичну безпеку. По-перше, їм бракує здатності адаптувати та застосовувати імпортовані енергетичні технології для місцевих потреб, що призводить до постійної залежності від іноземних технічних ноу-хау. По-друге, цим країнам також бракує відкритих та прозорих ринків, а також належного врядування для ефективної розробки та управління складними енергетичними технологіями. По-третє, у випадках порушення внаслідок природних або техногенних подій енергетична інфраструктура в країнах, що розвиваються, є більш вразливою. Повені та посухи можуть загрожувати життєздатності гідроенергетичних об'єктів. Крім того, електростанції, нафтопереробні заводи, трубопроводи та лінії електропередач можуть стати першими цілями у випадках внутрішнього повстання, громадянської війни та міжнародних конфліктів.

У перший день червня 2024 відбулася чергова масована атака на критичну інфраструктуру України. 20 і 22 червня 2024 було завдано шкоди окремим енергетичним об'єктам у чотирьох областях. Унаслідок цього сукупні втрати Об'єднаної енергетичної системи (ОЕС) України перевищили 9 ГВт. Виведено з ладу 90% потужності ТЕС і 40% — ГЕС. Через це лише два дні в червні минули без запровадження обмежень в енергопостачанні. Графіки аварійних та/чи стабілізаційних вимкнень діяли впродовж 44% годин місяця. Пропускна спроможність міждержавних перетинів використовувалася в обсязі, близькому до максимальної (1,6-1,7 ГВт), десять разів.

Таблиця 1.

**Порівняння даних щодо енергетичної інфраструктури України
у червні 2023 та 2024 років**

Категорія	Червень 2023	Червень 2024	Передумови
Імпорт електроенергії	43,7 тис. МВт·год	858,4 тис. МВт·год	Різде збільшення через цілеспрямовані удари, більше половини енергетичних об'єктів пошкоджено або знищено.
Продуктивність промисловості	11,3%	11,0%	Енергетичні дефіцити вплинули на промисловість, що призвело до зниження продуктивності та економічної рецесії.
Ціни на енергоносії для споживачів	2,64 грн/кВт·год	4,32 грн/кВт·год	Збільшення цін на енергію через дефіцит та більшу залежність від імпорту, що впливає на бюджет домогосподарств та інфляцію.

Джерело: [6] <https://ua-energy.org/uk/posts/ukraina-u-cherвні-importovala-bilshe-elektroenerhii-nizh-za-ves-2023-rik>

Надійність постачання енергії є критичним аспектом енергетичної безпеки, оскільки політичні конфлікти, економічні санкції чи технічні збої можуть перешкоджати регулярному постачанню енергоносіїв. Країна, яка забезпечена резервними потужностями або має доступ до альтернативних джерел енергії, має більше можливостей швидко реагувати на кризи. Крім того, запаси енергоресурсів є важливим інструментом забезпечення економічної стабільності та самостійності. Наприклад, наявність стратегічних резервів нафти та газу дозволяє державам менше залежати від коливань цін на світових ринках. Це є важливою складовою економічної безпеки, оскільки стабільні ціни на енергоносії дозволяють уникати різких інфляційних стрибків, забезпечуючи сталість у цінах на товари та послуги.

Одним з найбільш перспективних шляхів досягнення енергетичної безпеки є розвиток відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова, геотермальна енергетика. Використання відновлюваних джерел дозволяє скоротити залежність від імпорту викопних палив, зменшує вуглецевий слід, покращує екологічну ситуацію та створює нові робочі місця.

Країни, які активно розвивають сектор «зеленої» енергетики, також покращують свою репутацію на міжнародному рівні, оскільки роблять внесок у боротьбу зі змінами клімату. Відновлювані джерела енергії можуть стати основою для розвитку сучасних технологій і галузей, спрямованих на забезпечення сталого економічного зростання. Однак розвиток відновлюваних джерел енергії потребує значних фінансових вкладень і наявності технічної інфраструктури, що може бути суттєвим бар'єром для багатьох країн [2].

Одним з ключових завдань є перетворення нашої держави на енергетичний хаб Європи, що дозволить в повній мірі позбутись залежності від викопного палива з рф, шляхом заміщення виробленою чистою енергією на території України. Стратегія вказує на наявний потенціал до нарощування потужностей дані наведено в таблиці 2:

Таблиця 2.

Потенціал до нарощування потужностей в Україні

Джерело енергії	Потенціал нарощування потужностей (ГВт)
Сонячна енергія	94
Спеціалізовані накопичувачі	38
Атомна енергетика	30
ТЕЦ та біоенергетика	18
Гідрогенерація	9

Джерело: [5] <https://blog.youcontrol.market/ienierghietichna-biezpieka-ukrayini/>

США з січня по червень 2024 року додали 20 ГВт до генерації сонячної енергії, що на 55% більше, ніж минулого року. Тим часом Німеччина вже перевищила цільовий показник сонячної потужності на весь 2024 рік і перебуває на шляху до досягнення нової цілі на 2026 рік, яка викладена в національному енергетичному та кліматичному плані. Китай продовжує домінувати в глобальних встановленнях об'єктів сонячної енергетики. За перші сім місяців року країна продемонструвала зростання на 28% порівняно з аналогічним періодом минулого року. Такими темпами очікується, що Китай встановить 334 ГВт сонячних потужностей, що становитиме 56% світового збільшення потужностей у 2024 році. [7]

Для забезпечення енергетичної безпеки необхідно враховувати низку міжнародних факторів, зокрема зміни у світовій геополітиці, що можуть впливати на стабільність постачання енергії. Геополітичні конфлікти, економічні санкції та регіональні кризи можуть порушувати енергетичну безпеку країн, особливо тих, що залежать від імпорту. У таких умовах важливо зміцнювати міжнародне співробітництво у сфері енергетики, розробляти спільні програми та створювати інтегровані енергетичні мережі, що дозволяють більш гнучко реагувати на виклики та загрози. Міжнародні організації, такі як Міжнародне енергетичне агентство та ООН, також відіграють важливу роль у сприяттві стабільності світових енергетичних ринків та підтримці ініціатив, спрямованих на покращення доступності та надійності енергії для всіх країн.

Отже, енергетична безпека є важливою складовою економічної стабільності, яка потребує всебічного підходу, що включає диверсифікацію джерел енергоресурсів, розвиток відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності та ефективне управління наявними ресурсами. Від забезпечення енергетичної незалежності країни залежить її здатність протистояти зовнішнім викликам, підтримувати стабільний економічний розвиток та покращувати добробут громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванова В. Зовнішньоекономічна безпека як складова економічної безпеки України. Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences. 2021. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-19.03.2021.v1.32> (дата звернення: 08.11.2024).
2. Русіна Ю. О., Золковер А. О. Енергетична безпека як складова енергетичної стратегії України : thesis. 2019. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/12908> (дата звернення: 08.11.2024).
3. Цулаїя Г. З. Енергетична безпека як об'єкт державної політики України. Legal novels. 2023. № 19. С. 413–419. URL: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.19.54> (дата звернення: 08.11.2024).
4. Енергетика України у червні 2024 р. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/07/11/2024-ПАКТ-12.pdf>
5. Енергетична безпека України. URL: <https://blog.youcontrol.market/ienierghietichna-biezpieka-ukrayini/>
6. Україна у червні імпортувала більше електроенергії, ніж за весь 2023 рік. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/ukrainia-u-chervni-importovala-bilshe-elektroenerhii-nizh-za-ves-2023-rik>
7. Сонячна енергетика б'є рекорди: цього року створять 593 ГВт нових генеруючих потужностей. URL: <https://toe.kname.edu.ua/novini/novyny-alternatyvnoi-enerhetyky/73-sonyachna-energetika-be-rekordi-tsogo-roku-stvoryat-593-gvt-novikh-generuyuchi-potuzhnostej>

Половчак І.Р.,
магістр
Науковий керівник: д.е.н., проф. Шушкова Ю.В.

Львівський національний університет
імені Івана Франка

ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Затяжна війна на території України створює складні умови для роботи підприємств, які зіштовхуються із численними викликами: скороченням ринків збуту, порушенням логістичних ланцюгів, зростанням ризиків та зниженням платоспроможності споживачів. У цих умовах фінансова діагностика набуває особливого значення, оскільки дозволяє оперативно оцінювати фінансовий стан, виявляти проблемні аспекти діяльності підприємства та знаходити шляхи їх вирішення.

Проаналізуємо основні тенденції роботи вітчизняних підприємств в умовах війни (табл 1).

Таблиця 1

Господарська діяльність вітчизняних підприємств

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	2023-2022	2023-2019
Кількість діючих СГ, од.:	1941625	1973577	1956248	1732508	1913193	180685	-28432
з них фізичних осіб-підприємців, од.	1561028	1599755	1585414	1470584	1605341	134757	44313
Обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) СГ, млрд грн:	10524,1	11062,3	14989,8	11119,9	13574,9	2455	3058,8
з них у фізичних осіб-підприємців, млрд грн.	884,4	1012,4	1373	86,9	118,5	31,6	-852,8
Чистий прибуток/збиток, млрд грн	523,8	68,1	885,3	-276,3	427,7	704	-96,1

*СГ-суб'єкти господарювання

Джерело: складено автором за даними [1]

У 2019–2023 роках спостерігається загальне скорочення кількості діючих суб'єктів господарювання на 28 432 од. порівняно з 2019 роком, хоча в 2023 році їх кількість зросла на 180 685 од. порівняно з 2022 роком.

Кількість фізичних осіб-підприємців (ФОП) зросла на 44 313 од. порівняно з 2019 роком, що свідчить про активізацію малого бізнесу, попри складні умови.

Загальний обсяг реалізації зріс на 3058,8 млрд грн за період 2019–2023 років, що свідчить про часткове відновлення економічної активності після значного спаду у 2022 році. Порівняно з 2022 роком обсяг збільшився на 2455 млрд грн, демонструючи адаптацію суб'єктів господарювання до умов війни.

У ФОП обсяг реалізації зазнав значного скорочення на 852,8 млрд грн порівняно з 2019 роком. У 2022 році цей показник упав до мінімуму (86,9 млрд грн), але в 2023 році зріс до 118,5 млрд грн, що свідчить про часткове відновлення.

За період 2019–2023 років чистий прибуток знизився на 96,1 млрд грн, головним чином через значний збиток у 2022 році (-276,3 млрд грн), викликаний війною. Однак у 2023 році спостерігається суттєве покращення (+704 млрд грн порівняно з 2022 роком), що вказує на стабілізацію фінансової ситуації.

Війна суттєво вплинула на кількість суб'єктів господарювання та їх фінансові показники. Значні втрати спостерігалися у 2022 році, однак 2023 рік демонструє ознаки відновлення. Підприємства поступово адаптуються до умов війни, зокрема через активізацію малого бізнесу та збільшення обсягів реалізації продукції. Попри зростання кількості ФОП, їхній внесок у загальний обсяг реалізації продукції залишається низьким, що вказує на складнощі малого бізнесу в умовах війни.

Суттєве покращення чистого прибутку у 2023 році демонструє можливість відновлення фінансової стійкості підприємств.

Ці дані підкреслюють важливість фінансової діагностики для розробки стратегій адаптації бізнесу до кризових умов. Основні проблеми, такі як падіння обсягів реалізації та чистого прибутку, потребують системного аналізу для визначення оптимальних шляхів відновлення.

Розглянемо основні проблеми, з якими стикаються вітчизняні підприємства під час здійснення фінансової діагностики та запропонуємо шляхи їх вирішення (табл. 2).

Таблиця 2

Проблеми фінансової діагностики підприємств в умовах війни та шляхи їх вирішення

Проблеми	Шляхи вирішення
1. Відсутність доступу до достовірних даних: знищення інфраструктури та документів; порушення звітності через релокацію підприємств.	1. Автоматизація збору даних: використання сучасних цифрових платформ та хмарних технологій для обробки фінансових показників, що дозволяють оновлювати дані в режимі реального часу навіть у складних умовах.
2. Зменшення ліквідності та платоспроможності: втрата ключових активів; зниження доходів через обмеження на ведення господарської діяльності.	2. Державна підтримка: впровадження пільгових кредитних програм для бізнесу; часткове покриття витрат підприємств, пов'язаних із відновленням інфраструктури; залучення міжнародних грантів для забезпечення ліквідності.
3. Зростання ризиків: неможливість точного прогнозування через нестабільність ринків; невизначеність щодо безпеки капіталовкладень.	3. Впровадження сценарного планування для прогнозування наслідків змін; розвиток страхування ризиків для захисту активів і капіталу
4. Проблеми з кредитуванням: підвищення ставок за кредитами; низька доступність фінансових ресурсів через ризики неповернення.	4. Зниження ставок через державну підтримку банків; розробка програм фінансування з урахуванням високих ризиків для бізнесу.

5. Нестача інвестиційних ресурсів: інвестори обережні через високий рівень невизначеності; відтік капіталу з регіонів, що постраждали від бойових дій.	5. Пошук нових джерел інвестування, таких як венчурний капітал чи зелені облігації; активізація міжнародної підтримки через програми допомоги для відновлення бізнесу
6. Втрата активів через військові дії	6. Релокація підприємств у більш безпечні регіони; залучення компенсаційних програм від держави та міжнародних організацій.
7. Труднощі в забезпеченні антикризового управління: брак професійних кадрів через міграцію чи мобілізацію.	7. Створення умов для розвитку персоналу та запобігання втраті кадрів; навчання аналітиків сучасним методам аналізу та участь у міжнародних програмах; організація навчання для управлінського персоналу з питань антикризового управління; використання консультаційних послуг міжнародних експертів
8. Неактуальність застосування традиційних методик фінансово-економічного аналізу та нормативних значень фінансових показників за умов війни.	8. Застосування адаптованих до воєнних умов нормативних значень фінансових показників; використання цифрових інструментів для аналізу фінансових показників: впровадження сучасних інформаційних технологій, SWOT- та PEST-аналіз; застосування стратегічного аналізу для адаптації підприємства до зовнішніх умов.

Джерело: складено автором за даними [2; 3; 4]

Війна значно підвищує фінансові ризики підприємства. Важливо проводити оцінку поточних ризиків, пов'язаних з можливим зниженням попиту, зривами постачань та логістики, зростанням витрат на ресурси та сировину.

Також потрібно оцінювати ризики, пов'язані з безпекою активів, і розробляти плани з управління фінансовими кризами та непередбаченими ситуаціями.

Зважаючи на ризики затримки або втрати доходів через порушення ланцюгів постачання або збуту, аналіз грошових потоків набуває критичного значення. Необхідно постійно контролювати рівень ліквідності, щоб забезпечити здатність підприємства покривати поточні зобов'язання.

Фінансова діагностика має виявляти слабкі місця у платоспроможності, щоб вчасно вжити заходів щодо оптимізації витрат та фінансових потоків.

В умовах війни підприємство стикається з додатковими витратами на логістику, захист активів, адаптацію до нових умов ринку. Це потребує глибокого аналізу структури витрат і пошуку шляхів для їх зменшення.

Можливою стратегією є впровадження енергозберігаючих технологій, модернізація виробничих процесів і автоматизація частини операцій для підвищення ефективності.

Також збільшується ризик неплатежів з боку партнерів та клієнтів. Фінансова діагностика повинна включати ретельний моніторинг стану дебіторської заборгованості та можливі заходи для мінімізації ризиків неплатежів.

Паралельно варто аналізувати кредиторську заборгованість, щоб уникнути перебоїв у постачанні необхідних ресурсів.

В умовах війни фінансова стійкість підприємства визначається його здатністю адаптуватися до змін на ринку, швидко реагувати на виклики і підтримувати стабільність операцій. Важливо оцінювати резерви та можливості для інвестування в модернізацію, що може допомогти у підвищенні ефективності та зниженні витрат.

Підприємство повинно постійно аналізувати зміни у зовнішньому середовищі: ситуацію на внутрішньому і зовнішньому ринках, доступність сировини, попит на продукцію та потенційні шляхи диверсифікації.

Фінансова діагностика підприємств в умовах війни має орієнтуватися на оперативність, гнучкість і ефективне управління ризиками. Своєчасне впровадження антикризових інструментів, автоматизація процесів та співпраця з державними й міжнародними структурами дозволять мінімізувати вплив війни на фінансову стабільність підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Економічна статистика. Економічна діяльність. Діяльність підприємств. Державна статистика України: офіційний сайт. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm

2. Островська О.А., Юркевич О.М., Жмуд А.П., Колякіна О.М. Фінансова діагностика компаній в умовах військової агресії: проблеми та шляхи вирішення. Формування ринкових відносин в Україні. 2024. №1. С.87-95. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1931904>

3. Черниш О., Радчук Ю. Особливості діагностики фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови України. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації» : тези доповідей, 6 жовтня 2023 р. Київ : КНУТД, 2023.С.117-119. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/25880/1/PIONBUG_2023_P117-119.pdf

4. Сак Т.В., Шепелюк Н.П. Діагностика фінансової стійкості підприємства: методологія та практика застосування. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2023. № 4(26). С. 37-44. URL: <https://economics.net.ua/ejoru/2023/No4/37.pdf>

Решітко Н.І.
*аспірант кафедри фінансів,
банківської справи та страхування*

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ТА РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Державна політика та регулювання у сфері будівництва України відіграє ключову роль у відновленні інфраструктури та забезпеченні економічного розвитку країни, особливо в умовах післявоєнного періоду. Аналіз сучасного стану галузі свідчить про необхідність впровадження нових механізмів державного управління, спрямованих на розв'язання актуальних проблем, зокрема недостатньої інвестиційної нормованості, складності адміністративних процедур і невідповідності нормативно-правової бази сучасним викликам.

Одним із пріоритетних завдань є планування відновлення, яке має враховувати міжнародний досвід, використання сучасних технологій та інтеграцію будівельної галузі з іншими секторами економіки. Особливо важливою є оптимізація процедур управління та контролю, оновлення будівельних норм, вдосконалення механізмів фінансування проєктів і залучення іноземних інвестицій.

Державне регулювання будівництва забезпечує контроль за використанням бюджетних коштів для реалізації інфраструктурних проєктів, будівництва соціальних об'єктів та реконструкції державних, місцевих і комунальних споруд.

У мирний час державне регулювання будівництва має функціонувати як чітко налаштований механізм. Однак проблем у цій сфері ще багато.

Збройна агресія виявила низку проблем, до яких державне регулювання не було готове, зокрема:

- прогалини на різних етапах реалізації будівельних та відновлювальних робіт і залучення інвестицій;
- повільне прийняття рішень при збереженні процедур та контролю за використанням коштів;
- невідповідність чинних нормативно-правових актів (зокрема будівельних норм) новим реаліям.

Для удосконалення державного регулювання в Україні створено Національну раду з відновлення після війни. Одним із головних завдань ради є розробка плану відновлення країни, включаючи відбудову інфраструктури, енергетики, зв'язку, житла, соціальних та медичних об'єктів, а також військової та виробничої інфраструктури. Крім того, рада готує стратегічні ініціативи та нормативно-правові акти, необхідні для ефективного відновлення України в умовах війни та після неї.

За останні роки на будівельну галузь України впливає ряд факторів, які перешкоджають ефективній діяльності:

- Дефіцит трудових ресурсів: через еміграцію значної кількості спеціалістів та процес мобілізації, що постійно триває в країні, підприємства будівельної галузі не можуть якісно задовільнити свої потреби;

- Зменшення кількості постачальників та збільшені терміни поставок: багато підприємств, які забезпечували діяльність будівельної галузі було зруйновано або пошкоджено, інші призупинили чи обмежили виробництво, а частина опинилася в окупації або в зонах активних бойових дій.

- Енергетична криза, яка негативно вплинула на виробництво будівельних матеріалів, спричинивши дефіцит сировини та матеріалів.

У результаті цих факторів зростають терміни будівництва, та, відповідно, збільшується його собівартість.

Подолання негативних факторів залежить від вдосконалення державного регулювання будівництва. Процес відновлення має бути стратегічним і новаторським, а не просто відтворенням попереднього стану. Важливою є взаємодія з іншими галузями економіки. Такий комплексний підхід дозволить досягти якісного покращення в економіці та підвищенні добробуту населення.

Основними напрямками щодо покращення державного регулювання будівництва повинні бути:

- робота над наявними адміністративними процесами для скорочення часу на оформлення документації з урахуванням нових технологій документообігу;

- оновлення чинних державних будівельних норм і правил відповідно до світових тенденцій та сучасних методів будівництва і матеріалів;

- оптимізація контролю за дотриманням норм і правил;

- удосконалення процедури відбору підрядників;

- поліпшення фінансово-кредитних механізмів для забезпечення фінансування проектів;

- покращення фінансових і правових механізмів залучення коштів від міжнародних організацій.

Сучасні виклики, зокрема дефіцит трудових ресурсів, енергетична криза, руйнування інфраструктури постачальників, вимагають від держави посиленої підтримки галузі, стратегічного підходу до відновлення та запровадження інноваційних рішень. Запропоновані напрями вдосконалення державного регулювання дозволять підвищити ефективність галузі, скоротити терміни будівництва, знизити собівартість робіт і сприятимуть зростанню добробуту населення.

Таким чином, комплексне вдосконалення регуляторних механізмів, орієнтоване на адаптацію до сучасних викликів, стане основою для успішної післявоєнної відбудови України та подальшого сталого розвитку її економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21.04.2022 р. № 266/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>

МЕДИЧНІ НАУКИ

Валерія Лавриненко,

студентка 2 курсу

Науковий керівник: Тяпченко О.М.

Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я

Вступ

Штучний інтелект (ШІ) спрямований на відтворення когнітивних здібностей людини. Це змінює підхід до охорони здоров'я, оскільки забезпечує ширший доступ до медичних даних і швидкий розвиток аналітичних методів. Популярні технології ШІ включають машинне навчання для роботи зі структурованими даними, а також глибинне навчання та обробку природної мови для аналізу неструктурованих даних. Основні медичні напрями, що активно використовують ШІ, включають онкологію, неврологію та кардіологію. Далі буде наведено приклад застосування штучного інтелекту для діагностики та лікування інсульту.

Актуальність

Технології штучного інтелекту (ШІ) останнім часом привернули значну увагу в галузі охорони здоров'я, а також породили активні обговорення щодо можливості заміни лікарів-людей ШІ. На мою думку, повна заміна медиків штучним інтелектом у найближчому майбутньому малоімовірна, проте ШІ цілком здатен підтримувати лікарів у прийнятті більш обґрунтованих клінічних рішень і впливати на їхнє професійне судження у певних спеціалізованих областях, таких як радіологія. Завдяки зростаючій доступності медичних даних та стрімкому розвитку методів обробки великих даних, ШІ вже знайшов успішне застосування в медицині. Спираючись на важливі клінічні питання, сучасні технології ШІ можуть видобувати важливу інформацію з великих обсягів даних, сприяючи прийняттю обґрунтованих клінічних рішень.

Переваги штучного інтелекту широко обговорюються у медичній літературі. ШІ здатен аналізувати великі обсяги медичних даних, використовуючи складні алгоритми, і застосовувати отримані знання у клінічній практиці. Крім того, технології ШІ можуть бути оснащені функціями навчання та самокорекції, що дозволяє підвищувати точність завдяки зворотному зв'язку. Системи штучного інтелекту надають лікарям актуальні відомості з медичних журналів, підручників і клінічної практики, що сприяє вибору найефективнішого лікування. Також ШІ допомагає знижувати ризик діагностичних і терапевтичних помилок, що нерідко трапляються у клінічній практиці. Завдяки аналізу даних численних пацієнтів, ШІ забезпечує можливість у реальному часі прогнозувати ризики для здоров'я та передбачати можливі результати лікування.

Категорії ШІ

Пристрої штучного інтелекту в основному поділяються на дві основні категорії. Перша категорія включає методи машинного навчання (ML), які аналізують структуровані дані, такі як зображення, таблиці. У медичних додатках процедури

машинного навчання намагаються об'єднати риси пацієнтів або зробити висновок про ймовірність результатів захворювання.—Друга категорія включає методи обробки природної мови (NLP), які витягають інформацію з неструктурованих даних, таких як клінічні нотатки/медичні журнали, щоб доповнити та збагатити структуровані медичні дані. Процедури NLP спрямовані на перетворення текстів у машинозчитувані структуровані дані, які потім можуть бути проаналізовані методами ML.

ML конструює алгоритми аналізу даних для вилучення функцій з даних. Вхідні дані в алгоритми ML включають "рис" пацієнта, а іноді і медичні результати, що представляють інтерес. Риси пацієнта зазвичай включають базові дані, такі як вік, стать, історія хвороби тощо, а також дані, специфічні для захворювання, такі як діагностична візуалізація, результати фізичного обстеження, клінічні симптоми, тощо. Окрім рис, медичні результати пацієнтів часто збираються в клінічних дослідженнях. Алгоритми машинного навчання можна розділити на дві основні категорії: навчання без нагляду та навчання під наглядом. Навчання без нагляду використовується для вилучення ознак, тоді як контрольоване навчання підходить для прогнозного моделювання шляхом побудови деяких взаємозв'язків між рисами пацієнта (як вхідним) та результатом інтересу (як результатом).

Роль ШІ у діагностиці захворювань, лікуванні, аналізі ефективності

Дослідження в основному зосереджується навколо кількох типів захворювань: онкологічних, захворювань нервової системи та серцево-судинних захворювань. Концентрація навколо цих трьох захворювань очікувана. Всі три типи захворювання є провідними причинами смерті; тому рання діагностика має вирішальне значення для запобігання погіршення стану здоров'я пацієнтів. Крім того, рання діагностика потенційно може бути досягнута шляхом вдосконалення процедур аналізу візуалізації, що є силою системи штучного інтелекту.

Інсульт — це поширене захворювання, яке вражає понад 500 мільйонів людей у всьому світі. Воно є основною причиною смертності в Китаї, п'ятою за частотою в Північній Америці та третьою в Україні. Загальні витрати на лікування інсульту в світі сягають близько 689 мільярдів доларів США, що створює значний тягар для державних систем охорони здоров'я та сімей. У зв'язку з цим дослідження, спрямовані на профілактику та лікування інсульту, мають особливе значення. Останнім часом методи штучного інтелекту (ШІ) все активніше застосовуються у вивченні інсульту. ШІ використовується у трьох ключових напрямках боротьби з інсультом: для раннього прогнозування та діагностики, безпосередньо у лікувальних заходах, а також для оцінки прогнозів щодо результатів лікування.

Інсульт, в 85% випадків, викликаний тромбом у судині, що називається церебральним інфарктом. Однак, через відсутність раних симптомів інсульту, лише деякі пацієнти отримують своєчасне лікування. Було розроблено пристрій виявлення руху для раннього прогнозування інсульту. Два алгоритми ML були реалізовані в пристрій для побудови моделей. Процес виявлення включав етап розпізнавання людської діяльності та етап виявлення початку інсульту. Як тільки рух пацієнта значно відрізняється від нормальної моделі, попередження про інсульт буде активовано та оцінено для лікування якомога швидше.

ML також застосовувалося для прогнозування та аналізу ефективності лікування інсульту. Як критичний крок, результат внутрішньовенного тромболізу має тісний зв'язок з прогнозом та рівнем виживання. ШІ використовується, щоб передбачити, чи розвинеться у пацієнтів симптоматичний внутрішньочерепний крововилив.

Висновок

Таким чином, було обґрунтовано, чому використання штучного інтелекту є перспективним у сфері охорони здоров'я. Для ефективної роботи система ШІ повинна включати компонент машинного навчання (ML) для обробки структурованих даних і компонент для обробки природної мови (NLP), що дозволяє аналізувати неструктуровані тексти. Розробка складних алгоритмів має враховувати специфіку медичних даних, щоб ШІ міг надавати підтримку лікарям у діагностиці захворювань та рекомендаціях щодо лікування. Попри великий інтерес до ШІ у медичних дослідженнях, його впровадження у практичній медицині все ще стикається з труднощами. Основна проблема — це регулювання: чинні нормативи не забезпечують достатніх стандартів для оцінки безпеки та ефективності ШІ-систем. Інша суттєва перешкода — обмін даними, оскільки для надійної роботи ШІ-системам потрібно регулярно оновлюватися на основі даних клінічних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Murdoch TB, Detsky AS. The inevitable application of big data to health care. *JAMA*. 2013 Apr 3;309(13):1351-2. doi: 10.1001/jama.2013.393. PMID: 23549579.
2. Kolker E, Özdemir V, Kolker E. How Healthcare Can Refocus on Its Super-Customers (Patients, n=1) and Customers (Doctors and Nurses) by Leveraging Lessons from Amazon, Uber, and Watson. *OMICS*. 2016 Jun;20(6):329-33. doi: 10.1089/omi.2016.0077. PMID: 27310474.
3. Jha S, Topol EJ. Adapting to Artificial Intelligence: Radiologists and Pathologists as Information Specialists. *JAMA*. 2016 Dec 13;316(22):2353-2354. doi: 10.1001/jama.2016.17438. PMID: 27898975.
4. <https://step-forward.com.ua/insult-ta-jogo-vidi/>
5. <https://umj.com.ua/uk/publikatsia-241221-rozvitok-shtuchnogo-intelektu-v-suchasnij-meditsini>
6. <https://bimedis.net/latest-news/browse/778/suchasni-tehnologiyi-u-medicini-shtuchnij-intelekt>

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Легкун О.Г.,

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри мистецьких дисциплін та

методик їх навчання

Улянюк О.Ю.

магістрант 2-го курсу кафедри

мистецьких дисциплін та методик їх навчання

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна

академія ім. Тараса Шевченка

ВІДЕНСЬКА КЛАСИЧНА ШКОЛА ЯК ХУДОЖНІЙ НАПРЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Мистецтво епохи класицизму глибоко віддзеркалює художнє життя Європи, її естетичні, моральні та ідеологічні погляди, які відобразились і в музичному мистецтві. Класицизм пов'язаний із творчістю Йозефа Гайдна, Вольфганга Амадея Моцарта і Людвіга ван Бетховена, які жили і творили у Відні та «створили напрямом в музичній культурі другої половини XVIII – початку XIX століття – віденську класичну школу» [5, с. 144].

Віденська класична школа є одним із найважливіших періодів в історії європейської музичної культури, який відзначається значними досягненнями в музичній композиції, розвитку нових форм і жанрів, а також інноваційною оркестровкою. Музичні традиції, закладені в цей період, мали величезний вплив на подальший розвиток музики в Європі та світі.

Віденська класична школа виникла на тлі великих соціальних і політичних змін в Європі. Наприкінці XVIII століття Відень став культурним і політичним центром Австрійської імперії. Під правлінням імператриці Марії Терезії та її сина Йосифа II Австрійська імперія переживала період реформ, що охоплював різні аспекти суспільного життя, включаючи культуру і мистецтво.

Віденська культура в цей період була сповнена активних культурних обмінів, що сприяло розширенню і зміцненню музичних традицій, розвитку нових музичних стилів.

Як зазначає Л. Ракітянська, «філософсько-просвітницький світогляд епохи, як і характер мистецтва в цілому, і музичного зокрема, носив позитивно-гармонічний, збалансований характер, уособивши таким чином «класику», «класичне мистецтво», виступаючи еталоном і для наступних епох» [4, с. 23].

Одна з основних характеристик Віденської класичної школи – це чітка структура творів. Основними формами стали сонатна форма, рондо і варіації. Сонатна форма, що складається з експозиції, розробки і репризи, стала основою для багатьох симфоній, квартетів і концертів. На думку Б. Андрейчика, саме у творчості віденських класиків не тільки повністю сформувалася структура сонати, її канонічна структура, але й в

«творчості пізнього Бетховена вже спостерігалися відхилення від заданого стереотипу, пошуки нових схем-формул [2, с. 10].

Мелодії Віденських класиків відзначаються ясністю і простотою. Гармонія стала прозорішою, що дозволило досягти більшої ясності в музичному тексті, та забезпечило новий рівень виразності і доступності музики. Мелодії Гайдна, Моцарта і Бетховена часто відрізняються лаконічністю і емоційною глибиною, що робить їх легкими для сприйняття.

Віденська класична школа внесла значний внесок в оркестровку. Гайдн і Моцарт розширили оркестровий склад, вдосконалили використання інструментів і динаміку, що дозволило створити нові кольорові ефекти в оркестровій музиці. Оркестри цього періоду стали більш різноманітними і складними, що дозволило композиторам створювати більш насичені і виразні музичні тексти.

Віденська класична школа сприяла розвитку нових музичних жанрів. Симфонія, струнний квартет, концерт і опера досягли нових висот в цей період. Гайдн і Моцарт розвинули ці жанри, додаючи нові елементи і розширюючи їх структуру. Наприклад, Гайдн вдосконалив форму симфонії, додавши до неї нові контрапунктичні і гармонійні елементи, тоді як Моцарт вніс новаторські ідеї в оперу і фортепіанну музику.

Симфонічна форма, розвинута Гайдном і Моцартом, стала основою для подальшого розвитку симфонії. Бетховен розширив межі симфонічної форми, що вплинуло на романтичних композиторів і пізніших представників симфонічної музики. Музичні ідеї, розроблені в цей період, стали основою для пізніших стилів, таких як романтизм і імпресіонізм.

Камерна музика, зокрема струнний квартет, також отримала важливий розвиток. Квартети Гайдна і Моцарта стали класичними зразками жанру і вплинули на композиторів XIX століття, таких як Брамс і Шуберт. Ці твори продовжують вивчатися і виконуватися, демонструючи високу технічну і композиційну майстерність.

Оперна творчість Моцарта мала великий вплив на подальший розвиток цього жанру. Моцарт створив нові підходи до оперного складу і драматургії, які стали основою для пізніших оперних традицій. Опера Моцарта вплинула на композиторів романтичної епохи, таких як Вагнер і Верді, й продовжує бути важливою частиною оперного репертуару.

Віденська класична школа вплинула на музичну освіту і педагогіку. Методи навчання, розроблені в цей період, стали основою для багатьох пізніших музичних навчальних програм. Музичні школи і консерваторії опиралися на принципи і методики Віденської класичної школи. Віденські композитори також активно займалися педагогічною діяльністю, передаючи свої знання і досвід наступним поколінням.

Спадщина Віденської класичної школи є надзвичайно важливою для розуміння європейської музичної традиції та є символом музичної досконалості і естетичної простоти, що робить її однією з найбільш шанованих епох в історії музики.

Йозеф Гайдн (1732–1809) є однією із ключових фігур Віденської класичної школи, родоначальник класичного симфонізму. Його творчість мала значний вплив на формування класичних форм симфонії і струнного квартету. Й. Гайдн вважається «батьком» симфонії. Він створив понад 100 симфоній, які стали еталоном для наступних композиторів. Симфонії Гайдна відрізняються своєю чіткою структурою, ясністю і виразністю; переважним використанням мажорних тональностей; опорою на народно-жанровий тематизм, зокрема на автентичні народні мелодії австрійського, німецького, чеського, угорського, сербського фольклору .

Як зазначає О. Александрова, найбільш вагомі його «Лондонські симфонії», останні кuartети, ораторії «Створення світу» та «Пори року», які написані у 80–90-х рр. XVIII ст. [1, с. 65].

Важливими віхами в творчості композитора є «Симфонія» № 94, відома як «Симфонія з сюрпризом», у якій Гайдн використовує неочікувані динамічні контрасти для створення ефекту сюрпризу: після р та рр групи струнних інструментів несподівано звучить громовий акорд усього оркестру на ff, в якому виділяється удар литавр. З цим ефектом пов'язані різні легенди. За однією із них «композитор помітив, що публіка на концерті задрімала, і вирішив її таким чином розбудити. Як тільки заколисані слухачі занурювалися в обійми Морфея, зал приголомшувало ff і фанфари усіх груп духових інструментів [1, с. 66].

Гайдн також відіграв важливу роль у розвитку струнного кuartету. Його струнні кuartети часто характеризуються складною структурою і новаторськими ідеями. Наприклад, кuartети, що входять до циклу «Сонати і кuartети», демонструють високу технічну досконалість і виразність.

Як зазначає Б. Андрейчик, Гайдн вперше створив перехід до розвитку і динамізації сонатної форми. «Він зробив акцент на розвитку гармонічного плану твору та його основних тем. Таке новаторство створило гомофонічний аналог поліфонічної фуґи, а саме особливості тонального плану структурних елементів, що дають змогу до різних драматичних ефектів [2, с. 12].

У доробку Й. Гайдна 83 кuartети, які написані для постійного складу виконавців (дві скрипки, альт і віолончель); складаються із чотирьох частин (allegro в сонатній формі, повільна частина, менует і фінал або allegro, менует, повільна частина і фінал) або п'ятичастинну форму (allegro, менует, повільна частина, менует і фінал) [1, с. 68].

Вольфганг Амадей Моцарт (1756–1791) – одна із визначних постатей Віденської класичної школи. Головним у творчості В. Моцарта, на думку О. Александрової, є особистість, яку він розкрив як лірик і одночасно як драматург, прагнучи до художнього відтворення об'єктивної сутності людського характеру [1, с. 72]. Музика В. Моцарта відзначається мелодійністю, художньою довершеністю, відтворює любов до життя, до людини, багатство і різноманітність людських почуттів.

Моцарт створив величезну кількість творів у різних жанрах, включаючи опери, симфонії, концерти і камерну музику. Моцарт є одним із найзначніших оперних композиторів. Він узагальнив досягнення своїх попередників у жанрі оперного мистецтва, здійснив реформу опери, створивши власну передову оперну естетику. Його опери «Весілля Фіґаро», «Дон Жуан» і «Чарівна флейта» відзначаються не тільки чудовими мелодіями, але й глибиною психологічного портретування персонажів. Моцарт використовував оперні форми для вираження складних людських емоцій і соціальних коментарів, що робить його опери актуальними і сьогодні.

Моцарт створив ряд симфоній і концертів, які стали класичними зразками жанру. Його «Симфонія» № 40 і «Симфонія» № 41 демонструють високу технічну і композиційну майстерність. Концерти для фортепіано, такі як «Концерт» № 21, також відзначаються глибиною і витонченістю.

Л. Микуланинець до найбільш характерних особливостей моцартівського трактування жанру симфонії відносить:

- а) конфліктну драматургію;
- б) перевага сонатної форми;
- в) відхід від відкритої жанровості;
- д) остаточне подолання сюїтної логіки симфонічного циклу, як чергування різнохарактерних частин;
- е) тісний зв'язок з вокальними жанрами [3, с. 33].

На переконання О. Александрової, «в інструментальній творчості В. Моцарт підсумував досвід мангеймських та віденських майстрів старшого покоління, розкрив новий світ ідей, думок і почуттів, сповнив музику новим драматичним змістом, глибше і повніше, ніж попередники, відтворював дійсність. Для творчості В. Моцарта характерне органічне поєднання австрійської народно-національної основи музики з особливостями інших національних музичних культур» [1, с. 72].

Людвіг ван Бетховен (1770–1827) є важливою фігурою, що перетворює класичний стиль в нову романтичну фазу. Бетховен розширив межі класичної музики, вводячи нові елементи виразності і технічні інновації.

Бетховен створив дев'ять симфоній, кожна з яких є важливою віхою в історії симфонічної музики, та відрізняється новаторськими формами і виразністю. Особливо важливою є Дев'ята симфонія, в якій Бетховен використовує хор і солістів для виконання «Оди до радості», що стало важливим кроком в розвитку симфонічної музики.

Шоста «Пасторальна» симфонія має підзаголовок «Спогад про сільське життя». Незвична структура симфонії – п'ять частин замість чотирьох. Твір передає почуття, що виникають від зіткнення зі світом природи і сільського життя. У симфонії є елементи образності, звуконаслідування (співають птахи, гримить грім тощо). Такі засоби музичної виразності Бетховена згодом використовувалися багатьма композиторами-романтиками.

Бетховен також відомий своїми фортепіанними сонатами, які демонструють глибокий емоційний контент і технічну складність. Тридцять дві фортепіанні сонати розкривають різноманітні образи: бурхливі пристрасті, мрійливість і ліричну сповідь, картини природи і побутові сценки. На думку Б. Андрейчика, Бетховен «максимально втілює весь потенціал і виразні можливості сонатної форми, наповнивши її драматичними контрастами і протиставленнями, динамічним розвитком тем і неймовірною силою почуттів, ліризмом і напруженою боротьбою» [2, с. 40].

Сонати № 14 «Місячна», № 23 «Апасіоната», № 8 «Патетична» та інші стали класичними прикладами використання фортепіано для вираження складних емоцій і ідей.

Отже, Віденська класична школа не лише визначила етап розвитку класичної музики, але й залишила важливий спадок у всій європейській музичній культурі. Її вплив відчувається в різних аспектах сучасної музики, від академічної до популярної. Композитори, музиканти та слухачі продовжують звертатися до музичних форм і технік, розвинутих в цей період, що підтверджує важливість і актуальність Віденської класичної школи в наш час. Віденська класична школа є символом музичної досконалості і творчого інноваційного підходу, який визначив основи класичної музики і залишив глибокий вплив на наступні етапи музичної історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Александрова О. М., Цимбал О. О. Зарубіжна музична література : навч. посіб. Харків, 2020. Ч. 1. Музичне мистецтво XVI – початку XIX ст. 102 с.
2. Андрейчик Б. Жанрово-стильові особливості музики Людвіга ван Бетховена на прикладі фортепіанних сонат : кваліфікаційна робота. Кривий Ріг, 2021. 100 с.
3. Микуланинець Л. Методичні рекомендації до вивчення курсу «Історія зарубіжної музики». Ч. I. Мукачево : МДУ, 2016. 41 с.
4. Ракітянська Л. Історія світового музичного мистецтва в контексті взаємозв'язку емоційного та раціонального. *Oświatologia*. 2020. Вип. 9. С. 21–28.
5. Сімакова С. Місторико-культурні умови формування художнього образу в музичному мистецтві доби класицизму. Український та європейський мистецькі простори: історія, теорія, практика : Тези III Всеукр. наук.-практ. конф. / упоряд. О. А. Сташук, Л. В. Крайлюк. Рівне : РДГУ, 2019. С. 143–146.

Сосницький Ю.О.
канд. мист., доцент
ORCID: 0000-0003-2463-6903

*Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова*

ПЛАКАТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОПАГАНДИ В ХХ СТОЛІТТІ

У ХХ столітті, в епоху масових та тотальних воєн, пропаганда стала масовою і була спрямована на досягнення якомога ширшої аудиторії, з метою переконати її в абсолютній лояльності до держави. Плакати, що широко поширювались у публічних місцях, стали основним інструментом впливу на маси (Кузьмін, 2023; Прищенко, 2020; Косів, 2019). Формат плаката, що переважно складався з візуальних елементів, дозволяв створювати чітке та пряме повідомлення, яке можна було зрозуміти навіть людям з низьким рівнем освіти (Asmolov, 2019). Простота графіки, використання загальновідомих культурних кодів, яскраві кольори, великі шрифти та потужні гасла робили плакат ефективним візуальним засобом, здатним викликати емоції та формувати ставлення глядачів (Asmolov, 2022; Olzacka, 2024).

Егалитарність плаката, який був доступний широкій аудиторії, посилювалась його методами розповсюдження. Плакати були недорогими у виробництві, мали багато копій і могли бути зручно транспортовані та широко розповсюджені. Основною метою плакатів було розміщення їх у публічних місцях, доступних для широкої публіки, таких як вулиці, магазини, робочі місця та навчальні заклади, що дозволяло громадянам отримувати інформацію без додаткових витрат.

Однак, на відміну від воєн ХХ століття, де уряди та військові мали можливість контролювати потік інформації і маніпулювати пропагандою, сучасні конфлікти характеризуються більш децентралізованою та учасевою природою (Olzacka, 2024; Merrin, 2018). Одним із основних змінних факторів стали нові інформаційні та комунікаційні технології, зокрема смартфони, що дозволяють кожному переглядати, коментувати та інтерпретувати війну в режимі реального часу, а також соціальні мережі, де постійно відбувається децентралізований потік інформації, зображень, звуків та відео, пов'язаних з війною. Це призвело до ослаблення монополії держави на інформацію та її здатності контролювати розповсюдження новин (Merrin, 2018; Olzacka, 2024). У нових умовах інформація поширюється не лише через традиційні канали, а й через платформу онлайн-медіа, де різноманітні актори, включаючи журналістів, активістів та звичайних громадян, беруть участь у створенні та поширенні контенту, коментуючи або інтерпретуючи дії війни, а також організовуючи краудфандингові кампанії для підтримки армії та мирних жителів. Це нове середовище створює "інтимні зв'язки" між життям вдома і на фронті, де "диванні війська", користувачі інтернету, можуть впливати на хід війни без необхідності залишати свої домівки (Ford & Hoskins, 2022).

В сучасному контексті пропаганда також зазнала глибоких змін. Вона стала більш учасевою, децентралізованою та неінституційною. Грегорій Асмолов (Asmolov, 2022) в концепції "учасницької пропаганди" звертає увагу на інтеграцію пропаганди в приватні

простори, де вона виявляється через онлайн-комунікацію, що стирає межу між публічним і приватним. Пропаганда проникає в наші найбільш інтимні простори – від домашнього інтер'єру до вулиці чи пляжу, супроводжуючи нас протягом дня через смартфони та мобільні пристрої.

Водночас, споживання пропагандистського контенту тісно пов'язане з соціальною взаємодією. Користувачі інтернету діляться постами, зображеннями та відео зі своїми друзями, що дозволяє створювати соціальні зв'язки навколо ідеї підтримки певної справи. Одиначна людина сприймає пропагандистський пост як щось таке, що поділилися її друзями, з коментарями чи емоційними реакціями, що формує її думки та уявлення (Haigh & Kozak, 2017). Таким чином, споживання пропаганди в онлайн-середовищі глибоко вплетене в соціальну структуру, що дозволяє їй проникати в повсякденне життя (Asmolov, 2019).

Сьогодні, завдяки новим інформаційно-комунікаційним технологіям, плакат переживає своєрідне оновлення. Завдяки комп'ютерній графіці, яка є основним методом створення плакатів у наш час, естетика та форма плакатів змінюються. Продукція плакатів стала значно швидшою, що дозволяє оперативнo реагувати на події та виробляти тиражі буквально за лічені години. Плакати, що створюються в цифровому форматі, можуть бути поширені через різноманітні онлайн-платформи та соціальні мережі, досягаючи глобальної аудиторії без географічних обмежень.

Таким чином, сучасний воєнний плакат існує не тільки в фізичній формі – він поширюється через віртуальні простори, що робить його доступним для більш широкої аудиторії. Два смартфони з підключенням до Інтернету можуть поєднати художника, що створює контент в обстрілюваному місті, з глядачем, який споживає цей арт із безпечного місця. Цифрові плакати, аналогічні мемам, стають важливим інструментом участі в пропаганді, активно використовуючи силу соціальних мереж для розповсюдження інформації та підвищення соціальної свідомості.

В епоху соціальних медіа, коли інформація доступна в будь-який час і в будь-якому місці, плакат продовжує виконувати важливу роль у пропагандистських кампаніях під час війни. Він не лише залишається ефективним інструментом впливу на маси, а й адаптується до нових цифрових реалій, де його роль розширюється, охоплюючи не тільки фізичні простори, але й віртуальні платформи. В цьому новому середовищі плакати, як частина пропаганди, формують нові соціальні та культурні контексти, сприяючи мобілізації громадськості та підтримці важливих політичних ідей у часи війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Asmolov G. The Effects of Participatory Propaganda: From Socialization to Internalization of Conflicts // *Journal of Design and Science*. 2019. Vol. 6. pp. 1–22. DOI: 10.21428/7808da6b.833c9940.
2. Asmolov G. The Transformation of Participatory Warfare: The Role of Narratives in Connective Mobilization in the Russia-Ukraine War // *Digital War*. 2022. Vol. 3, No. 1. pp. 25–37. DOI: 10.1057/s42984-022-00054-5.
3. Ford M., Hoskins A. *Radical War: Data, Attention & Control in the Twenty-first Century*. Oxford : Hurst/Oxford University Press, 2022.
4. Haigh M., Haigh T., Kozak N. I. Stopping Fake News. The Work Practices of Peer-to-Peer Counter Propaganda // *Journalism Studies*. 2017. Vol. 19, No. 14. pp. 2062–2087.

5. Merrin W. *Digital War: A Critical Introduction*. London : Routledge, 2018.
6. Olzacka E. Ukrainian Wartime Posters as a Tool of Participatory Propaganda During the Russian Invasion of Ukraine // *Czech Journal of International Relations*. March 2024. DOI: 10.32422/cjir.782.
7. Косів В. Українська ідентичність у графічному дизайні 1945–1989 років : монографія. Київ : Родовід, 2019. 480 с.
8. Кузьмін О. М. Плакат як інструмент візуальної пропаганди в структурі фотоальбому : кваліфікаційна робота бакалавра спеціальності 061 "Журналістика" / наук. керівник Г. В. Микитів. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 71 с.
9. Прищенко С. В. Візуальна семантика і художня образність плаката // *Культура і сучасність : альманах*. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. № 1. С. 97–103.

Цапенко Дар'я Олександрівна,
учениця 10-Б класу,
Харківського ліцею № 55
Сосницький Юрій Олександрович,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Харківського національного університету
міського господарства ім. О.М. Бекетова.

СИМВОЛІКА І РЕЛІГІЙНІ МОТИВИ В ЖИВОПИСІ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

Актуальність дослідження зумовлена потребою глибшого розуміння культурних і духовних цінностей, що формували європейське суспільство під час переходу від середньовіччя до нової епохи. Відродження стало періодом переплетення релігії і гуманізму, де художники використовували символіку для вираження складних духовних ідей. Вивчення релігійної тематики в контексті історії мистецтва може сприяти міждисциплінарним дослідженням у культурології та релігієзнавстві, відкриваючи нові перспективи для осмислення духовності.

Мета дослідження – визначити роль релігійних мотивів у мистецтві Відродження та дослідити, як християнські сюжети та символіка впливали на розвиток художніх технік і стилів.

Епоха Відродження в Італії XIV століття стала важливим етапом у розвитку європейського мистецтва, поєднавши античні ідеали з християнською символікою. Церква як головний меценат підтримувала створення релігійних творів із біблійними сценами, які мали потужний виховний вплив. Технічні новації, такі як лінійна перспектива та світлотінь, підсилювали реалістичність та духовність зображень, а гуманістичні ідеали в поєднанні з християнськими сюжетами заклали основи нових художніх прийомів.

Благовіщення описує момент, коли Архангел Гавриїл повідомляє Діві Марії про її обрання стати Матір'ю Божою. Архангел тримає лілію – символ чистоти, а Марія зображена у момент молитви. Святий Дух представлений у вигляді голуба, що підкреслює божественне втручання. *Розп'яття* – один із найтрагічніших моментів в історії християнства. Ісус на хресті зображений із відкритими ранами, а присутність Марії та Івана Богослова підкреслює страждання Матері. *Воскресіння Христа* стверджує перемогу над смертю. Ісус зображений, що піднімається з гробу або стоїть у світлі. Охоронці гробниці падають від страху, а ангели вказують на чудо Воскресіння, підкреслюючи роль небесних сил у Божому плані.

Святі займали центральне місце в християнському мистецтві епохи Відродження, поєднуючи класичні традиції з християнською духовністю. Їх образи були сакральними символами та прикладами для наслідування, втілюючи моральні чесноти. Художники прагнули передати характерні риси святих через різноманітні прийоми, які варіювалися залежно від культурного контексту. В Італії образи святих, створені такими митцями, як Леонардо да Вінчі, Рафаель та Мікеланджело, вирізнялися витонченістю та емоційністю.

Наприклад, Рафаель передав образ Діви Марії, акцентуючи її страждання та материнську любов. У Фландрії, художники Північного Відродження, такі як Ян ван Ейк та Рогір ван дер Вейден, зосереджувалися на деталях та текстурах, символізуючи велич святих через регіональні традиції.

Попри стилістичні відмінності, святі в обох регіонах передавали християнські цінності, втілюючи досяжність святості для кожного. Епоха Відродження стала періодом духовного відродження, де символи, такі як хрест, агнець, риба і голуб, слугували основними засобами вираження віри. Хрест, як символ жертви Ісуса і Божої любові, посів центральне місце у творах, наприклад, Андреа ді Бартоло та Франческо ді Джорджо. *Агнець Божий*, що походить із біблійних текстів, у мистецтві Відродження символізує жертву та викуплення, зокрема в роботах Мелоццо да Форлі та Фра Філіппо Ліппі. *Риба*, як один із перших символів християнства, стала визнанням віри і символом євангелізації, її можна знайти у творах Джованні Белліні, що підкреслюють присутність Святого Духа. *Голуб*, символ Святого Духа, часто зображується у роботах Фра Анжеліко та Сандро Боттічеллі, підкреслюючи божественну природу Ісуса та важливість Діви Марії.

У християнській іконографії кольори також виконують ключову роль, передаючи глибокі теологічні та емоційні послання. *Білий колір* символізує чистоту і святість. У Новому Заповіті ангели описуються в білому, підкреслюючи їхню чистоту, а Ісус Христос у білому після воскресіння символізує перемогу над смертю. *Червоний колір* асоціюється з кров'ю, мучеництвом і божественною любов'ю. Він символізує жертву, як у випадку з кров'ю ягняти під час Пасхи, а Христос у червоному підкреслює його жертвовність. *Синій колір* втілює небеса і духовну мудрість, зображаючи одяг Богородиці та підкреслюючи її зв'язок із небом. Він також символізує чистоту і покірність божественній волі. Золотий колір асоціюється з божественною славою, вічністю і світлом, вказуючи на присутність Бога. У іконопису золотий фон підкреслює божественне світло, створюючи враження небесного світу.

У релігійному живописі Відродження алегорії моральних чеснот і гріхів також слугували вираженням християнських ідеалів. Моральні чесноти, представлені через жіночі постаті, включали віру, надію, любов, мудрість, справедливість, мужність і поміркованість. *Віра* зображалася жінкою з хрестом або Святим Письмом, символізуючи довіру до Бога. *Надія* втілювалася в образі жінки, що дивиться в небеса, вказуючи на сподівання на божественну благодать. *Любов*, як найвища чеснота, зображалася жінкою з дітьми, відображаючи милосердя. *Мудрість* асоціювалася з книгою чи свічкою, *справедливість* – з жінкою з вагами, підкреслюючи важливість справедливого суду.

Гріхи, такі як гордіня, заздрість, гнів, лінощі, жадібність, обжерливість і хтвисть, символізували моральні загрози для душі. *Гордіня* уособлювалася жінкою з дзеркалом, *заздрість* – фігурою з зеленим обличчям, *гнів* – агресивними образами, а *лінощі* – сплячими посталями.

Світло і тінь також стали важливими символами, де *світло* уособлювало Божественну присутність, а *тінь* – гріх і зло. Ці елементи підкреслювали боротьбу між добром і злом, внутрішні конфлікти людини та важливість вибору на користь добра, як видно у творах великих майстрів епохи.

Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонарроті і Рафаель Санті залишили глибокий слід у релігійному мистецтві Відродження, втіливши гуманістичні ідеали у своїх релігійних творах. Леонардо поєднував символіку з психологічною глибиною, що видно

у «Тасмній вечері» та «Мадонні в скелях». Мікеланджело вражав емоційною силою у фресках Сікстинської капели, зокрема в «Створенні Адама» та «Страшному суді». Рафаель втілював духовність через гармонію і кольори, як у «Сикстинській Мадонні» і «Святому Михайлі». Їхня творчість об'єднує духовне й наукове, підкреслюючи теми віри, спасіння та любові.

Таким чином, християнська релігія стала основним джерелом натхнення для художників епохи Відродження, визначивши напрямок розвитку мистецтва. Церква виступала не лише замовником, але й впливовим ідеологічним центром, формуючи тематичні особливості творчості того часу. Біблійні сюжети та іконографія християнських персонажів стали основними мотивами, що дозволяли художникам виражати глибокі філософські і духовні ідеї.

В ході дослідження виявлено, що релігійна символіка та християнська іконографія стали основними векторами розвитку живопису епохи Відродження, формуючи його естетичні та концептуальні основи. Завдяки взаємодії релігійних тем із гуманістичними ідеалами ренесансне мистецтво не тільки розширило свої стилістичні та технічні можливості, а й набуло здатності передавати складні теологічні концепції через візуальні алегорії та символи, що сприяло значному посиленню його емоційного й інтелектуального впливу на глядачів.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Антоняк Софія

освітньо-професійна програма

« Початкова освіта », бакалавр, 3 курс

sofiia.antoniak@lnu.edu.ua

Науковий керівник: Подановська Галина

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри початкової та дошкільної освіти

halyna.podanovska@lnu.edu.ua

Львівський національний університет

імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ЧИТАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У навчанні й вихованні учнів початкових класів літературне читання має дуже важливе значення. Адже цей предмет є багатofункціональним. Як відомо, метою початкового курсу «Читання» є формування в здобувачів початкової освіти першооснов читацької культури, емоційно-оцінного ставлення до змісту прочитаного, формування особистості засобами художнього слова тощо. Читання рідною мовою є потужним засобом виховного й розвивального впливу на особистість читця. Воно залучає дітей до скарбниці духовності й культури, літературних надбань українського народу й народів світу, сприяє моральному, етичному й естетичному розвитку. Адже літературне читання є потужним засобом розвивального та виховного впливу на учнів початкових класів. Особливо цінним є формування в школярів навички читання.

Вивченням проблем та розробкою різних питань, пов'язаних з дослідженням формування навички читання в учнів початкових класів, розглядалося такими науковцями й дослідниками, як О. Савченко, Г. Волошина, Н. Попович, Г. Гудачок та ін.

Як зазначає О. Я. Савченко: «Важливо усвідомити, що у початковій школі формується не просто учень, який вміє читати і писати, а мовна особистість, з достатніми комунікативними можливостями, мотивацією до самостійного читання. Ця якість увінчує зусилля вдумливих учителів, батьків, бібліотекарів, які мотивують дітей до спілкування з найкращими дитячими книгами. Але в інформаційно-насиченому суспільстві розвивати інтерес до самостійного читання у дітей 8-10 років складно. Це зумовлене передусім можливістю задоволення їхніх природних пізнавальних інтересів не через читання, яке вимагає неабияких зусиль, а через перегляд телевізійних програм, комп'ютерні ігри, неформальне спілкування» [4, с. 6].

Сучасні педагоги-новатори та майстри своєї справи довели, що можливо успішно розвинути у дітей навички свідомого, виразного, достатньо швидкого та правильного читання. Їхній педагогічний досвід свідчить, що особливу увагу вони приділяють першій частині програмних вимог — навчити читати правильно, свідомо та виразно. Саме

звдяки цим якостям дитина найкраще демонструє розуміння змісту прочитаного та своє ставлення до нього, не ігноруючи при цьому і швидкість читання [1, с.10].

Підготовку до виразного читання художнього твору можна проводити в такій послідовності: спочатку сприйняття твору, потім аналіз тексту, визначення виконавських завдань і тренування в декламації. Щоб розвинути в учнів навичку виразного читання, необхідно регулярно працювати над оволодінням ними засобами виразності.

Особливу увагу слід приділяти завданням, які сприяють активній мовленнєвій діяльності дітей і навчають їх обирати необхідні засоби виразного читання. Учитель початкових класів має систематично працювати над удосконаленням техніки читання учнів. Потрібно пояснити дітям, як вибір засобів виразності залежить від змісту та основної ідеї твору, поступово формуючи в них навички самостійно визначати паузи (малі, середні, великі), логічний наголос, зміни тону мовлення тощо. Адже інтонації, які не відповідають змісту, ускладнюють сприйняття тексту: повільний темп робить висловлювання менш емоційними, а занадто швидкий темп — менш зрозумілими. Виразність читання учнів початкових класів виявляє ступінь розуміння того, що вони читають. Таким чином, виразність тісно пов'язана з усвідомленням прочитаного, тому важливо показати школярам залежність вибору тих чи інших засобів виразності від змісту й основної думки твору, поступово формувати у них уміння самостійно визначати паузи (малі, великі, дуже великі), логічний наголос, підвищення чи пониження тону мовлення тощо [3, с.3].

Не менш важливим є правильність читання. Правильність читання – це коли правильно передається складобуквений зміст слова, граматичні його форми, не допускаються перестановка або пропуск слів, звуків та складів. Причиною цьому може бути відсутність гнучкого синтезу між вимовою, сприйманням та усвідомленням прочитаного [1, с.18].

Для розвитку навички правильного читання в початковій школі рекомендується систематична робота над лексикою. Учні мають неодноразово перечитувати складні слова та вислови з текстів, звертаючи увагу на їхнє значення та написання. Корисним є введення спеціальних вправ на розвиток швидкості читання: читання слів різної довжини, словосполучень і речень. Для учнів з труднощами у вимові варто включати в заняття скоромовки та чистомовки.

Важливу роль, окрім свідомості, виразності та правильності читання, відіграє швидкість читання. Від швидкості читання залежить, як учні будуть сприймати інформацію, тому справді важливо розвивати в учнів навички швидкого читання.

Швидкість читання залежить від багатьох чинників, таких як рівень мовленнєвого розвитку, поле зору читача, навички артикуляції, правильне дихання, особливості тексту (зміст, складність, зацікавленість), шрифтові характеристики (чіткість друку) та розвиток антиципації (вміння передбачати наступні літери або слова). Якщо послідовно враховувати ці чинники, швидкість читання може збільшитись на 50-100 % [1, с.11].

Для розвитку навички швидкого читання важливо регулярно читати різноманітні тексти, поступово збільшуючи їх обсяг і складність. Варто також тренувати передбачення змісту, концентруватися на загальному сенсі тексту, а не на окремих словах, і приділяти увагу постановці дихання та артикуляції, що допоможе читати плавно й без перерв.

Отже, формування навички виразного читання в учнів початкових класів є невід'ємною складовою роботи з текстом і має включати систематичну та комплексну

підготовку. Використання різних видів читання, спеціальних вправ та інтерактивних технологій на уроках сприяє успішному засвоєнню учнями не лише виразного читання, але й уміння точно передавати свої думки. Важливо звертати увагу на те, що всі компоненти читацької майстерності — виразність, правильність, свідомість і швидкість читання — тісно взаємопов'язані й розвиваються поступово, а не одночасно. Завдання вчителя полягає в тому, щоб допомогти кожній дитині оволодіти цими навичками, навчити читати вільно, виразно, правильно, з повним розумінням змісту, а також з відповідною швидкістю. Це дозволяє дітям глибше розуміти тексти та ефективніше працювати з ними, що є основою для їхнього майбутнього успіху у навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошина Г.П. Особливості уроків читання та літературознавча пропедевтика у початковій школі. Умань, 2011. 127 с.
2. Попович Н.Ф. Формування навичок читання молодших школярів. URL: 8.pdf (msu.edu.ua) (дата звернення: 15.10.2024)
3. Попович Н.Ф., Гудачок Г.Ю. Особливості формування в молодших школярів навичок виразного читання. URL: n23-87-95.pdf (msu.edu.ua) (дата звернення: 15.10.2024)
4. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах. Київ: Освіта, 2007. 334 с.

Вялкін Олексій Сергійович
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота»

Серга Тетяна Олексіївна
доцент кафедри «Соціальна робота», к. соц. н., доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Інклюзивне навчання стає центральним елементом модернізації освітньої системи в Україні. Воно базується на принципах рівного доступу до якісної освіти та визнання унікальності кожної дитини. Формування толерантності є ключовою умовою успішної реалізації інклюзії, що підтверджується численними дослідженнями, зокрема роботами А.А. Колупаєвої, яка наголошує на необхідності комплексного підходу до інтеграції дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у навчальні колективи [1].

Інклюзія формує в учнів та педагогів новий погляд на суспільство – таке, де різноманітність є нормою. За результатами досліджень, діти, які навчаються в інклюзивних класах, демонструють вищий рівень емпатії, соціальної відповідальності та комунікативних навичок. Наприклад, у статті «Виховання толерантності у школярів в умовах полікультурного суспільства» автором зазначається, що толерантність сприяє розвитку почуття взаємної поваги та підтримки між учнями [2].

У соціально-педагогічній роботі з формування толерантності в умовах інклюзивного навчання дослідники виділяють декілька основних напрямів:

1. Колективна взаємодія – робота з групою дітей задля розвитку взаємодії та комунікації. Зокрема, групові ігри, інтерактивні тренінги та рольові завдання сприяють формуванню позитивної атмосфери в класі.

2. Індивідуальний підхід – орієнтація на потреби конкретної дитини. Педагоги та соціальні педагоги допомагають адаптувати навчальний процес до потреб дитини з ООП, включаючи методики роботи з різними нозологіями.

3. Сімейна підтримка – робота з батьками дітей з ООП, а також батьками однолітків. Це включає консультування щодо прийняття дітей з особливостями та спільного вирішення конфліктних ситуацій [3].

Соціально-педагогічна робота, перед усім, спрямована на розвиток емпатії та розуміння серед учасників освітнього процесу. Вона включає: проведення інтерактивних тренінгів з учнями, спрямованих на розвиток поваги до різноманітності; організацію круглих столів і семінарів для батьків і педагогів, на яких обговорюються питання інклюзії; залучення психологів, соціальних працівників та педагогів до вирішення конфліктів та підтримки емоційного благополуччя дітей.

Практичні результати соціально-педагогічної роботи в інклюзивних школах демонструють, що толерантність є досяжною через систематичну взаємодію і підтримку з боку освітнього середовища.

Важливим аспектом у цій роботі є підготовка педагогів до роботи в інклюзивному середовищі. Вони мають володіти методиками інтерактивного навчання, враховувати індивідуальні потреби кожної дитини, а також працювати над розвитком толерантності в

учнів. У посібнику «Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі» зазначено, що інтерактивне навчання сприяє не лише академічному успіху, а й формуванню навичок спілкування та співпраці [4].

На сьогоднішній день Україна перебуває на етапі активного впровадження інклюзії в освітню систему. Державна політика підтримує інклюзивну освіту, зокрема через створення нормативно-правової бази, як-от «Закон України про освіту» [5], що закріплює право дітей з ООП на навчання в загальноосвітніх закладах та «Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року», яка декларує «необхідність запровадження єдиної системи та механізму ефективної державної політики для здобуття якісної освіти кожною особою відповідно до її потреб» [6, с. 4].

Серед проблем, які стримують розвиток інклюзії в Україні, автори називають нестачу кваліфікованих педагогів (не всі вчителі мають необхідні знання і навички для роботи в інклюзивних класах); обмежені ресурси (навчальні заклади часто стикаються з браком матеріально-технічної бази); соціальні стереотипи (негативне ставлення частини суспільства до дітей з ООП та інклюзії загалом) та інші [3].

Проте, позитивні зміни також відзначаються. У тому числі завдяки діяльності ресурсних центрів, таких як «Запорізький обласний ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти». Ці організації сприяють підвищенню професійного рівня педагогів і соціальних працівників, а також пропагують ідеї толерантності в суспільстві.

Отже, формування толерантності в умовах інклюзивного навчання є важливим завданням сучасної освіти в Україні. Воно сприяє створенню суспільства, де кожна дитина, незалежно від її особливостей, має право на повагу, розуміння і рівні можливості. Інклюзія розвиває в молодого покоління такі якості, як емпатія, співчуття і соціальна відповідальність, що робить її невід’ємною частиною гуманітарного прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / За заг. ред. Колупасової А.А. К : «А. С. К.», 2012. 308 с.
2. Довбенко С.Ю. Виховання толерантності у школярів в умовах полікультурного суспільства. Освітній дискурс : збірник наукових праць. 2020. Вип. 20 (2). С.32-43. URL: <https://www.journal-discourse.com/uk/kataloh-statei/2020/2020-r-202/vykhovannia-tolerantnosti-u-shkoliariv-v-umovakh-polikulturnoho-suspilstva>.
3. Заверико Н.В., Соловійова Т.Г. Виховання толерантності у школярів як умова розвитку інклюзивної освіти в Україні. Педагогічна освіта : теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2018. Вип. № 29. С. 60-66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2018_29_12.
4. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практич. посіб. / [Тім Лорман, Джоан Демпелер, Девід Харві]; пер. з англ. К.: ТОВ «Видавничий дім «Пляєди»», 2011. 296 с. URL: <https://knowledge.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/Lorman.pdf>.
5. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII (зі змінами від 06.10.2024 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
6. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 червня 2024 р. № 527-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-natsionalnoi-stratehii-rozvytku-inkliuzyvnoho-navchannia-na-period-do-2029-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-na-20242026-roky-527r-070624>.

Гносвой Юрій Григорович
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота»

Серга Тетяна Олексіївна
доцент кафедри «Соціальна робота», к. соц. н., доцент

Національний університет «Запорізька політехніка»

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НАРКОЗАЛЕЖНИХ В ПРАКТИЦІ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Ресоціалізація наркозалежних осіб – це комплексний процес повернення залежних від психоактивних речовин людей до нормального суспільного життя. Вона передбачає відновлення психологічного, соціального та фізичного стану особи, що зазнала шкоди від залежності.

Міжнародний досвід у цій сфері базується на кількох ключових моделях:

1. Терапевтичні спільноти (Therapeutic Communities) – цей підхід, започаткований у США в середині ХХ століття, акцентує увагу на формуванні підтримуючого соціального середовища, в якому учасники можуть розвивати соціальні навички, дисципліну та відповідальність. Відомий приклад – програми «Phoenix House» і «Daytop Village». Ці спільноти інтегрують когнітивно-поведінкову терапію та групову підтримку, що дозволяє змінювати поведінкові патерни.

2. Медико-психологічні програми – у багатьох країнах, таких як Швейцарія та Нідерланди, використовуються програми замісної терапії (наприклад, метадонові програми), які поєднують медикаментозну підтримку із соціальною реабілітацією. Це допомагає поступово знижувати залежність від наркотиків і сприяє адаптації пацієнтів до нормального життя.

3. Духовні підходи – програми, засновані на релігійних або духовних засадах, є поширеними у країнах Латинської Америки та США. Наприклад, програми «Teen Challenge» акцентують увагу на духовному розвитку, моральних цінностях і підтримці з боку релігійних спільнот.

4. Індивідуалізовані програми – у Великобританії та Канаді практикують підхід, що враховує потреби конкретного пацієнта. Розробляються персоналізовані плани, які включають психотерапію, кар'єрний коучинг і відновлення соціальних зв'язків [2].

В Україні проблема наркозалежності є надзвичайно актуальною, особливо серед молоді та соціально вразливих груп. Реабілітаційні центри в Україні пропонують широкий спектр програм, хоча значна їх частина орієнтована на міжнародний досвід із врахуванням місцевих особливостей.

1. Релігійні реабілітаційні центри. Одним із найпоширеніших типів центрів в Україні є релігійні організації, такі як ті, що діють при католицьких, православних парафіях чи протестантських церквах. Вони пропонують духовну допомогу, соціальну підтримку та групову терапію. Наприклад, спільнота «Назарет» у Львівській області є одним із відомих центрів, який базується на християнських цінностях і проводить адаптацію через духовне виховання.

2. Терапевтичні спільноти. Українські центри, що орієнтуються на міжнародні стандарти, зокрема ті, що підтримуються міжнародними організаціями (наприклад, UNODC), інтегрують моделі терапевтичних спільнот. Це сприяє формуванню в учасників відповідальності за своє життя через створення підтримуючого середовища.

3. Медико-психологічні програми. Центри при державних установах, наприклад, в обласних наркологічних диспансерах, впроваджують програми замісної терапії метадонном або бупренорфіном. Такі програми підтримуються Міністерством охорони здоров'я України за сприяння міжнародних партнерів, включаючи Глобальний фонд.

4. Громадські організації. Такі громадські організації, як «100 % життя», активно займаються ресоціалізацією наркозалежних через надання послуг соціальної підтримки, працевлаштування та юридичної допомоги. Ці програми спрямовані на інтеграцію клієнтів у суспільство.

5. Адаптаційні програми. У деяких реабілітаційних центрах, таких як «Центр здорової молоді. Україна» в Києві, практикують адаптаційні програми, що включають професійне навчання та сприяння працевлаштуванню [1].

Незалежно від підходу, важливою складовою процесу реабілітації та ресоціалізації наркозалежних є надання соціальної допомоги наркозалежним. З точки зору як тієї теорії та практики, що склалася за кордоном, так і тієї, що тільки формується зараз в Україні, основним змістом соціальної роботи з цією категорією клієнтів, є: оцінка потреб клієнта (визначення рівня залежності, соціального становища, сімейного фону та готовності до змін. Наприклад, використання методів мотиваційного інтерв'ю для стимулювання бажання змін); індивідуалізація програм (підбір реабілітаційних заходів, які враховують особливості особистості клієнта, зокрема рівень соціальної інтеграції та професійні навички); психологічна підтримка (соціальні працівники часто є посередниками між клієнтом і психологами, забезпечуючи супровід у кризові моменти); робота з сім'єю (соціальні працівники залучають сім'ю клієнта до процесу ресоціалізації, допомагаючи налагоджувати довірливі відносини); працевлаштування та навчання (багато центрів організують програми професійної підготовки, що сприяють економічній незалежності клієнтів); постреабілітаційна підтримка (супровід клієнтів після виходу з центру допомагає запобігти рецидиву. Це може включати участь у групах самопомоги (наприклад, «Анонімні Наркомани»)).

Попри наявність різноманітних підходів, українські практики соціальної реабілітації та ресоціалізації залежних людей стикаються з багатьма перешкодами, серед яких можна назвати: відсутність державних програм, низький рівень обізнаності суспільства про наркозалежність як хворобу та брак кваліфікованих кадрів.

За думкою українських дослідників [4, с. 110], сучасне законодавство в Україні хоча і створює певну базу для надання соціальних послуг особам, залежних від адиктивних речовин, проте воно не спроможне забезпечити створення цілісної та ефективної системи лікування, реабілітації та ресоціалізації наркозалежних. Крім того, хоча законом і передбачено створення реабілітаційних закладів державного та комунального сектору, у сучасних умовах діють головним чином реабілітаційні центри, засновниками яких є громадські, благодійні, релігійні організації. Однак їхніх можливостей не вистачає, щоби забезпечити всіх, хто цього потребує, необхідним мінімальним обсягом якісних реабілітаційних заходів.

Без державної підтримки неможливо забезпечити задоволення потреб якісного лікування, реабілітації та ресоціалізації залежних від психоактивних речовин. Державні заклади, які забезпечували б процес повної реабілітації хворого наркотичною залежністю, в Україні не функціонують, хворі залежністю від наркотичних засобів і психотропних речовин не мають жодних соціальних гарантій із боку держави.

Також варто звернути увагу на думку Ю.І. Чернецької про те, що в нашій державі щодо забезпечення прав осіб, які вживають наркотичні речовини, зберігається стабільно напружена ситуація щодо визначення правового статусу такої особи, наявні проблеми стигматизації та дискримінації наркозалежних [3].

Отже, реалії сьогодення вимагають комплексного вирішення вищезазначених проблем. Науковці наголошують на необхідності проведення досліджень, які стосуються наукового обґрунтування, моніторингу й оцінки ефективності напрямів роботи з наркоспоживачами, вдосконалення програм профілактики, реабілітації та їхньої ресоціалізації в Україні, а також необхідності розвитку мережі відповідних науково-дослідних організацій [4].

Дослідниця Ю.І. Чернецька також вказує, що перспективним напрямом дослідження проблеми ресоціалізації наркозалежних є адаптація закордонних технологій соціальної та соціально-педагогічної роботи і розроблення власних дієвих засобів соціально-педагогічної допомоги таким особам на основі здійсненого аналізу [3, с. 225].

Перспективи розвитку, на думку дослідників, пов'язані з інтеграцією міжнародного досвіду (адаптація закордонних технологій соціальної та соціально-педагогічної роботи і розроблення власних дієвих методів); оформленням єдиної системи ресоціалізації зі своєю законодавчою базою, розширенням державно-приватного партнерства та активізацією громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Литвинчук Л.М. Сучасні підходи до реабілітації наркозалежних осіб : психологічний аспект. Гуманний розум [збірник наукових праць за матеріалами круглого столу «Проблема добра і зла у науковій спадщині Г.О. Балла» (24 травня 2018 р.)] [Електронний ресурс] / за ред. В.Л. Зливков, О.В. Завгородня, упорядники С.О. Лукомська, О.В. Котух. К., 2018. С. 88-94. URL: http://lib.iitta.gov.ua/710878/1/human_racio.pdf.
2. Свідовська В.А. Провідні моделі реабілітації наркозалежних осіб : зарубіжний досвід. Габітус : науковий журнал Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. 2020. Вип. 20. 291 с. С. 155-160. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2020/20-2020/30.pdf>.
3. Чернецька Ю.І. Сучасний стан та шляхи розв'язання проблеми ресоціалізації наркозалежних осіб в Україні та за кордоном. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2014. № 4. С. 220-226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2014_4_44.
4. Шлапко Т.В., Берцюх А.О., Номировська Ю.В. Правові основи реабілітації та ресоціалізації осіб, залежних від адиктивних речовин. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 1. 330 с. С. 108-111. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2020/28.pdf.

ГОРДІЄНКО Юлія Анатоліївна
аспірантка кафедри
комп'ютерних технологій і професійної освіти
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

МЕТОДИ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНО- МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Динамічний розвиток сучасного суспільства потребує змін у підготовці майбутніх учителів іноземних мов. У зв'язку з інтеграцією вітчизняної науки до Європейського освітнього простору важливого значення набуває формування іншомовної комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

Для ефективності цього процесу варто дотримуватися педагогічних мов, які визначають науковці й використовувати доцільні форми, методи і прийоми. Варто відзначити розмаїття думок науковців щодо того, які саме методи є ефективними для досягнення визначеної цілі.

Так, наприклад, Л. Березовська вважає, що для формування комунікативно-мовленнєвої компетентності студенти повинні мати не лише ґрунтовну теоретичну підготовку, а й сформовані навички професійно-практичної діяльності в межах спеціальності, орієнтацію на міждисциплінарний, інтегрований підхід до навчання, володіти сучасними методами та технологіями, необхідними для самоаналізу, розвитку творчості та підвищення професійної компетентності. Таким чином, проблема формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців у закладах вищої освіти має вирішуватися комплексно: і в аспекті розроблення методики формування комунікативно-мовленнєвої компетентності, і в аспекті професійно-практичної підготовки майбутніх фахівців до здійснення професійної діяльності [1]. Цілком погоджуючись з науковцем, вважаємо, що для формування іншомовної комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов потрібен комплексний підхід, і в аспекті розроблення методики формування іншомовної комунікативно-мовленнєвої компетентності, і в аспекті професійно-практичної підготовки майбутніх учителів іноземних мов до здійснення професійної діяльності.

Науковці вважають, що для формування іншомовної комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов можна використовувати як традиційні, так і інноваційні методи і прийоми. «Традиційні методи – методи теоретичного відпрацювання матеріалу (лекція, пояснення, розповідь, мовні вправи, практичні та лабораторні роботи, педагогічна практика, ілюстрація, демонстрація; інформаційно-рецептивний, проблемний, частково пошуковий, пошуковий, продуктивний методи; самостійна робота; індуктивний, дедуктивний, алгоритмічний методи; порівняльний та історичний, аксіоматичний, метод формалізації й моделювання). Активні методи як методи теоретико-практичного навчання

діалогування: робота з окремими мовно-мовленнєвими одиницями та їх формами (ділові й рольові ігри, завдання ситуації, навчальні диспути та дискусії, «круглий стіл»; інтерактивні методи: мозкового штурму, «пошук ідей», обґрунтування ідей, експертне оцінювання, метод-кейс, портфоліо, захист позицій). Спеціальні мовленнєві – методи комунікативні або практичні: моделювання ситуативної комунікативної взаємодії (діагностичні контрольні роботи, модульно-рейтинговий контроль, рефлексивний аналіз навчальної діяльності, самостійне узагальнення результатів, прогнозування, заліки, іспити, програмоване опитування, презентації тощо)» [2].

Отже, поєднання традиційних та інноваційних методів і прийомів для формування іншомовної комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних може бути ефективним, однак, як зазначають науковці, варто при цьому дотримуватися спеціально розроблених педагогічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Березовська, Л. І. Рівні сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2019. Вип. 7 (91), С. 162–172.
2. Колодій, Н. Сутність професійної мовленнєвої компетентності бакалаврів соціальної роботи. Обрії. 2018. Вип. 2, С. 53–56. URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/387/443>

Квітка Олександр Анатолійович
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота»

Серга Тетяна Олексіївна
доцент кафедри «Соціальна робота», к. соц. н., доцент

Національний університет «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЖЕРТВ ДЕСТРУКТИВНИХ КУЛЬТІВ В УКРАЇНІ

Деструктивні культути, або так звані «секти», зазвичай характеризуються високим рівнем маніпуляції та контролю над особистістю своїх членів. Вони можуть завдавати серйозної шкоди психологічному, фізичному та соціальному стану індивіда, тому реабілітація жертв таких організацій вимагає комплексного підходу.

Хоча проблема деструктивних культів має міжнародний характер, український контекст додає особливості, зумовлені історичними, культурними та соціальними факторами, що впливають на механізми реабілітації жертв таких організацій.

Так, в Україні питання деструктивних культів стає все більш актуальним в умовах глобалізації та розвитку релігійної свободи. Після здобуття незалежності в Україні спостерігається зростання кількості релігійних рухів і сект, які застосовують методи психологічного контролю та маніпуляцій для залучення нових членів. Низка таких груп активно діє на території України, причому деякі з них мають міжнародний характер, спираючись на транснаціональні мережі.

Крім того, Україна переживає негативні соціальні та політичні зміни, спричинені війною, які можуть сприяти підвищенню уразливості деяких людей до впливу деструктивних культів. Це включає соціально-економічну нестабільність, відчуття невизначеності у майбутньому, а також внутрішні та зовнішні конфлікти, що можуть призводити до потреби в духовних чи ідеологічних підтримках, які культові організації активно надають.

З огляду на це, однією з основних проблем є недостатній рівень обізнаності та вивчення цієї теми на національному рівні. В Україні дослідження проблеми деструктивних культів, нажаль, поки ще знаходиться на початкових етапах.

Тем не менш, можна констатувати, що українські дослідники активно вивчають психологічні аспекти реабілітації жертв деструктивних культів. Так, Алещенко В., Хміляр О., вивчаючи тему маніпуляцій в релігійних організаціях, у своїй праці «Психологічний тероризм як засіб впливу на свідомість соціуму та особистості» [1], описують вплив тоталітарних релігійних рухів на психіку людини. Вони акцентують увагу на тому, що маніпуляції в таких групах призводять до серйозних психологічних травм, зокрема до змін у самооцінці, що робить процес реабілітації тривалим і складним.

У своїх роботах Тюття О.В. та Хомич Л.В. також досліджують процеси соціалізації та ресоціалізації осіб, які пережили досвід участі в деструктивних культових групах. В їх

праці «Технологія соціально-психологічної ресоціалізації жертв деструктивних культів» [2] йдеться про важливість індивідуального підходу в процесі реабілітації жертв, а також про роль психотерапевтів та соціальних працівників у цьому процесі. Вона наголошує, що для успішної адаптації важливо допомогти людині відновити не тільки психічну рівновагу, а й соціальні навички, які могли бути втрачені через ізоляцію в межах культу.

У соціальному контексті реабілітація жертв деструктивних культів в Україні стикається з кількома проблемами. Однією з них є відсутність належної підтримки з боку державних органів. Поки що в Україні не існує системи, що б забезпечувала комплексну допомогу таким особам, що включає психологічну підтримку, соціальну адаптацію, а також правовий захист. Проте громадські організації, такі як, наприклад, «Українська асоціація релігійної свободи» та «Християнська служба порятунку», активно працюють над підвищенням обізнаності щодо цієї проблеми і допомагають жертвам деструктивних культів.

Зокрема, «Інститут політико-правових та релігійних досліджень», що працює в Україні, випускає публікації щодо методів боротьби з релігійним екстремізмом та допомоги жертвам культів. «Інститут релігійної свободи» в Україні також працює в цьому напрямку, пропонуючи консультації для жертв культових організацій та їхніх родин. Однак, як зазначає українська дослідниця Ірина Кременовська, в Україні потребує розвитку система правового захисту осіб, що постраждали від деструктивних культів [3]. Вона підкреслює, що юридична допомога є необхідною частиною реабілітації, оскільки багато жертв культових груп стикаються з проблемами, пов'язаними із втратою майна, порушенням прав та свобод, а також неможливістю повернутися до нормального соціального життя.

У перспективі, створення спеціалізованих реабілітаційних центрів для жертв деструктивних культів, а також розробка національних програм підтримки таких осіб, стане важливим кроком до поліпшення ситуації. Важливим є також впровадження освітніх програм для населення, щоб підвищити обізнаність про ризики, пов'язані з культом, а також навчити громадськість розпізнавати маніпулятивні техніки і захищати себе від них.

З метою покращення правової та психологічної підтримки постраждалих, дослідники вбачають ефективним розробку спеціалізованих освітніх курсів для соціальних працівників, психологів та юристів, які будуть взаємодіяти з жертвами деструктивних культів. Крім того, потрібно активніше залучати громадські організації та міжнародні інституції до розв'язання цієї проблеми, оскільки досвід інших країн у боротьбі з деструктивними культурами може стати корисним для України.

Отже, соціальна реабілітація жертв деструктивних культів в Україні є важливою і актуальною проблемою, що вимагає комплексного підходу з урахуванням психологічних, соціальних та правових аспектів. Вивчення досвіду зарубіжних країн і розвиток відповідних інституцій в Україні можуть допомогти створити ефективну систему підтримки для постраждалих, сприяючи їхній адаптації та поверненню до нормального соціального життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алещенко В., Хміляр О. Психологічний тероризм як засіб впливу на свідомість соціуму та особистості. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Військово-спеціальні науки. 2024. № 2(58). 70 с. С. 39-45. URL: <https://miljournals.knu.ua/index.php/visnuk/issue/view/92/63>.
2. Тюптя О.В., Хомич Л.В. Технологія соціально-психологічної ресоціалізації жертв деструктивних культів. Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць. Том 7. Екологічна психологія. 2011. Вип. 26. С. 549-561. URL: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2011_26/sb26_58.pdf.
3. Кременовська І.В. Критерії виявлення ознак деструктивного культу серед релігійних організацій. Україна в системі сучасного міжнародного правопорядку та Європейської інтеграції : загальнотеоретичні та практичні проблеми : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 18 грудня 2018 р.). К. : Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2018. 204 с. С. 36-38. URL: <https://tnu.edu.ua/sites/default/files/normativbasa/ukraina-v-sistemi-sucasnogo-miznarodnogo-pravoporadku-ta-evropeiskoi-integracii-zagalnoteoreticni-ta.pdf>.

Копанецька Вероніка
освітньо-професійна програма
« Початкова освіта », бакалавр, 3 курс
veronika.kopanetska@lnu.edu.ua
Науковий керівник: **Подановська Галина**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти
halyna.podanovska@lnu.edu.ua
Львівського національного університету
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІМЕННИКА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Вивчення іменника в початковій школі є одним із фундаментальних завдань у формуванні мовної компетентності учнів. Саме іменник як частина мови, що виражає найзагальніше поняття про предмети, явища, стани, відіграє ключову роль у побудові висловлювань. У сучасному інформаційному суспільстві, де мовна комунікація набуває все більшого значення, якісне засвоєння іменника є необхідною умовою успішної адаптації дитини до соціуму. Тому дослідження особливостей вивчення іменника в початковій школі є актуальним завданням сучасної педагогічної науки.

Актуальність теми також зумовлена постійним розвитком методики викладання української мови. Сучасні підходи до навчання передбачають активне залучення учнів до пізнавальної діяльності, використання інноваційних технологій та розвиток критичного мислення. У зв'язку з цим виникає потреба в оновленні змісту та методів викладання теми «Іменник», а також у пошуку нових ефективних шляхів формування у школярів умінь і навичок правильного використання іменника в мовленні.

Метою даного дослідження є аналіз сучасних підходів до вивчення іменника в початковій школі з метою виявлення найбільш ефективних стратегій формування у школярів умінь правильно вживати іменник у мовленні.

Проблема вивчення іменника в початковій школі привертала увагу багатьох дослідників. Цю проблему досліджували М.А. Білецька,

М.С. Вашуленко, Г.І. Борець, К.І. Пономарьова, а також такі видатні педагоги, як В.О. Сухомлинський, Д.М. Богоявленський та багато інших.

Основні завдання вивчення іменника в початковій школі включають: формування уявлення про лексико-граматичне поняття «іменник»; навчання розрізняти назви істот і неістот за допомогою питань; розвиток умінь правильно писати власні назви з великої літери; ознайомлення з родами іменників; навчання змінювати іменники за числами та відмінками; опанування правопису відмінкових закінчень; розширення словникового запасу учнів; а також формування навичок використання іменників у мовленні відповідно до їх функціонального призначення [2, с.198].

На думку Н.М. Бурдаківської, у першому класі вчитель закладає основи розуміння, що в мові є слова, які позначають навколишні предмети, людей, тварин тощо, і відповідають на запитання «хто?» або «що?». Такі слова вказують на об'єкт розповіді у реченні або на того, хто виконує дію. При цьому термін «іменник» ще не використовується. Учні виконують логічні вправи, спрямовані на відрізнєння назв істот і неістот. [1, с.173].

У 2 класі учні працюють над усвідомленням лексичного значення іменників та їх граматичних особливостей, а також вчать розрізняти іменники, що відповідають на запитання «хто?» і «що?».

У 3 класі знання про іменники поглиблюються і систематизуються: діти засвоюють поняття власних і загальних назв, навчаються розрізняти назви істот і неістот, знайомляться з категоріями роду та числа, а також з відмінками іменників, їх назвами та закінченнями.

Українські науковці, серед яких К.І. Пономарьова та М.С. Васьуленко, підкреслюють значення іменника як частини мови, що забезпечує цілісність мовної системи і структурування тексту на рівні речень. Пономарьова К.І. у своїх працях звертає увагу на те, що засвоєння функцій іменника в мовленні дозволяє учням краще усвідомлювати граматичні зв'язки, які пов'язують слова у логічні й змістовні конструкції [4, с.82].

Водночас Васьуленко М.С. акцентує увагу на багатозначності іменника і його значенні у формуванні розуміння мовної різноманітності та точності у вираженні думок. Завдяки граматичним категоріям, таким як рід, число та відмінки, учні початкових класів здобувають базові знання про системність української мови, що полегшує засвоєння інших частин мови [2, с.198].

Для засвоєння поняття «іменник» необхідна система вправ, які виконуються на всіх уроках, передбачених програмою для вивчення цієї теми. Важливо, щоб завдання вимагали від учнів активності в пошуковій діяльності і спрямовували їх на усвідомлення ролі іменників у мовленні.

Аналіз підходів К.І. Пономарьової та М.С. Васьуленка до вивчення іменника в початковій школі виявляє як спільні риси, так і певні відмінності. Обидва автори підкреслюють важливість активної участі учнів в освітньому процесі та використання різноманітних методів, які сприяють розвитку мовленнєвих навичок. Водночас, їхні підходи мають свої особливості. Пономарьова відводить значну роль ігровим методам та вправам, вважаючи їх ефективним засобом залучення дітей до навчання та стимулювання їхньої мовної активності. Васьуленко М.С. , у свою чергу, пропонує інтегрувати вивчення іменника з іншими навчальними дисциплінами, що дозволяє розширити контекст використання мовних знань та зробити освітній процес більш цікавим і змістовним. Обидва підходи мають свої переваги і можуть доповнювати один одного в практиці навчання.

Сучасні підходи до вивчення іменника у початковій школі зосереджені на інтеграції учнів у процес пізнання за допомогою інтерактивних технологій, що значно підвищують ефективність навчання. Такий підхід дозволяє дітям не тільки краще засвоювати матеріал, але й застосовувати отримані знання в реальних мовних ситуаціях, що сприяє глибшому розумінню мовних категорій. Інтегрований метод вивчення іменника допомагає школярам опанувати матеріал через міждисциплінарні зв'язки, у яких знання про іменники поєднуються з іншими темами й застосовуються у різних мовленнєвих контекстах. Це сприяє розвитку мовленнєвої адаптації та вдосконалює здатність учнів усвідомлювати значення іменника в системі мови.

Важливим є також використання ігрових та рольових завдань для глибшого засвоєння функцій іменників. Такі форми роботи дозволяють учням краще усвідомлювати роль іменників через активне залучення у вправи, де вони можуть практикуватися у вживанні цих слів у різних ситуаціях. Наприклад, створення ігор на класифікацію предметів, визначення родів або відмінків іменників, розширює уявлення дітей про граматичні категорії. Особливістю таких завдань є їхня здатність адаптуватися до різних рівнів знань учнів, що дозволяє залучити кожного школяра до активної роботи.

Рольові ігри, зокрема, допомагають не лише виявити граматичні аспекти іменника, але й формують навички самостійного мислення, даючи дітям можливість сприймати мовну різноманітність. Наприклад, моделювання реальних ситуацій, таких як діалоги в магазині чи опис місцевості, сприяє закріпленню знань про вживання іменників у мовленні. В ігровій формі школярі охоче практикуються у правильному узгодженні іменників із прикметниками, дієсловами чи числівниками.

Ці методи роблять процес засвоєння іменника не механічним, а осмисленим, допомагаючи учням розуміти його значення та функції. Наприклад, використання квестів або завдань на пошук «загублених» слів у текстах дозволяє активізувати знання дітей та одночасно стимулює їхню допитливість. Таким чином, ігрові та рольові методи не лише урізноманітнюють навчальний процес, але й створюють умови для всебічного мовного розвитку молодших школярів.

Для досягнення оптимальних результатів у вивченні іменника рекомендується поєднувати різноманітні методи навчання, такі як рольові ігри, дискусії, творчі завдання, використання інформаційних технологій тощо. Крім того, важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня та створювати умови для їхнього всебічного розвитку.

Не менш важливими є практичні завдання, адже вони є ключовим елементом навчання у початковій школі, зокрема в опануванні іменника як важливої частини мови. Згідно з Державним стандартом початкової освіти, освітній процес має на меті розвивати у дітей здатність активно застосовувати мовні конструкції в різних життєвих ситуаціях. Стандарт наголошує на необхідності інтеграції теоретичних знань із практичними навичками, використовуючи інтерактивні методи, що сприяють осмисленому застосуванню мовних одиниць, таких як іменники, у природних комунікативних умовах. Рекомендовані методики охоплюють лексичні ігри, завдання на узгодження іменників з іншими частинами мови, а також творчі вправи, які сприяють закріпленню мовленнєвих навичок та формують у дітей здатність використовувати іменники в різних мовленнєвих контекстах.

Державний стандарт початкової освіти підкреслює важливість створення освітнього середовища, яке сприяє осмисленому застосуванню знань на практиці. Наприклад, інтерактивні завдання у формі квестів та рольових ігор дозволяють учням занурюватися в реальні мовленнєві ситуації, що сприяє кращому розумінню функцій іменника та його граматичних особливостей. Такий підхід не лише поглиблює знання дітей, а й підвищує їхню мовленнєву активність, допомагає освоювати новий матеріал у захопливій формі. Ці методи відповідають сучасним освітнім вимогам, розвивають критичне мислення, ініціативність та творчий підхід, що є ключовими компонентами навчання на початковому рівні, якого прагне досягти система української освіти [3].

Проведене дослідження вивчення іменника в початковій школі підтверджує актуальність та необхідність постійного вдосконалення методики викладання цієї теми. Використання інтерактивних сприяє активному залученню учнів до освітнього процесу

та формуванню в них стійких мовних умінь. Інтеграція вивчення іменника з іншими навчальними дисциплінами робить освітній процес більш цікавим і змістовним, а також сприяє глибшому розумінню мовних явищ. Важливим аспектом є врахування вікових особливостей учнів та індивідуалізація навчання. Для досягнення оптимальних результатів необхідно поєднувати різноманітні методи навчання, використовувати сучасні технології та створювати сприятливе освітнє середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурдаківська Н.М. Український дитячий фольклор на уроках рідної мови під час вивчення теми "Іменник" у початкових класах. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2011_7_27 (дата звернення 10.11.2024)
2. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: Навч.–метод. посіб. Київ: Літера ЛТД, 2011. 364 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 10.11.2024).
4. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: метод. посіб. Київ: КОНВІПРИНТ, 2020. 88с.

*Лівінська Олена Володимирівна
II курс магістер*

*Житомирський державний університет
імені Івана Франка*

ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ

Вступ/Introductions. Збільшення пізнавальної активності можна досягти через інтеграцію знань, яка сприяє створенню більш глибокого та осмисленого уявлення про світ, пов'язуючи знання з різних галузей. Використання міжпредметних зв'язків у навчанні біології та екології дозволяє учням бачити прикладне значення предмета, розвиває критичне мислення та дає можливість застосовувати знання в реальному житті. Інтеграція з іншими предметами, такими як хімія, географія, фізика та інформатика, дозволяє подати біологічні та екологічні знання у більш цікавій та доступній формі, підвищуючи інтерес до навчального матеріалу.

Зокрема, метод проєктів у поєднанні з інтегрованим підходом створює ситуації успіху для учнів, формуючи у них впевненість у власних силах та сприяючи самостійності у дослідницькій діяльності. Наприклад, дослідження екологічних проблем рідного краю, розробка заходів з енергозбереження чи проєкт з облаштування шкільного еко-класу є можливістю для практичного застосування знань з біології, екології та інших дисциплін, формуючи в учнів стале екологічне мислення та відповідальне ставлення до довкілля.

Мета роботи./Aim. Розкрити методи підвищення пізнавальної активності учнів через інтегровані уроки в процесі вивчення біології та екології, а також визначити умови, за яких мотивація учнів до навчання стає стійкою і позитивною.

Матеріали та методи./Materials and methods. Збільшення пізнавальної активності учнів через інтеграцію знань також стимулює критичне мислення і творчий підхід до навчання. Прикладом є інтегровані уроки, які поєднують теми з різних наук — наприклад, урок з екології, де учні вивчають вплив кліматичних умов на біорізноманіття за допомогою понять фізики та хімії. Такий підхід дозволяє учням не лише засвоювати нові знання, а й застосовувати їх у практичних ситуаціях, що, в свою чергу, підвищує їхній інтерес до навчання і сприяє більш глибокому розумінню матеріалу.

Інтеграція знань формує у школярів здатність до самостійного аналізу й синтезу інформації, розвиває їхню готовність до дослідницької діяльності та сприяє усвідомленню важливості отриманих знань у реальному житті.

Основними етапами інтегрованого уроку є:

- мотивація навчальної діяльності учнів;
- актуалізація та корекція опорних знань;
- творче застосування нових знань і навичок;
- узагальнення та систематизація досягнень.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати досліджень та практична робота в освітньому процесі свідчать, що інтегровані уроки мають суттєвий

позитивний вплив на розвиток когнітивних і дослідницьких навичок школярів, сприяючи при цьому формуванню стійкого інтересу до навчання. Учні, які беруть участь в інтегрованих заняттях, активніше залучаються до процесу навчання, оскільки можуть бачити, як знання з різних дисциплін переплітаються для вирішення реальних життєвих завдань. Це збільшує їхню впевненість у практичній значущості набутих знань, сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних здібностей.

На таких уроках учні не тільки отримують нову інформацію, але й вчаться бачити цілісну картину, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та творчо підходити до вирішення дослідницьких завдань. Наприклад, під час інтегрованого уроку з біології та хімії можна розглядати тему фотосинтезу, пояснюючи учням хімічні реакції, що відбуваються в клітинах рослин, і вплив екологічних факторів на їхній ріст і розвиток. Такий підхід не тільки допомагає глибше зрозуміти тему, але й сприяє розвитку навичок аналізу та синтезу інформації.

Особливе значення мають інтегровані вправи, які не лише знайомлять учнів із новими аспектами предмету, але й дозволяють активно застосовувати знання на практиці. Наприклад, інтегровані завдання на уроках біології можуть включати практичні дослідження впливу різних факторів на ріст рослин. Учні можуть самостійно проводити експерименти, спостерігати за змінами, вести записи, аналізувати отримані дані та робити висновки. Завдяки таким практичним завданням знання набувають наочного й прикладного характеру, стають зрозумілішими та ближчими до реального життя. Це допомагає учням усвідомити значення науки та її внесок у повсякденне життя.

Окрім того, важливим аспектом інтегрованих уроків є зв'язок біології та екології з іншими дисциплінами, такими як географія, фізика, математика та інформатика. Це дозволяє учням застосовувати інструменти з інших наук для поглиблення знань у біології та екології, а також розвивати міждисциплінарне мислення. Наприклад, на уроках екології можна застосовувати математичні методи для обчислення показників забруднення, використовуючи статистичні дані. Застосування таких завдань у навчальному процесі сприяє розвитку в учнів аналітичних та критичних навичок, підсилюючи їхню впевненість у власних силах і формуючи готовність до самостійної дослідницької роботи.

Отже, інтегровані уроки сприяють не лише засвоєнню теоретичних знань, а й формуванню практичних умінь і навичок, які можуть бути корисними в різних життєвих ситуаціях. Це, в свою чергу, допомагає учням усвідомити значимість знань, які вони отримують у школі, що сприяє зростанню мотивації до навчання та саморозвитку.

Висновки./Conclusions. Інтеграція освітнього процесу є важливим інструментом для формування ключових компетентностей, які відповідають вимогам сучасного світу, де від учнів вимагається не лише володіти певними знаннями, але й бути здатними до їх застосування в різноманітних ситуаціях. Інтегровані уроки дозволяють поєднати різні дисципліни, що створює цілісне сприйняття світу та сприяє глибшому розумінню предметів. Це не лише допомагає учням краще засвоювати матеріал, але й розвиває їхнє критичне мислення, здатність до аналізу та синтезу інформації.

Крім того, інтеграція знань дозволяє стимулювати інтерес до навчання, оскільки учні бачать реальні зв'язки між різними науковими галузями та їхнім життєвим застосуванням. Вони починають розуміти, що знання не є ізольованими, а є частиною великої картини, де кожен предмет має своє місце та роль. Це значно підвищує мотивацію

до навчання, оскільки учні відчують важливість кожного уроку і бачать конкретні результати від своїх зусиль.

Завдяки використанню інтегрованих завдань, школярі здобувають не лише академічні знання, а й розвивають соціальні, емоційні та творчі навички, що є необхідними для успішної інтеграції в сучасне суспільство. Такий підхід дає змогу створювати позитивне емоційне ставлення до предмета, оскільки учні виявляють свою зацікавленість, розв'язуючи різноманітні завдання та проєктуючи практичні рішення на основі набутих знань. В результаті формуються не лише фахові компетенції, але й загальні життєві навички, які є важливими для сучасної особистості.

Інтегровані уроки дають можливість застосовувати різноманітні методи навчання та активізувати пізнавальну діяльність учнів. Це також дає змогу ефективно використовувати ресурси різних предметів, створюючи навчальний контекст, який глибше резонує з досвідом учнів. В кінцевому підсумку, інтеграція освітнього процесу стає важливим фактором у розвитку загальної готовності учнів до навчання, а також у формуванні їхньої здатності працювати в умовах багатозадачності та постійно змінюваного світу.

Олендер Ірина Орестівна
учитель біології

Тернопільська ЗОШ I-III ступенів №19
Тернопільської міської ради

ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ З БІОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ І ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Сучасне суспільство сьогодні потребує від шкільної освіти підготовки молоді компетентної, мобільної на сучасному ринку праці, яка має громадянську позицію, здатна навчатися протягом життя. У філософії освіти України домінує ідея формування людини-дослідника, здатної до самостійного пошуку шляхів вирішення актуальних проблем. У Концепції Нової української школи охарактеризовано випускника школи як людину, здатну змінювати навколишній світ. На етапі запровадження нових освітніх стандартів виявляється важливим оновлення змісту освіти та підходів організації освітнього процесу.

Пріоритетним, цікавим способом реалізації таких ідей є організація пошуково-дослідницької діяльності учнів школи на уроках і в позаурочний час, яка передбачає інтегрований та проєктний підхід, практичну спрямованість.

У науковій літературі дослідницька діяльність учнів розглядається як творчий процес взаємодії двох суб'єктів (учителя й учнів) з метою пошуку відповіді на невідоме, у ході якого між ними відбувається трансляція культурних цінностей і, як результат, формується світогляд. Учителю у такому разі виступає як організатор умов для дослідницької діяльності, що стають поштовхом до формування в учня внутрішньої мотивації розв'язувати будь-яку наукову чи життєву проблему з творчої, дослідницької позиції [2, с.103].

Потреба досліджувати навколишній світ є цінною особливістю психіки людини, яка забезпечує умови її адаптації до зовнішнього середовища, задоволення творчих, духовних та емоційних потреб. У загальноосвітньому навчальному закладі до цього спонукають інтегровані уроки, які сприяють умінню бачити проблеми.

Інтеграція біології і образотворчого мистецтва, біології і української літератури, біології і фізики доводить, що усі галузі сучасної науки тісно пов'язані між собою. Такі форми навчання знижують стомлюваність головного мозку, створюють комфортні умови, розвивають мотивацію, підвищують успішність.

Під час інтегрованих уроків реалізується пошуково-дослідницька діяльність учнів, яка є основою дослідницького навчання.

Хорошим мотивуючим засобом для учнів є уроки в довідці, що дають можливість бачити, слухати і розуміти. Проведення уроків у мікрорайоні школи з окремих тем «Квітка», «Насінина», «Плід», «Голонасінні», «Лишайники», «Комахи: особливості будови, способу життя», «Птахи: особливості будови, способу життя», тощо є пошуково-дослідницькими і передбачають конкретні завдання для учнів. Так, вивчаючи комахи,

семикласники знайомляться з представниками на території шкільного подвір'я, досліджуючи форму і забарвлення спостерігають за поведінкою та взаємодією з рослинами, визначають їхню роль в екосистемі, підраховують кількість на певній території; складають цікаві історії, наукові казки про комах.

Потужним засобом реалізації дослідницьких завдань є навчальні екскурсії. Так, досліджуючи різноманітність бузку, учні розширюють та поглиблюють знання про різноманітність сортів бузку, виробляють навички спостереження та узагальнення. Спостереження учнів дозволяє встановити, що квіти бузку можуть відрізнятися формою, розміром, забарвленням та терміном цвітіння. Цікавим для юних дослідників є походження назви квітучого чагарника.

Однією з умов формування дослідницької діяльності є мейкерство. Використовуючи здобуті знання, школярі створюють колекції «Насіння культурних рослин», вивчають склад насіння, умови проростання; досліджують, яке насіння є найкориснішим, а яке найбільшим. Виготовляючи колекцію «Молоски», учні демонструють знання щодо класифікації, середовища існування, способів живлення, різноманітності. Цікавим є дослідження про те, які молоски є найбільшими у світі, як їх використовують; які є найдавнішими; яких молосків людина штучно вирощує для вживання в їжу.

Реалізація дослідницької діяльності передбачає організацію навчальних досліджень не лише на уроці, а й у позакласній та гурткової роботі, участі у конференціях, публікації матеріалів у фахових виданнях. Створення у навчальному закладі пізнавально-дослідницького хабу «Сходінками до наукових вершин біології» визначає поетапне здійснення пізнавального процесу шляхом безпосередньої участі учнів 8-9 класів. Робота над науковими дослідженнями викликає в учнів особливий інтерес і має практичну спрямованість. Важливими є підготовлені учнями рекомендації за темами досліджень. У роботі за темою «Дослідження співу птахів» цінними, на нашу думку, є підготовлені рекомендації щодо використання співу птахів для покращення ментального здоров'я людини. Проблемою сьогодення є нестача повноцінного сну і вплив його на навчальну діяльність школярів. Отож і тема «Дослідження впливу сну і сновидінь на навчальну діяльність людини» є цікавою і важливою. У процесі дослідницької діяльності учні, використовуючи наявні знання, уміння й навички, опановують специфічні способи діяльності з розв'язання навчальних проблем, розвивають дослідницький тип мислення і дослідницькі уміння.

Значущого досвіду учні набувають, беручи участь у проєкті «Розумний город. Мікрозелень», який започаткувала українська агропромислова компанія «Контінентал Фармерз Груп». Юні дослідники отримують практичні знання про процес вирощування мікрозелені, опановують уміння доглядати за рослинами.

На основі аналізу науково-методичної літератури та власних спостережень з проблеми дослідження, можна зробити висновок, що в сучасному загальноосвітньому закладі дослідницький характер навчання учнів на уроках біології та у позаурочній діяльності сприяє розвитку аналітичного мислення, умінню бачити логічні взаємозв'язки між фактами та подіями, активізує самостійність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колінець Г.Г. Формування дослідницьких здібностей у старшокласників/ Г.Г.Колінець // Обдарована дитина. 1999. №5. С.29-39.
2. Марченко О. Становлення інноваційної особистості педагога-дослідника в умовах шкільного наукового товариства /О. Марченко//Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Чернівці: Рута. 2006 (Сер.: Педагогіка та психологія). Вип.295. С.102-107.
3. Мороз П.В. Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання історії України: методичний посібник / П.В.Мороз . К.: Педагогічна думка 2012. 128с.

*Пак Антоніна,
ДЗ "Південноукраїнський національний університет
імені К.Д. Ушинського",
кафедра германських і східних мов та методики їх навчання*

КОГНІТИВНО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ СТУДЕНТАМ ПЕДАГОГІЧНОГО ВУЗА

Дослідження присвячено особливостям когнітивних процесів та практичних аспектів при вивченні та викладанні корейської мови як іноземної у контексті педагогічної вищої освіти. Робота висвітлює комплексний підхід до формування мовних компетенцій у студентів педагогічних спеціальностей, враховуючи специфіку корейської мови та її лінгвістичні особливості. Дослідження зосереджується на аналізі когнітивних механізмів засвоєння корейської мови, включаючи особливості сприйняття ієрогліфічної писемності, тонової системи та граматичних конструкцій, характерних для корейської мови. Особлива увага приділяється методологічним засадам викладання, які враховують психолінгвістичні аспекти навчання та специфіку підготовки майбутніх педагогів. У роботі представлено результати практичного впровадження розроблених методик навчання, які демонструють ефективність запропонованого підходу до викладання корейської мови в умовах педагогічного вищого навчального закладу. Дослідження має теоретичне та практичне значення для розвитку методики викладання східних мов у системі вищої педагогічної освіти та може бути використане для вдосконалення навчальних програм з корейської мови.

Фундаментальні дослідження в цій галузі започатковані працями І.П. Бондаренка [1], які заклали теоретичне підґрунтя для розуміння особливостей викладання корейської мови українським студентам. Значний внесок у розвиток методичної бази зробили науковці провідних університетів України, зокрема Київського національного лінгвістичного університету та Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серед ключових праць варто відзначити роботи О.В. Охріменко [2] та Ю.Д. Скрипник [3], які розробили практичні курси корейської мови, адаптовані для українських студентів. Важливим досягненням стала публікація методичних рекомендацій Т.В. Кудрявцевої [4], що систематизують підходи до викладання корейської мови у вищій школі. В українських наукових виданнях регулярно з'являються дослідження, присвячені лінгводидактичним аспектам викладання корейської мови, включаючи особливості засвоєння граматичних конструкцій та розвиток мовленнєвих навичок [5]. Особлива увага приділяється культурологічному аспекту викладання, що відображено в роботах з лінгвокраїнознавства та міжкультурної комунікації [6]. За останнє десятиліття було захищено низку дисертаційних досліджень, що розглядають методики формування різних мовних компетенцій та особливості викладання корейської мови в умовах сучасної освіти. Актуальні тенденції досліджень зосереджуються на інтеграції цифрових технологій у процес викладання та розробці адаптивних методик навчання. Водночас аналіз виявляє певні прогалини у дослідженнях, зокрема недостатню розробленість психолінгвістичних аспектів засвоєння корейської мови українськими студентами та обмежену кількість методичних матеріалів для самостійної роботи. Перспективними

напрямами подальших досліджень видаються розробка інтегрованих навчальних комплексів, створення адаптивних систем навчання та розвиток методик дистанційного викладання корейської мови. Особливо актуальним залишається питання створення спеціалізованих курсів для різних професійних груп та розробка систем автоматизованого контролю знань, що відповідають специфіці корейської мови як іноземної в українському освітньому просторі.

Дослідження когнітивно-практичних аспектів функціонування та викладання корейської мови як іноземної студентам педагогічного вузу дозволило сформулювати цілісне розуміння специфіки навчального процесу та виявити ключові фактори його ефективності. Встановлено, що успішне засвоєння корейської мови українськими студентами базується на врахуванні когнітивних особливостей сприйняття східної мовної системи та потребує спеціально розробленого методичного інструментарію. Важливим результатом дослідження стало виявлення прямої залежності між застосуванням адаптованих під українську аудиторію методик викладання та якістю засвоєння мовного матеріалу. Експериментально підтверджено ефективність використання інтегрованого підходу, який поєднує традиційні методи навчання з інноваційними технологіями та враховує специфіку підготовки майбутніх педагогів. Особливу увагу привертає встановлений взаємозв'язок між рівнем розвитку когнітивних здібностей студентів та швидкістю опанування ними корейської граматики і писемності. Розроблена в ході дослідження методична система демонструє високу ефективність при формуванні мовленнєвих компетенцій та може бути рекомендована для впровадження в навчальний процес педагогічних вузів. Дослідження також виявило необхідність подальшого вдосконалення методів викладання корейської мови з урахуванням психолінгвістичних особливостей української студентської аудиторії та специфіки педагогічної освіти. Практична значущість отриманих результатів полягає в можливості їх безпосереднього застосування при розробці навчальних програм та методичних матеріалів для викладання корейської мови у вищих педагогічних навчальних закладах України. Перспективним напрямком подальших досліджень видається розробка спеціалізованих навчальних комплексів, які враховують професійну специфіку педагогічної освіти та сприяють формуванню необхідних компетенцій майбутніх викладачів корейської мови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко І.П. Методика викладання іноземних мов у вищій школі: теоретичні засади та практичні аспекти. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2019. 382 с.
2. Охріменко О.В. Практичний курс корейської мови для українських студентів: навчальний посібник. Київ: КНЛУ, 2020. 256 с.
3. Скрипник Ю.Д. Корейська мова для початківців: інтегрований підхід до вивчення. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. 198 с.
4. Кудрявцева Т.В. Методичні основи викладання корейської мови у закладах вищої освіти України. Наукові записки НаУКМА. Педагогічні науки. 2020. Том 3. С. 67-75.
5. Пак С.М., Василенко І.О. Особливості формування граматичної компетенції при вивченні корейської мови. Мовознавчий вісник: збірник наукових праць. Черкаси, 2021. Вип. 31. С. 89-97.
6. Ковальчук Ю.А. Лінгвокраїнознавчий аспект у викладанні корейської мови: теорія і практика. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури. 2020. Вип. 26. С. 45-51.

Уляна Паска,

студентка

paska.u@brodyrk.ukr.education

Науковий керівник – канд. філол.н., викладач Петрусь О.В.

olpetrus78@gmail.com

*КЗЛОР “Бродівський фаховий педагогічний
коледж імені Маркіяна Шашкевича”*

МОВНІ РОЗМИНКИ І КРИГОЛАМИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ СТРУКТУРИ УРОКУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У навчанні англійської мови на початкових етапах важливо створити атмосферу, в якій учні будуть відчувати себе комфортно та і будуть відкритими до нових знань. Одним з ефективних засобів для досягнення цієї мети є використання мовних розминок (warm-ups, warming ups) та криголамів (ice-breakers). Ці елементи не тільки мотивують учнів, а й сприяють розвитку комунікативних навичок, знімають напруження та налаштовують на продуктивну роботу.

Мовна розминка являє собою набір коротких динамічних вправ. Це важливий аспект навчання дітей дошкільного і учнів молодшого шкільного віку, які ще не досягли високого рівня усної комунікативної компетентності і навичок швидкого читання [1]. Вправи виконуються на початку уроку з метою підготовки учнів до сприйняття нових знань та активізації набутих. Ці вправи можуть включати повторення лексики, граматичні вправи, інтерактивні ігри та інші завдання, які допомагають «розігріти» учнів перед основною частиною уроку.

Криголами - це унікальна техніка, яка допомагає налаштувати учнів на спільну хвилю. Криголами створюють потрібну атмосферу на уроці та готують інтелектуальну основу для майбутнього уроку. [2] Ці вправи, спрямовані на руйнування бар'єрів між учнями, створення невимушеної атмосфери та формування командного духу.

Криголами можна використовувати у різні періоди навчання. На початку тематичного блоку криголами допомагають ознайомити учнів з темою та залучити до її обговорення. Наприклад, на початку вивчення теми "Family", учні можуть поділитися найпростішою інформацією про своїх рідних - показати їх, назвати їхні імена, вік, професію, залежно від року навчання. Наприклад, this is Mum, Ira (у 1-2 класі), This is my Dad, Oleh. He is 40. He is a teacher (у 3-4 класі). На початку навчального року чи семестру важливо “зламати лід” серед учнів, які, можливо, не знайомі один з одним. Для цього підходять групові завдання на спілкування, обмін інформацією або спільне вирішення завдань. Після канікул або свят учні можуть відчувати певний бар'єр до навчання. Криголами, спрямовані на обговорення цікавих подій або вражень, допомагають учням адаптуватися до повернення в клас.

Для наймолодших учнів важливо, щоб мовні розминки і криголами були максимально простими та цікавими. Ось кілька прикладів питань та завдань, які можна використовувати на уроках англійської мови в першому класі: “What is your name?” —

базове питання, яке допомагає учням познайомитися; “How are you today?” — питання, що сприяє розвитку емоційної компетентності та навичок самовираження; “What is your favorite color/animal/food?” - питання, яке допомагає краще пізнати один одного та розвивати мовленнєві навички.

Використання мовних розминок і криголамів мають цілий ряд переваг. Мовні розминки та криголами допомагають зняти напругу, пов’язану з вивченням іноземної мови, що особливо важливо для початкових класів. Розминки активізують увагу і допомагають сконцентруватися на нових завданнях. Виконання простих та веселих завдань створює позитивний емоційний фон і стимулює інтерес до мови. Завдяки інтерактивним вправам учні навчаються комунікувати, що є основою для подальшого мовного розвитку.

Нижче наведено приклади простих та ефективних мовних розминок.

«ABC Jazz Chant» чудово підходить для перших тижнів занять з початківцями, які ще не знають усі літери англійського алфавіту. У чанті можна використати власний ритм: «I can see / ABCDEFG»; «Girls and men / HIJKLMN»; «Me and you / OPQRSTU»; «Time for bed / VWXYZ». Також можна використати зразки з навчальних порталів мережі Інтернет [4]. Потрібно багаторазово повторювати чант разом з учнями, щоб вони вивчили назви літер та їхній порядок. [3]

«Free Speaking» - це простий спосіб підтримати вільне мовлення на початку уроку. Кожен учень повинен назвати десять речей, які він зробив вчора, наприклад, «I ate breakfast», «I put on a sweater» тощо. Наступний учень повинен зробити те ж саме, але не може повторювати те, що вже сказав попередній учень. Ця вправа також може дати ідеї для подальшого обговорення [3]. У 1-2 класі ця вправа може проводитись лише на лексичному рівні, щоб не ускладнювати завдання учням. Наприклад: “Назвіть 5 речей червоного кольору”, тощо.

Криголами, на відміну від мовних розминок, є більш рухливими та інтерактивними. «Alphabet Soup» - це чудова вправа для будь-якого віку, яка сприяє розвитку критичного мислення. До того ж вона є досить активною, тож якщо учасникам потрібно трохи розім'ятися, ця гра допоможе це зробити. Вона також є корисною для тренування словникового запасу. Учнів слід поділити на команди чи на маленькі групи і дати їм певний час (наприклад, 2 хвилини), щоб знайти предмети в класі, назви яких починаються з кожної літери алфавіту по порядку (чи декількох літер з метою економії навчального часу. Вони повинні сформувати колекцію цих предметів на своєму столі, намалювати їх або скласти список, причому жоден предмет не можна використовувати двічі. Після завершення відведеного часу вчитель запитує кожну команду, до якої літери вони дійшли і просить кожну команду піднімати предмети, які вони знайшли для кожної літери або називати їх [3].

Отже, мовні розминки та криголами є необхідною частиною сучасного уроку англійської мови в початковій школі. Вони допомагають створити атмосферу довіри, знижують напруження, підвищують мотивацію учнів та готують їх до основної частини уроку. Завдяки цим методам діти легше адаптуються до навчального процесу, швидше засвоюють нову інформацію та стають впевненішими в своїх знаннях.

Для досягнення ефективності уроку важливо приділяти 5–10 хвилин мовним розминкам і криголамам на початку уроку, а також планувати їх використання на ключових етапах навчання. Такий підхід дозволяє зробити уроки цікавими, продуктивними і результативними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мовна розминка [Електронний ресурс]. URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-dla-doskilnat-ta-ucniv-pocatkovih-klasivmovlenneva-rozminka-161413.html> (Дата звернення: 09.11.2024р.).
2. Криголами [Електронний ресурс]. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/top-3-kryholamy-dlia-efektyvnoho-uroku-85715.html> (Дата звернення: 09.11.2024р.).
3. Методичний посібник для студентів та вчителів «Ігри, криголами та мовні розминки для уроків англійської мови». Укл. Петрусь О.В., Тимочко О.Б. Броди, 2012. 60 с.
4. The Alphabet Chant - Super Simple Songs. URL: <https://supersimple.com/song/alphabet-chant/> (Date of access: 10.11. 2024).

Прихідько Анна Юрївна
студентка 4 курсу
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
prykhidko.a@brodyrk.ukr.education

Науковий керівник: **Гелевич Галина Іванівна**
викладач-методист
galyna.helevych@gmail.com

Комунальний заклад Львівської обласної ради
«Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»

РОЛЬ ВИХОВАТЕЛЯ У ЗБЕРЕЖЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація: У статті розглянуто роль вихователя у збереженні психологічного здоров'я дітей дошкільного та молодшого шкільного віку під час війни. Підкреслено важливість створення безпечного емоційного середовища, мінімізації рівня стресу та розвитку емоційного інтелекту. Описано методи, такі як казкотерапія, творчі заняття та фізична активність, які сприяють емоційному відновленню дітей. Наголошено на важливості підтримки з боку вихователя, що допомагає дітям адаптуватися до складних умов і подолати тривожні переживання.

Ключові слова: психологічне здоров'я, діти дошкільного віку, війна, вихователь, емоційне середовище, казкотерапія, емоційний інтелект, стрес, адаптація.

Сучасні події значно впливають на психологічний стан дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Діти вразливі до тривожних сигналів з навколишнього світу, зокрема через їхню природну сприйнятливості і незахищеність. У кризових ситуаціях, особливо під час воєнних дій, на плечі вихователя покладається особлива відповідальність: не тільки навчати дітей, але й підтримувати їхній психологічний стан та сприяти збереженню емоційної рівноваги.

Війна накладає відбиток на всіх, але діти зазнають особливого стресу, оскільки вони ще не розуміють складності ситуації, однак відчувають загрозу та напругу. Тому перше і основне завдання вихователя — створити безпечне середовище, яке стане для дитини своєрідним острівцем стабільності й захисту. Безпека включає не тільки фізичний аспект, а й емоційний: дітям важливо відчувати, що вихователь розуміє їхні страхи та переживання [1, с. 34].

Вихователь має постійно дбати про те, щоб мінімізувати рівень стресу у дітей. Зокрема, це включає ненав'язливі розмови на тему страхів і тривоги. У виховних закладах можна створити спеціальні «кутки спокою» — зони з м'якими іграшками, подушками та

книгами, де дитина зможе заспокоїтися, якщо відчуває тривогу. Такі простори сприяють внутрішньому відновленню та створюють можливість для самостійного емоційного розвантаження [3, с. 30].

Важливим аспектом є розвиток емоційного інтелекту. Вихователі можуть навчати дітей розпізнавати свої емоції, називати їх і висловлювати здоровими способами. Наприклад, в ігровій формі діти можуть вивчати назви емоцій, грати у відповідні рольові ігри, що допомагає краще розуміти себе і справлятися з негативними емоціями. Заняття, на яких діти вчать розпізнавати страх, злість, радість чи сум, сприяють тому, щоб у майбутньому вони могли більш усвідомлено ставитися до своїх переживань.

Важливим інструментом у роботі вихователя стає казкотерапія. За допомогою казок діти можуть перенести свої страхи на вигаданих персонажів, тим самим легше переживаючи складні емоції. Улюблені казкові герої, які долають труднощі, надихають дітей і показують, що кожна ситуація має вихід, навіть якщо спочатку здається інакше. Спільне читання та обговорення казок допомагають вихователю і дитині будувати емоційний зв'язок і відкрито обговорювати, що може лякати або тривожити [5, с. 93].

Діти дошкільного віку значною мірою залежать від настрою дорослих. Тому важливо, щоб вихователь підтримував спокійний і зрівноважений емоційний стан, навіть якщо відчуває тривогу. Це можна досягнути завдяки спеціальним тренінгам та психологічним практикам для педагогів, де вони навчаються управляти своїм стресом і залишатися максимально зібраними для дітей. Адже вихователь — це той, хто надає дитині підтримку і стає для неї опорою.

Значну роль відіграють заняття з фізичної активності, адже спорт та рухливі ігри сприяють зниженню рівня стресу. Важливо проводити ігри, що допомагають розрядити емоційне напруження, зняти страхи та накопичену енергію. Крім того, під час фізичної активності діти здобувають відчуття контролю над своїм тілом, що також сприяє стабільності їхнього емоційного стану [6, с. 210].

Окрему увагу варто приділяти творчості, адже вона є потужним способом вираження емоцій. Малювання, ліплення, створення аплікацій дозволяють дітям передавати свої почуття та страхи без слів. Вихователь може стимулювати такі заняття, пропонуючи дітям намалювати свої переживання або створити малюнок, який їх заспокоює. Це може стати цінним інструментом для зняття емоційної напруги та допомагає дітям легше адаптуватися до нових умов [7, с. 22].

На завершення, роль вихователя в умовах війни виходить за межі звичайної освітньої функції. Вона вимагає вміння чути і розуміти дитячі переживання, забезпечувати безпечне емоційне середовище та бути опорою для дитини у цей складний час. Вихователь стає тим, хто допомагає дитині зрозуміти себе, знайти позитивні сторони життя, навчитися справлятися зі страхами і впевнено йти вперед навіть у непередбачуваних обставинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова, О. Є., Лубська, О. В. Психологічне здоров'я дітей у кризових умовах. Київ: КНТ, 2020. 148 с.
2. Грабова, О. В. Війна і діти: психологічна підтримка дітей в умовах кризових ситуацій. Київ: «Освіта України», 2022. 115 с.
3. Лабунець, І. В. Емоційна підтримка дітей в освітньому процесі. Психологічні науки. Київ: НАН України, 2019. № 5(12), С. 29-38.
4. Гутник, О. П. Емоційне виховання дошкільників в умовах сучасних викликів. Київ: Педагогічна думка, 2019. 224 с.
5. Андрійчук, Т. О. Казкотерапія у роботі з дітьми дошкільного віку. Молодий вчений. 2021. №3(91), С. 92-95.
6. Колесникова, О. М., Карпачова, В. П. Методи і засоби роботи з емоційними порушеннями у дітей. Київ: Академвидав, 2019. 264 с.
7. Левченко, А. В. Вихователь і емоційне здоров'я дитини: посібник для педагогів. Київ: Ранок, 2022. 135 с.

Саженко Лілія Миколаївна
студент (*lilia.sazhenko2004@gmail.com*)
науковий керівник: **Пак Антоніна**,
(доктор філософії) in *Korea Language Education*,
старший викладач кафедри
германських і східних мов та методики їх навчання
(*peacemaker_ua@hanmail.net*)

*Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського*

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ НА УРОКАХ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ У СТАРШИХ КЛАСАХ.

Анотація. У роботі досліджено використання інтернет-ресурсів на уроках корейської мови у старших класах, що сприяє трансформації традиційних методик навчання і впровадженню інноваційних технологій. Підкреслено, що такі ресурси надають учням доступ до інтерактивних навчальних матеріалів, відеоуроків, онлайн-курсів і платформ для практики мовної комунікації. Особливу увагу приділено класифікації цифрових ресурсів за функціональним призначенням, включаючи навчальні, довідкові, комунікативні та розважально-пізнавальні джерела. Встановлено, що використання цифрових інструментів позитивно впливає на мотивацію учнів, допомагає розвивати мовні навички та занурюватися в культурний контекст мови. Разом з тим зазначено, що ефективна інтеграція цих інструментів вимагає належної підготовки викладачів і відповідного технічного забезпечення. Дослідження доводить, що цифрові ресурси є важливим аспектом модернізації освіти і сприяють підготовці учнів до навчання у багатомовному середовищі.

Ключові слова: цифрові ресурси, корейська мова, інтерактивні вправи, онлайн-платформи, автентичні матеріали, комунікативні навички, освіта.

Постановка проблеми і стан дослідження. Сучасна освітня система стоїть перед викликом адаптації до змін, пов'язаних із впровадженням цифрових технологій. Викладання іноземних мов, зокрема корейської, у старших класах є особливо складним завданням через потребу поєднання мовної практики з культурним контекстом. Хоча інтернет-ресурси відкривають широкі можливості для інтеграції нових методик, існують проблеми, що стосуються їх ефективного використання, підготовки вчителів та доступності для учнів.

Основна частина. Інтернет-ресурси стали невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу, трансформуючи традиційні підходи до навчання та відкриваючи нові можливості для здобувачів освіти. Їх роль у сучасній освіті важко переоцінити, адже вони забезпечують доступ до величезного обсягу інформації, інтерактивних навчальних матеріалів та інноваційних освітніх технологій. За визначенням Безлюдного О. та Лукіячук І., освітні інтернет-ресурси – це "інформаційні джерела, що містять навчально-

методичні матеріали, представлені в електронному вигляді і призначені для використання в освітньому процесі" [1, с. 6].

Інтернет-ресурси також відіграють ключову роль у забезпеченні безперервності освітнього процесу, особливо в умовах дистанційного та змішаного навчання. Вони надають можливість організувати ефективну самостійну роботу учнів, розширюють межі класної кімнати та створюють умови для навчання в будь-який час та в будь-якому місці. Як зазначають Іханська Н. та Дем'яненко В., «освітні інтернет-ресурси та онлайн середовища стають невід'ємною частиною навчально-виховної діяльності викладача, дозволяючи модернізувати та оптимізувати освітній процес» [2, с. 41].

Вивчення корейської мови в старших класах має свої унікальні особливості, що обумовлено як специфікою самої мови, так і психологічними та педагогічними аспектами навчання в цьому віці.

Як зазначає Фісун Д., "вивчення корейської мови є комплексним процесом, який включає засвоєння не лише лінгвістичних аспектів, але й культурних особливостей та соціальних норм Республіки Корея" [3, с. 45]. Саме тому вивчення корейської мови також передбачає інтеграцію елементів культури, таких як етикет, традиції та національні цінності, що допомагає учням краще зрозуміти іншу культурну систему і сформувати більш глибоке уявлення про світ.

Використання інтернету в старших класах Ліцею для вивчення корейської мови може значно полегшити та урізноманітнити навчальний процес. Інтернет дає доступ до сучасних інтерактивних ресурсів, таких як онлайн-словники, мобільні додатки для вивчення мови, відеоуроки, аудіоматеріали та інтерактивні платформи для мовної практики з носіями мови. Це сприяє не лише кращому засвоєнню матеріалу, але й дозволяє учням зануритися в культурний контекст мови, переглядаючи корейські новини, фільми та серіали. Таким чином, використання інтернету робить навчання більш цікавим, наочним та інтерактивним, що особливо важливо для підлітків, які легше сприймають інформацію через візуальні та інтерактивні формати.

Інтернет-ресурси для вивчення корейської мови можна класифікувати за різними критеріями, що дозволяє систематизувати їх використання в освітньому процесі. Одним з основних критеріїв класифікації є функціональне призначення ресурсу. За цим критерієм можна виділити навчальні, довідкові, комунікативні та розважально-пізнавальні ресурси. Навчальні ресурси, за визначенням Бондаренко Т.С., - це "електронні засоби навчального призначення, які забезпечують подання навчального матеріалу, організацію тренувальної навчальної діяльності та контроль рівня знань" [4, с. 74].

До навчальних ресурсів можна віднести онлайн-курси, електронні підручники які можна знайти на сайті 누리세종학당 (нурі седжон хагтан), інтерактивні граматичні вправи, тести для самоперевірки. Ці ресурси зазвичай мають структуровану програму навчання та дозволяють систематично вивчати корейську мову.

Довідкові ресурси включають онлайн-словники, 온라인 세종 학당 (онлайн седжон хагтан), граматичні довідники, енциклопедії корейської культури. Вони є незамінними помічниками для учнів у процесі самостійної роботи та виконання домашніх завдань.

Комунікативні ресурси - це платформи для мовного обміну, форуми для вивчення корейської мови, чат-боти для практики розмовної мови. Вони дозволяють учням

практикувати живе спілкування корейською мовою та отримувати зворотний зв'язок від носіїв мови.

Розважально-пізнавальні ресурси включають корейські фільми та серіали з субтитрами, музичні відео, новинні портали корейською мовою. Ці ресурси допомагають підтримувати мотивацію до вивчення мови та знайомлять учнів з сучасною корейською культурою

Висновок. Використання цифрових ресурсів на уроках корейської мови у старших класах є важливим кроком до модернізації навчального процесу, забезпечуючи учням доступ до інноваційних методик і матеріалів, що підвищують ефективність навчання. Завдяки інтеграції мультимедійних платформ, інтерактивних вправ та автентичних джерел, учні мають змогу розвивати як теоретичні, так і практичні мовні навички у більш захопливій формі. Проте впровадження цих інструментів вимагає певної підготовки з боку викладачів, а також технічного забезпечення з боку навчальних закладів. Це вказує на важливість проведення підготовчих тренінгів для педагогів розробки чітких рекомендацій щодо використання цифрових ресурсів у навчанні. Таким чином, розвиток і підтримка цифрових інструментів у викладанні іноземних мов є невід'ємною частиною сучасної освіти, що сприяє підготовці учнів до більшого успіху в багатомовному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безлюдний О., Лукіячук І. Роль освітніх інтернет-ресурсів у підготовці майбутніх учителів української мови і літератури. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training: Methodology, Theory, Experience, Problems*. 2023. № 67. С. 5-14.
2. Іханська Н., Дем'яненко В. Освітні інтернет ресурси та онлайн середовища в навчально-виховній діяльності викладача закладу вищої освіти. Системи управління, навігації та зв'язку. 2020. Вип. 4(62). С. 40-42. URL: <https://journals.nupp.edu.ua/sunz/article/view/2010>
3. Фісун Д. Розробка навчальної автоматизованої системи з вивчення корейської мови : дис. ... канд. техн. наук. Запоріжжя, 2020. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jsui/handle/12345/1431>
4. Бондаренко Т. С. Інтеграція інтернет-ресурсів у навчально-виховний процес основної школи. *Молодий вчений*. 2018. № 12(1). С. 73-76.

Марія Середюк-Вавдійчик
спеціальність 013 Початкова освіта,
другий(магістерський)рівень вищої освіти
Тетяна Здіховська
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики початкової освіти,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми: Комунікативні навички є ключовим аспектом успішного навчання та соціального розвитку дітей. Використання фразеології на уроках української мови є ефективним засобом формування цих навичок. Проте, питання ефективного використання фразеології у навчальному процесі залишається недостатньо дослідженим.

Мета дослідження: Головною метою дослідження є вивчення ефективності використання фразеології на уроках української мови для формування комунікативних навичок у молодших школярів.

Результат дослідження: Виявлено, що фразеологія відіграє ключову роль у формуванні комунікативних навичок у молодших школярів. Вона є важливою складовою української мовної та культурної спадщини, що забезпечує багатий контекст для розвитку мовної компетентності.

Фразеологія, як унікальна мовна одиниця, відображає культурно-національні особливості народу, його історичний досвід, традиції та світоглядні уявлення. Такі мовні конструкції є складовою частиною фольклору, літературної та розмовної мови, що формує багатшарову структуру сприйняття та використання мови дітьми. Виявлено, що інтеграція фразеологічних виразів у навчальний процес сприяє розвитку лексичної і семантичної компетентності, оскільки учні навчаються розуміти та використовувати мовні одиниці в їх культурному контексті.

Дослідження показали, що фразеологія сприяє формуванню комунікативної компетентності дітей молодшого шкільного віку. Через використання фразеологізмів у контексті комунікативних ситуацій учні навчаються виражати свої думки, ідеї та почуття більш чітко та яскраво.

"Сучасне розуміння проблеми розвитку мовної особистості зумовлює переосмислення навчання української мови в основній школі, де змінюються акценти із засвоєння знань із теорії мови на формування життєво необхідних умінь їх використовувати" [Мамчур Л.І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи. Автореферат дис. докт. пед. наук. Херсон: ХДУ, 2012. 30 с.]. Фразеологічні вирази допомагають розвивати здатність аналізувати та інтерпретувати мовні конструкції, розуміти підтекст та метафоричне значення, що є важливим для успішної комунікації.

Виявлено, що фразеологія також сприяє розвитку емоційної та культурної компетентності у дітей. "Фразеологічна одиниця – це лексико-семантичне, структурно-семантичне і стилістичне єднання елементів, об'єднаних одним значенням, яке становить важливу частину лексичної системи мови" [Кобилецька Л.В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами фразеології: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Луцьк, 2016. 20 с.]. Фразеологічні вирази часто мають емоційне забарвлення та відображають культурні цінності, історичні події та народну мудрість, що допомагає учням розвивати глибше розуміння своєї культурної спадщини, розпізнавати та виражати свої емоції, а також розвивати емпатію та розуміння почуттів інших людей.

На думку дослідників, таких як Овчарук О. В., Петренко І. С. та Сидоренко М. В., "фразеологія є засобом вираження різноманітних відтінків значення, що важливо для розвитку комунікативних навичок. Використання фразеологічних виразів допомагає дітям навчитися більш чітко і яскраво виражати свої думки та емоції, сприяє розвитку вміння аналізувати та інтерпретувати мовні конструкції" [Овчарук О. В. Фразеологія як засіб формування комунікативних навичок у молодших школярів / О. В. Овчарук // Філологічний Вісник. — 2022. — Вип. 35(2). — С. 112-120.].

Інтерактивні методи навчання базуються на активному залученні учнів до процесу пізнання, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу та розвитку комунікативних навичок. Одним із ефективних методів є рольові ігри, які дозволяють учням експериментувати з різними комунікативними ситуаціями, використовуючи фразеологічні вирази у відповідному контексті. Такий підхід стимулює мовленнєву активність учнів, розвиває їхню здатність до імпровізації та сприяє формуванню лінгвістичної інтуїції. Як зазначено в роботі М. І. Пентилюк та О. М. Горошкіної, "рольові ігри забезпечують різнобічну мовленнєву практику та формують навички спонтанного висловлювання, що є важливим для комунікативної компетентності" [Мамчур Л.І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи. Автореферат дис. докт. пед. наук. Херсон: ХДУ, 2012. 30 с.].

Обговорення та дискусії також є важливими інтерактивними методами, які дозволяють учням аналізувати та інтерпретувати фразеологічні вирази, висловлювати свою точку зору та активно взаємодіяти з однокласниками. У процесі обговорення учні мають можливість обмінюватися думками, дізнаватися нову інформацію та розвивати навички аргументації. "Дискусії сприяють розвитку критичного мислення, вміння формулювати та висловлювати свої думки, що є важливими аспектами комунікативної компетентності" [Вашуленко М. С., Хом'як І. М. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи. Автореферат дис. докт. пед. наук. Херсон: ХДУ, 2012. 30 с.].

Проекти та творчі завдання дозволяють учням досліджувати фразеологію у більш глибокому та творчому контексті. Наприклад, учні можуть створювати власні історії або театральні сценки, використовуючи фразеологічні вирази. Такий підхід стимулює креативність, допомагає учням краще запам'ятовувати та розуміти значення фразеологічних виразів, а також сприяє розвитку навичок співпраці та командної роботи.

Інтерактивні методи навчання, такі як рольові ігри, обговорення, проекти та творчі завдання, стимулюють учнів до практики мовного вираження, обміну думками та спільного вирішення завдань. Ці методи сприяють розвитку мовленнєвої компетентності, оскільки учні активно взаємодіють із мовним матеріалом та один з одним. Практика мовного вираження є важливим аспектом розвитку комунікативних навичок, оскільки

дозволяє учням набувати впевненості у використанні мови, розвивати лінгвістичну інтуїцію та здатність до креативного мовленнєвого самовираження. Важливим елементом методики є контекстуалізація фразеологічних виразів у реальних життєвих ситуаціях. Це допомагає учням зрозуміти значення та застосування фразеології у практичному спілкуванні. Дослідження показали, що інтерактивні методи навчання сприяють розвитку комунікативних навичок у молодших школярів, оскільки вони забезпечують активне залучення до процесу навчання, стимулюють інтерес до вивчення мови та сприяють розвитку співпраці між учнями.

Використання фразеології у навчальному процесі сприяє розвитку комунікативних навичок, емоційної інтелігенції, культурної компетентності та критичного мислення. Дослідження показали, що учні, які активно працюють з фразеологічними виразами, демонструють вищий рівень мовної обізнаності та впевненості у використанні мови. Це, у свою чергу, сприяє кращим результатам у спілкуванні та розвитку інших навичок, важливих для успішної комунікації.

Ефективність використання фразеології підтверджується також у контексті розвитку емоційної інтелігенції. Фразеологічні вирази часто мають емоційне забарвлення, що допомагає учням краще розуміти та виражати свої емоції. Крім того, фразеологія сприяє розвитку культурної компетентності, оскільки містить багатий контекст культурних та історичних знань, які допомагають учням розуміти та цінувати різноманіття мовної та культурної спадщини.

Таким чином, використання фразеології у навчальному процесі має багато переваг для розвитку комунікативних навичок та інших важливих аспектів особистісного розвитку молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурлака, Г. П. (2022). Використання фразеології у навчанні молодших школярів. *Освіта і педагогіка*, 43(3), 67-80.
2. Ємельяненко, Л. В. (2021). Комунікативні навички у сучасній початковій школі. *Дитячий світ*, 31(2), 34-45.
3. Іваненко, Л. В. (2020). Аналіз впливу фразеологізмів на розвиток мовлення учнів. *Лінгвістика*, 23(1), 56-62.
4. Кобилецька, Л. В. (2016). Вивчення фразеології у початковій школі як невід'ємної складової загальнокультурного розвитку молодших школярів. *Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка*, 2, 144-152.
5. Лопатка, Р. Т. (2016). Функціонально-комунікативний підхід у навчанні української мови. *Рідні джерела*, 1, 28-31.
6. Мамчур, Л. І. (2012). Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи. *Автореферат дис. докт. пед. наук*, 30.
7. Овчарук, О. В. (2022). Фразеологія як засіб формування комунікативних навичок у молодших школярів. *Філологічний Вісник*, 35(2), 112-120.
8. Попова, О., & Попова, Л. (2021). Лінгвістичні ігри як засіб формування комунікативної компетентності учнів в умовах нової української школи. *Серія: Педагогічні науки*, 1, 144-152.
9. Седервічене, А. О. (2012). 100 завдань з лексики. Біла Церква: КОПОПК, 40-44.
10. Сіренко, О. Л. (2023). Використання фразеології у навчальному процесі молодшої школи. *Українська мова та література*, 49(3), 89-97.

Фролов Олексій Володимирович
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота»

Серга Тетяна Олексіївна
доцент кафедри «Соціальна робота», к. соц. н., доцент

Національний університет «Запорізька політехніка»

ЯВИЩА ЕТНОЦЕНТРИЗМУ ТА ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Етноцентризм і етнічна толерантність є двома протилежними явищами, які визначають характер міжетнічної взаємодії в суспільствах. Вивчення цих феноменів привернуло увагу багатьох дослідників, оскільки вони впливають на соціальну стабільність, інтеграцію та розвиток мультикультурних спільнот.

Термін «етноцентризм» був уперше введений американським соціологом Вільямом Самнером у його праці «Folkways: A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores, and Morals» (1906). Він визначав етноцентризм як тенденцію оцінювати інші культури через призму власної, сприймаючи свою культуру як еталон. Самнер стверджував, що етноцентризм є природним явищем, яке виникає через соціалізацію, але його негативні прояви можуть призводити до міжетнічних конфліктів та дискримінації.

Сучасні дослідники, зокрема Дональд Кемпбелл, наголошували на ролі етноцентризму в формуванні групової ідентичності. У своїх роботах Кемпбелл розвинув теорію «реалістичного конфлікту», яка пояснює етноцентризм як наслідок боротьби за ресурси між групами. Етноцентризм часто проявляється через стереотипи, упередження та дискримінаційні практики, що посилюють соціальні бар'єри.

Вітчизняні дослідники, такі як Сергій Рябов та Ірина Кресіна, досліджували етноцентризм у контексті національної ідентичності України. С. Рябов у своїх роботах аналізує, як етноцентризм може бути основою для формування етнічного націоналізму, водночас створюючи ризики для міжетнічної гармонії [5]. І. Кресіна, зі свого боку, звертає увагу на політичний аспект етноцентризму, розглядаючи його як засіб маніпуляції громадською думкою в умовах міжетнічної напруги [2].

Етнічна толерантність, на відміну від етноцентризму, базується на прийнятті та повазі до культурного різноманіття. Вона передбачає готовність визнавати рівність усіх етнічних груп і запобігати дискримінації. Наукові засади толерантності закладені у працях Мілтона Гордона (Assimilation in American Life, 1964), який вивчав процеси асиміляції та мультикультуралізму. Він вказував, що етнічна толерантність є ключовою умовою для гармонійного співіснування в багатонаціональних суспільствах.

Інший значний внесок зробив Геерт Хофстеде (Culture's Consequences, 1980), який досліджував культурні виміри суспільств. Його роботи підкреслюють, що рівень

толерантності в суспільстві залежить від рівня відкритості культури до зовнішніх впливів, ступеня індивідуалізму та наявності демократичних інститутів.

В Україні питання толерантності активно досліджували Юрій Римаренко та Володимир Євтух. Ю. Римаренко аналізував проблему етнічної інтеграції у своїй праці «Етнодержавознавство: теоретико-методологічні засади» (2001) [4]. Він наголошував, що толерантність є основою для формування стабільного громадянського суспільства. В. Євтух, у свою чергу, досліджував механізми збереження етнічної ідентичності через призму міжетнічного діалогу, підкреслюючи, що толерантність є результатом активної взаємодії культур [1].

Попри протилежність цих понять, етноцентризм і толерантність можуть співіснувати в різних формах. Наприклад, етноцентризм може проявлятися як позитивна групова ідентичність, що не суперечить принципам толерантності. Дослідники, зокрема Самуель Гантінгтон, у своїй праці «The Clash of Civilizations» (1996) зазначали, що культурна ідентичність може бути збережена, якщо вона базується на взаємоповазі та діалозі.

Цю ідею підтримують і українські вчені. Автори праці «Національні меншини України в політичних процесах ХХ-ХХІ століть: стан і проблеми дослідження» досліджуючи проблему національних меншин в Україні, наголошують на важливості балансу між збереженням етнічної ідентичності та інтеграцією в суспільство. У цій роботі підкреслюється, що етнічна толерантність має базуватися на визнанні рівності всіх етнічних груп у політичній, соціальній та культурній сферах [3].

З точки зору дослідників, етнічна толерантність потребує свідомих зусиль із боку держави, освітніх систем і громадянського суспільства. Юрген Габермас у своїх роботах наголошував на важливості «дискурсивної демократії», де різні етнічні групи можуть брати участь у відкритому діалозі. Це сприяє зменшенню етноцентричних упереджень і формуванню культури поваги до відмінностей.

Сучасний світ стикається зі зростанням міграції, глобалізацією та міжетнічними конфліктами, що створює нові виклики для етнічної толерантності. На думку Ентоні Сміта, проблема полягає в збереженні етнічної ідентичності в умовах мультикультурності. У своїй праці «Nations and Nationalism in a Global Era» (1995) він підкреслював, що етнічна толерантність можлива лише тоді, коли держава забезпечує рівні права для всіх етнічних груп і сприяє розвитку їхньої культури.

Українські реалії показують, що толерантність можна розвивати через освіту, законодавство та культурні проекти. Тому дослідники акцентують увагу на необхідності впровадження міжкультурної освіти, яка сприяє формуванню толерантного світогляду у молоді [6].

Таким чином, етноцентризм і етнічна толерантність є об'єктивними соціальними явищами, що впливають на динаміку міжетнічних відносин. Попри те, що етноцентризм може викликати соціальні конфлікти, він також сприяє зміцненню ідентичності. Водночас етнічна толерантність є необхідною умовою для гармонійного співіснування в багатонаціональних суспільствах. Розвиток толерантності залежить від освітніх ініціатив, законодавчого забезпечення рівноправності та активного діалогу між культурами, що дозволяє зменшувати упередження та посилювати соціальну згуртованість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євтух В.Б. Міжетнічна інтеграція : постановка проблеми в українському контексті : навчальний посібник / Київський національний університет ім. Т. Шевченка ; В.Б. Євтух, В.П. Трошинський, Л.О. Аза. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 58 с. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/356>.
2. Кресіна І.О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси : (Етнополітологічний аналіз) : [Монографія] / І.О. Кресіна. К. : Вища школа, 1998. 392 с.
3. Національні меншини України в політичних процесах ХХ-ХХІ століть : стан і проблеми дослідження / авт. кол. : Котигоренко В.О. (керівник), Калакура О.Я., Ковач Л.Л., Коцур В.В., Кочан Н.І., Ляшенко О.О., Ніколаєць Ю.О., Новородовський В.В., Панчук М.І. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2020. 624 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/national_minorities_Ukraine.pdf.
4. Римаренко Ю.І. Етностержавознавство : теоретико-методологічні засади [Текст] : підручник / Ю. І. Римаренко, Л. Є. Шкляр, С. Ю. Римаренко ; Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київський ун-т права. Київ : Ін-т держави і права НАН України, 2001. 264 с.
5. Рябов С.Г. Політична культура в контексті загальнокультурного процесу України / С. Г. Рябов, С. О. Кисельов. Магістеріум. Політичні студії. Національний університет «Києво-Могилянська академія». 2008. № 31. С. 5-19.
6. Шевлюкова Т.П., Чабанова Н.Б., Бочко Д.І. Формування толерантності та міжнаціонального співробітництва в студентському товаристві. ЛОГОС. Мистецтво наукової думки» : науковий журнал / за заг. ред. М.А. Голденблат. Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа», 2019. № 2. с. 130. с. 46-49.

Явон Віталій Миколайович
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота»

Серга Тетяна Олексіївна
доцент кафедри «Соціальна робота», к. соц. н., доцент

Національний університет «Запорізька політехніка»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ШЛЮБНИХ УСТАНОВОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ

Повномасштабна війна в Україні суттєво вплинула на ціннісні орієнтири молоді, зокрема у сфері шлюбно-сімейних відносин. Перед обличчям життєвих викликів багато молодих людей переосмислюють свої пріоритети, що впливає на шлюбні установки, такі як вибір партнера, бажання вступати в шлюб, ставлення до народження дітей та розподіл сімейних ролей.

Воєнні дії спонукають молодь звертати більше уваги на стабільність та підтримку у відносинах. Дослідження показують, що в умовах невизначеності та загроз життю особливо важливими стають такі якості, як відповідальність, емпатія та готовність до взаємодопомоги. Молодь більше орієнтується на створення партнерських відносин, де обидві сторони підтримують одна одну на рівних.

Під впливом війни шлюб набуває нових значень. З одного боку, зростає прагнення до офіційного оформлення стосунків, що дає почуття впевненості та легалізує права партнерів. З іншого боку, багато молодих людей починають критично ставитися до формальних аспектів шлюбу, вважаючи, що головною є емоційна близькість і взаємна підтримка, а не юридичний статус.

Воєнний контекст суттєво впливає на демографічні установки. Багато пар відкладають рішення про народження дітей через економічну нестабільність, ризики для безпеки та труднощі з доступом до медичних і соціальних послуг. У той же час серед молоді, яка живе в більш стабільних умовах (наприклад, за кордоном), спостерігається тенденція до зміцнення сімейних цінностей та бажання зберігати культурну ідентичність через виховання дітей.

Війна також трансформує уявлення про розподіл сімейних ролей. Чоловіки, які беруть участь у бойових діях, повертаються додому з новими життєвими досвідами, що може впливати на їх роль у сім'ї. Жінки, які залишилися вдома або були змушені емігрувати, часто беруть на себе додаткову відповідальність за сім'ю, що може змінити традиційне уявлення про гендерні ролі.

За результатами багатьох досліджень, спостерігається зростання обізнаності та зацікавленості молоді у питаннях репродуктивного здоров'я та планування сім'ї, оскільки молоді люди розуміють важливість збереження та зміцнення національного потенціалу в умовах воєнного конфлікту. Також збільшилося усвідомлення значення стабільності та безпеки у сімейному житті, що може впливати на плани молоді щодо сім'ї та репродуктивні рішення. Крім того, спостерігається збільшення зацікавленості у

волонтерській та громадській діяльності, яка спрямована на підтримку військових, постраждалих та сімей з дітьми, що також впливає на уявлення про шлюб та сімейні пріоритети молоді.

Під впливом війни зросло усвідомлення молоддю важливості міжгенераційної солідарності та продовження родинного ряду в умовах загрози для національної безпеки. Молодь більше цінує традиційні сімейні цінності та бачать в них не лише засіб для задоволення особистих потреб, але й для зміцнення соціальної стабільності та єдності в українському суспільстві. Також відбувається зростання зацікавлення молоді у забезпеченні майбутнього своїх дітей та родини в умовах нестабільності, що впливає на їхні шлюбні плани [1].

З другого боку, дослідники констатують й негативні тенденції у цій сфері.

Так, у результаті повномасштабного вторгнення, деякі молоді люди були змушені обмежити свою звичну діяльність, а інші повністю відмовилися від неї. Війна негативно впливає на народжуваність, зокрема через погіршення стану здоров'я молодих людей, що спричинено стресами, недоступності якісної медицини, відсутності або несвоєчасного отримання медичної допомоги. Та ще й до вторгнення в Україні відбувалося зростання захворюваності, поширення хронічних та інфекційних хвороб, пандемії, спостерігався доволі значний рівень травм через професійну діяльність.

Загалом 82 % сучасної молоді відчули втрати через війну. За результатами опитування, яке відбулося у грудні 2023 року, майже половина осіб мали незначні проблеми з електричним відключенням (46%). Наступна найпоширеніша втрата від війни – це падіння рівня доходу (36%), психологічні проблеми (28%). Крім того, 18% молодих людей зазначили розрив стосунків і стільки ж – розлуку з сім'єю, 16% – переїзд в інше місце України, 14% – смерть друзів або рідних, 6% – пошкодження житла та стільки ж отримали поранення, пов'язані з військовими діями (особисто та членів їх сімей) [2].

Вплив війни на шлюбні установки української молоді є актуальним та значущим аспектом сучасного соціуму. В контексті подій останніх років спостерігається ряд трансформацій у важливих цінностях та уявленнях молодого покоління.

По-перше, війна викликає обурення та рефлексію серед молоді, що призводить до зростання їх активності в громадському та політичному житті. Молодь виявляє великий інтерес до питань соціальної справедливості, миру та гармонії у суспільстві.

По-друге, важливість сімейних цінностей значно зростає. Молодь усвідомлює потребу в єдності та підтримці в умовах нестабільності. Збереження та захист сімейних зв'язків стає пріоритетом, а функції сім'ї у вихованні дітей набувають особливого значення.

По-третє, зростає важливість освіти та професійного розвитку. Молодь усвідомлює, що сильна та кваліфікована громадянська позиція є ключовою для розвитку країни в умовах викликів війни. Отже, навчання та саморозвиток стають стратегічними завданнями.

По-четверте, молодь усвідомлює свою соціальну відповідальність перед суспільством та розвиває бажання допомагати потребуючим. Збільшується інтерес до волонтерської діяльності та участі в благодійних проєктах [1].

Ці всі фактори впливають на відношення молоді до шлюбу та сім'ї. Молодь консолідувалась і почала займатися волонтерством, гуртувати та допомагати військовослужбовцям, переселенцям та біженцям, вступає до лав Збройних Сил України. Молодим людям важливо знати, що відбувається, і повністю включитися у процес

відновлення країни та приймати рішення на місцевому рівні, важливо вчасно реалізувати свої у самоствердженні.

Зазначені тенденції свідчать про глибокий інтелектуальний та емоційний розвиток української молоді під впливом військових подій. Результатом цього є формування нового покоління, яке готове приймати виклики та активно сприяти побудові стійкого та справедливого суспільства.

Отже, на сьогодні можна констатувати, що війна стала каталізатором змін у шлюбно-сімейних установах української молоді. Вона підштовхує молодих людей до переосмислення цінностей, прагнення до більш гнучких та партнерських стосунків і адаптації до нових соціально-економічних реалій. Ці процеси відображають не лише зміни в особистих життєвих установах, а й загальний соціальний трансформаційний контекст.

Зміни в цінностях, активізація громадянської позиції та розширення соціальної відповідальності визначають новий вимір стратегій особистого та суспільного росту української молоді, укріплення цінності та значення сім'ї в сучасних загрозливих умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни. Демографія та соціальна економіка. 2023. № 2 (52) С. 3-20. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.003> (дата звернення: 14.11.2024).
2. Комплексне дослідження : Як війна змінила мене та країну. Підсумки року (грудень 2023). Соціологічна група «Рейтинг». URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_men_e_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html (дата звернення: 12.11.2024).

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Ащаулова Тетяна Андріївна

магістр освітньої програми «Політичні технології та аналітика»

Науковий керівник: доцент Семенов Володимир Миколайович

кандидат наук з державного управління,

доцент кафедри психології, політології та

соціокультурних технологій

Сумський державний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПОЛІТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У період економічної та соціальної кризи роль держави у забезпеченні рівних прав усіх громадян, а саме людей з інвалідністю та інших уразливих груп, стає важливою. Також, постійно відбуваються політичні зміни у зв'язку з війною в Україні. Тому, наразі актуальним залишається питання щодо знаходження правильних ефективних дій політики держави через реалізацію соціальних програм. Мова йдеться про підтримку вразливих категорій населення та їх включення у суспільство.

Мета нашого дослідження – це визначення взаємозв'язку політичних рішень та впровадження соціальної програми, що здійснює вплив на успішну реалізацію побудованих, спеціальних заходів для осіб з інвалідністю.

На сьогоднішній день політика робить позитивний вплив на життєві умови осіб з інвалідністю. Варто враховувати, що політика виступає перед нами не в контексті «влада», а є механізмом вирішення задач або прийняття рішень щодо названої вразливої категорії.

Важливим інструментом забезпечення реалізації принципів держави загального добробуту, звичайно, є належне правове поведіння – правове регулювання з особами з інвалідністю. Це пояснюється тим, що держава за допомогою законів, нормативних актів і політики створила механізми, які дозволяють людям з обмеженими можливостями здійснювати свої права і повною мірою брати участь у суспільному житті. Нормативні акти можуть запровадити принцип рівних можливостей для всіх громадян та усунути дискримінацію за ознакою інвалідності.

Термін «регулювання» походить від латинського слова «regimo» – правила і означає саме упорядковувати, приводити що-небудь у відповідність з чим-небудь. Під правовим регулюванням більшість вчених і сама Тетяна Тарахонич, яка зазначає у своїй статті про сукупність технологій і засобів, та за самим спостереженням зазвичай це розуміють як надання юридичного впливу на поведінку відносин громадських суб'єктів [1]. Тобто до правового регулювання ми вносимо впорядкування, правову інтеграцію, включення і захист суспільних відносин з вразливими категоріями.

Якщо ми говоримо про те, що варто забезпечувати права осіб з інвалідністю, створювати рівні можливості для участі в суспільному житті і підвищувати якість життя – то для них є спеціальні соціальні програми, які базуються на законодавстві та

міжнародних зобов'язаннях держави. Наприклад, на основі Конвенції про права осіб з інвалідністю [2], що розроблення положень Конвенції є важливим напрямком роботи українського уряду, для повної інтеграції в соціум людей з обмеженими можливостями.

Отже, виникає наступний логічний ланцюжок: політика – дає загальний напрямок, соціальна програма реалізує цей заданий напрямок, а соціальні працівники – є виконавцями даної програми. Соціальні працівники втілюють у життя осіб з інвалідністю, завдяки отриманим завданням від соціальної програми, забезпечуючи реальну допомогу цим людям. Виконується певний моніторинг ефективності такої роботи, підтримка, консультування у будь-яких питаннях і метою виступає досягнення результатів – соціальна адаптація.

Таким чином, вивчення питання, яке визначає поточну соціальну програму всіх громадян України, дуже актуальне. Політика розуміє стратегічні цілі, які спрямовує на вирішення соціальних проблем. Беручи до уваги якісний аналіз документа і зміни в новій соціальній поведінці людини на даний момент, можна визначити, що це сприяє підвищенню професійного рівня соціальних працівників, їх кращому баченню використання форм підтримки людей з обмеженими можливостями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тарахонич Т.І. Ефективність правового регулювання (питання теорії). Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 11–13.
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

КУЗЬМИЧ Юлія
студентка 6-го курсу
факультету міжнародних відносин
Науковий керівник: **МОРОЗ Андрій**
доцент кафедри міжнародних відносин та стратегічних студій
факультету міжнародних відносин
Національний авіаційний університет

ГЕНЕЗА ПРОЄКТУ «ЄДИНЕ ЄВРОПЕЙСЬКЕ НЕБО»

Авіаційний сектор є життєвоважливим для економіки Європейського Союзу, на нього припадає 2,1 відсотка (300 мільярдів євро) ВВП [1]. Незважаючи на економічну невизначеність, спричинену можливим відділенням Сполученого Королівства від ЄС, прогнозувалося стабільне зростання повітряного руху до 12,4 мільйона рейсів у 2024 році, що на 17 відсотків більше, ніж у 2017 році[2]. Водночас, з рекордною кількістю рейсів, що злітають, європейський повітряний простір все ще стикається зі значними затримками, спричиненими різними факторами, із середньою затримкою 17 хвилин на рейс у 2019 році. Незважаючи на прогнози щодо подальшого зростання повітряного руху, повне використання європейського повітряного простору, необхідного для його розміщення, стримується неефективністю європейської системи організації повітряного руху (ATM). Операції над Європою критикують за зигзагоподібність повітряного простору через фрагментацію (FABEC n.d.).

Щоб відповісти на ці проблеми, Європейська комісія (ЄК) у 2004 році започаткувала програму «Єдине європейське небо» (Single European Sky, SES) для вирішення факторів вартості, ефективності польотів і безпеки, а також для запровадження єдиного підходу до вирішення проблем цивільної та військової авіації. Ця ініціатива працює шляхом застосування законодавчих норм до ЄС та його держав-членів з метою реформування проблемних аспектів операцій у європейському повітряному просторі шляхом пропозиції загальноєвропейських законів, спрямованих на посилення міжнародного співробітництва та підвищення ефективності ОрПП[3].

«Цілісний інноваційний підхід», який передбачав об'єднання всіх європейських користувачів повітряного простору, включаючи авіакомпанії, аеропорти, постачальників аеронавігаційних послуг (ANSP) і виробників, а також взаємодію з основними європейськими авіаційними представниками, такими як Eurocontrol (який пізніше став SES), Менеджер мережі та Європейське агентство з авіаційної безпеки (EASA), мав з часом значно вдосконалити європейську систему ОрВД. Однак цю ініціативу звинуватили в тому, що вона не дала бажаних результатів. Майже два десятиліття після впровадження європейський повітряний простір залишається фрагментованим і стикається з проблемами дієздатності[4].

Щоб розв'язати суперечки щодо ефективності SES, необхідно провести чимало досліджень, щоб надати огляд реформ і вдосконалень, які вона спричинила. Тому актуальним є розглянути історичні передумови появи проєкту «Єдине Європейське небо».

Відповідно до статті 1 Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 року кожна держава має повний і виключний суверенітет над повітряним простором над своєю

територією. Цей закон призвів до створення регіонів польотної інформації (FIR), заснованих переважно на національних кордонах. Ця фрагментація мала негативні наслідки, і її часто називають фактором у «мікросвіті» викликів у спробах створити безперерйну європейську систему управління повітряним рухом (АТС). Крім того, було зазначено, що багато регіональних диспетчерських центрів мають менший розмір, щоб бути економічно ефективними, що спричиняє значне дублювання в загальній інфраструктурі. Баттон і Нейва зазначили, що існує великий розкид відносної ефективності різних ПАНО в Європі, при цьому різниця між найменш ефективними та найефективнішими ПАНО в більшості років становить близько 70 відсотків. Крім того, Баттон і Нейва продемонстрували, що через просторову залежність з точки зору економічної ефективності неефективність постачальника ПАНО може негативно вплинути на економічну ефективність його сусідів. Таким чином, необхідність колективного управління повітряним простором, що передбачає поділ секторів і встановлення маршрутів незалежно від кордонів, було згадано в численних повідомленнях ЄС.

Акцент на ефективності системи УПР був не випадковим. До впровадження програми в 1980-х і 1990-х роках повітряний рух стикався з багатьма затримками, причому в середньому 17 відсотків рейсів затримувалися щонайменше на 21 хвилину в 1997 році, 45 % з яких були пов'язані з дуже обмеженою кількістю секторів УПР (3 %); який проілюстрував високу взаємозалежність усіх центрів і підкреслив важливість колективного управління системою АТМ на європейському рівні. Крім того, через роздробленість і необхідність обходу військових зон траєкторії польотів були далекі від ідеальних. Коли в 2001 році Комісія з оцінки ефективності (PRC) вперше зафіксувала середнє подовження маршруту, короткомагістральні рейси були в середньому на 10-12 відсотків довшими за оптимальні траєкторії між відправленням і пунктом призначення. Ця додаткова відстань польоту збільшила витрати в Європі на значні 1500 мільйонів євро на рік[5].

Економічна ефективність європейської системи АТМ також потребувала реформування. Зростання авіаційного руху призвело до потреби в додатковому обладнанні диспетчерського управління та персоналі для експлуатації нових секторів. Плата за послуги КПП на маршруті зросла на 60 відсотків між 1986 і 1998 роками та на 45 відсотків за п'ять років між 1993 і 1998 роками. Однак навіть ці високі цифри не враховують внесок затримок і заторів у витрати авіакомпаній на повітря. навігаційні послуги. Системі також бракувало прозорості та справедливості.

Деякі авіакомпанії навіть відмовлялися платити за послуги французької УПР, тому що плата за неї була «надто високою», а розбивка витрат показала, що її комісія включала витрати на французьку адміністрацію цивільної авіації, які не стосувалися безпосередньо послуг УПР.. Схему тарифікації АТС було коротко описано як відсутність відповідного контролю над витратами та потребу в структурі, яка б заохочувала постачальників АТС покращувати свої управлінські навички та ефективність[6].

Враховуючи вище викладене, можемо підсумувати, що отримана в результаті програма SES мала на меті вирішити ці історичні проблеми, з якими стикається європейська система ОрПР, заохочуючи співпрацю між усіма користувачами повітряного простору та зосереджуючи реформи на проблемних областях системи. У наступному розділі пояснюється та аналізується послідовність модернізаційних зусиль і боротьби для вирішення проблем фрагментації та ефективності польотів і витрат, а також підвищення безпеки європейської системи ОрВД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. International Civil Aviation Organization – ICAO (1994), Convention on Civil Aviation (“Chicago Convention”). December 07,1944.15 U.N.T.S. 295. [February 19, 2019]. URL: <https://www.refworld.org/docid/3ddca0dd4.html>
2. SKYbrary (2017b) Safety Management System. [accessed: May 09, 2022]. URL: https://www.skybrary.aero/index.php/Safety_Management_System.
3. Performance Review Body of the Single European Sky (PRB) (2023). PRB advice to the Commission in the setting of Union-wide performance targets for RP2. September 27, 2023. Brussels [accessed: March 19, 2024]. URL: <https://ec.europa.eu/transport/sites/transport/files/ses-performance-library/PRB%20Advice%20in%20the%20setting%20of%20Unionwide%20performance%20targets%20for%20RP2.pdf>.
4. Prospect, ETF & ATCEUC. (2022). Efficiency, capacity and growth in European aviation: Why industrial action in ATM is not the issue. [accessed: September 03, 2023]. URL: https://www.sncta.fr/?wpfb_dl=1093.
5. Single European Sky Performance (2022). Reporting Period 2 - 2023 dashboard. [accessed: February 16, 2023]. URL: <https://www.eurocontrol.int/prudata/dashboard/vis/2023>.
6. Kovacova M, Balint J (2023) Single european sky vision: Increase capacity 3 times, reduction of ATM cost by half and ensuring improvement of safety by 10 times – how to satisfy this goal in safety area? Transportation Research Procedia 28: 89-98. URL: <https://doi.org/10.1023/j.trpro.2023.12.172>.

Мурашко Катерина Олександрівна

2 курс, група ПТ.-м-31

Науковий керівник: **Семенов В.М.**,
доцент кафедри психології, політології та

соціокультурних технологій,

к. держ. упр., доцент

Сумський державний університет

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Автори С. Сорока та С. Плевак зазначають, що реформування місцевого самоврядування є одним із найважливіших структурних елементів трансформації системи державного управління і розглядається як основний інструмент децентралізації влади. Польща стала першою центрально-європейською державою, яка створила міцні регіони з відносно великою автономією та провела всеохоплюючу реформу системи місцевого самоврядування. Досвід нашої країни-сусіда допоможе швидше побудувати європейську модель самоврядування і зробити ще один, дуже важливий, крок до інтеграції із ЄС [8, с.2]

Тому актуальність визначається тим, що в нинішніх умовах, коли відкритість, прозорість та підзвітність набирає актуальності, важливо не лише усвідомлювати, але й знати та розуміти, як працює децентралізація, осмислювати в першу чергу юридичні аспекти побудови системи органів місцевого самоврядування як у нас, так і закордоном.

Таким чином порівняльна характеристика органів місцевого самоврядування як України, так і Польщі допоможе читачеві усвідомити як працюють органи влади у нас та закордоном та почати працювати над покращенням діючої системи в нашій країні.

Метою публікації є аналіз місцевого самоврядування та системи його органів в Україні та Польщі задля підвищення рівня обізнаності та зацікавленості громадян у сфері державного будівництва, повноважень і діяльності органів місцевого самоврядування, функціонування й порівняння роботи влади закордоном.

Згідно аналізу, який був здійснений ЛМГО «Центр інформаційного консалтингу» в межах проекту Центру політико-правових реформ «Посилення ролі громадянського суспільства у забезпеченні демократичних реформ і якості державної влади» за підтримки Європейського Союзу маємо таку характеристику: у Польщі наразі діє три рівні місцевого самоврядування – воєводство, повіт і гміна. В Польщі нині існує 2478 гмін, 379 повітів, та 16 воєводств

Воєводство – подібна до української області адміністративна одиниця. Тут функціонує як урядова адміністрація, очолювана воєводою, так і самоврядна адміністрація із сеймиком, що обирається на місцевих виборах, та правління воєводства під керівництвом маршала.

Нижча ланка самоврядування – повіт. Він виконує також завдання урядової адміністрації. Законодавча влада тут – рада, яка обирається на виборах, виконавчим органом є правління повіту, яке очолює староста.

Воєводське самоврядування визначає політику регіону, а відповідно займається питаннями, які не можуть бути вирішені на рівні повіту та гміни.

Організація діяльності воєводств регулюється законом «Про воєводське самоврядування». Найважливішими завданнями воєводського самоврядування є проведення власної воєводської політики, ухвалення стратегій розвитку регіону, участь у реалізації завдань, що стоять перед державою в цілому, а також укладання контрактів регіонів з урядом.

Повіти (пол. powiat) є середньою ланкою самоврядування в Польщі, яка утворюється з кількох гмін. В Польщі 314 сільських повітів і 66 міських (міста на правах повіту). Містом на правах повіту є місто, якщо в ньому мешкає понад 100 000 жителів, а також місто, що з 31 грудня 1998 року перестало бути центром воєводства.

Гміна – (пол. gmina) базова ланка польського самоврядування, це – найменша адміністративна одиниця у Польщі. В середньому кожна гміна налічує 5 тис. осіб. Функціонування гмін врегульоване законом «Про гмінне самоврядування». Фактично – це самоврядна громада мешканців певної території. Гміна може бути сільською (не має у своєму складі жодного міста), місько-сільською (до складу гміни входить місто та кілька сіл) або міською (гміна, що міститься в адміністративних кордонах міста або т. зв. гміна зі статусом міста).

У гмінах – найменших адміністративних одиницях у Польщі – усі органи влади обирані мешканцями: законодавча влада – рада, та виконавча – вїйт. До компетенції гміни належать усі публічні справи місцевого значення, до яких належать такі сфери, як міське господарство, освіта, культура, комунальні послуги, охорона здоров'я, охорона громадського порядку та ін [3].

Т.В.Огаркова пише, що кожна одиниця місцевого самоврядування в Польщі є незалежною від інших, у тому числі від одиниць місцевого самоврядування вищого рівня. Тобто староста чи маршал, або рада повіту чи сеймик воєводства не в змозі нічого наказати органам гміни [2].

Є також і допоміжні територіальні одиниці. До них відносяться згідно Стаття 5 Закону «Про гмінне самоврядування» такі види допоміжних одиниць: солтства (пол. Sołectwo) (переважно у сільській місцевості), райони (пол. dzielnica) та мікрорайони (пол. osiedla) – у містах.

Солтство (пол. Sołectwo) – допоміжна адміністративна одиниця гміни, характерна зазвичай для сільських територій. Солтства переважно утворюються і діють на території одного населеного пункту, проте як дрібні села можуть бути об'єднані у одне, так і великі адміністративні одиниці можуть бути поділені на кілька солтств.

Міський район (пол. dzielnica miasta) чи мікрорайон (пол. osiedla) – це допоміжні адміністративні одиниці, юридично виділені частини міської гміни з конкретно визначеними кордонами та назвою. Поняття «dzielnica» та «osiedla» згідно польського територіального устрою позначають українські відповідники району міста та мікрорайону (житлового масиву) [2].

На відміну від Польщі, в Україні більш розгалужена система місцевого самоврядування. Всього за даними Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення та ліквідацію районів» нині налічується 24 області, 136 районів та 1438 громад [5]

Згідно статті 2 Закону України «Про місцеве самоврядування» місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як

безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Стаття 5 цього ж Закону надає нам систему місцевого самоврядування в Україні. Вона включає в себе:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
- сільського, селищного, міського голову;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- старосту;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- органи самоорганізації населення [6].

За даними Центру політичної освіти ВО «Батьківщина» маємо таку характеристику: територіальна громада – це спільнота мешканців, жителів населених пунктів (сіл, селищ і міст), об'єднана загальними інтересами власного життєзабезпечення, самостійного, в межах законів, вирішення питань місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

Головною посадовою особою територіальної громади є сільський, селищний і міський голова, який обирається на основі загального, рівного, прямого виборчого права, шляхом таємного голосування строком на 5 років. Він очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях. У своїй діяльності сільський, селищний та міський голови підзвітні, підконтрольні та відповідальні перед територіальними громадами, які їх обрали, перед своїми радами.

Представницьким органом місцевого самоврядування є виборний орган (Рада), який складається з депутатів і, відповідно до Закону, наділяється правом представляти інтереси територіальної громади та приймати від її імені рішення. Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста. Обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових місцевих виборах, визначається Конституцією України.

Староста. Відповідно до статті 14-1 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» Староста є виборною посадовою особою місцевого самоврядування. Староста обирається жителями села, селища (сіл, селищ), розташованого на території відповідного старостинського округу, на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі.

Повноваження старости починаються з моменту складення ним присяги відповідно до Закону України “Про службу в органах місцевого самоврядування” [4] на пленарному засіданні відповідної сільської, селищної, міської ради, на якому відповідною територіальною виборчою комісією були оголошені рішення щодо його обрання та реєстрації.

Строк повноважень старости, обраного на чергових виборах, становить п'ять років, крім випадків дострокового припинення його повноважень з підстав і в порядку, визначених цим Законом. Відповідно до розділу 10 статті 140 Конституції України [1], статус голів, депутатів і виконавчих органів влади та їхні повноваження, порядок утворення, реорганізації, ліквідації визначається законом. Строк повноважень голови – 5 років.

Органи самоорганізації населення. Відповідно до статті 141 Конституції – Сільські, селищні, міські, районні в місті (у разі їх створення) ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення за місцем проживання визначаються законом. За загальним визначенням органи самоорганізації населення – це представницькі органи, що створюються жителями, які проживають на законних підставах на території села, селища, міста або їх частин для вирішення окремих питань місцевого значення.

Окрім представницьких органів (рад) система місцевого самоврядування включає також виконавчі органи. За загальним визначенням виконавчі органи є створюваний представницькими органами місцевого самоврядування орган, що є підконтрольним і підзвітним відповідній раді, а з питань здійснення делегованих йому повноважень органів державної виконавчої влади – також підконтрольним відповідному органу державної виконавчої влади [7].

Таким чином, можна відразу сказати, що в Україні набагато ширша система місцевого самоврядування, ніж в Польщі. Це пов'язано із залишками радянської системи, старим адміністративним устроєм, великим апаратом чиновників тощо. Також варто відмітити момент того, що на відміну від нашої системи, кожна ланка польської системи незалежна одна від одної, а введення поняття «допоміжна територіальна одиниця» дає можливість для більшої самостійності менших одиниць – солтиств, районів та мікрорайонів. У всьому цьому бачиться багато плюсів – наближення влади до народу, поява дружніх відносин у менших утвореннях (мікрорайонах тощо), розширення можливостей маленьких частинок самоврядування – районів, солтиств і тд.

Серед мінусів важливим є небажання посадовців ділити повноваження, низька активність виборців, тощо. В Україні ж картинка трошки інша. Багато ланок у районах та містах не є незалежними, вони підзвітні обласним радам, а ті в свою чергу доповідають у ще вищі органи влади. Це спричиняє багато затримок, розголосоів, а також багато чого залишається поза увагою через багато відповідальних осіб чи органів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 13.11.2024).
2. Огаркова Т. Життя європейців: місцеве самоврядування в Польщі. Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2014/09/26/181152/> (дата звернення: 08.10.2023).
3. Організація місцевого самоврядування Республіки Польща. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/orhanizatsiia-mistsevoho-samovriaduvannia-respubliki-polscha/> (дата звернення: 08.10.2023).
4. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07.06.2001. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012493?an=207> (дата звернення: 13.11.2024).

5. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2020 № № 807-IX . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-IX#Text>.
6. "Про місцеве самоврядування" : Закон України від 21.05.1997 р. № Стаття 5.
7. Система місцевого самоврядування України. Центр політичної освіти ВО "Батьківщина". URL: <https://politosvita.ba.org.ua/decentralization/modul-12-systema-mistseвого-samovryaduvannya-ukrayiny/> (дата звернення: 09.10.2023).
8. Сорока С., Плевак С. Реформа місцевого самоврядування в Польщі: історичні передумови, проблеми проведення та результати. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2015. № 4. С. 2.

ПСИХОЛОГІНІ НАУКИ

*Корнута Л.М.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри психології
Понятовська І.П.,
здобувачка 2 курсу другого (магістерського) рівня
факультету психології, політології та соціології*

*Національного університету
«Одеська юридична академія»*

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Військовослужбовці, які беруть участь у бойових діях, зазнають значного фізичного, емоційного та психологічного навантаження. Їхній досвід нерідко супроводжується травматичними подіями, що можуть залишити глибокий слід на психіці та вплинути на здатність адаптуватися до мирного життя. У цьому контексті соціально-психологічна реабілітація є життєво необхідним процесом для їхнього повноцінного відновлення [1, с. 8]. Це питання є важливим з цілої низки причин. По-перше, задля подолання наслідків травматичного досвіду. Учасники бойових дій часто стикаються з такими психологічними проблемами, як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність, агресивна поведінка чи емоційне відчуження. Без належної допомоги ці розлади можуть погіршити якість їхнього життя та вплинути на родинні стосунки й соціальну адаптацію. По-друге, задля профілактики суїцидальної поведінки. Адже, дослідження показують, що військовослужбовці, які не отримали психологічної підтримки після участі в бойових діях, мають підвищений ризик розвитку суїцидальних настроїв. Реабілітація допомагає попередити ці випадки шляхом своєчасної діагностики та підтримки. По-третє, важливим є відновлення соціальних зв'язків. Тривала служба або участь у війні нерідко віддаляють військових від цивільного суспільства. Реабілітація допомагає налагодити соціальні зв'язки, інтегруватися в громаду та повернутися до мирного життя. По-четверте, важливим є покращення фізичного здоров'я військовослужбовців. Психологічні проблеми часто супроводжуються фізичними скаргами: хронічною втомою, болем, безсонням або психосоматичними захворюваннями. Соціально-психологічна реабілітація сприяє зниженню рівня стресу, що позитивно впливає на загальний стан здоров'я.

Серед основних цілей соціально-психологічної реабілітації варто визначити такі: 1) **емоційна стабілізація**: допомога у зменшенні впливу травматичних переживань, стабілізація емоційного стану; 2) **відновлення життєвих навичок**: розвиток навичок для мирного життя, зокрема соціальної комунікації, управління емоціями та прийняття рішень; 3) **робота з сім'єю**: підтримка родин військовослужбовців для налагодження сімейних стосунків і спільного подолання труднощів; 4) **інтеграція в суспільство**: сприяння поверненню до активного життя через навчання, працевлаштування та участь

у соціальних ініціативах. Далі в межах дослідження варто зупинити увагу на найбільш ефективних методах соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців. Варто зазначити, що соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців базується на інтегрованому підході, який охоплює як індивідуальні психологічні аспекти, так і соціальні чинники [3]. Нижче представлені основні методи, що використовуються у цьому процесі. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців базується на принципах доказової медицини. Дослідження підтверджують ефективність цих методів у зниженні рівня ПТСР, покращенні емоційного стану і підвищенні якості життя військових. Інтеграція різних підходів дозволяє враховувати індивідуальні потреби кожного пацієнта, що є ключовим фактором успішної реабілітації. Так, варто виділити психологічне консультування. Ціллю цього методу є забезпечення підтримки військовослужбовців у подоланні емоційних і когнітивних наслідків участі в бойових діях [2, с. 247]. Відповідно, методики, котрі варто використовувати – це такі як: когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), що використовується для ідентифікації та зміни негативних думок і поведінкових патернів, зокрема пов'язаних із травматичним досвідом; експозиційна терапія, методика є ефективною для роботи з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), сприяє поступовому зниженню інтенсивності травматичних спогадів; методика психоедукації, що виражається у наданні знань про вплив травми на психіку для кращого усвідомлення своїх станів.

Наступним методом є групова терапія. Створення підтримуючого середовища для взаємодії людей з подібним досвідом. В межах цього методу вбачається необхідним використання таких методик: підтримуючі групи, основною метою яких є обговорення особистих переживань і шляхів подолання проблем у безпечній атмосфері; психодинамічні групи, задля аналізу групової динаміки для виявлення і корекції негативних соціальних патернів поведінки; групова когнітивно-поведінкова терапія, що виражається в роботі з травматичними думками і моделювання позитивних соціальних взаємодій.

Звісно ж, дуже важливим методом, який безумовно варто використовувати у питаннях соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців є робота з родинами. Покращення сімейних взаємин, що часто стають джерелом підтримки для військовослужбовців. В межах цього методу варто використовувати такі методики: сімейна терапія – це допомога родині у розумінні переживань військового, покращення комунікації та вирішення конфліктів; сімейна психоосвіта – надання інформації про психологічний стан військового і способи створення сприятливого середовища вдома [3]. Варто зазначити, що метод роботи з родинами потребує особливої уважності та розуміння внутрішніх цінностей та ресурсів сім'ї військовослужбовців.

І на сам кінець, оскільки все ж, мова йде саме про соціальний аспект реабілітації, вкрай важливим є застосування методу інтеграції в громаду. Основною ціллю цього методу є повернення військовослужбовців до активної участі в житті громади. І в даному випадку серед методик слід зазначити наступні: волонтерство – передбачає участь у соціальних проєктах як спосіб відновлення почуття значущості; громадські заходи – передбачають залучення до культурних чи спортивних подій для покращення соціальних зв'язків; підтримка ветеранів: створення груп підтримки для спільного обговорення труднощів та обміну досвідом.

Загалом, варто зазначити, що визначені методи не є вичерпними, та можна використовувати інші підходи до їх визначення та практичного використання, однак,

підсумовуючи варто зазначити, що використання методів соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців сьогодні є надзвичайно важливим, оскільки ці люди часто стикаються з наслідками бойових дій, які можуть вплинути на їхнє психологічне, соціальне та фізичне здоров'я. Учасники бойових дій повертаються до мирного життя з непростим багажем: це і травматичні спогади, і стрес, і потреба пристосуватися до нових умов, часто після довгої відсутності. Реабілітація допомагає військовим знову знайти баланс. Її методи спрямовані на те, щоб людина змогла впоратися з пережитими емоціями, знайти способи подолання тривог та повернути впевненість у собі. Без такої допомоги є ризик, що психологічні травми залишаться невирішеними і з часом почнуть негативно впливати на якість життя, стосунки в сім'ї або здатність працювати. Крім того, війна змінює не лише людину, але й суспільство, і допомога військовим є частиною процесу відновлення соціальної рівноваги. Ці люди мають унікальний досвід і навички, які можуть бути корисними у мирному житті, але для їхньої адаптації потрібна підтримка – як у подоланні травматичних переживань, так і в поверненні до активної участі в суспільстві. Реабілітація важлива також для профілактики більш серйозних проблем, таких як ізоляція, залежності або навіть суїцидальні настрої. Вона дає можливість відновити віру у свої сили, навчитися жити з досвідом війни та використовувати його як ресурс, а не тягар. Сьогодні такі методи стають невід'ємною частиною підтримки тих, хто ризикував життям заради захисту своєї країни, і їхнє використання є проявом відповідальності суспільства перед своїми захисниками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волошина В.В. Сутність поняття психологічної реабілітації військовослужбовців. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сепія Психологія. 2024. Вип. 2. URL: <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/290/368> (дата звернення: 10.11.2024 р.).
2. Kornuta L.M. Psychological qualities of modern leadership as an instrument for success in public service. Приватне і публічне право в умовах війни : проблеми теорії та практики : матер. IV Міжнародної науково-практичної конференції (24 листопада 2023 р., м. Одеса) / відп. за вип. Б.В. Фасій ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академ.». Одеса : Юридична література, 2023. С. 247–249.
3. Психологічна реабілітація військовослужбовців: шлях до миру в душі. URL: <https://psihologonline.pro/psykholohichna-reabilitatsiya-viyskovosluzhbovtsiv/> (дата звернення: 10.11.2024 р.).

Мінакова Вікторія Олександрівна,
здобувач вищої освіти,
Науковий керівник: **Калюжна Юлія Іванівна,**
к.п.н., доцент кафедри психології,

Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МОТИВАЦІЇ НА ЗДАТНІСТЬ ДО АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Адаптація студентів до навчання у вищій школі є складним та багатограним процесом, що охоплює засвоєння нових знань, формування професійних навичок, входження в студентську спільноту та прийняття нової соціальної ролі. Успішність цього процесу є важливою передумовою ефективного навчання, професійного становлення та подальшої самореалізації особистості [1]. Особливої актуальності проблема адаптації студентів набуває в умовах воєнного часу, коли до традиційних викликів вищої школи додаються численні стресові фактори. Війна суттєво впливає на всі сфери життєдіяльності, включаючи освітню, та може негативно позначитися на мотивації та навчальній активності студентів [2]. З іншого боку в умовах воєнного часу професійна мотивація може виступати як важливий ресурс психологічної стійкості студентів, допомагаючи їм справлятися з викликами, зберігати інтерес до навчання та майбутньої професії.

У нашому дослідженні взяли участь 104 студенти першого курсу економічного факультету СНУ імені Володимира Даля. Вибірка включає 80 чоловіків та 24 жінки. Вік респондентів коливається від 17 до 45 років. Більшість респондентів – чоловіки віком від 24 до 42 років. Жінок у вибірці значно менше, і вони переважно молодші 30 років.

Для збору даних були використані дві валідні та надійні методики. Перша методика – це тест мотивації досягнення успіху та уникнення невдач Т. Елерса, який дозволив оцінити рівень мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач у студентів. Друга методика – «Оцінка рівня розвитку адаптаційних здібностей особистості», яка дозволила визначити рівень адаптації студентів до нових умов навчання та життя, включаючи оцінку поведінкової регуляції, комунікативного потенціалу та моральної нормативності.

За допомогою тесту мотивації досягнення успіху та уникнення невдач Т. Елерса було проведено аналіз мотиваційної сфери студентів. Виявлено, що у більшості студентів переважає середній рівень мотивації до успіху (близько 63%). 23% мають помірно високий рівень мотивації, 10% – надмірно високий, та лише 3% – низький. Ці результати свідчать про те, що студенти загалом прагнуть досягати успіхів у навчанні, але не схильні до надмірного ризику та завищених очікувань.

Щодо мотивації уникнення невдач, то результати розподілилися наступним чином: 17% студентів мають надзвичайно високий рівень, 40% – високий, 20% – середній та 23% низький. Високий рівень мотивації уникнення невдач може свідчити про страх невдачі та негативної оцінки, що може негативно впливати на адаптацію студентів до навчання. Для

більш детального розуміння адаптаційних процесів була використана методика «Оцінка рівня розвитку адаптаційних здібностей особистості».

Методика «Оцінка рівня розвитку адаптаційних здібностей особистості» дозволила оцінити адаптаційні здібності студентів за кількома показниками. У 80% студентів виявлено високий рівень регуляції поведінки, що свідчить про адекватну самооцінку та сприйняття дійсності. 20% студентів мають низький рівень, що може вказувати на проблеми з самоконтролем та адаптацією до нових умов. 76% студентів мають високий комунікативний потенціал, що сприяє встановленню контактів та ефективній взаємодії з оточуючими. 24% студентів мають низький комунікативний потенціал, що може ускладнювати їхню соціальну адаптацію. 63% студентів дотримуються високих моральних норм та розуміють свою роль у соціальній групі. 37% студентів мають низький рівень моральної нормативності, що може призводити до конфліктів та проблем у взаємодії з іншими.

На основі аналізу адаптаційних здібностей було визначено три групи студентів за рівнем адаптації:

- висока та нормальна адаптація (17%) – студенти цієї групи характеризуються емоційною стабільністю, неконфліктністю та високою продуктивністю. Вони легко адаптуються до нових умов та ефективно вирішують проблеми.

- задовільна адаптація (40%) – студенти цієї групи мають деякі труднощі з адаптацією, пов'язані з низькою емоційною стабільністю та акцентуаціями характеру. Їхня адаптація залежить від зовнішніх факторів та підтримки.

- низька адаптація (43%) – студенти цієї групи мають серйозні проблеми з адаптацією, низьку нервово-психічну стійкість та схильність до конфліктів. Вони потребують особливої уваги та психологічної підтримки.

Для виявлення зв'язків між мотивацією та адаптаційними здібностями було проведено кореляційний аналіз. Результати показали, що мотивація до успіху позитивно корелює з регуляцією поведінки, комунікативним потенціалом та рівнем адаптації. Це означає, що студенти з високою мотивацією до успіху, як правило, мають кращі адаптаційні здібності. З іншого боку, мотивація уникнення невдачі негативно корелює з комунікативним потенціалом та рівнем адаптації. Це означає, що студенти з високою мотивацією уникнення невдачі частіше мають проблеми з адаптацією.

Проведене дослідження дозволило виявити ряд важливих закономірностей щодо впливу мотивації на адаптацію студентів до навчання в умовах воєнного стану. Зокрема, студенти з високою мотивацією до успіху демонструють кращі адаптаційні здібності, тоді як високий рівень мотивації уникнення невдач може негативно впливати на адаптацію. Дослідження також показало, що вік та стать можуть впливати на рівень мотивації та адаптації студентів.

Отримані результати можуть бути використані для розробки програм психологічної підтримки та педагогічного супроводу студентів в умовах воєнного стану, оскільки важливо створювати умови для розвитку мотивації до успіху у студентів, заохочувати їх до постановки цілей, наполегливості та впевненості у власних силах. В навчальному закладі необхідно приділяти особливу увагу студентам з високою мотивацією уникнення невдачі, допомагаючи їм подолати страх помилки та розвинути ефективні стратегії подолання труднощів. Програми психологічної підтримки мають враховувати вікові та гендерні особливості студентів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва Т.О., Котенко С.І. Проблеми і перспективи розвитку онлайн-освіти. Суми: Сумський державний університет. 125 с.
2. Квятковська А.О., Андросович К.А., Ковальова О.В., Прокоф'єва О.О. Особливості навчальної мотивації студентів передвищих фахових та вищих навчальних закладів в умовах сучасних військових конфліктів. Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Серія «Педагогічні науки», 49 (1), 177-182.

Носов С.В.,
здобувач 2 курсу другого (магістерського) рівня
факультету психології, політології та соціології
Науковий керівник: **Корнута Л.М.,**
доцентка кафедри психології

*Національний університет
«Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ РОЗЛАДІВ ПІД ЧАС МІГРАЦІЇ

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є надзвичайно актуальною зараз, адже вона допомагає людям розбиратися зі складними емоціями та думками, які часто виникають у швидкому та непередбачуваному сучасному світі. Що робить її особливо цінною – це її практичний підхід і здатність давати конкретні інструменти для вирішення життєвих проблем [1]. Як метод терапії КПТ може допомогти: 1) пропрацювати власні думки та емоції. Часто ми навіть не помічаємо, як певні негативні думки впливають на наш настрій і поведінку. Наприклад, думка «Я нічого не вмію» може призводити до невпевненості в собі та уникання нових можливостей. КПТ допомагає визначити ці деструктивні думки, побачити, наскільки вони об'єктивні, і замінити їх більш позитивними та реалістичними; 2) допомагає подолати тривогу та стрес. Сучасний ритм життя приносить багато ситуацій, які викликають тривогу. КПТ вчить управляти цими станами через спеціальні техніки, наприклад, глибоке дихання, відстеження тригерів тривоги та побудову стратегії її подолання. Людина починає розуміти, що більшість тривожних сценаріїв існує лише у її уяві, а не в реальному житті; 3) може сприяти певним корисним змінам в житті. Адже КПТ акцентує увагу не тільки на мисленні, але й на поведінці. Наприклад, якщо ви відчуваєте страх перед виступами, терапія не тільки допоможе змінити ваші думки про цей страх, але й підготує до маленьких кроків у реальному житті – як-от практика перед близькими [1].

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) може стати надзвичайно ефективним інструментом для допомоги людям, які переживають психологічні труднощі під час міграції. Цей процес часто супроводжується стресом, тривогою, депресією або навіть посттравматичними розладами, пов'язаними зі зміною місця проживання, культурним шоком або втратами. Зокрема, варто розглянути окремі випадки при яких застосування КПТ як психологічного метод вбачається досить ефективним.

1. Робота з почуттям втрати і адаптацією до нового середовища. Міграція часто пов'язана з втратою рідного дому, звичного способу життя та близьких соціальних зв'язків. КПТ допомагає людині усвідомити ці втрати, визнати свої емоції і навчитися будувати нове життя, не заперечуючи минулого [2]. У даному випадку можна застосувати зокрема. Такі підходи як: виявлення думок, що провокують почуття самотності чи безнадії (наприклад, «Я ніколи не зможу звикнути до цього місця»); розвиток більш адаптивного мислення («Це новий етап, і я маю можливість знайти нові зв'язки та можливості»).

2. Подолання тривоги і страху перед невідомим. Переїзд часто супроводжується страхами, такими як страх невизначеного майбутнього, незнання мови чи труднощі в пошуку роботи. КПТ дозволяє структурувати ці страхи, поділяючи їх на раціональні та ірраціональні, і поступово зменшувати їх вплив. Тут серед методів варто застосовувати: ведення «щоденника тривоги», щоб розуміти, які ситуації викликають найбільший страх та техніка «градації страхів» – розділення великих страхів на менші та робота з кожним кроком за кроком [2].

3. Управління стресом і психосоматичними симптомами. Перебування в незвичному середовищі часто призводить до фізичних проявів стресу: головного болю, безсоння, втоми. КПТ вчить управляти цими симптомами за допомогою технік релаксації та зміни деструктивних моделей мислення. Тут варто звернути увагу на такі методи: техніки релаксації: дихальні вправи, прогресивна м'язова релаксація, а також робота з думками, які провокують стрес («Я не впораюся», «Все надто складно»).

4. Підтримка у формуванні нових соціальних зв'язків. Мігранти часто стикаються з ізоляцією або почуттям відчуженості в новому суспільстві. КПТ допомагає розвивати навички комунікації та подолати страх перед соціальною взаємодією [1]. У даному випадку важливим є: практика позитивних соціальних сценаріїв (наприклад, як завести розмову з незнайомою людиною), а також робота з униканням – поступове включення в соціальні ситуації, які раніше викликали дискомфорт.

5. Подолання депресивних станів. Відчуття безнадії, втоми та втрати мотивації – часті супутники міграційного досвіду. КПТ працює з цими станами, допомагаючи людині відновити контроль над життям. Тут важливими є застосування таких методів як: виявлення негативних думок («Я нічого не досягну тут») і заміна їх на більш реалістичні; пошук ресурсів у новій реальності – навіть маленькі досягнення допомагають побачити прогрес. Варто зазначити, що таких випадків для застосування КПТ є значно більше, а власне ефективні методики є практично підтверджені (див. таблицю).

Отже, варто підсумувати та зробити висновок, що людина отримує під час застосування методик КПТ. Безумовно, корисність методик виражається: у здатності краще розуміти і контролювати свої емоції; більш позитивне і адаптивне ставлення до змін; розвивати навички, які допомагають впоратися з труднощами у нових умовах; відчувати впевненість у собі і своїх можливостях навіть у складних ситуаціях. КПТ дозволяє мігрантам не лише впоратися зі стресами переїзду, а й побачити нові можливості, які відкриваються у новому житті.

Наявна проблема	Методики КПТ	Опис результату
Почуття втрати та адаптація	Ідентифікація негативних думок Переформулювання негативних установок	Допомагає усвідомити втрати, прийняти їх і зосередитися на можливостях побудови нового життя.
Тривога і страх перед майбутнім	Щоденник тривоги Градація страхів	Дає змогу зрозуміти джерела тривоги, розділити страхи на частини та працювати з ними поступово.
Культурний шок	Перевірка думок Відкрите сприйняття	Допомагає адаптуватися до нових культурних умов, побачити позитивні сторони змін і знайти спільні риси з рідною культурою.

Стрес і психосоматичні симптоми	Дихальні вправи Прогресивна м'язова релаксація Робота з деструктивними думками	Знижує рівень стресу через фізичне розслаблення і зміну негативного мислення.
Ізоляція і відчуження	Соціальні сценарії Робота з униканням	Допомагає сформувати нові соціальні зв'язки та адаптуватися до нового оточення, поступово зменшуючи страх перед соціальними ситуаціями.
Депресія	Виявлення і заміна негативних думок Фокус на ресурсах	Допомагає знайти позитивні аспекти в новій реальності та повернути контроль над життям.
Допомога сім'ям та дітям	Ігрові методи для дітей Покращення сімейної комунікації	Навчає дітей і батьків адаптуватися до нових умов, знижує тривожність і конфлікти в сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ). Простір психологів URL: <https://psychology.space/psypedia-post/kognityvno-povedinkova-terapiya-kpt/> (дата звернення: 08.11.2024 р.).
2. Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни. URL: https://gradus.app/documents/308/Gradus_Research__Mental_Health_Report_short_version.pdf (дата звернення: 08.11.2024 р.).

Окамбі-Кіндало Ясса Жанін
магістрантка

*Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя,*

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ЯК МЕХАНІЗМ ПОДОЛАННЯ НАРЦИСТИЧНОЇ ТРАВМИ

Актуальність даного дослідження зумовлена зростаючим впливом цифрового середовища на психологічний розвиток особистості, що потребує підвищеної емоційної стійкості та здатності до адаптації. Зокрема, культура соціальних мереж сприяє формуванню тенденції до надмірного порівняння та прагнення до зовнішнього схвалення [3].

В таких умовах особистісна зрілість стає важливим ресурсом, що сприяє ефективному подоланню нарцистичної травми [9].

Нарцистична травма — це складне психоемоційне явище, яке виникає внаслідок дисбалансу між внутрішніми потребами особистості в самоствердженні, емоційному сприйнятті та зовнішніми вимогами соціального середовища. Емоційне прийняття в контексті досліджуваної теми означає здатність особистості відчувати себе емоційно значущою, цінною та визаною як у власних очах, так і в очах інших людей. Згідно з концептуальними підходами А. Адлера, З. Фрейда та Г. Кохута, основою нарцистичної травми є порушення механізмів інтеграції “Self”, формування почуття меншовартості або хронічного внутрішнього конфлікту, що зумовлено незадоволенням базових емоційних потреб [5, 6, 7]. Подолання цього явища можливе через розвиток особистісної зрілості, яка сприяє стабілізації самооцінки, інтеграції внутрішнього досвіду та адаптації до вимог зовнішнього середовища [3].

Класичні концепції особистісного розвитку розглядають зрілість як гармонійне поєднання внутрішньої інтеграції та адаптації до зовнішніх викликів. З. Фрейд визначив зрілість через здатність до інтеграції між «Я», «Воно» та «Над-Я», що забезпечує контроль імпульсів та гармонійне співіснування різних аспектів особистості [5].

Засновник індивідуальної психології А. Адлер розглядав особистісну зрілість через здатність до соціальної гармонії та співпраці. Він стверджував, що зріла особистість прагне до спільного блага і здатна будувати взаємини, та викликати довіру та повагу оточення, а не страх чи відчуження. Також він підкреслював важливість «соціального інтересу» (нім. *Gemeinschaftsgefühl*), слово перекладається як «почуття спільноти» або «відчуття єдності» і має на увазі глибинне усвідомлення людиною своєї приналежності до суспільства [6].

Відомий представник екзистенціальної психології, І.Ялом, розглядав зрілість особистості як здатність до усвідомленого сприйняття фундаментальних аспектів людського існування: смертності, свободи, ізоляції та сенсу життя. Згідно з його концепцією, зріла особистість здатна зустрітися з цими екзистенційними данностями без уникнення, інтегруючи їх у власне життя, що допомагає досягти внутрішньої цілісності та автентичності. Уникнення глибинного усвідомлення своїх слабкостей або обмежень

часто супроводжується компенсаторними стратегіями, які спрямовані на досягнення зовнішнього схвалення або створення ідеалізованого образу себе. Зріла особистість, за І. Яломом, натомість здатна визнати свою людську обмеженість, прийняти складнощі, не уникаючи їх, і використовувати цей досвід для досягнення автентичності [10].

Вітчизняні автори розглядають особистісну зрілість як властивість особистості, що відображає певний рівень самодетермінації, здатність індивіда здійснювати вибір і переживати його як внутрішньо мотивоване рішення [4].

О. А. Дмитрієва висуває тезу, що концепт «зріла особистість» доцільніше окреслити через термін «психосоціально зріла особистість», оскільки він більш комплексно охоплює інтегральний рівень психологічного розвитку індивіда, а також характеризує якісні показники його соціальної взаємодії та міжособистісних відносин [1].

Аналіз теоретичних положень Г. Кохута, зокрема його концепції “Self” та нарцистичної саморегуляції, демонструє, що трансформація архаїчного нарцисизму у зрілий стан є ключовим етапом особистісного розвитку. Вн вказував, що здатність до саморегуляції та підтримки внутрішньої стабільності через інтеграцію “Self” відкриває можливість не лише компенсувати дефіцити, спричинені травматичним досвідом, але й стимулювати розвиток нових психологічних структур [10].

Згідно з сучасними підходами, такими як концепція «здорового» нарцисизму, представленою М. Р. Клименко, саморегуляція є центральним механізмом підтримання психологічної рівноваги [2]. У цьому контексті зріла особистість здатна не лише адаптуватися до мінливих умов, але й використовувати свої внутрішні ресурси для досягнення цілісності, автентичності та самоактуалізації. Нарцистична саморегуляція, що часто працює на несвідомому рівні, забезпечує підтримання емоційного балансу, почуття власної цінності та стабільності, які є важливими для особистісного зростання. Ця здатність до компенсації дефіцитів і оптимізації потенціалу людини відкриває нові можливості для подолання нарцистичних уражень, дозволяючи інтегрувати життєвий досвід і формувати здорову самооцінку.

На основі проведеного аналізу теоретичних концепцій і прикладів можна зробити висновок, що особистісна зрілість є ключовим механізмом подолання нарцистичної травми. Вона виступає інтегративним процесом, який забезпечує гармонізацію внутрішнього світу особистості, розвиток її здатності до адаптації та стабілізації самооцінки. Розвиток зрілості дозволяє знизити залежність від зовнішнього схвалення, забезпечуючи гармонійний розвиток особистості. Це підтверджує значущість подальшого дослідження та застосування практичних підходів для підтримки психологічного благополуччя в умовах сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дмитрієва О. А. Особливості потребнісно-мотиваційної сфери психосоціально зрілих і психосоціально незрілих особистостей // Практична психологія та соціальна робота. 2005. № 9. С. 8–12.

2. Клименко М. Р. Особливості саморегуляції «здорового» нарцисизму // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. – 2017. – Вип. 37. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2017-37.%p> (дата звернення: 18.11.2024).

3. Справцева К. Особливості прояву нарцисизму при самопрезентації у соціальних мережах // Наукові перспективи. – 2024. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12\(42\)-931-945](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12(42)-931-945) (дата звернення: 18.11.2024)
4. Шаповал І. Особистісна зрілість: структурно-функціональний аналіз // Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2021. Випуск 8. С. 179–185. URL: <https://doi.org/10.30970/PS.2021.8.23> (дата звернення: 17.11.2024).
5. Adler A. *Understanding Human Nature*. Oneworld Pubns Ltd, 1992. – P. 45–56.
6. Freud S. *The Ego And Id*. Alter Yayincılık, 2019. – P. 23–35.
7. Gehrie M. J. From archaic narcissism to empathy for the self: The evolution of new capacities in psychoanalysis // *Journal of the American Psychoanalytic Association*. – 2011. – Vol. 59, № 2. – P. 320–325.
8. Kohut H. *Restoration of the Self*. University of Chicago Press, 2011. – P. 78–90.
9. Kristinsdottir K. H., Gylfason H. F., Sigurvinsdottir R. Narcissism and Social Media: The Role of Communal Narcissism // *International Journal of Environmental Research and Public Health*. – 2021. – Vol. 18, № 19. – P. 10106. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph181910106> (дата звернення: 18.11.2024).
10. Yalom I. D. *Existential Psychotherapy*. Basic Books, 2020. – P. 150–165.

Переверзєв Ігор Станіславович
курсант н.з ДР-344
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Науковий керівник: Каліман Максим Романович
старший викладач кафедри вогневої підготовки
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Вогнева підготовка є одним із ключових елементів професійної діяльності поліцейських. Вона забезпечує здатність ефективно діяти в критичних ситуаціях, захищати громадян і себе, а також дотримуватись законодавчих норм під час застосування вогнепальної зброї. Однак успішне виконання цих завдань потребує не лише технічних навичок, а й спеціальної психологічної підготовки. Метою цієї роботи є аналіз психологічних особливостей, які впливають на вогневу підготовку працівників поліції.

Психологічна готовність є важливим фактором для ефективного використання вогнепальної зброї. Вона включає здатність зберігати спокій, концентрацію уваги, швидко ухвалювати рішення та контролювати емоції в умовах стресу. Дослідження показують, що емоційна стабільність та стресостійкість є вирішальними чинниками у критичних ситуаціях [1]. Закони України, зокрема Закон України "Про Національну поліцію" (ст. 42), визначають обов'язок поліцейських діяти в рамках закону при застосуванні заходів примусу, у тому числі вогнепальної зброї [2].

Під час виконання вогневих вправ поліцейські зіштовхуються з різними стресовими чинниками: страхом перед потенційною небезпекою, ризиком завдання шкоди невинним особам, а також відповідальністю за власну безпеку та безпеку колег. Міжнародні документи, такі як Керівні принципи ООН з використання сили і вогнепальної зброї працівниками правоохоронних органів, наголошують на необхідності постійної підготовки, яка враховує вплив стресу на прийняття рішень [3].

Вогнева підготовка передбачає не тільки розвиток технічних навичок, а й врахування психофізіологічних особливостей працівників поліції. Це включає швидкість реакції, рівень концентрації уваги, здатність до прогнозування ситуацій та контроль емоційних проявів. Карпенко О. М. зауважив на необхідності регулярних тренувань, що імітують реальні стресові умови, для підвищення рівня психологічної адаптації [4].

Сучасні методи психологічної підготовки включають симуляцію реальних ситуацій, тренінги на витривалість до стресу, а також психотренінги з управління емоціями. Важливим аспектом є також навчання поліцейських технікам релаксації та самоконтролю, що дозволяє знижувати рівень тривожності та підвищувати ефективність

дій. У багатьох країнах успішно використовуються моделі, де поєднується вогнева та психологічна підготовка [5].

Вогнева підготовка поліцейських має враховувати як технічні, так і психологічні аспекти. Психологічна готовність дозволяє поліцейським ефективно діяти в екстремальних умовах, зберігаючи при цьому безпеку громадян і дотримуючись норм законодавства. Розробка й удосконалення методів психологічної підготовки є важливим завданням для підвищення професійної компетентності працівників поліції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Zadorozhnyia R. V., Fisun N. O., Timofeev V. P. The effect of stress on the professional activities of National police employees. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 2023. № 3. С. 270–273. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.49> (дата звернення: 19.11.2024).
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII: станом на 16 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 19.11.2024).
3. Основоположні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку, Конгрес ООН з попередження злочинності та поводження з порушниками, Гавана, Куба, 27 серпня - 7 вересня 1990 року URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/Criminal%20justice/FileName_001.pdf (дата звернення: 19.11.2024).
4. Карпенко О. М. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ НА ВОГНЕВІЙ ПІДГОТОВЦІ ПІД ЧАС СТРІЛЬБ. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України., м. Харків 2020.
5. Ефективна психологічна підготовка для розв'язання конфліктів у поліцейській справі. *Psychologist*. URL: <https://psychologist.com.ua/psixologichna-pidgotovka-ta-virishennya-konfliktnix-situatsij-u-politsejskij-roboti/> (дата звернення: 19.11.2024).

Попроцька І.В.,
здобувачка 2 курсу другого (магістерського) рівня
факультету психології, політології та соціології
Науковий керівник: **Корнута Л.М.,**
доцентка кафедри психології

Національний університет
«Одеська юридична академія»

МЕТОД МАНДАЛИ У ПСИХОЛОГІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

Метод мандали, заснований на символічному створенні або аналізі кругових малюнків, є важливим інструментом у сучасній психологічній практиці завдяки його універсальності, терапевтичному впливу та науково обґрунтованим результатам. Мандала, як символ цілісності та гармонії, відповідає потребам сучасного суспільства у відновленні психологічної рівноваги, управлінні стресом і саморефлексії. Метод мандали в психології – це техніка, що базується на створенні або аналізі символічних малюнків у формі кола. Саме слово «мандала» походить із санскриту і означає «коло» або «центр». У багатьох культурах мандала вважається символом цілісності, гармонії та внутрішнього порядку. У психології цей метод був популяризований Карлом Густавом Юнгом, який вважав мандалу архетипічним образом психіки, що відображає її структуру та процес розвитку [2]. Варто зазначити, що малювання або аналіз мандали сприяє вираженню внутрішнього стану людини. Коло символізує безпеку і межі, а все, що знаходиться всередині, відображає думки, почуття, переживання або підсвідомі процеси. Робота з мандалою дозволяє людині зосередитися, заглибитися у себе та знайти внутрішню рівновагу. Мандала є не просто красивим малюнком, а інструментом самопізнання. Під час створення мандали людина може виразити те, що важко сформулювати словами. Це своєрідний спосіб «розмови» із власним внутрішнім світом. Процес малювання мандали також має заспокійливий і терапевтичний ефект, допомагаючи зменшити рівень стресу та тривожності [1].

Далі варто зацентрувати увагу на тому, яким чином можна використовувати метод мандали у психології. Слід зазначити, що психолог або психотерапевт може запропонувати клієнту намалювати мандалу, не даючи жодних конкретних інструкцій. Під час цього клієнт обирає кольори, форми та деталі за власними відчуттями. Потім фахівець аналізує створений малюнок разом із клієнтом. Окремі елементи, такі як вибір кольорів, розташування форм і символів, можуть вказувати на емоційний стан, приховані переживання або конфлікти. Великою перевагою є те, що метод мандали підходить майже всім, незалежно від віку чи професії. Вона особливо ефективна для : людей, які переживають стрес, тривогу або емоційне вигорання; тих, хто має труднощі з вербалізацією своїх почуттів; дітей, у яких малювання мандал розвиває увагу, уяву та емоційну стійкість; людей, які шукають творчий підхід до вирішення особистісних проблем [3]. Серед основних способів, що застосовуються можна виділити такі: 1) створення мандали з нуля, передбачає алювання на аркуші паперу або за допомогою

спеціальних шаблонів, які задають форму кола; 2) розфарбовування готових мандал – це більш структурований варіант, який дозволяє зосередитися на виборі кольорів і процесі розфарбовування. 3) медитація на мандалу, що означає поглиблене споглядання створеної або готової мандали для зниження рівня стресу і досягнення стану спокою.

Цікавим є те, що такий метод у психотерапії може застосовуватись до таких клієнтів, котрим через ряд причин не варто однозначно заявляти про психотерапію та її проходження, зокрема діти. Адже, такий метод сприймається часто як звичайна гра чи приємне проведення часу за цікавими заняттями [2]. У той же час, варто зазначити, що робота з мандалами позитивно впливає на психоемоційний стан, оскільки: сприяє релаксації та концентрації; допомагає усвідомити внутрішні конфлікти та знайти шляхи їхнього вирішення; активізує творчий потенціал; створює відчуття порядку та гармонії. У сучасному світі, де високий рівень стресу став звичним явищем, мандала є простим і доступним способом заспокоїтися та заглибитися у власний внутрішній світ. Вона дозволяє «перезавантажити» емоційний стан, відчувати себе цілісним і знайти нову точку рівноваги. Цей метод не потребує складної підготовки чи спеціальних навичок, тому він є універсальним інструментом для саморозвитку та психологічної підтримки. Мандала ефективно використовується у роботі з травматичними переживаннями, включно з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). Дослідження показують, що створення символічних зображень у межах кола дає змогу людині перенести хаотичні або травматичні емоції у структуровану форму, сприяючи їхньому осмисленню і прийняттю. Це особливо актуально для реабілітації військовослужбовців, людей із депресивними розладами та жертв насильства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Докторович М., Рурик І. Мандала-терапія як інструмент психологічної корекції тривожних станів в юнацькому віці. Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти. 2019. № 1. С. 208-213. URL: <http://journals.urau.ua/index.php/appp> (дата звернення: 18.11.2024 р.).
2. Сидоренко Ж. В., Короцінська Ю. А. Мандалотерапія як метод роботи з негативними психоемоційними станами клієнтів. Монографія. Донецький національний університет імені Василя Стуса. 2023. URL: [https://doi.org/10.31558/978-617-7721-64-1-\(2\)](https://doi.org/10.31558/978-617-7721-64-1-(2)) (дата звернення: 18.11.2024 р.).
3. Фалько Н. М., Гармаш Д. І., Браславська Л. В. Мандала як засіб арт-терапії. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. Вип. 2. Т. 3. 2017, С. 32-36. URL: http://pj.kherson.ua/file/2017/psychology_02/ukr/part_3/7.pdf (дата звернення: 18.11.2024 р.).

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ІЗ ЧИСЛА ВПО

Міжособистісні стосунки є ключовим елементом соціалізації індивіда, що відображається в здатності до комунікації, взаємодії та співпраці.

У контексті освітнього середовища, ефективне формування міжособистісних стосунків сприяє розвитку когнітивних та емоційних компетенцій що є основою для успішного навчання та професійного становлення.

Актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю розробки та впровадження ефективних психологічних умов та методів підтримки для здобувачів освіти з-поміж ВПО.

Міжособистісні стосунки ВПО детально проаналізували такі дослідники як Балакірева О.В. [1], Бочкор Н.П. [2], Зверева І.Д. [], Капська А.Й. [8], Особова О.П.[9], Шевченко Т.О [10].

Проте аналіз останніх досліджень показує, що проблема формування міжособистісних стосунків у здобувачів освіти із числа впо у вітчизняній науковій літературі висвітлена недостатньо.

Мета статті - охарактеризувати формування міжособистісних стосунків у здобувачів освіти з-поміж ВПО та узагальнити рекомендацій щодо їх покращення.

Внутрішньо переміщена особа (ВПО) – це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. [4]

Внутрішньо переміщені особи із числа освітян у своїй діяльності керуються такими законами як :

- Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 [4]

- Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. [5]

- Про реалізацію спільного з Всесвітньою продовольчою програмою ООН проекту щодо додаткових заходів із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб : Постанова Каб. Міністрів України від 15.04.2022 р.[6]

Згідно з визначенням, міжособистісні стосунки – це взаємодії між індивідами, що базуються на емоційних, когнітивних та поведінкових компонентах. [11]

Вони включають такі аспекти, як комунікація, емпатія, підтримка, конфлікти та їх вирішення. В освітньому середовищі ці взаємодії мають значний вплив на емоційний стан, мотивацію та навчальні досягнення здобувачів освіти.

Для забезпечення ефективності впроваджених заходів рекомендується здійснювати регулярний моніторинг та оцінку їх впливу на психологічні умови та міжособистісні стосунки у ВПО.

Це включає:

1. Оцінка ефективності програм: Регулярне проведення оцінювання ефективності програм психологічної підтримки та соціальної інтеграції за допомогою анкетування, інтерв'ю та спостережень.

2. Зворотній зв'язок: Збір зворотного зв'язку від студентів щодо їхнього досвіду участі у програмах та заходах, а також їхніх пропозицій щодо покращення.

3. Корекція програм: Внесення коректив до програм та заходів на основі отриманих результатів та зворотного зв'язку для підвищення їх ефективності.

Рекомендації спрямовані на створення комплексної системи підтримки здобувачів освіти з числа ВПО, що сприятиме покращенню психологічних умов їхнього навчання та формуванню позитивних міжособистісних стосунків.

Більшість учасників (56.3%) відчують помірну нервово-психічну напругу. Це може свідчити про те, що ситуація є досить стресовою, але не є критичною для більшості. Високі бали (вище 70) спостерігаються у 12.5 % учасників, що може свідчити про сильний стрес або специфічні обставини, що значно вплинули на їхній психічний стан. Низькі бали (менше 50) спостерігаються у 31.3 % учасників, що може свідчити про відносно спокійний стан, можливо, вони не відчують значного стресу в цей період.

У процесі дослідження психологічних умов формування міжособистісних стосунків у здобувачів освіти з числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО) було досягнуто низку важливих результатів та висновки. Міжособистісні стосунки є складним психолого-педагогічним феноменом, що включає різні аспекти взаємодії між індивідами, такі як комунікація, емоційна підтримка, співпраця та конфліктні ситуації. Виявлено, що міжособистісні стосунки є критично важливими для соціалізації та академічного успіху студентів, особливо тих, які пережили внутрішнє переміщення. Також було виявлено, що міжособистісні стосунки у навчальному середовищі формуються під впливом індивідуальних особливостей особистості та специфіки освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балакірева О.В. Спектр проблем вимушених переселенців в Україні: швидка оцінка ситуації та потреб. Вимушені переселенці в Україні: питання термінового та середньострокового реагування : мат. круглого столу (9 липня 2014 р.). URL: <http://www.uis.org.ua/news/36/83.html>

2. Бочкор Н.П., Дубровська Є.В., Залеська О.В. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : МЖПЦ «Ла Страда-Україна», Київ. 2014. 84 с.

3. Зверева І.Д., Лактіонова Г.М. Соціальна робота в Україні ; за заг. ред. І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової : Центр навчальної літератури, Київ. 2004. 256 с.

4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014

5. Закон України «Про соціальні послуги» <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

6. Про реалізацію спільного з Всесвітньою продовольчою програмою ООН проекту щодо додаткових заходів із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб : Постанова Каб. Міністрів України від 15.04.2022 р. № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2022-п#Text> (дата звернення: 01.09.2024).

7. Капська А.Й. Соціальна робота : Центр навчальної літератури, Київ. 2005. 328 с.
8. Особова О.П. Присвячується мігрантам : Урядовий кур'єр, 23 лютого 2015. № 229. 24 с.
9. Шевченко Т.О. Психологія кризових станів. Уроки життя крізь призму страждань : Здоров'я, Київ. 2005. 226 с.
10. Юрчук Д.О. Особливості міжособистісних взаємовідносин у студентському колективі після навчання в дистанційних умовах. URL: https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2248/1/%D0%AE%D1%80%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC.pdf (дата звернення: 12.09.2024).

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Гаврилюк Сергій Васильович,

викладач

sergijgavriluk336@gmail.com

0977110296

Володимир – Волинський фаховий коледж

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Сучасний розвиток людства нерозривно пов'язаний із досягненнями в науці та освіті. Обидві ці сфери є основою прогресу та інновацій, що визначають не лише рівень технологічного розвитку, але й соціальні, економічні та культурні трансформації в суспільстві. Водночас вони стикаються з низкою серйозних проблем, які потребують уваги, а також з перспективами, що відкривають нові можливості для розвитку в майбутньому.

Проблеми сучасної науки

Однією з найбільших проблем, з якою стикається наука сьогодні, є недостатнє фінансування. У багатьох країнах наукові дослідження отримують відносно невеликі інвестиції, що обмежує їх масштаби та вплив. Без достатнього фінансування складно забезпечити сучасну інфраструктуру для наукових досліджень, впровадження нових технологій та підготовку висококваліфікованих кадрів. Це також перешкоджає розвитку довгострокових наукових проєктів, які потребують стабільного фінансування протягом кількох років чи навіть десятиліть.

Сегментація науки є ще однією значною проблемою. Наука зазвичай поділяється на окремі дисципліни, і хоча міждисциплінарні дослідження стають популярними, певні галузі все ще працюють у рамках власних обмежених наукових підходів. Сучасні виклики, такі як глобальна зміна клімату, нові пандемії чи технологічні прориви, вимагають інтеграції знань із різних сфер науки, однак цей процес відбувається не так швидко, як потрібно. В результаті нові відкриття часто здійснюються на рівні окремих наукових шкіл, що іноді призводить до дублювання зусиль або до уповільнення прогресу.

Крім того, розвиток нових технологій ставить перед наукою серйозні моральні та етичні питання. Технології, як-от штучний інтелект, генетичне редагування, біотехнології, можуть значно полегшити життя людства, однак вони також ставлять під сумнів моральні межі, зокрема в питаннях приватності, безпеки та відповідальності. Як наука може балансувати між розвитком нових технологій і етичними нормами — це велике питання, яке вимагає чітких регламентів і міжнародних стандартів.

Ще однією проблемою є відсутність належної підтримки для молодих науковців. Вчені часто стикаються з важкими умовами праці: низькими зарплатами, відсутністю можливостей для кар'єрного росту та непередбачуваними змінами в державних програмах фінансування науки. В результаті талановита молодь може залишити науку заради більш стабільної та високооплачуваної кар'єри в інших сферах.

Проблеми сучасної освіти

Система освіти також стикається з рядом серйозних проблем, які можуть заважати її ефективному функціонуванню. Застарілі освітні методики є однією з основних перешкод на шляху до якісної освіти. Багато навчальних програм і методик викладання не відповідають вимогам часу. Водночас розвиток нових технологій вимагає від освіти значної адаптації, включаючи впровадження новітніх методів навчання та зміну підходів до викладання, зокрема в контексті цифрової трансформації.

Нерівність в доступі до якісної освіти — це одна глобальна проблема. У різних країнах, а також у межах однієї країни, існують суттєві відмінності в якості освіти, доступу до новітніх технологій та ресурсів для навчання. Це стосується, зокрема, сільських районів, де часто бракує сучасної інфраструктури, кваліфікованих вчителів та можливості для дистанційного навчання. Розрив між міськими та сільськими навчальними закладами стає ще більш виразним через цифровий розрив — доступ до Інтернету, комп'ютерів і інших технологій є обмеженим у віддалених районах.

Однією з серйозних проблем є також відсутність зв'язку між освітою та ринком праці. У багатьох країнах, зокрема в Україні, освітні програми не відповідають потребам сучасного ринку праці. Це призводить до того, що випускники університетів не мають необхідних навичок, щоб успішно інтегруватися в робочий процес. Підготовка фахівців, які могли б швидко пристосуватися до змін на ринку праці, є важливою складовою ефективною освітньої системи. У свою чергу, це питання актуальне як для теоретичних, так і для практичних напрямів освіти.

Ще однією важливою проблемою є невідповідність освітніх установ до технологічних змін. Хоча в останні роки навчальні заклади активно впроваджують цифрові інструменти та платформи для дистанційного навчання, багато шкіл і університетів досі стикаються з труднощами, пов'язаними з використанням новітніх технологій. Це включає не тільки технічні труднощі, але й недостатню підготовленість викладачів, які часто не мають достатньої кваліфікації для ефективного використання цифрових інструментів у навчальному процесі.

Перспективи розвитку науки та освіти

Попри ці проблеми, існують численні перспективи для розвитку науки та освіти. Одна з найбільших можливостей полягає в цифровізації обох сфер. Впровадження новітніх технологій — від онлайн-курсів до інструментів для наукових досліджень на основі великих даних та штучного інтелекту — здатне зробити науку і освіту більш доступними та ефективними. Віртуальні лабораторії, онлайн-освіта, а також ресурси для спільної роботи на відстані дають нові можливості для навчання і досліджень, незалежно від місця перебування.

Інтеграція науки і освіти також є важливим напрямом для розвитку в майбутньому. Взаємодія між науковими дослідженнями та навчальним процесом допоможе студентам отримати не тільки теоретичні знання, а й практичні навички для роботи в реальному світі. Спільні науково-освітні ініціативи, науково-педагогічні програми та проекти можуть підвищити якість освіти та сприяти інноваціям.

Також перспективним є розвиток міжнародного співробітництва. У сучасному глобалізованому світі обмін досвідом, спільні наукові проекти, міжнародні конференції й програми можуть значно прискорити прогрес у науці та освіті. Участь у таких ініціативах дозволяє отримати доступ до передових технологій, нових методик викладання та інноваційних досліджень.

Особливу увагу слід приділити підтримці молодих науковців та освітян. Створення програм, що підтримують талановиту молодь, надання їй можливості працювати в наукових установах, фінансова та організаційна підтримка допоможе залучити нові покоління до науки та освіти, а також забезпечить їх розвиток у майбутньому.

Висновки

Проблеми сучасної науки та освіти є складними і взаємопов'язаними, але є й реальні перспективи для їх подолання. Цифровізація, інтеграція науки і освіти, міжнародне співробітництво та підтримка молодих кадрів — все це може стати основою для розвитку науково-освітнього потенціалу, здатного вирішувати глобальні виклики. Сучасні зміни в цих сферах потребують інноваційних підходів, спрямованих на інтеграцію новітніх технологій та адаптацію освітніх систем до вимог швидко змінюваного світу

Доля О.В.

магістр другого року навчання

Гетьманчук А.І.

к. с.-г. н, доцент кафедри лісового та

садово-паркового господарства

Hetmanchuk.Anatolii@vnu.edu.ua

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

УДОСКОНАЛЕННЯ ВЕЛОСИПЕДНОЇ ЕКОЛОГО- ПІЗНАВАЛЬНОЇ СТЕЖКИ В НАСАДЖЕННЯХ ВОРОТНІВСЬКОГО ЛІСНИЦТВА

Туризм і рекреація є важливою частиною сучасного життя, що дозволяє людям задовольняти свої потреби, такі як покращення фізичного та емоційного стану, отримання нових вражень і знань. Однією з найважливіших проблем сучасності є необхідність формування екологічної свідомості населення. Це передбачає виховання в кожній людині, незалежно від її віку, освіти чи соціального статусу, відповідального та екологічно грамотного ставлення до природи. Надмірне споживання ресурсів, зокрема загроза зникнення багатьох видів рослин і тварин, виснаження корисних копалин та забруднення навколишнього середовища, змушує нас переосмислити форми взаємодії з природою. Одним із ефективних способів виховання екологічної культури є створення екологічних стежок. Все вищенаведене обумовлює актуальність роботи.

Метою роботи було удосконалити велосипедну еколого-пізнавальну стежку в насадженнях Воротнівського лісництва.

У 2018 році було розроблено та реалізовано проект велосипедної еколого-пізнавальної стежки в насадженнях Воротнівського лісництва ДП «Ківерцівське ЛГ». Цьому передувало вивчення картографічних та лісотаксаційних матеріалів лісництва, обстеження особливостей рельєфу місцевості та естетичної привабливості деревостанів. Стежку проклали серед насаджень, які викликали найбільший інтерес (рис. 1). Обабіч цієї стежки для оцінювання рекреаційної придатності насаджень нами було закладено 5 пробних площ, на 2-х пробних площах переважаючою породою є сосна звичайна, на інших 3-х – дуб звичайний.

Що стосується ландшафтно-рекреаційної оцінки то, передовсім, слід зауважити, що нами пропонується для велосипедної стежки збільшити відстані показника пішохідної доступності в три рази, враховуючи швидкості руху велосипедиста в середньому 12 км/год, а пішохода – 4 км/год. На думку Миклуша Ю. С., враховуючи мобільність населення, різноманітність видів відпочинку, розгалужену мережу доріг в т.ч. лісових та квартальної сітки, оцінювати в рівнинних умовах віддаленість до місця відпочинку від населеного пункту взагалі не видається доцільним [1].

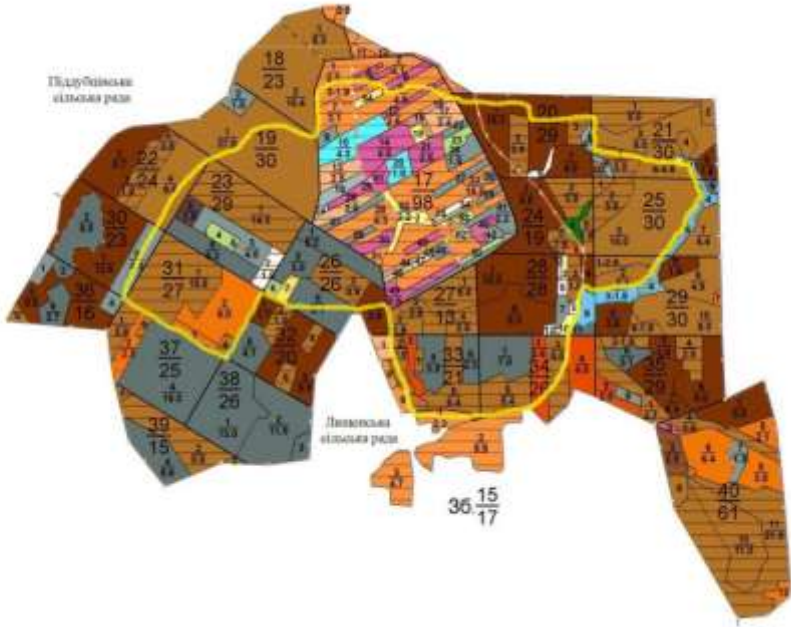

Рис.1. Схема розташування велосипедної еколого-пізнавальної стежки «Волинська Швейцарія»

Усі деревостани віднесені до другого ступеню стійкості до рекреаційних навантажень згідно відповідності переважаючої деревної породи типу лісорослинних умов. Стадія рекреаційної дигресії перша – підріст і підлісок відповідають лісорослинним умовам і не пошкоджені, трав'яний покрив без змін і відповідає типу лісу, а підстилка не порушена. Клас естетичної оцінки у насаджень 1-й, окрім проби 4 (2-й). Клас пішохідної доступності з нашим уточненням методики переважно 3-й та 1-й. За додатковою оцінкою досліджувані ділянки є найбільш цінними в науковому сенсі (оцінка 2 бали), а проби 2, 3 та 5 мають елементи благоустрою (бесідки, лавочки, урни для сміття) – оцінка 1 бал. Слід відмітити, що усі ділянки знаходяться на території заказника загальнодержавного значення «Воротнів». Рекреаційна оцінка в усіх досліджуваних насаджень є високою, кількість балів складає від 3 до 7.

Велосипедна еколого-пізнавальна стежка «Волинська Швейцарія». Розташування – в лісовому масиві Воротнівського лісництва на території ботанічного заказника загальнодержавного значення «Воротнів». Тип екологічної стежки – велосипедна стежка відпочинку. Значення екологічної стежки – пізнавально-прогулянкова, виховна.

Короткий опис маршруту, загальна протяжність стежки: Під час руху екологічною стежкою екскурсанти матимуть змогу побачити красу вікових дубово-грабових та соснових лісів. Довжина екологічної стежки – 9 км. На стежці закладено 5 оглядових зупинок. 1-а зупинка: «Лісівничий молодіжний центр». 2-а зупинка: «Мурашник». 3-я зупинка: «Бесідка». 4-а зупинка: «Рекреаційний пункт КПП». 5-а зупинка: «Жива вода». Опис екскурсійних об'єктів на маршруті: 1-а зупинка «Лісівничий молодіжний центр»:

екскурсанти будуть знайомитись з маршрутом екологічної стежки, оглянуть об'єкти «Лісівничого молодіжного центру» (шкільне лісництво, шкільну майстерню, яблуневий сад, пасіку, шкільку декоративних рослин), зможуть піднятися на одну з найбільших висот над рівнем моря у Волинській області і помилуватися навколишніми пейзажами. Друга зупинка «Мурашник»: особливістю цієї зупинки є красивий мішаний грабовий ліс з мурашниками. Це похідний деревостан граба звичайного I бонітету віком 66 років, зі складом 5Гз2Дз2Бз1Ос, типом лісу – свіжа грабова діброва (Д₂ГД), середньою висотою 21,4 м, середнім діаметром 24,4 см, відносною повнотою 0,66, запасом 208 м³ на 1 га. Знаходиться він в кв. 26 в. 5, площа 6,1 га. На ділянці наявні мурашники та гриби. Третя зупинка «Бесідка»: на цій зупинці екскурсанти мають можливість перепочити в бесідці. Їх увага привертається до 183-річного деревостану дуба (пробна площа № 3), 92-річного деревостану сосни (пробна площа № 2), молодих культур модрина з ялиною. Під час прогулянки лісовою стежкою відвідувачі можуть побачити багато представників фауни. Четверта зупинка «Рекреаційний пункт КПП». На даній зупинці екскурсанти мають можливість відпочити в тіні вікових дубів на рекреаційному пункті, який розташований поряд з контрольно-пропускним пунктом. В цьому деревостані нами закладено пробну площу № 5. П'ята зупинка «Жива вода» – останній пункт екологічної стежки. На цій зупинці відвідувачі зможуть напиться свіжої води, помилуватися красою природи біля каскаду ставків, рухаючись до першої зупинки. Вони вносять своєрідність у природну красу території. Поряд в кв.21, в.6, згідно лісотаксаційних матеріалів, зростає дубове насадження віком 82 роки, II бонітету, площа 4,6 га, тип лісу Д₂ГД, середня висота 22 м, середній діаметр 32 см, відносна повнота 0,57, запас 200 м³ на 1 га.

Стан екологічної стежки: добрий. Режим користування: проведення навчально-виховних екскурсій. Необхідні заходи: виготовити і встановити в місцях стоянок 2-4 інформаційні щити з лісівничо-таксаційною характеристикою деревостанів.

1. Миклуш Ю. С. Визначення ознак ландшафтно-таксаційної оцінки рекреаційно-оздоровчих лісів. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.12. С. 15–25.

Мельник П.В.

магістр другого року навчання

Войтюк В.П.

к. с.-г. н, доцент кафедри лісового та
садово-паркового господарства

Voityuk.Vasyl@vnu.edu.ua

Волинський національний університет
імені Лесі Українки

ЛІСІВНИЧО-СЕЛЕКЦІЙНА ОЦІНКА НАСАДЖЕНЬ ЯЛИНИ ЗВИЧАЙНОЇ МАНЕВИЦЬКОГО ЛІСНИЦТВА ФІЛІЇ «МАНЕВИЦЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО»

Ялина звичайна або європейська (*Picea abies* (L.) Karst.) відноситься до головних лісоутворюючих деревних видів Полісся.

За даними В. І Мельника [1], загальна площа ялиників Полісся становить близько 6 тис. га. Площа окремих ялиників варіює від 0,5 до 330 га (Троянівське лісництво на Волині). Крім острівних ялиників, на Поліссі у вигляді вузьких смуг по окраїнах боліт зростають окремі дерева ялини. Незважаючи на незначну участь у лісовому фонді, острівні ялиники Полісся становлять значну лісогосподарську цінність, оскільки відзначаються високою генетично обумовленою продуктивністю.

Організація селекції та сортового насінництва ялини звичайної базується на вивченні її внутрішньовидової різноманітності та пошуках швидкорослих, стійких проти вітровалів, сніголамів та грибкових захворювань екотипів та популяцій з урахуванням лісорослинних умов.

Метою роботи було встановити лісівничо-селекційну оцінку насадження ялини звичайної Маневицького лісництва філії «Маневицьке лісове господарство». Об'єктом дослідження були ростові процеси деревостанів ялини звичайної. До завдань входило підібрати найбільш продуктивний деревостан ялини звичайної та закласти пробну площу для отримання лісівничо-селекційної оцінки насадження.

Проаналізувавши лісотаксаційні матеріали, були відібрані найбільш цікаві в селекційному сенсі деревостани. Після обстеження насаджень в натурі відібрано деревостан ялини звичайної (європейської) для детального вивчення із закладкою пробної площі згідно методичних рекомендацій УкрНДЛГА.

Пробна площа площею 0,24 га закладена в кв. 14, вид. 39 Маневицького лісництва філії «Маневицьке лісове господарство», площа 5,9 га. Насадження природно-насінного походження входить до об'єктів природного заповідного фонду Волинської області як заказник. Склад – 10Яле+Сзод.Бп; вік – 100 років; бонітет – II; повнота – 0,73; середня висота – 26,2 м, середній діаметр – 31,1 см, запас – 410 м³*га⁻¹. Тип лісорослинних умов – С₃ГСЯ (вологий грабово-сосново-ялиновий сугрудок), рельєф – рівний слабопонижений, ґрунт – дерново-середньопідзолистий глейовий супіщаний.

Підріст з ялини в кількості 2000 шт. на 1 га. В підліску зростає крушина, у трав'яному покриві вербозілля, безщитник жіночий, квасениця звичайна, чорниця, молінія, мітлиця, плевроцій Шребера.

Плюсові і кращі з нормальних дерева складають 18%, нормальні – 58%, мінусові – 24%. За шкалою М. М. Вересіна деревостан відносяться до нормальних насаджень.

За морфологічними формами крон в деревостані виділено конусоподібну та пірамідальну. При цьому для 71% дерев характерна конусоподібна форма крони (табл. 1). Довжина крони дерев деревостану знаходиться в межах від 7 до 22 м при середньому значенні $M \pm m = 15,9 \pm 0,31$ м, при коефіцієнті варіації $V = 19,7\%$. Діаметр проєкції крони дерев коливається від 3 до 7 м при середніх показниках $M \pm m = 4,9 \pm 0,11$ м, при коефіцієнті варіації $V = 23,2\%$

Таблиця 1

Розподіл дерев у відсотках за формою крони в розрізі селекційних категорій дерев

Форма крон	Разом	Кращі	Нормальні	Мінусові
Конусоподібна	71	13	41	17
Пірамідальна	29	5	17	7
Всього:	100	18	58	24

Кількість дерев з тонкими скелетними гілками в кроні складають 79%, а дерев з середніми гілками 15%, лише для 6% дерев властиві товсті гілки (рис.1).

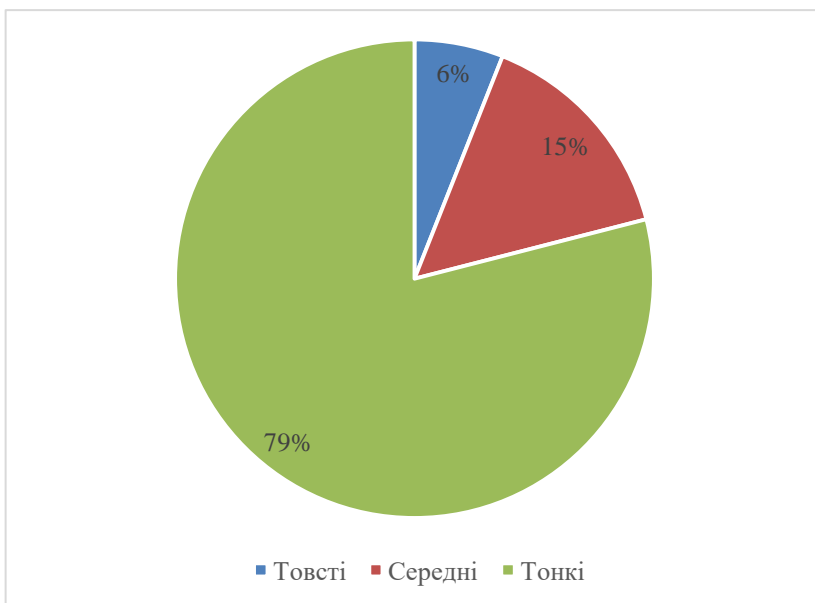

Рис. 1. Розподіл дерев за товщиною скелетних гілок крони

В насадженні переважачим типом галуження дерев (рис. 2) є щітковидний (88%), трапляються плоский (4%) та гребінчастий (1%), а також проміжні гребінчасто-щітковидний (4%) та щітковидно-плоский (3%).

Довжина очищеного від мертвих сучків стовбура у дерев коливається від 2 до 8 м при середньому значенні $M \pm m = 3,9 \pm 0,18$ м, $s = 1,84$, $mV = 47,2\%$, $P = 4,7\%$.

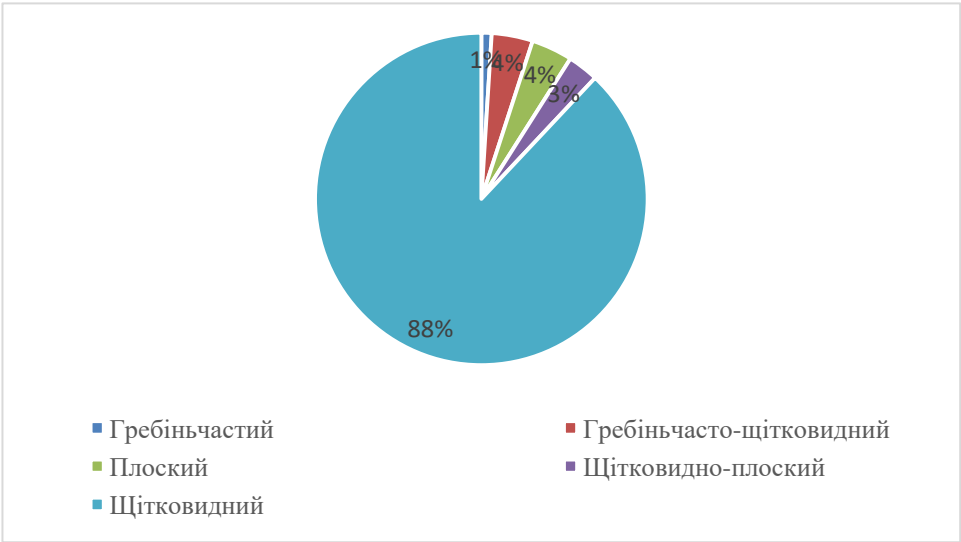

Рис. 2. Розподіл дерев за типом галузнення

На дослідній ділянці спостерігається переважно добре (74%) та задовільне (24%) заростання очищених від мертвих сучків місць, лише у 2% дерев відмічено погане заростання (рис. 3).

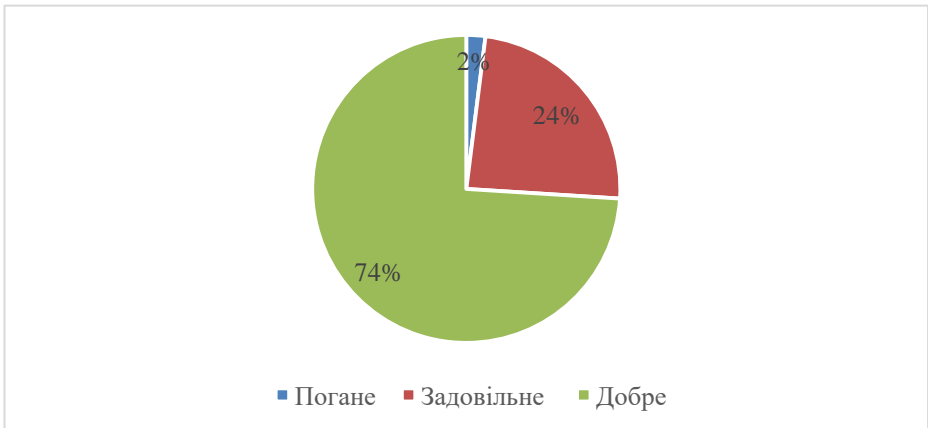

Рис. 3. Розподіл дерев за ступенем заростання місць, очищених від мертвих сучків

За типом кори в насадженні переважають дерева з мілкотріщинуватою корою (52%). Дерев із поздовжньотріщинуватою та гладкою корою складають 20–21%, а з лускатою – 7% (рис. 4).

За товщиною кори три чверті дерев володіють тонкою корою і лише 3% – товстою (рис. 5).

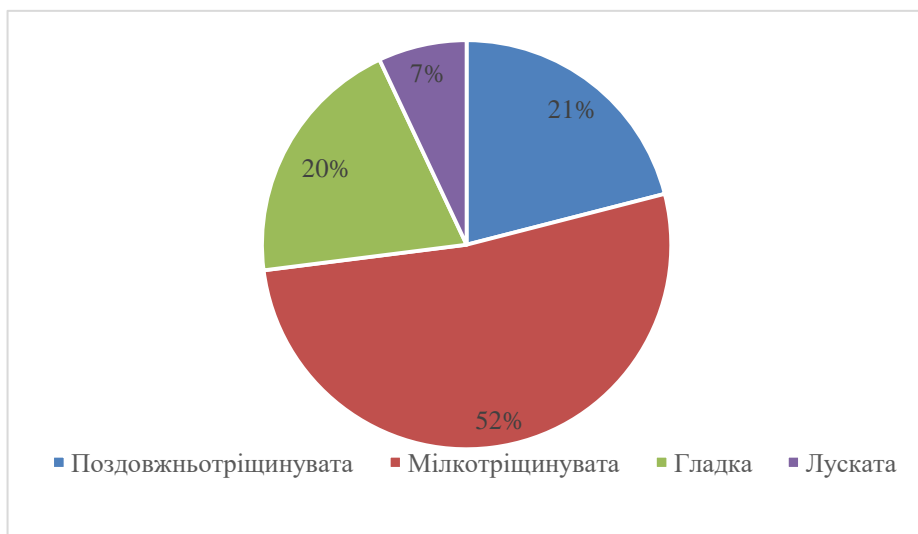

Рис. 4. Розподіл дерев за типом кори

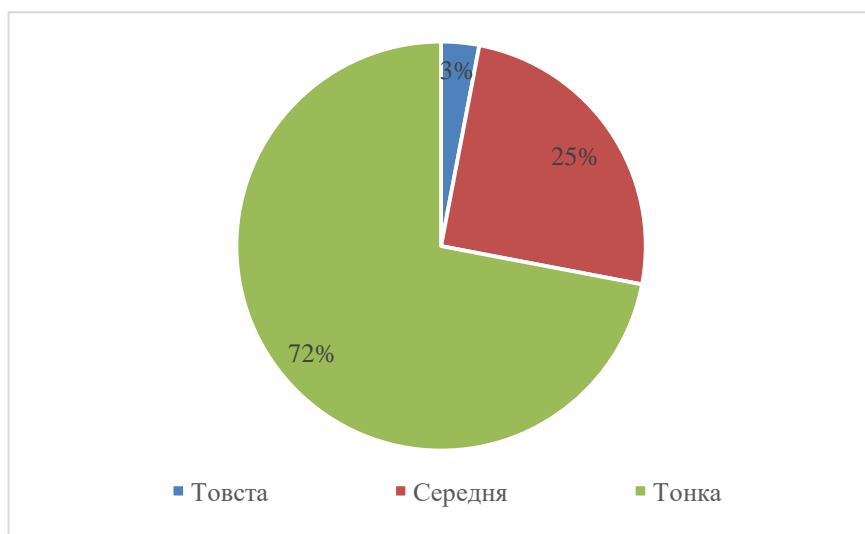

Рис. 5. Розподіл дерев за товщиною кори

В насадженні трапляються дерева з наступними вадами: з незначною кривизною стовбура – 8%, всихаючі – 5%, з механічними пошкодженнями стовбура та з двійчастим стовбуром – по 2%, одинично (по 1%) зі значною кривизною стовбура та з мертвим пасинком. Дерев без вад складають 81% (рис. 6).

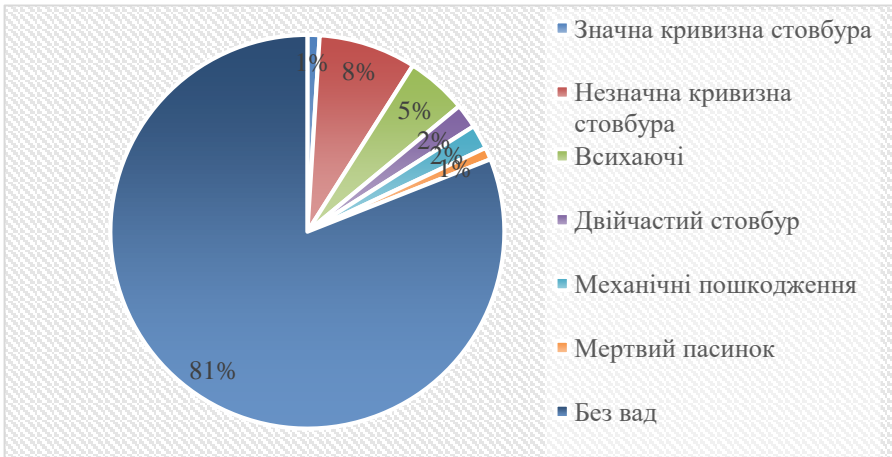

Рис. 6. Розподіл дерев за вадами стовбура

Аналіз даних пробної площі дозволив зробити наступні висновки:

1. Деревостан ялини звичайної Маневицького лісництва філії «Маневицьке лісове господарство» в умовах вологого грабово-сосново-ялинового сугрудку зростає за II бонітетом, характеризуються добрим станом, у віці 100 років при повноті 0,73 має запас деревини $410 \text{ м}^3 \cdot \text{га}^{-1}$.

2. За селекційною структурою дерев насадження належить до нормальних.

Три чверті дерев володіють конусоподібною формою крони із середньою її довжиною 15,9 м та діаметром проєкції крони 4,9 м. В насадженні переважають дерева з щіткovidним типом галуження (88%), з тонкими скелетними гілками (79%).

Дерева характеризуються порівняно слабим очищенням стовбура від мертвих сучків (3,9 м) та переважно добрим (74%) заростанням очищених від сучків місць.

У дерев виявлено чотири типи кори: мілкотріщинувата (52%), гладка (20%), поздовжньотріщинувата (21%) і луската (7%). Три чверті стовбурів володіють тонкою корою, товстою – лише 3%.

Дерева без вад стовбура і крони складають 81%.

3. Значна різноманітність морфологічних форм та мінливість лісівничо-селекційних показників ялини звичайної дозволяє виконувати плюсову селекцію на місцевому матеріалі.

1. Мельник В. І. Про причини острівної локалізації ялинових лісів Полісся. Допов. Нац. акад наук Укр. 2020. № 9. С. 86–97. <https://doi.org/10.15407/dopovidi2020.09.086>

Ткачук Сергій Іванович,
викладач
tkachuk11@meta.ua
0977707140

Володимир – Волинський фаховий коледж

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Сучасна наука та освіта стикаються з низкою глобальних викликів, які визначають їхнє майбутнє. Протягом останніх десятиліть технологічні, соціально-економічні та політичні зміни суттєво трансформували як науковий, так і освітній процеси. Одночасно з величезними можливостями, що відкриваються перед людством завдяки інноваціям, виникають серйозні проблеми, які потребують негайного вирішення.

1. Глобалізація науки: проблеми та можливості

У сучасному світі наука стала глобальним феноменом, що охоплює всі країни й континенти. Спільні наукові ініціативи, міжнародні проекти та міждисциплінарні дослідження стали необхідною умовою для вирішення таких складних проблем, як зміна клімату, пандемії, енергетична безпека, біотехнології. Водночас глобалізація створює нові виклики для національних наукових систем.

Зокрема, країни з обмеженими ресурсами часто стикаються з проблемою "відтоку мізків", коли талановиті вчені виїжджають за кордон, шукаючи кращих умов для роботи. Це створює нерівність у розподілі наукових досягнень та доступу до інноваційних технологій. Крім того, велика частина наукових досліджень орієнтована на комерціалізацію і здебільшого фінансується приватним сектором, що може обмежити доступ до знань для ширших верств населення.

2. Технологічні зміни: штучний інтелект і автоматизація

Розвиток інформаційних технологій, штучного інтелекту та автоматизації спричинив величезні зміни в науковому середовищі. Штучний інтелект вже активно використовується в дослідницьких процесах, допомагаючи вченим в обробці великих обсягів даних, створенні нових матеріалів, розшифровці генетичних кодів та навіть у розробці лікарських засобів. Однак поряд із цими можливостями виникають і нові проблеми: етичні питання, пов'язані з використанням ШІ, зокрема у біоетиці, безпеці даних, а також впливом на трудовий ринок і соціальні структури.

Автоматизація та роботизація виробництва можуть призвести до зникнення ряду робочих місць, що вимагає від освіти швидкої адаптації до нових умов. Необхідність підготовки фахівців, здатних працювати з новими технологіями, зумовлює зростаючий попит на програми, що охоплюють не лише технічні навички, а й здатність до міждисциплінарного мислення та вирішення складних задач.

3. Цифровізація освіти: можливості та виклики

Цифровізація є однією з головних тенденцій у розвитку сучасної освіти. Пандемія COVID-19 посилила цей процес, призвівши до швидкого переходу на онлайн-формати навчання. В умовах цифрових технологій з'явилися нові можливості для доступу до

якісної освіти, зокрема в слабозрозумітих регіонах, де традиційні освітні структури можуть бути відсутніми або обмеженими.

Однак цифровізація також створює нові виклики. По-перше, це проблема цифрового розриву: нерівний доступ до інтернету, технологій та електронних пристроїв ставить під загрозу рівність можливостей для навчання. По-друге, необхідно адаптувати освітні програми та методики до нових умов, що вимагає серйозних змін в педагогічних підходах та підготовці викладачів. Важливо забезпечити не тільки технічні інструменти, але й сформувати у студентів навички критичного мислення, ефективного пошуку та аналізу інформації в умовах інформаційної переваженості.

4. Фінансування науки та освіти: нестабільність і пріоритети

Однією з ключових проблем, з якою стикаються наука і освіта в багатьох країнах, є нестабільне фінансування. Наукові дослідження потребують значних інвестицій, а без належної фінансової підтримки важко забезпечити інноваційний розвиток. Проблеми бюджетного фінансування часто призводять до скорочення наукових програм, зниження кількості стипендій та грантів для молодих вчених, а також до відставання в науково-технічному прогресі.

Крім того, фінансування науки все частіше орієнтується на комерційний сектор, що може створювати конфлікти між науковими інтересами та економічними пріоритетами. Важливим є забезпечення балансу між фундаментальними та прикладними дослідженнями, оскільки без наукових інновацій не можна забезпечити стійкий розвиток суспільства.

5. Етика науки та освіти: відповідальність та соціальна роль

У сучасному світі наука та освіта набувають великої соціальної відповідальності. Розвиток нових технологій, таких як генно-редагування, штучний інтелект, нейробіологія, ставить питання про етичність їх використання. Важливо, щоб науковці та педагоги активно долучались до обговорення цих проблем і брали участь у формуванні моральних та етичних стандартів, що регулюють наукову діяльність.

Одночасно з розвитком нових технологій виникає необхідність в адаптації освітніх програм до сучасних моральних та соціальних викликів. Студенти повинні бути не лише технічно підготовленими, але й мати здатність до етичного оцінювання наслідків своїх рішень, особливо в таких галузях, як медицина, екологія, соціальні технології.

Висновки

Сучасна наука та освіта перебувають на перехресті великих змін, що зумовлені технологічними досягненнями, соціально-економічними перетвореннями та глобалізацією. Ці процеси створюють як нові можливості, так і серйозні виклики, які потребують швидкої адаптації і комплексних рішень. Тому важливо, щоб наукове співтовариство, освітні установи та уряди працювали разом для забезпечення стійкого розвитку, справедливості та доступу до знань для всіх верств населення, створюючи умови для сталого та інклюзивного розвитку науки та освіти в майбутньому.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Марта ІЛИК
студентка другого (магістерського) рівня спеціальності
«Соціальна робота»

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ ЯК НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

Складність соціальної реальності українського суспільства, яку протягом багатьох років формувала соціо-економічна та освітня кризи, соціокультурні конфлікти ще більше загострилась після початку війни 24 лютого 2022 року, яка безповоротно змінила українське суспільство. Тому для відновлення цілісності суспільства, для сталого розвитку спільнот, у тому числі освітніх, набуває особливої актуальності соціальна інклюзія, що завжди відіграє ключову роль в подоланні викликів кризових станів суспільства, а в Україні це наразі виклики повномасштабної війни та повоєнного відновлення. Один із напрямів успішного подолання цих викликів полягає у пошуку моделей успішної взаємодії університету та суспільства, зокрема, у пошуку успішних практик впровадження соціальних інновацій та розвитку соціальної інклюзії у співпраці університетів та громад.

Прагнучи зрозуміти соціальну інтеграцію, необхідно розплутати безліч складнощів, які вона передбачає. Соціальна інтеграція означає існування суспільства, в якому всі люди, незалежно від свого походження чи життєвої ситуації, мають можливість брати повну участь в економічному, соціальному та політичному житті. Ця участь фундаментально представляє суть інклюзивного суспільства, що підтримує більше розуміння, толерантності та взаємної поваги між різними групами [1].

Соціальна інклюзія та створення безбар'єрного середовища в Україні традиційно розглядаються у контексті політики щодо людей з інвалідністю, представників маломобільних груп. Проте, як свідчить зарубіжний досвід, такий методологічний підхід є дещо звуженим і не характерний для сучасної європейської та світової практики. Розвинені держави вважають продуктивнішими ширші напрями політики щодо інклюзії та безбар'єрності, до цільових груп залучають не тільки осіб з функціональними порушеннями працездатності та інвалідністю, а й людей старшого віку, матерів з дітьми до 6 років, дітей, що залишилися без батьківського піклування, та молодь. Це створює ширші можливості для залучення різних груп громадян до соціальних процесів. Застосовуються спеціальні політики щодо інтеграції національних меншин, міграційних спільнот [2].

Зasadничою складовою у цьому процесі також є забезпечення політики протидії дискримінації меншин, досягнення реальної рівності представників різних груп у різних сферах суспільно-політичного, економічного життя. Комплексні підходи усунення обмежень суспільства є складовими процесів управління різноманітністю та стратегічними програмами суспільної інтеграції.

В українському суспільстві існує комплекс викликів, пов'язаний із наявністю проблем для різних маломобільних груп стосовно можливості повноцінного, безбар'єрного доступу до освіти, зайнятості, отримання адміністративних послуг держави. Актуальними залишаються формування безперешкодного життєвого середовища у публічному просторі, доступ до інфраструктурних об'єктів. Цільовими аудиторіями у реалізації державних стратегій, напрямів політики, заходів та проєктів щодо запровадження безперешкодного життєвого середовища у соціальній, освітній сферах, просування комплексних підходів у запровадженні універсального дизайну, доступності інфраструктурних об'єктів є представники маломобільних груп, люди третього віку 50+, родини з дітьми до 6 років, діти та дорослі з інвалідністю, молодь, зокрема в контексті працевлаштування. Для людей з інвалідністю, представників маломобільних груп залишається актуальною доступність транспортної, вуличної та соціальної інфраструктури.

Родини з дітьми до 6 років мають аналогічні проблеми стосовно доступної інфраструктури. Для осіб третього віку 50+ характерними є потреби у працевлаштуванні, освіті впродовж життя з метою працевлаштування та саморозвитку [3]. Тому комплексні підходи, інтегровані програми в організації життєвого простору, впровадженні системних рішень для поступового зняття проблем доступу, ліпшої інтегрованості до суспільно-економічного життя представників різних груп громадян у зарубіжних країнах відкривають для України можливості для наслідування й адаптації кращого зарубіжного досвіду в українських реаліях. Зокрема й щодо розширення системного бачення проблем, попередження викликів у різних сферах. Формування та імплементація таких комплексних заходів потребує інклюзивного діалогу з представниками цільових аудиторій, залучення організацій громадянського суспільства, співпраці, партнерства держави з організаціями, ініціативами, які опікуються конкретними сферами розвитку (приміром, освіта впродовж життя, програми соціальної інтеграції тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Інклюзія в умовах воєнного часу» (20 жовтня 2022 р.). URL: <https://vsei.vn.ua/index.php/z/1019-vseukrajinska-naukovo-praktichna-onlajn-konferentsiya-inklyuziya-v-umovakh-voennogo-chasu>.
2. Грек О. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою суспільства. URL: <https://naurok.com.ua/inklyuzivna-osvita-yak-model-socialnogo-ustroyu-suspilstva-271509.html>.
3. Нестерова М., Атнажева Л., Заможський А. Соціальні інновації та управління різноманіттям у співпраці університетів та громад. Вища освіта України. № 1. 2023. С. 47–53.

Куцір М.С.

*студентка другого (магістерського) рівня спеціальності
«Соціальна робота»*

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ

У розвитку українського суспільства в цілому активно обговорюється процес формування у підростаючого покоління громадянської компетентності. Перший щабель цього процесу – це заклади загальної середньої освіти. Сучасні умови цієї установи не можуть автономно існувати без впливу зовнішніх факторів, на школу покладається найбільша роль у формуванні життєвих компетентностей молодого покоління. Проте без належного залучення сім'ї, батьківської громадськості до освітнього процесу є неможливим ефективно сформувати чітку громадянську позицію. Тенденції до посилення глобалізації, різноманітні політичні зміни, зміна ідеологій та нові етапи розвитку суспільних норм зумовили зміну в системі виховання.

Саме тому останніми роками в Україні зазнають змін законодавчі акти, які стосуються виховної роботи в закладі загальної середньої освіти. В Україні нормативно-правові основи громадянської освіти закладені в Конституції України, Законів України «Про освіту», Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки та Національній стратегії у сфері прав людини. Реформування освітньої галузі має починатися з впровадження в початковій Ланці нової української школи завдань формування ключових компетентностей, до сирних основне місце має громадянська компетентність

Згідно з Концепцією розвитку громадянської освіти в Україні основними громадянськими компетентностями мають бути такі:

- «гармонійне розуміння власної громадянської (державної), національної та культурної ідентичності, повага до інших культур та етносів;
- здатність берегти українські традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками, спроможність реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства;
- розуміння значення національної пам'яті та її впливу на суспільно-політичні процеси;
- знання європейських цінностей, зокрема принципів демократії, та здатність застосовувати їх у повсякденному житті; розуміння та сприйняття цінності прав та свобод людини, вміння відстоювати свої права та права інших; розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, поваги до гідності людини, толерантності, соціальної справедливості, добросовісності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та розв'язувати конфлікти;
- знання та розуміння державного устрою, державного управління у всіх сферах суспільного життя на всеукраїнському та місцевому рівні;
- знання механізмів участі у суспільному, суспільно-політичному та державному

житті та вміння їх застосовувати разом з прийняттям рішень на всеукраїнському та місцевому рівні; відповідальне ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних з участю в суспільно-політичному житті;

- здатність формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки/позиції, якщо вони не порушують прав та гідності інших осіб» [2];

Завданням закладу освіти є виховання особистості, здатної до самоосвіти, яка має громадянські якості. Слід зазначити, що якостей, які визначають рівень наближення особистості до ідеалу громадянина багато, тому доцільно класифікувати їх у за трьома основними ознаками, такими, як моральний, правовий та соціально-політичний. До першого належать: громадянська самосвідомість, громадянський обов'язок, громадянська відповідальність. До другого – правова культура, дотримання законів держави, особиста свобода. До третьої – громадянська гідність, громадянська активність, політична культура, патріотизм і інтернаціоналізм [3]. Ці всі ознаки повинні сформуватися впродовж всього навчання в загальноосвітній школі, а далі у вищих навчальних закладах. Завданням початкової школи є сформувати підґрунтя для подальшого розвитку особистості, як громадянина. Саме тому на сьогодні першочерговим завданням початкової школи є формування у молодших школярів базових компетентностей.

Особливістю завдань громадянської освіти в початковій школі (1-4 класи) є створення умов для формування елементарних знань про державу, закони, права і відповідальність людини і громадянина, основні моральні цінності і норми поведінки. На цьому ступені розвиваються комунікативні здібності дитини, що дозволяють їй інтегруватися в суспільство, уміння спілкуватись і розв'язувати конфліктні ситуації через діалог. Закладаються основи ціннісних орієнтацій свідомого громадянина [4].

Слід зазначити, що формування громадянської компетентності складний процес на який мають вплив різноманітні чинники і фактори. Загальноосвітня школа є і чинником і механізмом і соціальним інститутом за допомогою якого формується громадянська компетентність у підростаючого покоління. Формування громадянської компетентності у школяра не може бути стихійним процесом – це цілком заплановане, кероване державою та низкою соціальних інститутів явище. Громадянська компетентність формується у школярів через виховання.

Головною теоретичною проблемою з якою сьогодні стикається кожен освітянин це те, що школа ніби тільки надає освітні послуги і стоїть осторонь формування особистості. Але можемо заперечити це твердження, адже в стінах школи, в шкільному середовищі дитина проводить більшу половину свого часу і процеси які відбуваються і освітньому середовищі загальноосвітнього закладу мають величезний вплив на формування особистості, зокрема і на формування громадянської компетентності.

12 квітня 2016 року Рада Європи ухвалила нові Рамки компетентностей для культури демократії, визнавши важливість розвитку громадянської компетентності через освіту. Згаданий документ охоплює 20 компетентностей – знань, умінь, ставлень та цінностей, необхідних громадянам для життя у культурно багатоманітному демократичному суспільстві, для ефективної та мирної взаємодії з іншими [2].

Освіта, зорієнтована на формування громадянської компетентності, вимагає докорінно нових підходів до навчання, адже успішне виховання громадянина вимагає не лише знань та критичного розуміння себе і світу, а й отримання особистого досвіду участі у громадському житті, у взаємодії з іншими на засадах поваги і рівності, відповідальності за спільну справу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Виховуємо людину і громадянина: навч.-метод. посіб. / упоряд. С. Буров та ін. Дрогобич : Відродження, 2009. 128 с.
2. Власенко О. М. Основні пріоритети реформування громадянської освіти в Україні. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. Житомир, 2018. Вип. 1 (92). С. 69–76.
3. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. Вища освіта України. Київ, 2008. № 3. С. 23–30.
4. Гордієнко Т. В. Формування освітніх компетентностей учнів початкової школи у змісті навчального предмета «Я у світі». Психолого-педагогічні науки. Житомир, 2017. № 3. С. 56–61.

Надія ЛІТЕПЛО
студентка другого (магістерського) рівня спеціальності
«Соціальна робота»

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Студентство це унікальна за своїми характеристиками соціальна мобільна група, метою діяльності якої є засвоєння певних соціально-професійних ролей, підготовка до виконання важливих соціальних функцій: професійних, культурологічних, громадсько-політичних, сімейних тощо. Головним напрямом діяльності студентів безумовно є професійне навчання, розвиток інтелектуального потенціалу, духовне збагачення, а також моральне, естетичне, фізичне самовдосконалення.

В. Лісовський висловив думку, що студенти можуть розглядатися як окрема соціальна група серед молоді. На його думку, студентство об'єднує молодих людей приблизного одного віку, з єдиним освітнім рівнем, які мають єдині цілі і мотиви, основним видом. Він розглядає студентський вік як завершальний етап формування особистості, її когнітивних, емоційних, мотиваційних, вольових якостей, а також цивільної позиції та системи цінностей. Саме в рамках даного віку самосвідомість особистості досягає певної зрілості, ієрархія цінностей стає стійкою, поведінка носить не ситуативний, реактивний характер, а навпаки, проактивний, тобто такий, що опирається на усвідомлену відповідальність [2].

Початковий етап в набутті первинного професіоналізму є ключовим і найчастіше визначальним для подальшого життя людини. Важливою складовою цього етапу є період навчання у вузі, де майбутній фахівець одержує необхідні знання й уміння, знайомиться з одногрупниками та успішними представниками, що вже реалізували себе в обраній професії, уточнює своє первісне уявлення про ту діяльність, якій він вирішив присвятити себе, вступаючи в обраний навчальний заклад. Саме в період студентського життя молода людина повинна розставити пріоритети своїх життєвих цінностей, перевірити себе в різних професійних та соціально значимих рольових ситуаціях. Формування професійної складової Я-концепції, яка необхідна для успішного самовизначення містить у собі як усвідомлені когнітивні та операціональні компоненти, так і неусвідомлені цінності і смисли, що надають емоційне забарвлення окремим професійним актам і всій професійній діяльності в цілому, надає суб'єкту можливість сформувати внутрішній образ майбутньої професійної діяльності і можливих способів пошуку місця роботи [2]. Передумовами і стимулами до такої рефлексивної діяльності свідомості і самосвідомості виступають насамперед проблеми, які виникають у майбутнього спеціаліста під час навчання у вузі.

Виділяють декілька важливих проблемних сфер, які сприяють формуванню професійної самосвідомості, а тому й зрілої позиції щодо активності на ринку праці і працевлаштування [2].

Психічну адаптацію можна визначити як процес установалення оптимальної

відповідності особистості і навколишнього середовища в ході здійснення діяльності, що властива людині, яка дозволяє індивіду задовольняти актуальні потреби і реалізовувати пов'язані з ними значущі цілі (при збереженні психічного й фізичного здоров'я), забезпечуючи в той же час відповідність психічної діяльності людини, її поведінки вимогам середовища [1]. Соціально-психологічну адаптацію можна розуміти як аспект психічної адаптації, що забезпечує організацію мікросоціальної взаємодії, формування адекватних міжособистісних стосунків, урахування експектацій оточення і досягнення соціально значущих цілей [1]. Поняття адаптації за своєю суттю психофізіологічне.

Адже, виходячи з системного розуміння адаптації, адаптаційні процеси, що переважно відносять до психічної чи фізіологічної сфери, як правило, невід'ємні один від одного та тісно взаємопов'язані під час пристосування людини до умов існування, що постійно змінюються. Психофізіологічну адаптацію можна визначити як процес, який зумовлений зміною в психофізіологічному стані людини під впливом дезадаптаційних факторів, що потребує одночасної та узгодженої взаємодії функціональних підсистем на всіх рівнях цілісної системи «психофізіологічний стан» з метою ефективного забезпечення діяльності в нових умовах.

Студентське життя починається з першого курсу і, тому успішна адаптація першокурсника до життя і навчання у закладу вищої освіти є запорукою подальшого розвитку кожного студента як людину, майбутнього фахівця. Поступово в новий навчальний заклад, молода людина вже має деякі сформовані установки, стереотипи, які при початку навчання починають змінюватися, ламатися. Нова обстановка, новий колектив, нові вимоги, часто - відірваність від батьків, невміння розпорядитися «свободою», грошовими коштами, комунікативні проблеми та багато іншого призводять до виникнення психологічних проблем, проблем у навчанні, спілкуванні з однокурсниками, викладачами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Плотнікова О. Важливість вивчення індивідуальних особливостей першокурсників у період дидактичної адаптації. Рідна школа. 2001. № 10. С. 62-64.
2. Стрельцова В. Ю. Соціальна адаптація студентів інституту культури і мистецтв до умов відкритого культурно-освітнього середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2009. 22 с
3. Харченко С. В. Феномен адаптаційного стресу та проблеми забезпечення психічного здоров'я першокурсників під час навчальної діяльності у вищій школі. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова; Психологічні наук. 2009. № 26 (50), ч. 1. С. 387-392.

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Віхлясва Яна Євгенівна
аспірантка кафедри «Соціальна робота»,
Жук Євген Григорович
аспірант кафедри «Соціальна робота»,
Науковий керівник: Щербина Сергій Степанович
к. соц. н., доцент
в.о. завідувач кафедри «Соціальна робота»,

Національний Університет «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО САМОВІДНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Тривала боротьба у війні з російською державою обходиться нашій країні дуже високою ціною, щодня ми потерпаємо від руйнувань промислових об'єктів інфраструктури, житлових районів міст та сільської місцевості, як наслідок, чисельних втрат цивільних. Наразі кожен з нас відчуває на собі біль втрати близьких або знайомих. Як наслідок, через невизначеність на зневіру у майбутнє велика частка населення потребує психологічної допомоги, відновлення соціально-адаптивних навичок, здатності до комунікації та відновлення особистісної цілісності.

Наслідки посттравматичного стресу нікуди не зникають, тому актуальним залишається питання виявлення стадії загострення та пошук ефективного методу боротьби з тригерами. Технології реабілітації особистості допомагають знайти ресурси до самовідновлення людини. Першим і важливим кроком у самовідновленні особистості, в кризових обставинах, є звернення насамперед до спеціаліста.

Специфіка надання соціально-психологічних послуг полягає у роботі спеціалістів різного профілю. Внесок психолога є фундаментом у визначенні інструментів боротьби зі стресом, але без соціальної складової, тобто громадських об'єднань, організацій та оточуючого середовища така терапія виявляється не досить ефективною для належного поновлення.

Від природи людина суспільна істота, яка прагне бути серед собі подібних, щоб набути нових навичок та передати їх іншим, тому таке важливе значення соціуму для нормального функціонування особистості. Отримання взаєморозуміння та співчуття від оточуючих дають змогу людині зрозуміти ситуацію та подолати стрес, адаптуючи себе під обставини, які вже трапились. Непряма психологічна допомога позиціонує себе як терапія, яка націлена на роботу спеціалістів з оточуючими постраждалого, що в свою чергу, в комплексі, впливає на всі сфери буття особистості.

Окремим підходом до вказаних проблем є копінг-стратегія, яка допомагає дієво подолати вигорання та життєвих труднощів. Такі стратегії мають на меті здатність особистості до адаптації та збереженні здоров'я, завдяки рівномірному розподілу ресурсів.

Маються на увазі активні моделі соціальної поведінки, що передбачають асертивність, контактність, вміння шукати соціальну підтримку та готовність її приймати.

В спеціальній комплексній терапевтичній роботі з особистісного відновлення для розробки оптимальної реабілітаційної програми, яка враховує як зовнішні, так і внутрішні ресурси людини, необхідно розглянути такі основні аспекти:

- особливості травмуючої події (специфіка травмуючої ситуації, характер небезпеки, тип стресора і тривалість травматизації);
- біографічні дані особи (вік, стать, освіта та ін.);
- соціальне середовище (родина, друзі, інтернет-спільноти, громадські об'єднання, професійні колективи та ін.).

При цьому, найбільш важливими факторами ризику вважають наступні:

- загроза життю, фізичному чи психічному здоров'ю людини, або близькому оточенню;
- загроза реалізації життєвих планів, мрій і прагнень;
- загроза ефективній комунікації (несприятливе соціальне оточення, деструктивна сім'я, підозрілі знайомства в соцмережах, членство в асоціальних неформальних товариствах тощо).

Відповідно, основними чинниками захисту та відновлення, з точки зору дослідників та практиків є:

- оптимістичність та обережність;
- соціальна активність, активна життєва позиція;
- сприятливе соціальне середовище (підтримуюча поведінка з боку родини, друзів та ін.)

В сьогоденні українських реаліях також важливо розуміти, що майже кожен може самостійно підвищити свій рівень самоконтролю та саморегуляції. Саморегуляція означає природну здатність людини самовідновлюватися на основі власних ресурсів організму. Як зазначає П.А. Левін, при наданні психологічної підтримки та професійної допомоги особливу увагу слід приділяти активізації різних видів позитивних емоцій на фізичному рівні. Фізичне усвідомлення внутрішніх ресурсів може допомогти подолати травматичні ситуації та зберегти й підтримувати відчуття внутрішньої цілісності [1].

Отже, слід зазначити, що для вдалого самовідновлення особистості і оволодіння методами управління ризиками у кризових ситуаціях, людина повною мірою повинна збагнути важливість співпраці з фахівцями та засвоювати необхідні навички самопомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій : практичний посібник / [Т. М. Титаренко, М. С. Дворник, В. О. Климчук та ін.] ; за наук. ред. Т. М. Титаренко / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кривийницький : Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

Кухаренко Станіслав Олександрович

курсант 2-го курсу ФПФОДР НПУ

Науковий керівник: Кіріченко Андрій Володимирович

викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки

Дніпровський державний університет

внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В сучасних умовах, коли Україна зазнає зовнішньої агресії та внутрішньої нестабільності, питання підготовки та фізичного виховання молодого покоління, яке має брати участь у захисті Батьківщини, набуває особливої актуальності. Особливу роль у цьому процесі відіграють заклади вищої освіти, які готують фахівців для силових структур, органів державного управління, наукових і навчальних закладів, пов'язаних з обороною країни. Курсанти та студенти цих закладів повинні мати не тільки глибокі теоретичні знання і практичні навички за своєю спеціальністю, але й високий рівень фізичної підготовки та патріотичного виховання. Метою даної роботи є аналіз проблем та перспектив якісної підготовки та фізичного виховання курсантів та студентів ЗВО зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану. Об'єктом дослідження є процес підготовки та фізичного виховання курсантів та студентів ЗВО, а предметом дослідження є проблеми та перспективи цього процесу в умовах воєнного стану. Для досягнення мети роботи будуть використані такі методи дослідження: аналітичний, порівняльний, історичний методи для аналізу наукової літератури, нормативних документів, статистичних даних тощо.[1]

Проблеми, які виникають при підготовці курсантів та студентів ЗВО, можуть бути різними, залежно від специфіки їхньої спеціальності, умов навчання, вимог до фахових компетенцій та особливостей воєнного стану. Ось деякі з них:

- Недостатня увага до підвищення умінь та навичок при виконанні функціональних обов'язків майбутніми військовими юристами в умовах воєнного стану, а саме при вирішенні юридичних та правових завдань, у польових умовах без інформаційних комунікацій, а також у зоні бойових дій.

- Розширення професійних обов'язків пожежно-рятувальної служби, що значно підвищило вимоги до рівня та обсягу компетентності фахівців, а отже, зріс обсяг змісту їхньої підготовки, виникла гостра потреба в інтенсифікації освітнього процесу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

- Недосконалість педагогічних технологій, методик та засобів фізичної підготовки та фізичного виховання курсантів та студентів ЗВО, які не враховують особливостей їхнього психофізичного стану, мотивації, інтересів, потреб та можливостей.

• Недостатня координація та співпраця між закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання та іншими суб'єктами освітнього процесу, такими як Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій тощо.

Наприклад, у 1941-1942 роках Київський автомобільно-дорожній інститут було евакуйовано до м. Уфа, де він функціонував разом з Уфимським автомобільно-дорожнім інститутом. Крім навчальних занять, студенти і курсанти цих інститутів брали участь у будівництві оборонних споруд, допомагали медичним закладам, займалися фізкультурою і спортом. Вони також організовували самодіяльність, читали лекції про героїзм радянського народу, слухали радіопередачі про хід війни. Багато з них добровольно йшли на фронт або брали участь у партизанському русі.[2]

Іншим прикладом є Донецький медичний інститут, який було евакуйовано до м. Куйбишев (тепер Самара) у 1941 році. Там він працював під назвою Куйбишевський медичний інститут № 2. Студенти і курсанти цього інституту не тільки навчалися медичним дисциплінам, але й проходили підготовку до військової служби. Вони вивчали тактику, стрільбу, гранатометну справу, саперну підготовку тощо. Вони також займалися фізкультурою і спортом, проводили суботники і допомагали населенню. Багато з них вступали до рядів Радянської Армії і відправлялися на фронт, де вони виконували обов'язки санітарів, фельдшерів, лікарів.

Для вирішення цих проблем потрібно застосувати комплексний та системний підхід, який включає такі заходи: 1) розробка та впровадження стандартів якості дистанційного навчання, забезпечення доступності та надійності інформаційно-комунікаційної інфраструктури, підвищення кваліфікації педагогічних працівників та студентської молоді з використання цифрових технологій; 2) залучення психологічної служби, соціальних працівників, волонтерських організацій до надання психологічної допомоги та соціальної підтримки курсантам та студентам ЗВО, які перебувають у складних життєвих обставинах; 3) Оновлення та модернізація освітніх програм, які враховують сучасні вимоги до професійної компетентності курсантів та студентів ЗВО, а також специфіку їхньої практичної діяльності в умовах воєнного стану; 4) Розширення міжнародного співробітництва з закладами вищої освіти інших країн, участь у міжнародних освітніх і наукових проектах, стипендіальних і грантових програмах, обмінних програмах для курсантів та студентів ЗВО.

Специфіка умов навчання курсантів та студентів ЗВО за спеціальностями, пов'язаними з обороною країни, полягає в тому, що вони мають не тільки засвоювати загальні та професійні знання, уміння та навички, але й формувати високий рівень фізичної, психологічної та морально-вольової підготовки до виконання своїх обов'язків у складних і небезпечних умовах. Для цього вони проходять спеціальну практику в одиницях Збройних Сил України, де вони ознайомлюються з реальною ситуацією на передових позиціях, навчаються застосовувати свої знання і навички на практиці, розвивають свої професійні якості та компетенції.[3]

Однак, така специфіка умов навчання також створює певні проблеми та виклики для курсантів та студентів ЗВО. По-перше, вони зазнають значного психологічного навантаження внаслідок стресу, тривоги, страху, депресії, які можуть виникати через загрозу життю та здоров'ю, втрату близьких, переривання звичного ритму життя тощо. По-друге, вони мають адаптуватися до нових умов дистанційного навчання, яке вимагає

використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечення якості та безпеки дистанційного навчання, розвитку цифрових компетенцій. По-третє, вони мають оновлювати та модернізувати свої освітні програми, які враховують сучасні вимоги до професійної компетентності курсантів та студентів ЗВО, а також специфіку їхньої практичної діяльності в умовах воєнного стану.

Тому для успішної підготовки курсантів та студентів ЗВО за спеціальностями, пов'язаними з обороною країни, потрібно застосувати комплексний та системний підхід, який передбачає такі заходи: розробка та впровадження стандартів якості дистанційного навчання; залучення психологічної служби, соціальних працівників, волонтерських організацій до надання психологічної допомоги та соціальної підтримки курсантам та студентам ЗВО; оновлення та модернізація освітніх програм; розширення міжнародного співробітництва з закладами вищої освіти інших країн.[4]

Перспективи якісної підготовки та фізичного виховання курсантів та студентів ЗВО зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану полягають у таких напрямках:

- Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення якості та ефективності дистанційного навчання, а також для розвитку цифрових компетенцій у курсантів та студентів.
- Залучення психологічної служби, соціальних працівників, волонтерських організацій до надання психологічної допомоги та соціальної підтримки курсантам та студентам, які перебувають у складних життєвих обставинах.
- Оновлення та модернізація освітніх програм, які враховують сучасні вимоги до професійної компетентності курсантів та студентів ЗВО, а також специфіку їхньої практичної діяльності в умовах воєнного стану.
- Розширення міжнародного співробітництва з закладами вищої освіти інших країн, участь у міжнародних освітніх і наукових проектах, стипендіальних і грантових програмах, обмінних програмах для курсантів та студентів ЗВО.

Ці напрями допоможуть покращити якість підготовки та фізичного виховання курсантів та студентів ЗВО, а також підвищити їхню готовність до захисту Батьківщини.[5]

Отже, тема є актуальною і важливою для забезпечення національної безпеки та обороноздатності України, оскільки вимагає підвищення рівня фізичної підготовки та патріотичного виховання молодого покоління, яке має брати участь у захисті Батьківщини. Проблеми, які виникають при підготовці курсантів та студентів ЗВО, пов'язані з недостатньою увагою до практичних умінь і навичок, недосконалістю педагогічних технологій і засобів фізичної підготовки та фізичного виховання, недостатньою координацією та співпрацею між закладами вищої освіти та іншими суб'єктами освітнього процесу, необхідністю адаптації освітнього процесу до онлайн-формату, необхідністю зміцнення психологічної підтримки та соціальної адаптації курсантів та студентів, необхідністю розробки та впровадження нових освітніх програм, необхідністю пошуку та реалізації можливостей для інтернаціоналізації вищої освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волкова Т. В., Гончарук В. В., Сергєєва Т. П. Перспективи, проблеми та наявні здобутки розвитку фізичної культури і спорту в Україні.

2. Башавець Н. А., Афтімічук О. Є., Ганчар І. Л. та ін. Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини: матеріали IV міжнародної інтернет-конференції.
3. Корж Ю. М., Долгієр Є. В., Осіпова І. В. Проблематика питань, що стосуються фізичної підготовки та фізичного виховання курсантів та студентів ЗВО зі специфічними умовами навчання.
4. Медико-біологічні засади збереження здоров'я людини: проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і здоров'я людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції.
5. Севдалев С. В., Дроздова К. В., Ігнатенко С. О. Сучасні проблеми фізичного виховання та перспективи підвищення рівня функціональної підготовленості студентів.

ХАБАРОВ Назарій Андрійович
курсант 2
факультету підготовки фахівців
до підрозділів досудового розслідування
Порохнявий Андрій Вікторович

Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНИХ ТРЕНУВАНЬ ДЛЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ

Професія поліцейського є однією з найстресовіших, оскільки службовці щодня стикаються з різними небезпечними та непередбачуваними ситуаціями.

Високий рівень стресу під час виконання службових обов'язків вимагає від поліцейських не лише хорошої фізичної підготовки, але й здатності ефективно реагувати в екстремальних умовах. Фізичні тренування, розроблені з урахуванням стресових ситуацій, допомагають підвищити стійкість поліцейських, зменшити ризик травм та покращити загальну ефективність під час виконання службових обов'язків.

У стресових ситуаціях організм поліцейського зазнає значних фізіологічних змін: зростає частота серцевих скорочень, підвищується артеріальний тиск, активується викид адреналіну. Це готує організм до швидкої реакції ("бий або біжи"), але також може викликати зниження когнітивних здібностей, координації рухів і здатності приймати обґрунтовані рішення. Тому важливо розробляти тренування, які допомагають поліпшити фізичну витривалість та стресостійкість, а також адаптувати організм до дій в умовах підвищеного психічного навантаження.

Високоінтенсивні інтервальні тренування є одним із ефективних методів підготовки поліцейських до дій у стресових ситуаціях. НІПТ-тренування спрямовані на розвиток витривалості, сили та швидкості. Вони складаються з коротких, але інтенсивних сплесків активності, чергуючись з періодами відпочинку. Це імітує реальні умови роботи, коли необхідно швидко реагувати в короткий проміжок часу.

НІПТ допомагає поліцейським адаптуватися до швидких змін навантаження, що характерні для екстремальних ситуацій, таких як погоня або затримання злочинця. Дослідження показують, що регулярні заняття НІПТ підвищують аеробну та анаеробну витривалість, що дозволяє службовцям довше залишатися активними під час фізичних навантажень.

Тренування, які включають симуляцію стресових умов, є важливим компонентом фізичної підготовки поліцейських. Такі тренування можуть включати вправи на швидкість реакції, координацію та прийняття рішень під час підвищеного фізичного та психологічного стресу. Наприклад, вправи з використанням голосових команд, моделювання ситуацій затримання злочинців або звільнення заручників підвищують здатність поліцейських діяти в умовах високого стресу.

Під час таких тренувань використовуються різні методи підвищення рівня стресу, такі як високий рівень шуму, яскраве світло або додатковий психологічний тиск. Це допомагає підготувати поліцейських до реальних екстремальних ситуацій, знижуючи рівень тривожності та покращуючи здатність приймати рішення .

Функціональні тренування спрямовані на розвиток тих фізичних якостей, які необхідні поліцейським у повсякденній службі. Це тренування, що включають вправи, які моделюють рухи, виконувані під час затримань, боротьби чи евакуації людей з небезпечної зони. Функціональні тренування підвищують силу, витривалість, гнучкість та координацію рухів.

Функціональні тренування часто включають вправи з власною вагою, гантелями, гириями та іншим обладнанням, яке використовується для розвитку м'язових груп, залучених у реальних ситуаціях. Це допомагає підготувати тіло до виконання різних завдань, від бігу до силових затримань, що часто зустрічаються у роботі поліцейських .

Не менш важливим компонентом тренувань є розвиток ментальної стійкості та використання технік дихання для зниження рівня стресу. Техніки глибокого дихання, медитація, візуалізація та інші ментальні вправи допомагають знизити рівень тривожності та покращити здатність концентруватися під час стресових ситуацій.

Тренування з використанням дихальних вправ дозволяють поліцейським краще контролювати свою фізіологічну реакцію на стрес, знижувати частоту серцевих скорочень та покращувати прийняття рішень у складних умовах. Це важливо для підтримки спокою та раціонального мислення під час дій у небезпечних ситуаціях .

Індивідуальний підхід та періодизація тренувань**. Кожен поліцейський має різний рівень фізичної підготовки, тому тренування мають бути адаптовані до індивідуальних потреб та можливостей. Варто використовувати періодизацію, яка дозволяє чергувати інтенсивні тренування з періодами відновлення.

Регулярність та різноманітність вправ**. Регулярні тренування з використанням різних методик та вправ сприяють покращенню загальної фізичної підготовки та зменшенню ризику монотонності, що може призвести до зниження мотивації.

Оцінка прогресу та корекція програми тренувань**. Важливо регулярно проводити оцінку фізичних та психологічних показників поліцейських для корекції тренувальної програми та досягнення оптимальних результатів.

Фізичні тренування, адаптовані до умов стресових ситуацій, є важливою складовою підготовки поліцейських. Вони допомагають покращити фізичну та психологічну стійкість, підвищити витривалість та здатність швидко реагувати на небезпеку. Використання методик, таких як НШТ, функціональні тренування та техніки дихання, сприяє підвищенню ефективності поліцейських під час виконання службових обов'язків. У результаті, добре підготовлені фізично та ментально поліцейські здатні краще справлятися з викликами своєї професії, знижуючи ризик травм та забезпечуючи безпеку громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anderson, L., & Hays, R. (2021). High-Intensity Interval Training for Law Enforcement: Benefits and Challenges. *Journal of Strength and Conditioning*, 35(2), 98-104.
2. Smith, J., & Jackson, P. (2020). Stress Management Techniques in Police Training: A Comprehensive Review. *Police Practice and Research*, 21(3), 275-289.
3. Brown, T., & Miller, C. (2019). Functional Training for Tactical Athletes: Enhancing

- Performance in Stressful Situations. *International Journal of Exercise Science*, 12(4), 583-595.
4. Wilson, R. (2020). Breathing Techniques for Stress Reduction in Law Enforcement Officers. *Journal of Occupational Health Psychology*, 25(1), 67-77.
 5. World Health Organization. (2022). Physical activity and fitness: Recommendations for law enforcement personnel. [Online] Available at: www.who.int/physical_fitness
 6. Johnson, K. (2018). Enhancing Mental Toughness in High-Stress Professions: A Case Study on Law Enforcement Officers. *Psychology of Sport and Exercise*, 39, 123-130.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Stoiko S.A.

Student of the 2nd year at the Faculty of Foreign Languages

Scientific Coordinator: Melnychenko H.V.

Candidate of Pedagogical Sciences. Associate Professor

The State Institution

«South Ukrainian National Pedagogical University

named after K. D. Ushynsky»

Odesa, Ukraine

GRAMMATICAL BORROWINGS AS A WAY OF DEVELOPMENT OF THE ENGLISH LANGUAGE

Introduction: Languages have always been dynamic. They can be compared to living organisms: they are born, they evolve, change in the course of their existence and eventually they die. English underwent significant changes over the centuries before it took the shape it has today. Other languages have played a major role in the formation of English, unwittingly or deliberately inserting themselves into its structure for different purposes and in the course of different historical events. According to British linguist David Crystal, the English language has elements from approximately 350 different languages. Nonetheless, it is crucial to address the following questions: how, when, and why does it borrow words from other languages?

The aim of this research is to examine the various ways in which grammatical borrowings have contributed to the evolution of English grammar, try to analyse the reasons for certain changes in it and also to answer the question of whether English can develop by itself without interference.

Discussion. English grammar of our era is strict and its laws are not negotiable. It has a fixed word order in which, among other things, the adjective always comes before the noun. However, why are expressions like “attorney general”, “proof positive” and “times past” considered the norm in English? The reasoning behind this is that in some languages, including French, postpositional adjectives (i.e. those that come after a noun) are the norm. If in English we say “a black horse”, “a gorgeous dress” and “a loud sound”, in French the word order will be reversed – “le cheval noir”, “la robe magnifique”, “le bruit fort”. During the Norman Conquest, one of the most important events in English history, a large number of novelties came into the English language. A significant amount of lexis was borrowed from French, which was being actively introduced into the society of that time. This affected grammar too, and although grammar is considered to be the section of a language that is the hardest to change, this did not prevent the French conquerors from leaving their marks on it. This is why English grammar now has such a controversial element.

However, the next aspect is even more confusing. Scholars still have not reached a consensus on how auxiliary verbs came into the English language. After analysing different opinions on this issue, two main theories can be identified. The first theory is that it is an expansion and more general use of the auxiliary verb ‘tun’ in German and ‘doen’ in Dutch colloquial areas. Thus, it turns out that some other Germanic languages do something similar with this verb, giving it an auxiliary use. It is probably from these languages that English has adopted this feature and subsequently

developed it. Theory number two is when the Saxons occupied Southern Great Britain they brought a Germanic language with them. Then they married Celtic speaking women, who learned Anglo-Saxon imperfectly and brought a couple of Celticisms into the language. Then they spoke those with their children, teaching them, in fact, a mixture of two languages.

It had a serious impact on English grammar. Back in the Early Modern English, any verb with a time or number marking could move past the preceding element to indicate a question. So it was possible not only to say “Is she going for a walk?” or “Can she go for a walk?” but also “Went she for a walk?”. An expression of this kind is certainly neither British nor American common English. English can no longer move the main verb in question sentences, so now we say “Did she go for a walk?”

Nevertheless, there are enough constructions in English that have no equivalent in other Germanic languages. Unlike many other Germanic languages, English has a special grammatical construction known as the progressive aspect. It probably developed from two Old and Early Middle English structures. In the first, the continuous meaning was expressed with the help of the form of words *beon/wesan* (which means to be/to become) with a present tense participle (-ende). In the second, a *gerund* (-unge), a preposition, and *beon/wesan* were used. This construction began to reflect actions in a particular time frame only during the Middle English period. As time passed, the -ende and -unge endings combined to form a new one – the ending -ing. This happened due to phonetic changes.

In general, the changes that led to the emergence of the progressive aspect in English occurred only within the language. Of course, other languages have their own concept of progressive tense, but none of them resemble the structure of English. Let's take German as an example. In German, there are two ways to indicate that some action is taking place in the immediate moment. The first method is to use the word “gerade” in a sentence: “Ich singe gerade” is a way of saying “I am singing”. Another way to express this tense is by abbreviating the words “am” (= an dem) or “beim” (= bei dem) and the gerund: “Ich bin beim Singen” or “Ich bin am Singen”. The translation is literally “I am at singing”, but the meaning remains the same. Even so, the second variant is more informal than the one with “gerade”, and it used to be regional only, so it will still sound wrong to some Germans. As a result, it can be seen that additional words have to be used to try to denote the event in a particular moment. In English, the verb itself is changed by adding the affix -ing and the auxiliary verb “to be”.

Conclusion. In conclusion, the varieties of how foreign words have found their place in the structure of English-language grammar are vast. The most striking changes in language are often accompanied by historical events such as, as the study shows, wars, invasions, occupation and conquests. Nevertheless, it undoubtedly contributed to the enrichment of the English language. External influences left their mark, but English also demonstrated a capacity for independent development. English is definitely able to develop without outside influence, changing its grammar on its own. One can say that the development of English grammar shows cases of a remarkable interplay between borrowing and internal change.

REFERENCES

1. Crystal D. *English as a Global Language*. Cambridge University Press, 2003.
2. Huddleston R. *English Grammar: An Outline*. Cambridge University Press, 1988.
3. McWhorter J. H. *Our Magnificent Bastard Tongue: The Untold History of English*. Penguin, 2008.
4. Schendl H. *Middle English: Language Contact*. 2012.

Tsyhikalo Hanna Dmytrivna,
cadet of the 3rd year
of the faculty of training specialists
for pre-trial investigation bodies of the
National Police of Ukraine
Dekusar Ganna Gennadiivna,
seniour Lecturer of Language Training Department,
Dnipro State University of Internal Affairs

THE IMPORTANCE OF ENGLISH LANGUAGE SKILLS FOR CADETS IN WARTIME

In today's environment, when Ukraine is facing aggression and military challenges, cadets' knowledge of English is not just an advantage, but a vital skill. English allows future officers and military personnel to effectively perform their duties, interact with foreign partners, exchange important information and use relevant resources, which are critical in wartime.

For every person, regardless of their profession or field of activity, knowledge of English is an important tool for broadening their horizons and opening up new opportunities. Knowledge of English makes it easy to cooperate with other people and learn about the peculiarities of other cultures. Studies show that a person who knows English is more well-rounded and more confident in communicating with others [1, 272-273].

Translated from DeepL.com (free version) English is the main language of international communication. Ukraine closely cooperates with NATO and other military alliances where English is an official language. Knowledge of English allows cadets, who will later become officers, to participate in international exercises, trainings, and exchange experience with foreign colleagues. This is especially important for increasing combat readiness and efficiency in a military conflict [2].

Most scientific research, military developments and tactical materials are available in English. Knowledge of this language allows cadets to have access to advanced military materials that can be useful for improving skills, planning and decision-making in combat. In addition, English-language resources often contain information on the latest weapons that can be provided by partner countries [3].

Many military equipment, special equipment, and firearms supplied by Western partners have an interface in English. Understanding this language allows cadets to master modern equipment and tools faster. In addition, instructions, operating manuals and technical documents are often not translated into other languages. Therefore, knowledge of English allows you to use this equipment without additional difficulties [4].

For a police officer, whose job is one of the most important in the world - to serve and protect people - foreign language skills are an integral part of their professional duties. In crime-fighting situations, police officers have to communicate with many English-speaking people. Some of them may be criminals, others may be victims. In both cases, there is a need to ask and answer questions in English. Time is sometimes of the essence in solving a crime or saving a life, and it is not always

possible to wait for an interpreter. Therefore, the system should take a deeper approach to the issue of language training for police officers, motivating them to study the language in good faith to improve their professional skills. Innovative approaches should be used for effective training. This implies that the choice of a specific method, tool or process to be implemented as an innovation is subjective and depends on specific needs and conditions [5, 579].

English language skills for cadets in wartime are an important element for the successful performance of their duties and the improvement of Ukraine's combat readiness. Knowledge of the language allows them to keep abreast of the latest developments, interact effectively with foreign partners, work with modern equipment and participate in joint missions. In wartime, English becomes an integral part of building a strong law enforcement system.

REFERENCE

1. Bochevar A. G. Application of information and communication technologies in the process of teaching a foreign language for professional purposes in a higher law school. Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. 2017. Issue 147(2). P. 272-275 (accessed 11.11.2024).
2. Methodology for the development of creative thinking in future police officers in English language classes. Section 1 General Linguistics. 2023. P. 205 (accessed 11.11.2024).
3. Pivtorak A. Language Training of Future Police Officers: PhD thesis, Odesa State University of Internal Affairs, 2023. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstreams/479031b3-7aaf-46d0-a783-7aab8cd13d66/download> (дата звернення: 11.11.2024).
4. The actual potential of a foreign language in the work of a police officer. Philological sciences: history, current state and prospects. С. 111. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/37615/1/logos.lviv.ua_%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%B1%D1%80%D1%8C_2018.pdf#page=111 (дата звернення: 11.11.2024).
5. Ovcharenko Z. P. Information technologies as a means of intensifying the study of English. Young scientist. 2018. № 3 (2). P. 578-581 (accessed 11.11.2024).

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

КИВЛЮК І.М.

аспірант кафедри філософії, соціології та політології

Державний торговельно-економічний університет

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ: МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Важливою тенденцією в умовах сьогодення є використання інформаційно-комунікаційних технологій у сучасному освітньому процесі, зокрема технологій віртуальній реальності. Віртуальна реальність значно просунулася як у споживчий, так і в професійний сектори. По мірі того, як віртуальна реальність розвивалася як технологія, зростала і її загальна практичність для використання в освіті. Однак через швидкий розвиток технології, освітня галузь намагається залишатися в курсі останніх досягнень, мінливих можливостей і педагогічних застосувань.

Формування інформаційного суспільства радикально трансформує роль освіти. Віртуалізація освітнього простору, що проявляється в необмеженому доступі до інформації, створює нові виклики. Неузгодженість між віртуальною формою навчання та реальними потребами у відборі знань в глобальному інформаційному світі стає центральною проблемою. Цей тренд визначає напрямки розвитку як для окремого учасника освітнього процесу, так і для суспільства в цілому.

Протягом 1990-х років термін “віртуальна реальність” мав різні визначення, однак, в академічних статтях, присвячених віртуальній реальності, цей термін використовувався для опису різноманітних режимів інтерактивного досвіду на основі тривимірних аватарів [7, с. 74].

Віртуальна реальність, як нова форма соціальної реальності, пропонує безмежні можливості для взаємодії, навчання та розваг. З розвитком інтернету та технологій, віртуальні світи стають все більш інтегрованими в наше повсякденне життя. Вони дозволяють людям долати географічні бар'єри, спілкуватися з людьми з різних куточків світу, брати участь в інтерактивних симуляціях та досліджувати нові віртуальні світи. Це кардинально змінює не лише характер наших соціальних взаємодій, але й наше сприйняття навколишнього світу.

Які переваги пропонує віртуальна реальність для освіти? Які виклики стоять на шляху застосування віртуальної реальності в освітньому контексті? Чи дозріла віртуальна реальність до рівня, коли вона може бути корисною для широкого кола освітніх цілей? Які переваги пропонує віртуальна реальність для освіти?

Для багатьох віртуальна реальність є новою технологією, хоча її поширеність у тематичних парках та атракціонах почала певною мірою зменшувати її містичність. Незважаючи на зростаючу ймовірність того, що студенти колись стикалися з тією чи іншою формою віртуальної реальності, що потенційно знижує фактор новизни, віртуальна реальність в освіті незмінно виявляється мотивуючим і захоплюючим фактором. Дослідники часто включають показники мотивації та зацікавленості у свої

дослідження, і їхні висновки незмінно показують, що віртуальна реальність стимулює інтерес учасників та їхню зацікавленість предметом [4, с. 55].

Поки що, або поки технологія не стане банальною, віртуальна реальність сприяє зацікавленості та захопленню, важливість яких не можна недооцінювати, оскільки навчання не відбувається ефективно за відсутності цих каталізаторів. Технологія віртуальної реальності дозволяє користувачам замінити свою поточну реальність віртуальним середовищем, яке може бути будь-яким місцем, реальним чи уявним. Освітняни можуть використовувати цю можливість для досягнення освітніх цілей, які не можуть бути задовільно досягнуті в рамках обмежень, що накладаються поточним фізичним розташуванням.

Відчуття присутності, породжене поєднанням якісного віртуального обладнання та програмного забезпечення, може уможливити потужний досвід у будь-якому можливому місці. Варто зазначити, що цей досвід також надає людям з обмеженою мобільністю ривний спосіб приєднатися до своїх одногрупників у таких віртуальних подорожах.

Сприяння залученню та підвищенню мотивації - не єдина сфера, де віртуальна реальність може впливати на освіту. Імєрсивна віртуальна реальність поміщає студентів у віртуальний простір і дозволяє їм вільно пересуватися і взаємодіяти в ньому. Це дозволяє не лише пересуватися, але й бачити об'єкти і сцени з різних кутів і перспектив. Такі дослідники, як К. Поллард та інші, висунули гіпотезу, що це може призвести до кращого запам'ятовування та відтворення сцени та об'єктів у ній [6, с. 5].

Віртуальна реальність не тільки дозволяє користувачам відвідувати нові світи, але й пропонує можливість поставити себе на місце іншої людини. Наслідки цього не залишилися поза увагою розробників та освітян, про що свідчить велика кількість високоякісних застосунків, розроблених з метою розвитку емпатії та сприяння взаєморозумінню.

Освітняни також скористалися великою кількістю 360-градусних відео, які можна переглядати у віртуальній реальності, щоб допомогти студентам краще зрозуміти людський досвід, поставивши їх на місце інших. К. Ставроулія та А. Ланітіс використовували віртуальну реальність, щоб допомогти студентам-практикантам відчувати, як це - бути одночасно і учнем, і вчителем у класі. Їхнє дослідження показало значущість "шкали емпатії, пов'язаної зі здатністю вчителя поставити себе на місце учня, який відрізняється за расовою та/або етнічною ознакою" [8, с. 32].

Віртуальна реальність також має потенціал для розширення можливостей навчання в нових місцях і для нових демографічних груп за межами очного навчання. Її здатність об'єднувати людей на великих відстанях і надавати їм середовище, де вони можуть взаємодіяти з іншими, може допомогти подолати недоліки нинішніх практик онлайн-навчання і дистанційної освіти. М. Бойцова окреслює потенційну роль віртуальної реальності в дистанційній освіті, зосереджуючись на потенційних можливостях, які пропонують багатокористувацькі віртуальні кампуси, де студенти можуть зустрічатися і працювати разом [1, с. 27].

Пандемія коронавірусу змістила фокус практично всієї освіти в бік дистанційного навчання, виступивши каталізатором досліджень і практичних пошуків більш ефективних методів дистанційного навчання. Віртуальна реальність, ймовірно, буде піддаватися більш ретельній перевірці за її здатність надавати досвід, який став складним в поточній ситуації. Які виклики стоять на шляху застосування віртуальної реальності в освітньому контексті?

Хоча віртуальну реальність можна примусово вписати в існуючі освітні парадигми з певним успіхом, дослідники погоджуються, що для використання його потенціалу для навчання потрібна надійна педагогіка, пов'язана з віртуальною реальністю. Ху-Ау та Лі стверджують, що якщо педагоги просто намагатимуться відтворити “дидактичний досвід навчання”, це призведе лише до проблематичної реалізації [5, с. 223].

У свою чергу К. Волинець зазначає, що найбільша проблема у використанні віртуальної реальності полягає в “визначенні того, як найкраще використовувати цю технологію для кращого покращення навчання студентів у спосіб, який не просто відтворює або замінює фізичну аудиторію” [2, с. 42]. Тому педагогіку необхідно розвивати безпосередньо для віртуальної реальності.

Віртуальна реальність сама по собі далеко не рішення комплексних потреб і запитів освітнього сектора. Насправді існують унікальні проблеми з її використанням. Імерсивна здатність віртуальної реальності не тільки є найбільшою доступністю, але й фактором, який може ускладнити її ефективне використання. Поллард та ін. зауважують, що “вищий рівень занурення інколи не покращує ефективність навчання” [6, с. 2]. Навчання є кращим за відсутності стороннього введення, значаючи, що складна природа занурювальних може призвести до “сторонньої когнітивної обробки”, у свою чергу зменшуючи здатність середовища сприяти засвоєнню конкретного поняття. За їхніми словами, “імерсивна віртуальна реальність може створити стільки сторонньої когнітивної обробки, що в студента не залишиться достатніх когнітивних ресурсів, щоб вивчити основний матеріал уроку” [6, с. 10].

Хоча когнітивне навантаження - це те, що можна певною мірою контролювати за допомогою навчального дизайну, існують інші фактори, які можуть зробити віртуальну реальність неефективною для навчання. Ступінь, до якого віртуальна реальність здатна занурити користувачів, залежить від комплексу факторів, пов'язаних як з апаратним, так і з програмним забезпеченням віртуальної реальності. Якщо це не зроблено належним чином, захоплюючі переваги віртуальної реальності можуть бути зменшені такими елементами, які руйнують ілюзію, як-от візуальні аберації або низькоякісні 3D-ресурси. В.Круглик та інші у своєму огляді наукових досліджень, пов'язаних з віртуальною реальністю в освіті, виявили, що деякі дослідження показали, що якщо досвід віртуальної реальності був недостатньо реалістичним, “це може погіршити досвід навчання” [3, с. 179]. Це не означає, що для кожного досвіду потрібні реалістичні, фотореалістичні візуальні ефекти, а те, що існує послідовність і відсутність візуальних елементів, які відволікають. Якщо занурення порушується, студенти втрачають першочергову причину використання віртуальної реальності. Також важливо враховувати обмеження технології щодо підтримки занурення. Дисплеї з низькою роздільною здатністю, особливо на масово розповсюджених інтерфейсах віртуальної реальності, можуть зробити візуальні зображення розмитими. Зорові аберації та заїкання, спричинені складним візуальним середовищем, можуть викликати нудоту, особливо коли користувачі надто швидко повертають голову. Високі температури, вологість і дискомфорт від тривалого використання гарнітури також можуть порушити занурення, викликаючи потовиділення, запотівання лінз і подразнення шкіри. Незважаючи на те, що популярність віртуальної реальності продовжує зростати, це все ще нішева технологія, яка може бути незнайомою як студентам, так і викладачам.

Технології продовжують швидко розвиватися, змінюючи повсякденні норми та впливаючи на всі аспекти людського існування. Навіть просто бути в курсі останніх технологічних інновацій може бути непросто, а застосовувати технологію тим більше. Сфера освіти часто адаптується до змін повільніше, ніж інші сектори, але завжди неминуче трансформується, щоб сприйняти чи пристосуватись до змін. Нові технології, колись опинилися на периферії освіти в руках технічно підкованих викладачів, часто стають частиною основної парадигми. Цифрове проведення уроків через програмне забезпечення для відеоконференцій колись належало до цієї категорії, але тепер стало освітньою нормою. Віртуальна реальність зараз розпочала цей перехід від периферійної технології до технології, яку можна використовувати в основній практиці. Версія віртуальної реальності 5 років тому кардинально відрізняється від віртуальної реальності сьогодні, а це означає, що переконання та загальні припущення щодо технології насправді можуть бути абсолютно хибними. Педагогам було б добре бути в курсі прогресу технологій і не відкидати віртуальну реальність як гаджет лише для викладачів технічних наук. Віртуальна реальність досягла такого рівня, коли вона не тільки теоретично корисна для освітніх цілей, але й має чітке практичне застосування. Зниження вартості, доступність для масового ринку та покращені можливості занурення означають, що віртуальна реальність не лише можлива, але й практична для освітнього використання. Незважаючи на те, що зараз існують чіткі застосунки та педагогічні методи, що розвиваються навколо віртуальної реальності, залишаються важливі міркування та виклики, унікальні для цієї технології. Віртуальна реальність все ще достатньо нова, тому вона зберігає фактор новизни при використанні в класах. Після першого використання викладачі можуть спостерігати високий рівень залученості та мотивації студентів і бачити в цьому основну перевагу технології. Однак викладачам необхідно вийти за межі цієї фази та зосередитися на педагогічних прийомах і досвіді, які робить можливою віртуальна реальність. Без чіткого педагогічного обґрунтування та результатів для студентів вона може стати просто відволіканням. Натомість віртуальна реальність привертає увагу як інструмент для дистанційної освіти та навчання вдома. Вона може стати ключовим гравцем в епоху пост-пристроїв, де використання цифрових технологій виходить за межі домінування використання ноутбуків/планшетів/смартфонів. Вкорінені недоліки, які є частиною сучасних освітніх технологій, створюють нішу, яку може просто заповнити віртуальна реальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойцова М. П. Використання віртуальної реальності в освіті. Стан, досягнення і перспективи інформаційних систем і технологій : матеріали XX Всеукр. наук.-техн. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів, Одеса, 21–22 квіт. 2020 р. Одеса, 2020. Т. 1. С. 27–29. URL: <https://card-file.onaft.edu.ua/handle/123456789/13023>.
2. Волинець К. Використання технологій віртуальної реальності в освіті. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2021. Вип. 2. С. 40–47. URL: <http://npo.kubg.edu.ua/article/view/235753/234130>.
3. Круглик В. С., Прокоф'єв Є. Г., Медведєв Є. Л., Маринов А. В. Використання засобів доповненої реальності у навчальному процесі / Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 22, т. 3, С. 178–181. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-3.39>.

4. Costa, N., & Melotti, M. (2012). Digital media in archaeological areas, virtual reality, authenticity and hyper-tourist gaze. *Sociology Mind*, 02(01), 53–60. <https://doi.org/10.4236/sm.2012.21007>.

5. Hu-Au, E., & Lee, J. J. (2018). Virtual reality in education: a tool for learning in the experience age. *International Journal of Innovation in Education*, 4(4), 215–226. <https://doi.org/10.1504/ijie.2017.10012691>.

6. Pollard, K. A., Oiknine, A. H., Files, B. T., Sinatra, A. M., Patton, D., Ericson, M., Thomas, J., & Khooshabeh, P. (2020). Level of immersion affects spatial learning in virtual environments: results of a three-condition within-subjects study with long intersession intervals. *Virtual Reality*. <https://doi.org/10.1007/s10055-019-00411-y>.

7. Steuer, J. (1992). Defining virtual reality: Dimensions determining telepresence. *Journal of Communication*, 42(4), 73–93. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1992.tb00812.x>

8. Stavroulia, K. E., & Lanitis, A. (2019). Enhancing reflection and empathy skills via using a virtual reality based learning framework. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 14(7), 18–36. <https://doi.org/10.3991/ijet.v14i07.9946>.

ХІМІЧНІ НАУКИ

Івченко Максим Максимович
здобувач вищої освіти
V курсу ОС «Магістр»
ОП «Хімія»
e-mail: *maxum9290@gmail.com*

*Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка*

ЯКІСТЬ ВОДИ В МІСТІ РОМНИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Якість води є важливим фактором, що впливає на здоров'я населення, екологічний стан регіону та рівень життя. У місті Ромни Сумської області ця тема набуває дедалі більшої актуальності через зростання потреб у водних ресурсах, а також проблеми, пов'язані з їхнім забрудненням.

За даними місцевих екологічних служб, у Ромнах основними джерелами води є підземні артезіанські свердловини та водозабори з поверхневих джерел. Однак, наявність природних забруднювачів (залізо, марганець) та антропогенний вплив (побутові й промислові відходи) значно знижують якість води. Основні проблеми, що фіксуються:

- ✓ Перевищення норм вмісту заліза і марганцю поширена проблема для підземних вод, яка потребує додаткової фільтрації.
- ✓ Висока жорсткість води викликає накопичення накипу в системах водопостачання та побутових приладах, що підвищує витрати на обслуговування техніки.
- ✓ Мікробіологічне забруднення у деяких районах міста фіксуються випадки невідповідності санітарно-гігієнічним нормам через недостатню очистку води.
- ✓ Зношеність систем водопостачання старі труби, через які вода транспортується до споживачів, спричиняють вторинне забруднення.

Головними чинниками, що впливають на якість води в Ромнах, є:

- ✓ Промислове забруднення, відходи підприємств, які потрапляють у ґрунт або поверхневі води, негативно впливають на водоносні горизонти.
- ✓ Недосконалість систем водоочищення, багато очисних споруд потребують модернізації, оскільки використовують застарілі технології.
- ✓ Нераціональне використання водних ресурсів, відсутність сучасних технологій економії води призводить до зростання обсягу стічних вод.

Для покращення ситуації з якістю води в Ромнах необхідно реалізувати комплексні заходи:

- ✓ Модернізація очисних споруд, впровадження сучасних технологій фільтрації (наприклад, мембранних або іоннообмінних) дозволить видаляти забруднення ефективніше.
- ✓ Реконструкція систем водопостачання, заміна старих труб на сучасні матеріали з антикорозійним покриттям зменшить вторинне забруднення.

✓ Моніторинг та контроль, регулярний аналіз якості води, створення бази даних з відкритим доступом для громадян забезпечить прозорість та можливість вчасно реагувати на відхилення.

✓ Інвестиції у розвиток екологічних проєктів, залучення державних і приватних коштів для впровадження інноваційних технологій у сфері водопостачання та водовідведення.

Скорочений, скорочений періодичний контроль перед надходженням у водопровідну мережу Роменської ТГ

Найменування показника	Місто Ромни	Село Ярмолинці	Село Миколаївка	Село Довгополовка	Норматив ДСанПіНу 2.2.4-171-10
Каламутність, НОК	1.7	2.1	3.3	3.35	≤ 2.6(3.5)*
Залізо загальне, мг/дмЗ	0.36	0,18	2.0	2.64	≤ 0.2 (1.0)*
pH	7.36	7.4	7.06	7.29	6.5-8.5
Окислюваність, мг О2/дмЗ	2.13	0.94	0.94	1.57	≤ 5.0
Аміак, мг/дмЗ	н/в	н/в	н/в	н/в	≤ 0.5
Сухий залишок, мг/дмЗ	454.0	386.0	762.0	450.0	≤ 1000
Нітрити, мг/дмЗ	н/в	н/в	н/в	н/в	≤ 0.5
Поліфосфати, мг/дмЗ	н/в	н/в	н/в	0.04	≤ (3.5)*
Кольоровість, град.	3.5	2.5	17.0	20,0	< 20(35)*

За повідомленням вимірювальної лабораторії моніторингу вод КП «Міськводоканал» РМР»

Отже, проблеми якості води в місті Ромни є відображенням загальної ситуації в Україні, де значна частина водних ресурсів знаходиться в незадовільному стані. Лише за умов тісної співпраці місцевої влади, бізнесу та громади можливо досягти покращення. Інвестуючи в модернізацію інфраструктури та екологічну свідомість населення, місто зможе забезпечити своїх жителів якісною водою та сприяти збереженню природних ресурсів для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Роменська міська рада: офіційний сайт. Якість питної води на контролі URL: <https://romny-vk.gov.ua/novini-mista/yakist-pitnoi-vodi-na-kontroli/> (дата звернення 17.11.2024)
2. ResearchGate. Оцінка екологічного стану річки ромен у межах міста Ромни та шляхи її ревіталізації URL: https://www.researchgate.net/publication/380502642_OCINKA_EKOLOGICNOGO_STANU_RICKI_ROMEN_U_MEZH_MISTA_ROMNI_TA_SLANI_I_REVITALIZACII (дата звернення 17.11.2024)

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Волошин Б.Р.

курсант 4-го курсу

ФПФODP НПУ

Науковий керівник: **Єфімов В.В.**

кандидат юридичних наук. доцент.

доцент кафедри кримінального процесу

Дніпровський державний університет

внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З НАРКОТИЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ

Оперативні підрозділи стикаються з низкою проблем при документуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з наркотичними речовинами. Проблема незаконного обігу наркотиків в Україні набрала значного масштабу. Через це на законодавчому рівні наркоманію визначено як явище, що загрожує національним інтересам і безпеці країни у соціальній сфері. Одним із пріоритетів державної політики є боротьба з цією проблемою.

Нелегальний обіг наркотиків поширюється все більше і більше в нашому суспільстві, створюючи значну загрозу для розвитку та благополуччя нації. Це явище супроводжується зростанням злочинності, високим рівнем смертності, сімейними трагедіями та зруйнованими людськими долями, що становить лише частину проблем, пов'язаних з ним. Зі зростанням наркоманії пропорційно збільшується і кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних з цим явищем. Окрім того, що наркотики виснажують суспільний потенціал, вони також погіршують криміногенну ситуацію в країні. Щороку наркомани та особи у стані наркотичного сп'яніння вчиняють інші загальнокримінальні правопорушення, такі як вбивства, розбійні напади, грабежі та крадіжки.

Така ситуація вимагає від держави насамперед ретельного аналізу криміногенних факторів цих злочинів, а також подальшої розробки та впровадження заходів, спрямованих на боротьбу з цим вкрай негативним соціальним явищем сучасності.

Підрозділи стратегічних розслідувань відіграють ключову роль у боротьбі з наркозлочинністю. Їх робота включає:

- Ретельне дослідження та збір даних про нелегальне виробництво, розповсюдження та споживання наркотиків.
- Створення ефективних стратегій для запобігання та протидії наркозлочинності.
- Взаємодія з іншими правоохоронними структурами, міжнародними організаціями та громадськими об'єднаннями.

- Постійне вдосконалення професійних навичок співробітників через навчальні програми та тренінги.

- Ініціювання змін у законодавстві для покращення правового підґрунтя боротьби з наркотиками.

Підсумовуючи викладене, можемо зробити такий узагальнений висновок. Враховуючи сучасний стан наркозлочинності в країні, є необхідність перегляду та вдосконалення кримінально-процесуальних норм, які стосуються провокування (підбурювання) особи на вчинення кримінального правопорушення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. ОЛЕКСЕНКО, Володимир; КУЧЕРЕНКО, Валерія. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ В ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ НАРКОЗЛОЧИНЦІВ. РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ, 85.

2. ОСАРЧУК, С. І. ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ. Scientific review, 2019, 5.58: 20-30.

3. ДУСЯК, О.; ТЕЛІЙЧУК, В. Г. До питання використання оперативними підрозділами негласного співробітництва у протидії наркозлочинності. 2024.

Воляннюк Денис Віталійович
курсант 2 курсу, факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Науковий керівник : **Резворович Кристина Русланівна**
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін, доктор юридичних наук, доцент
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН У ДОГОВОРІ НАЙМУ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Актуальність дослідження цивільно-правової відповідальності сторін такого договору зумовлена кількома факторами. По-перше, масова автомобілізація суспільства призвела до значного збільшення кількості укладених договорів найму транспортних засобів, що, своєю чергою, збільшує кількість спорів, пов'язаних з їх виконанням. По-друге, різноманітність транспортних засобів на сучасному ринку ускладнює правове регулювання відносин найму та вимагає детального аналізу відповідних норм. І, по-третє, підвищена небезпека, пов'язана з експлуатацією транспортних засобів, вимагає застосування особливих правил цивільно-правової відповідальності сторін договору найму.

Оскільки договори найму транспортних засобів укладаються досить часто, а їх порушення може призводити до різних негативних наслідків, детальне дослідження цивільно-правової відповідальності сторін таких договорів є надзвичайно важливим для забезпечення правової визначеності та захисту прав учасників цивільних правовідносин.

Договір найму транспортного засобу – це цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (наймодавець) передає або зобов'язується передати іншій стороні (наймачеві) транспортний засіб у користування за плату на певний строк. Наймач, у свою чергу, зобов'язується використовувати транспортний засіб за призначенням, своєчасно вносити плату та повернути транспортний засіб у належному стані після закінчення терміну дії договору.[1]

Сучасна судова практика стикається з численними спорами, що виникають з виконання договорів найму транспортних засобів, укладених між фізичними особами-підприємцями. Причиною таких суперечок є неоднозначне тлумачення законодавства щодо форми цих договорів. Згідно з ч. 2 ст. 799 Цивільного кодексу України, договори найму транспортних засобів за участю фізичних осіб підлягають нотаріальному посвідченню. Водночас, відсутність чіткої норми щодо договорів з участю фізичних осіб-підприємців породжує суперечливу практику.

Для усунення цієї правової невизначеності пропонується уточнити ч. 2 ст. 799 ЦК України, встановивши, що договори найму транспортних засобів за участю фізичних осіб-підприємців укладаються у письмовій формі, як це передбачено ч. 1 цієї статті. Тобто, договір з підприємцем не потребуватиме нотаріального посвідчення. Крім того, з метою спрощення процедури передачі наземних самохідних транспортних засобів у користування між фізичними особами, доцільно скасувати вимогу щодо нотаріального посвідчення таких договорів. Це сприятиме розвитку ринку оренди транспортних засобів та полегшить життя громадян. Запропоновані зміни дозволять уніфікувати підходи до

оформлення договорів найму транспортних засобів за участю фізичних осіб та підприємців, забезпечити правову визначеність та спростити процедуру їх укладення. Договори найму транспортних засобів є різноманітними за своїм змістом та можуть передбачати передачу транспортного засобу як з екіпажем, так і без нього. Крім того, вони можуть стосуватися різних видів транспорту: повітряних суден, морських суден, наземних транспортних засобів тощо. Залежно від предмета договору та інших умов, він може укладатися у простій письмовій формі або потребувати нотаріального посвідчення.

Предметом договору найму транспортного засобу може бути будь-який транспортний засіб, який чітко визначений у законодавстві. Однак, як правило, предметом такого договору є механічний самохідний транспортний засіб, що підлягає державній реєстрації. Водночас, відносини найму транспортних засобів, які не підлягають державній реєстрації (наприклад, велосипеди, причепа) або які є частиною інших транспортних засобів (наприклад, причепа до автомобіля), регулюються загальними положеннями про найм. Таким чином, договір найму транспортного засобу є гнучким інструментом, який дозволяє регулювати різноманітні відносини, пов'язані з використанням транспортних засобів. Однак, укладання такого договору потребує чіткого визначення його предмета, прав та обов'язків сторін, а також дотримання вимог чинного законодавства. [2]

Для забезпечення більш справедливих та ефективних відносин між наймодавцем та наймачем транспортного засобу пропонується внести ряд змін до Цивільного кодексу України. Необхідно закріпити обов'язок наймодавця передавати наймачеві технічно справний транспортний засіб, за умови, якщо інше не передбачено договором. Також доцільно зобов'язати наймодавця надавати наймачеві повний пакет документів на транспортний засіб (техпаспорт, сертифікати тощо), необхідних для його законного використання. Слід лібералізувати правове регулювання страхування транспортних засобів, надавши сторонам договору більшу свободу у вирішенні цього питання. Пропонується змінити ч. 1 ст. 802 ЦК України, дозволивши сторонам самостійно визначати, хто з них здійснюватиме страхування, якщо інше не передбачено спеціальним законодавством.[3] Це дозволить більш гнучко підходити до кожного конкретного випадку та враховувати інтереси обох сторін. Важливо чітко розмежувати сфери застосування договорів найму та прокату наземних самохідних транспортних засобів. Одним з основних критеріїв такого розмежування має бути суб'єктний склад правовідносин. Якщо транспортний засіб надається спеціалізованою прокатною організацією для задоволення побутових потреб на короткий строк, то такі відносини слід кваліфікувати як прокат.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Цивільний кодекс України, § 5 Найм (оренда) транспортного засобу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3859> (Дата звернення: 06.10.2024)

2. Вакулович Е. В. Договір оренди транспортних засобів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Е. В. Вакулович. – Х., 2002. – 20 с URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21CO M=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKhnuvs_2000_Spets.vip._59

3. Закон України, стаття 1. «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15#Text> (Дата звернення 06.10.2024)

Гандзюк Вікторія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти факультету управління та економіки
Науковий керівник: **Виговський Дмитро Леонідович**
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТ

Криптовалюти, як новітній засіб обміну та збереження вартості, активно використовуються у сучасному фінансовому середовищі. Незважаючи на свої технологічні переваги, вони також стали об'єктом злочинної діяльності, включаючи шахрайство. Це зумовлено анонімністю та децентралізованою природою криптовалютних транзакцій, що створює певні виклики для правової системи.

Згідно ст. 190 Кримінального кодексу України, шахрайство є заволодінням чужим майном або правами на нього шляхом обману чи зловживання довірою [1]. Шахрайство у сфері криптовалют включає ті ж елементи, але вимагає додаткових аспектів, пов'язаних із природою цифрових активів. Криптовалюти розуміють як децентралізовані цифрові активи, які використовують криптографічні методи для забезпечення безпеки транзакцій [2]. На відміну від традиційних грошей, криптовалюти зберігаються на цифрових гаманцях, і обіг цих активів не контролюється центральними банками або державними органами. Відповідно, шахрайські дії у цій сфері можуть мати специфічні риси, що відрізняють їх від звичайного фінансового шахрайства.

Шахрайство з криптовалютами охоплює широкий спектр неправомірних дій, зокрема: обман через соціальні мережі – шахраї використовують соціальні мережі для розповсюдження неправдивої інформації або реклами фіктивних криптовалютних проєктів; використання соціальної інженерії, яка маніпулює користувачами для отримання конфіденційної інформації через телефонні дзвінки або листи від нібито фінансових установ, що вимагають особисті дані або доступ до гаманців; шахрайство під час нерегульованого обміну криптовалют – шахраї можуть створювати фальшиві платформи або використовувати законні, але нерегульовані обмінники для крадіжки коштів користувачів; фішинг – це розсилка фальшивих листів від імені криптовалютних платформ з посиланнями на підроблені веб-сайти, де користувачів просять ввести логіни та паролі, через що шахраї отримують доступ до гаманців і крадуть кошти; тощо [3, с. 641].

Кримінально-правова кваліфікація шахрайства у сфері обігу криптовалют залежить від конкретних обставин справи та національного законодавства. Як правило, такі дії кваліфікуються за статтями Кримінального кодексу, які передбачають відповідальність за шахрайство, крадіжку, вимагання тощо. В Україні шахрайство визначене статтею 190 Кримінального кодексу, що передбачає відповідальність за заволодіння чужим майном шляхом обману або зловживання довірою, або статтею 185 Кримінального кодексу у випадку таємного викрадення коштів з криптогаманця [4].

Склад кримінального правопорушення шахрайства у сфері обігу криптовалют може бути описаний так: основним об'єктом є право власності, яке включає не лише матеріальні цінності, а й цифрові активи, хоча криптовалюта юридично не визнається грошима, вона має реальну вартість і може розглядатися як майно; об'єктивна сторона

шахрайства полягає в незаконному заволодінні чужими активами шляхом обману або зловживання довірою, а у контексті криптовалют, обман може відбуватися за допомогою цифрових технологій, наприклад, створенням підроблених платформ або фішингових атак; суб'єктом шахрайства з криптовалютами є особа, що досягла віку кримінальної відповідальності і володіє необхідними технічними знаннями; суб'єктивною стороною кримінального правопорушення у сфері криптовалютного шахрайства є те, що воно вчиняється з прямим умислом, коли особа усвідомлює протиправний характер своїх дій і прагне незаконно заволодіти чужими активами.

Кримінально-правова відповідальність за шахрайство у сфері обігу криптовалют стикається з кількома проблемами. По-перше, недосконалість правового регулювання є однією з головних перешкод, оскільки в багатьох країнах правовий статус криптовалют залишається невизначеним. Це ускладнює застосування кримінального законодавства до випадків шахрайства з цифровими активами, оскільки відсутність чіткого правового статусу криптовалют не дозволяє розглядати їх у правовому полі на рівні з іншими майновими об'єктами. Також важливою проблемою є відсутність контролю з боку державних органів, адже децентралізована природа криптовалют ускладнює моніторинг і контроль за їх обігом, що створює додаткові бар'єри для розслідування злочинів, пов'язаних із криптовалютами. У зв'язку з цим правоохоронні органи часто стикаються з труднощами в розслідуванні таких злочинів і забезпеченні належного нагляду за обігом цифрових активів. Крім того, багато таких правопорушень мають транскордонний характер, оскільки зловмисники можуть діяти з різних юрисдикцій, що суттєво ускладнює координацію між державами.

Для ефективної протидії шахрайству у сфері обігу криптовалют необхідно зосередитися на удосконаленні законодавства, що включає запровадження чітких норм щодо правового статусу криптовалют та встановлення правил обігу цифрових активів. Також створювати спеціальні відомства або підрозділи, які займалися б розслідуванням злочинів у сфері криптовалют. Спеціалізовані структури зосередять зусилля на викритті шахрайських схем і запровадженні превентивних заходів, що сприятиме більш ефективній боротьбі з криптовалютним шахрайством. Крім того, потрібно покращувати міжнародну співпрацю, адже це є критично важливим для успішного протистояння транскордонним злочинам, пов'язаним з криптовалютами.

Отже, шахрайство у сфері обігу криптовалют є складним і багатограним явищем, що вимагає вдосконалення правових і технологічних підходів для його ефективної протидії. Запровадження комплексних заходів із законодавчого регулювання, створення спеціальних відомств та розширення міжнародної співпраці може зменшити ризики та забезпечити належний захист для учасників криптовалютного ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 1 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 09.11.2024).
2. Що таке криптовалюта? Binance Academy. URL: <https://academy.binance.com/uk/articles/what-is-a-cryptocurrency> (дата звернення: 09.11.2024).
3. Чекмарьова І. М. Шахрайство в Інтернеті як один із видів шахрайства. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 2. С. 639-643.
4. Шахрайство з криптовалютою / криптогаманцем. Prikhodko&Partners. URL: <https://prikhodko.com.ua/poslugy/poslugi-advokata/advokat-u-kryminalnyh-spravah/shahrajstvo-z-kryptovalyutouy-kryptogamancem/> (дата звернення: 09.11.2024).

Олександр ДАВИДОВИЧ
аспірант кафедри міжнародного та кримінального права
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти

Національний університет «Львівська політехніка»

ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ЗА УЧАСТЮ САМОКАТІВ

Електричні самокати стають все більш популярним засобом пересування в містах, завдяки своїй зручності, мобільності та екологічній чистоті. Проте стрімке поширення цього виду транспорту породжує низку викликів для правового врегулювання дорожнього руху. У багатьох країнах, включаючи Україну, відсутність чіткого законодавства стосовно самокатів призводить до конфліктів між їхніми користувачами, пішоходами та водіями інших транспортних засобів. Це створює ризики для безпеки на дорогах, а також вимагає комплексного підходу до врегулювання правил використання самокатів. У зв'язку з цим актуальним є питання розробки нормативно-правової бази, яка забезпечить безпеку, ефективне використання міської інфраструктури та захист прав усіх учасників дорожнього руху.

У подальшому розглянемо основні перспективи правового врегулювання дорожнього руху за участю самокатів, включаючи міжнародний досвід, проблеми безпеки, необхідні зміни у національному законодавстві та можливі напрямки розвитку інфраструктури для електросамокатів у міському середовищі.

Зростаюча популярність самокатів. Електричні самокати стрімко набувають популярності як в Україні, так і в багатьох інших країнах. Наприклад, за даними дослідження ITDP, у великих містах, таких як Париж та Берлін, самокати стали одним із найзручніших засобів пересування в умовах міського середовища, що зумовлює необхідність розробки нових правових рамок для їх використання [1].

Проблеми безпеки. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (WHO), в багатьох країнах зростає кількість аварій за участю самокатів, причому відсутність належного захисту (шоломи, захисне спорядження) є основною причиною травмування[2]. Дослідження *Accident Prevention* показують, що самокатники часто ігнорують правила безпеки, що призводить до небезпечних ситуацій на дорогах [3].

Правове регулювання швидкості та зон використання самокатів. У Німеччині та Іспанії вже діють закони, які регулюють швидкість руху електросамокатів та визначають спеціальні зони для їх використання, як наприклад велосипедні доріжки [4]. Це сприяє зниженню кількості конфліктних ситуацій між самокатниками і пішоходами. В Україні питання впровадження таких зон швидкості залишається відкритим.

Міжнародний досвід. Аналіз міжнародних практик показує, що ефективні моделі правового врегулювання електросамокатів існують у Франції, Німеччині, та Данії. Ці країни розробили нормативні акти, які не лише обмежують швидкість, але й передбачають технічні вимоги до самокатів, як-от наявність світлових сигналів та дзвінків [5].

Екологічний аспект. Правове стимулювання використання самокатів як екологічно чистого транспорту сприятиме зниженню шкідливих викидів у міському середовищі та покращенню загальної екологічної ситуації [6].

Співпраця між державою та приватним сектором. Важливу роль у врегулюванні питання можуть відіграти співпраця між державою, органами місцевого самоврядування та приватними компаніями, що надають послуги з прокату самокатів.

Комплексний підхід до правового регулювання використання самокатів є необхідною умовою для забезпечення безпечного та ефективного функціонування цього виду транспорту у міському середовищі. Правове врегулювання має ґрунтуватися на чіткій класифікації самокатів як транспортного засобу, обмеженні швидкості, розвитку інфраструктури, стандартів безпеки та створенні зон для руху, що дозволить зменшити конфлікти між пішоходами та користувачами самокатів. Успішний досвід європейських країн демонструє, що впровадження чітких правил, таких як обмеження швидкості та визначення зон для самокатів, може значно підвищити безпеку та впорядкувати дорожній рух. Стимулювання використання самокатів як екологічно чистого транспорту також сприятиме зниженню автомобільного трафіку, зменшенню викидів та створенню здоровішого міського середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ITDP. "Urban Mobility Solutions: E-scooters and Public Transport", [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://itdp.org/tag/e-scooters/>
2. WHO. "Global Status Report on Road Safety", [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.who.int/teams/social-determinants-of-health/safety-and-mobility/global-status-report-on-road-safety-2023>
3. Electric scooters accidents: Analyses of two Swedish accident data sets, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0001457521004978>
4. E-Scooter Laws in Germany "The Eye Newspapers", [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://themunicheye.com/e-scooter-laws-in-germany-5359>
5. European Commission. "Directive 2019/2144 on Vehicle Safety", [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/2144/oj>
6. WRI. "Electric Mobility and Urban Sustainability", [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.wri.org/cities/electric-mobility>

*Дем'янова Олександра Володимирівна,
здобувачка вищої освіти
на бакалаврському (магістерському) рівні
юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Актуальність теми організації соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі в Україні зумовлена необхідністю реабілітації та ресоціалізації осіб, які відбувають покарання. Система пенітенціарних установ в Україні потребує модернізації, оскільки ефективна соціально-виховна робота може стати важливим елементом у зниженні рецидивізму, поверненні засуджених до соціуму та запобіганні новим кримінальним правопорушенням. В умовах сучасних викликів, зокрема війни та соціальних змін, важливо враховувати нові методи роботи з цією категорією осіб, що можуть сприяти їхній адаптації до життя після відбуття покарання. Актуальність даної теми зростає в умовах необхідності інтеграції реабілітаційних програм, психологічної підтримки та розвитку навичок, що допоможуть засудженим стати повноправними членами суспільства після звільнення.

Соціально-виховна робота з засудженими є важливим елементом кримінально-виконавчої системи, який спрямований на їх виправлення та ресоціалізацію. Згідно з ч. 3 ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України, ця робота є одним із основних засобів корекції поведінки засуджених. Вона передбачає використання різноманітних методів, що допомагають змінити ставлення до правопорушень та підготувати людину до повернення в суспільство. Соціально-виховна робота включає як індивідуальні, так і групові заходи, спрямовані на розвиток соціальних навичок, зміну мислення та мотивації засуджених. Виправлення засудженого полягає в процесі позитивних змін особистості, що дозволяють йому здобути готовність до самокерованої правослухняної поведінки. Це означає, що особа, яка скоїла правопорушення, через участь у соціально-виховних програмах має можливість змінити свої погляди, ставлення до закону та соціальних норм.

Соціально-виховна робота регламентується главою 19 Кримінально-виконавчого кодексу України, де детально визначені права та обов'язки як працівників установ, так і засуджених [1]. Ця глава описує основні принципи та напрямки діяльності, що повинні бути застосовані для досягнення позитивного результату в процесі виправлення та ресоціалізації осіб, позбавлених волі. Закріплення цієї роботи на законодавчому рівні підкреслює її важливість у кримінальному праві та правовому регулюванні відносин між державою та особами, що скоїли правопорушення. Організація соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі в Україні на сучасному етапі зумовлена необхідністю впровадження комплексних підходів для досягнення ефективної ресоціалізації осіб, які відбувають покарання. Згідно з Кримінально-виконавчим кодексом України, основними напрямками цієї роботи є індивідуальна корекція поведінки, підвищення рівня

правосвідомості, розвиток трудових навичок та сприяння соціальної адаптації засуджених після звільнення. Важливим елементом є взаємодія з психологами, соціальними працівниками, педагогами, а також участь засуджених у різноманітних культурно-освітніх заходах, які сприяють їхній особистісній трансформації.

Однією з ключових особливостей організації соціально-виховної роботи є значна увага до індивідуального підходу до кожного засудженого. Це означає, що для кожної особи розробляється індивідуальний план соціально-виховної роботи, який враховує її психологічний стан, рівень освіти, професійні навички та соціальний статус до ув'язнення. Такий підхід дозволяє більш ефективно впливати на особистісні зміни засудженого та сприяє його підготовці до повернення в суспільство.

Соціально-виховна робота в установах виконання покарань включає також трудову діяльність, яка є одним із важливих елементів ресоціалізації. Засуджені мають можливість працювати на різноманітних підприємствах, що функціонують в межах установи, а також проходити професійну підготовку, що збільшує їх шанси на успішну адаптацію після звільнення. Крім того, проводяться групові тренінги, на яких засуджені навчаються соціальним навичкам, дотриманню правопорядку, контролю за емоціями та стресом. Одним із важливих етапів соціально-виховної роботи є підготовка засуджених до звільнення, що має на меті їх адаптацію в умовах поза пенітенціарною установою. Для цього в Україні застосовуються програми, які включають навички пошуку роботи, планування фінансів, орієнтацію на здоровий спосіб життя та управління особистими взаєминами [2].

Проте є й певні проблеми, пов'язані з організацією соціально-виховної роботи. Однією з них є недостатнє фінансування пенітенціарної системи, що призводить до обмежених можливостей для реалізації різноманітних програм та заходів. Крім того, в установах відсутня достатня кількість кваліфікованих фахівців, здатних вести інтенсивну соціально-виховну діяльність з різними категоріями засуджених. Враховуючи ці виклики, зокрема кадрові та фінансові, є необхідність у проведенні реформ, спрямованих на модернізацію кримінально-виконавчої системи та покращення умов для проведення соціально-виховної роботи. Наразі триває робота над розширенням співпраці з громадськими організаціями, міжнародними партнерами, а також над створенням інноваційних методів навчання та роботи з засудженими, що в перспективі може значно покращити результативність цих заходів і сприяти більш успішній ресоціалізації осіб, які відбувають покарання [3].

Отже, можна зробити висновок, що організація соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі в Україні є важливим етапом у процесі їх виправлення та ресоціалізації. Незважаючи на певні проблеми, такі як обмежене фінансування, кадровий дефіцит та недосконала матеріально-технічна база, соціально-виховна робота все ж залишається ключовим елементом у підготовці засуджених до повернення в суспільство. Важливими напрямками цієї роботи є індивідуальний підхід а також психокорекційні та реабілітаційні програми. Завдяки сучасним методам та інтеграції нових технологій в процес ресоціалізації засуджених, є певні позитивні зрушення, які свідчать про потенціал реформ у кримінально-виконавчій системі. Важливо продовжувати працювати над вдосконаленням цієї роботи через збільшення фінансування, підвищення кваліфікації працівників та розширення співпраці з громадськими і міжнародними організаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ :

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. Дата оновлення: 19.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#n25>
2. Реалізація прав засуджених в суспільстві змін: науковий і прикладний дискурс : дайджест стенд. доп. наук.-метод. семінару у формі круглого столу онлайн, 04 квіт. 2023 р., м. Харків : електрон. наук. вид.; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України, Від. дослідж. проблем кримін.-виконав. права. Харків : Право, 2023. 48 с. URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/10192-2/>
3. Стратегії суспільної безпеки і пробація: світові стандарти і національні цінності : дайджест стенд. доп. за результатами II всеукр. наук.-практ. заходу у формі круглого столу, 4 квіт. 2024 р., м. Харків : електрон. наук. вид. / [уклад.: В. Пивоваров, В. ВорожбітГорбатюк] ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України, Від. дослідж. проблем кримін.-виконав. права. – Харків: [Право], 2024. – 48 с. https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2024/06/%D0%94%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%81%D1%82_2024_compressed.pdf

Станіслав ДОРОНІН

*здобувач 1-го курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування Національної поліції України
Науковий керівник: Дмитро КАЗНАЧЕЄВ
к.ю.н., доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ ПОТРЕБ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ

У сучасному світі, де безпекові виклики стають дедалі більш складними та різноманітними, підготовка кадрів для сил сектору безпеки та оборони держави набуває особливої важливості. Ефективність функціонування системи безпеки, а також здатність держави реагувати на загрози залежать від якості підготовки професіоналів, які здійснюють цю діяльність. Підготовка кадрів для сил сектору має враховувати як традиційні, так і новітні вимоги, що виникають в умовах швидкої зміни безпекового середовища.

Одним із основних аспектів підготовки є формування у кадрів необхідних професійних знань і навичок, які відповідають сучасним вимогам. Це передбачає не лише освоєння теоретичних основ, але й практичних аспектів діяльності, які включають в себе тактичну підготовку, управління кризовими ситуаціями, а також знання в галузі інформаційних технологій і кібербезпеки. В умовах сучасних конфліктів, де інформаційна війна є невід'ємною складовою, здатність військових і силовиків ефективно використовувати сучасні технології є критично важливою [1, с. 25].

Важливим аспектом підготовки кадрів є міжвідомча співпраця, яка дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення завдань у сфері безпеки та оборони. Спільні навчання та тренінги між різними державними структурами, такими як армія, поліція, служби безпеки та цивільний сектор, допомагають створити єдину команду, здатну ефективно реагувати на різноманітні загрози. Такий підхід дозволяє не лише покращити взаємодію між різними силовими структурами, але й забезпечує кращу підготовку кадрів до роботи в умовах багаторівневих загроз [2, с. 18].

Крім того, важливою складовою підготовки кадрів є психоемоційна стійкість. Професіонали в силовому секторі часто стикаються з надзвичайно стресовими ситуаціями, що може вплинути на їхню продуктивність і здатність приймати швидкі рішення. Тому програми підготовки повинні включати елементи психологічної підготовки, які допоможуть кадрам впоратися з тиском та стресом [3, с. 33]. Це також передбачає забезпечення психологічної підтримки вже після виконання бойових завдань.

Система підготовки кадрів повинна бути адаптивною і реагувати на зміни в безпековому середовищі, що вимагає постійного вдосконалення навчальних програм. Важливо впроваджувати інноваційні методики навчання, які базуються на сучасних підходах до навчання та виховання. Використання симуляційних технологій, віртуальної та доповненої реальності може значно підвищити ефективність підготовки, дозволяючи кадрам отримувати досвід, необхідний для роботи в реальних умовах [4, с. 29].

Враховуючи сучасні реалії, важливим є і розвиток міжнародного співробітництва в сфері підготовки кадрів. Участь у спільних навчаннях та обміні досвідом з іншими країнами дозволяє не лише поліпшити підготовку, але й запозичити найкращі практики, які вже довели свою ефективність у різних контекстах [5, с. 45].

Підготовка кадрів для сил сектору безпеки та оборони є складним, багатогранним процесом, що вимагає системного підходу. Однією з ключових складових є інтеграція нових технологій у навчальний процес. Зокрема, використання симуляторів та віртуальних тренажерів значно підвищує ефективність підготовки, оскільки дозволяє проводити навчання в умовах, максимально наближених до реальних. Це дає можливість кадрам розвивати необхідні навички, не наражаючи на небезпеку себе або інших під час навчань [1, с. 45].

Крім того, слід зазначити, що успішна підготовка кадрів також залежить від адекватного матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів. Забезпечення сучасними засобами навчання, технікою та обладнанням є важливою умовою для формування професійних навичок у майбутніх спеціалістів. В умовах швидкого розвитку технологій і нових загроз, кадри повинні мати доступ до сучасних засобів, які дозволяють їм вчитися і вдосконалювати свої вміння [2, с. 33].

Важливим аспектом є і безперервне навчання персоналу. Систематичне підвищення кваліфікації дозволяє кадрам залишатися в курсі останніх тенденцій у сфері безпеки та оборони, а також адаптуватися до нових викликів. Регулярні тренінги, семінари та курси підвищення кваліфікації допомагають підтримувати високий рівень професійної підготовки та готовності до виконання завдань [3, с. 22].

Важливе значення має і соціальна адаптація кадрів, які повертаються з зон бойових дій або з кризових ситуацій. Психологічна підтримка та реабілітація є необхідними для забезпечення їхньої ефективності в подальшій службі. Необхідно створити умови для того, щоб військовослужбовці та співробітники правоохоронних органів могли легко інтегруватися в суспільство після виконання службових обов'язків, що також позитивно вплине на їхню професійну діяльність [4, с. 29].

Узагальнюючи всі наведені аспекти, можна стверджувати, що підготовка кадрів для сил сектору безпеки та оборони держави потребує постійного вдосконалення, адаптації до сучасних викликів та міжнародного досвіду. Інтеграція нових технологій, міжвідомча співпраця, безперервне навчання та психологічна підтримка є основними напрямками, які сприятимуть підвищенню ефективності підготовки кадрів, а отже, і підвищенню загальної бойової готовності сил сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткаченко О. В. Підготовка кадрів для оборонного сектора: виклики та перспективи. – Київ: Наукова думка, 2023. – 250 с.
2. Бондаренко І. М. Система підготовки кадрів для сил сектору: досвід та новації. – Харків: Право, 2022. – 310 с.
3. Сидоренко Ю. А. Психологічна підготовка в силовому секторі: нові підходи. – Львів: Фенікс, 2021. – 200 с.
4. Коваленко Т. В. Інноваційні технології в навчанні кадрів для оборони. – Одеса: Юридична думка, 2024. – 280 с.
5. Жуков В. О. Міжнародний досвід підготовки кадрів для сил безпеки. – Київ: Інститут держави і права, 2023. – 320 с.

Ковратенко Артем
*курсант 3 курсу Факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Науковий керівник: Галенко Юлія Петрівна
старший викладач кафедри мовної підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

LEGALIZATION OF MEDICAL CANNABIS: LEGAL CHALLENGES AND RISKS FOR PUBLIC AUTHORITIES

The legalization of medical cannabis is one of the most pressing issues in the current legal framework of many countries. In most cases, this issue is related to the need to strike a balance between medical advances, patients' rights and government control. The legalization of medical cannabis raises a number of legal challenges, including safety issues, access to medicines, and risks for government agencies that must ensure an appropriate level of regulation and control. In Ukraine, the Verkhovna Rada adopted the draft law on medicines based on medical cannabis No. 7457 "On Regulation of the Turnover of Plants of the Cannabis Genus for Medical, Industrial Purposes, Scientific and Scientific-Technical Activities to Create Conditions for Expanding Patients' Access to Necessary Treatment" in the second reading and in general [3].

From the legal point of view, medical cannabis should be regulated not only as a medicine, but also as a product belonging to the category of narcotic substances. Since cannabis contains tetrahydrocannabinol, a psychoactive compound, the state should establish clear rules for its circulation, use and control. First of all, there is the question of the legal definition of what exactly can be considered medical cannabis and what illegal drug trafficking is. Many countries have strict requirements for pharmaceuticals that regulate their manufacture, sale and use. Additional difficulties arise from the need to establish a clear line between medical and recreational use of cannabis, as there is a risk of its abuse and illegal distribution.

Cannabis is effective in patients with neuropathic pain, spastic sclerosis, anorexia, treatment-resistant glaucoma, as well as in patients undergoing chemotherapy, and AIDS patients (weight loss), in some states of anxiety, especially social phobia, as well as in children with multiple epileptic seizures [2].

Legal challenges for government authorities also include the development of new regulations that would meet patient safety requirements and guarantee a high level of control over the use of cannabis. In particular, this may include licensing of producers, distributors and pharmacies, which must comply with specific standards for the production and sale of medical cannabis. As this product has a potentially higher risk of abuse due to its psychoactive properties, special attention should be paid to its safe dosage and monitoring. Legalization also requires a detailed regulation of the prescription process, determining the range of doctors who can prescribe medical cannabis, and establishing rules to verify the validity of medical indications.

Another important aspect is the protection of the rights of patients who may need medical cannabis to treat chronic diseases, pain, mental disorders, etc. The legalization of cannabis should be accompanied by ensuring access to it without discrimination, which again poses a legal challenge to the state. One of these challenges is the issue of defining the category of people

who can receive medical cannabis, as well as the rules for monitoring patients' condition to prevent possible abuse.

Government agencies should also be prepared for new challenges related to monitoring public safety and preventing illicit trafficking in cannabis. Legalization may become a factor that will increase the demand for drugs in general, as it creates a favorable environment for the development of black market, where illegal, often low-quality drugs can be sold. Therefore, law enforcement agencies must develop new methods to combat cannabis smuggling and trafficking, including by establishing control at all stages of the chain from production and up to sale to the end user. Also, over the years, drug trafficking has become increasingly inventive, actively using online sales channels and popular messengers, including crypto-currency in payments, and so on. The forms of combating it are also changing. The latest law enforcement reform in this area took place last summer during the full-scale russian invasion. *The Department for Combating Drug Crimes* was optimized, and the staff was significantly renewed. Now each regional police department has a single center for anti-drug policy in the region [4].

One of the serious risks for the state authorities is the possibility of mixing medical cannabis with other psychoactive substances, which can lead to abuse and offenses. In this context, the state should introduce a system of regular testing and quality control of products to ensure that they meet medical standards and requirements.

From a legal point of view, it is also necessary to ensure adequate legal liability for all participants in the chain, from manufacturers and distributors to medical professionals who may make prescription errors. This issue should be clearly regulated in the legislation to avoid situations where patients receive inaccurate or dangerous drugs that could harm their health. For example, in the United Kingdom, it is possible to legally manufacture, supply, import, export, possess or cultivate cannabis products, including medicinal products, subject to a license issued by the *Home Office*. It is important to note that this license allows the cultivation of only approved types of cannabis seeds with a tetrahydrocannabinol content of no more than 0.2%. The parts of the plant that are controlled by law (e.g., leaves and flowers) cannot be used for cultivation under this license and must be destroyed [1].

The conclusions from the analysis of the legal challenges and risks associated with the legalization of medical cannabis show that this process requires a comprehensive approach by the state. It is important to create an appropriate legal framework that would not only meet the medical and social needs of patients, but also guarantee control, safety, and prevention of abuse. The legalization of medical cannabis should be accompanied by serious efforts to develop effective monitoring, licensing and control system to avoid negative social and legal consequences.

REFERENCES

1. "Legalization of Cannabis in Ukraine: an International Perspective". // *Economichna Pravda*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/10/703098/> (accessed 05.11.2024).
2. Lukianenko S.V. "Medical Cannabis: Benefits and Risks of Its Legalization in Ukraine". // *Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2019 p. 97 URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/33.pdf (accessed 05.11.2024).
3. "Rada Legalizes Medicines Based on Medical Cannabis in Ukraine // *Center for Public Health of Ukraine // The Ministry of Healthcare*. 21.12.2023. URL: <https://phc.org.ua/news/rada-legalizovala-liki-na-osnovi-medichnogo-kanabisu-v-ukraini> (accessed 05.11.2024).
4. "Twenties" and 33 Other Powerful Gangs: How the Fight Against Drug Crime is Changing in the Police". // *Ukrainska Pravda*. 06.05.2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/05/6/7453913/> (accessed 05.11.2024).

Копач Богдан Володимирович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні
юридичного факультету*

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ЗАКРИТОГО ТИПУ

Корупція в установах виконання покарань (УВП) є однією з найбільших проблем у системі пенітенціарного правосуддя, яка негативно впливає на ефективність роботи цих установ, їх соціальну відповідальність та забезпечення прав людини. Особливо актуальною ця проблема є в закритих установах, де контроль і нагляд обмежені, а функціонування адміністрації і персоналу часто супроводжується високим рівнем конфліктності та організаційних недоліків. Корупційні правопорушення у таких закладах мають свою специфіку, зумовлену умовами ізоляції, дефіцитом ресурсів, а також низьким рівнем довіри до інститутів влади. Детермінація корупційних правопорушень у таких умовах є важливою для розуміння причин та умов їх виникнення і для розробки стратегій боротьби з цією проблемою.

Детермінація корупційних правопорушень у пенітенціарних установах закритого типу є результатом поєднання різноманітних факторів. Для розуміння цього процесу важливо звернути увагу на кілька теоретичних підходів. Один із них полягає в аналізі організаційно-структурних умов діяльності УВП, а також соціально-економічних факторів, що сприяють корупційним проявам. Зокрема, це недостатня прозорість управлінських процесів, неефективні механізми контролю, низький рівень оплати праці персоналу, що створює передумови для пошуку додаткових джерел доходу через корупційні практики. Корупція в пенітенціарних установах також може бути розглянута через призму соціально-психологічних аспектів. Для співробітників таких установ характерна висока емоційна напруга, стрес, а також низька мотивація через недоліки в управлінні. Вони можуть шукати способи компенсувати свою економічну та психологічну незадоволеність шляхом прийняття корупційних рішень. На рівні засуджених корупційна поведінка часто стає відповіддю на соціальну ізоляцію, потребу у матеріальних засобах або можливості отримати привілеї. [1, с.220]

Корупційні правопорушення в установах виконання покарань закритого типу детермінуються низкою взаємопов'язаних факторів, серед яких можна виділити організаційні, економічні, соціальні, юридичні та психологічні:

1. Організаційні фактори.

Одним з основних факторів, що детермінують корупцію в УВП, є відсутність належного внутрішнього контролю і прозорості управлінських процесів. Ізоляція установ від зовнішнього нагляду, недостатній рівень моніторингу діяльності адміністрації, обмеження доступу до інформації створюють умови для розвитку

корупційних схем. У таких установах існує велика кількість корупційних схем, де персонал отримує неправомірну вигоду за надання привілеїв засудженим або за ігнорування правопорушень серед ув'язнених. [2, с.149]

2. Економічні фактори.

Низький рівень оплати праці, а також відсутність належних соціальних гарантій для працівників пенітенціарної системи є одним з важливих детермінантів корупційної поведінки. Дефіцит ресурсів і обмежені можливості для соціального та професійного зростання співробітників стимулюють їх до прийняття корупційних рішень, зокрема, шляхом вимагання хабарів від засуджених за надання або приховування певних привілеїв, а також за нелегальні послуги.

3. Соціально-психологічні фактори.

Особливості соціальної і психологічної атмосфери в установах виконання покарань також мають значний вплив на рівень корупції. Як для персоналу, так і для засуджених характерні стресові ситуації, низький рівень довіри до державних інститутів та обмежені можливості для реалізації своїх прав. Відчуття безкарності, яке виникає через слабкість правозахисних механізмів, а також постійна психологічна напруга сприяють розвитку корупційних практик. Для засуджених корупція стає способом забезпечити свої потреби або досягнути певних переваг в умовах замкнутості.

4. Юридичні фактори

Недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази, яка регулює діяльність установ виконання покарань, також сприяє розвитку корупційних практик. Відсутність чітких та ефективних механізмів контролю за діяльністю установ, неадекватність правових санкцій за корупційні дії, а також ускладнена процедура притягнення до відповідальності за корупцію створюють додаткові можливості для її поширення.

Корупційні правопорушення в установах закритого типу мають свої особливості, які визначаються як специфікою організації внутрішнього життя в таких закладах, так і умовами функціонування системи правосуддя. В таких установах часто зустрічаються схеми, що включають надання матеріальних або інших вигод за посередництво у вирішенні питань між засудженими або між адміністрацією та ув'язненими. Це може стосуватися передачі несанкціонованих товарів, організації нелегальних робіт, надання привілеїв або інформації за хабарі. Інша особливість полягає в тому, що в закритих установах корупція часто має два рівні: з одного боку, співробітники можуть використовувати своє становище для здобуття особистої вигоди, а з іншого можуть існувати організовані корупційні групи, що працюють як з адміністрацією, так і з ув'язненими. Це створює цілу мережу, де корупція стає частиною звичайної практики, що має складні механізми взаємодії і важко піддається розкриттю. [3, с.48]

Для боротьби з корупцією в установах виконання покарань необхідно застосовувати комплексний підхід, що включає низку стратегій. Зокрема, важливим є зміцнення внутрішнього контролю та незалежного нагляду за діяльністю установ. Впровадження систем електронного контролю та прозорих процедур прийняття рішень може значно знизити можливості для корупційних зловживань. Окрім того, зміцнення правозахисних механізмів та підвищення рівня відповідальності співробітників за корупційні діяння стане важливим кроком у боротьбі з цією проблемою. [4, с.342]

Отже, підсумовуючи вище сказане, корупція в установах виконання покарань закритого типу є складним і багатогранним явищем, яке зумовлене цілим рядом

організаційних, економічних, соціальних і психологічних факторів. Розуміння специфіки детермінації таких правопорушень є необхідним для розробки ефективних заходів боротьби з корупцією в пенітенціарній системі. Тільки через комплексний підхід до реформи цієї системи, зокрема шляхом покращення внутрішнього контролю, підвищення прозорості процесів і зміцнення правової відповідальності, можна досягти зменшення рівня корупції в установах виконання покарань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ревак . І. О., підручник: Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження. Київ. 2011 рік. 220 с.
2. Григоренко І. А., юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ: Зарубіжний досвід протидії службовим зловживанням та корупції в діяльності поліції. Харків. 2014 рік. С. 146-155.
3. Джужа О. М., Тичина Д. М., матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. Віктимологічне моделювання корупції. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі. Київ. 2018 рік. С. 47-50.
4. Андрушко П. П., Стрижевська А. А., навчальний посібник: Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика. Київ. 2022 рік. 342 с.

Красільніков Валерій Павлович
курсант 2 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Науковий керівник: **Валесв Руслан Гельманович**,
доцент кафедри адміністративного права і процесу
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

УЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ ТА СПОСОБИ ПРОТИДІЇ

Державний кордон України є не лише фізичним бар'єром, що відокремлює її від інших держав, але й важливою складовою національної безпеки та суверенітету. З моменту здобуття незалежності України державний кордон став об'єктом постійних викликів і загроз, які змінюються залежно від політичних, соціальних та економічних умов як усередині країни, так і в міжнародному контексті. Сучасні загрози на кордоні стали більш комплексними і багатофакторними, що вимагає оновлення підходів до охорони державних рубежів та інтеграції сучасних технологій для забезпечення безпеки [1, с. 43].

Однією з найбільших загроз для безпеки на державному кордоні України є військова агресія з боку Росії, що розпочалася в 2014 році. Окупація Криму та війна на Донбасі стали основними факторами, які змусили Україну змістити акценти в охороні державного кордону на військову складову. Цей процес включає в себе створення спеціалізованих підрозділів, зміцнення прикордонних військ, оснащення їх сучасними засобами спостереження і боротьби з диверсійно-терористичними групами, а також підвищення рівня мобільності сил на кордоні [2, с. 58].

Військові та гібридні загрози включають не тільки прямі бойові дії, але й численні спроби порушення кордону за допомогою безпілотних літальних апаратів (БПЛА), ракетних обстрілів, застосування спеціальних сил для підриву інфраструктури та знешкодження стратегічних об'єктів. Відповідно, Україна змушена вдосконалювати не лише свою оборонну здатність, а й механізми попередження таких атак, зокрема, інтеграцію технологій для виявлення БПЛА, використання розвідки і відстеження можливих вторгнень [1, с. 44].

Ще однією серйозною загрозою для безпеки державного кордону є нелегальна міграція. Також зростає роль взаємодії Національної поліції з Державною прикордонною службою та закордонними правоохоронними органами [4].

Нелегальна міграція тісно пов'язана з транскордонною злочинністю, зокрема, з контрабандою людей, наркотичних засобів, зброї та боєприпасів. Організовані злочинні угруповання, які займаються контрабандою, використовують різноманітні схеми для

обміну товарами та людьми через державний кордон, що вимагає застосування більш ефективних методів контролю і боротьби з цими злочинами. [2, с. 60]

Для боротьби з нелегальною міграцією та контрабандою Україна зосереджує зусилля на посиленні контролю на кордонах, покращенні обміну інформацією між прикордонними службами сусідніх країн, а також на інтеграції новітніх технологій для моніторингу ситуації в реальному часі. Зокрема, з'являється тенденція до використання дронів для моніторингу прикордонних територій, розширення застосування біометричних даних для перевірки документів і осіб, що перетинають кордон, а також удосконалення систем спостереження [3, с. 68].

Не менш важливою загрозою для безпеки державного кордону є внутрішні фактори, такі як корупція та недостатня кваліфікація окремих співробітників правоохоронних органів. Незважаючи на численні спроби реформувати систему охорони кордону, на прикордонних постах час від часу спостерігаються випадки хабарництва, що сприяють нелегальним перетинам кордону, контрабанді та іншій злочинній діяльності. [1, с. 45]

Корупція в прикордонних службах не лише знижує ефективність охорони державного кордону, а й підриває довіру громадян до органів влади. Для її подолання необхідно посилювати контроль за діяльністю прикордонників, впроваджувати систему незалежного моніторингу і оцінки роботи прикордонних служб, а також забезпечувати високий рівень прозорості і підзвітності [2, с. 61].

З метою зменшення загроз, пов'язаних з порушенням кордону, Україні важливо укріплювати міжнародне співробітництво з сусідніми країнами, міжнародними організаціями та об'єднаннями, такими як Європейський Союз, НАТО, ООН та іншими. Спільна боротьба з тероризмом, організованою злочинністю, нелегальною міграцією і контрабандою є важливою складовою зміцнення безпеки на кордонах [3, с. 70].

Зокрема, Україна активно співпрацює з ЄС у сфері охорони кордонів, що включає обмін інформацією, спільні навчання, інтеграцію передових технологій і розбудову сучасних прикордонних інфраструктур. Важливою частиною цього процесу є і гуманітарне співробітництво, яке сприяє покращенню умов життя людей, що проживають у прикордонних регіонах, а також забезпеченню ефективної взаємодії між державними та недержавними інститутами в регіоні [2, с. 62].

Однією з важливих складових інтеграції передових технологій є впровадження автоматизованих систем контролю за перетином кордону, використання систем відеоспостереження, сенсорних систем, а також розвитку кібербезпеки для захисту від атак на цифрові прикордонні інфраструктури [3, с. 72].

Таким чином, сучасні виклики та загрози на державному кордоні України є багатогранними та потребують комплексного підходу до їх вирішення. Серед основних проблем можна виділити військову агресію, нелегальну міграцію, контрабанду, корупцію та відсутність єдиної стратегії між прикордонними службами. Тому необхідно продовжувати зміцнювати національну систему безпеки на кордоні, оновлювати законодавство та посилювати міжнародну співпрацю. Застосування новітніх технологій, підвищення професіоналізму правоохоронців та боротьба з корупцією є важливими умовами для забезпечення стабільності і безпеки на державному кордоні України [1, с. 47].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваль, О. В. Загрози на державному кордоні України в умовах гібридної війни. *Безпека держави*. 2023. № 4. С. 43-48. – URL: <https://dduvs.edu.ua/journal>. (Дата звернення: 01.11.2024.)
2. Сидоренко, М. О. Технології забезпечення безпеки на державному кордоні України: сучасні підходи. *Право та безпека*. 2024. № 1. С. 58-63. – URL: <https://dduvs.edu.ua/journal>. (Дата звернення: 01.11.2024.)
3. Іванова, Т. В. Міжнародне співробітництво у сфері охорони кордонів України. *Науковий вісник ДДУВС*. 2024. № 2. С. 67-72. – URL: <https://dduvs.edu.ua/journal>. (Дата звернення: 01.11.2024.)
4. Валеев Р.Г. Роль превентивної поліцейської діяльності у протидії торгівлі людьми та її окремі форми. *Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: сучасні виклики для України та світу : збірник тез Міжнар. наук.-практ. конфер. (7 червня 2024 р.) / упор. : О.М. Марін, І.А. Вишнеvsька. Львів : Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 30 – 34.*

Кукарін Тимур Ігорович
курсант другого курсу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Резворович Кристина Русланівна
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри
адміністративного права та процесу
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПРИ БАНКРУТСТВІ БОРЖНИКА

Впровадження норм, які регулюють процедури банкрутства для певних категорій боржників-юридичних осіб, є важливою частиною сучасного розвитку національного законодавства. Такі заходи відповідають світовим тенденціям і відображають необхідність удосконалення правових механізмів у сфері банкрутства. Вони допомагають зберігати стабільність економіки, адже дозволяють своєчасно та ефективно вирішувати питання неплатоспроможності підприємств. Впровадження таких правил має на меті зберегти економічно життєздатні підприємства, які можуть продовжувати діяльність після реструктуризації. Цей підхід сприяє справедливому розподілу активів між кредиторами та зниженню ризиків для учасників ринку. Нормативне врегулювання банкрутства окремих категорій боржників забезпечує оптимізацію процесу і підвищує рівень довіри до системи правосуддя. У підсумку, такі зміни в законодавстві допомагають підтримувати стабільність економіки та фінансового ринку.

Особливий підхід необхідний для боржників, які мають специфічний правовий статус, зокрема для страхових компаній. Банкрутство таких підприємств потребує врахування особливостей їхньої діяльності, які мають важливе значення для всіх учасників процесу. Страхові компанії надають фінансовий захист багатьом громадянам і підприємствам, тому їхня неплатоспроможність може мати серйозні наслідки. Законодавче унормування процедур банкрутства для таких компаній дозволяє ефективніше захищати права кредиторів і клієнтів. Воно забезпечує дотримання специфічних вимог до розподілу активів, що знижує ризик фінансових втрат для страхувальників. Це також підвищує прозорість і довіру до страхового ринку. Спеціальні положення сприяють збалансуванню інтересів усіх зацікавлених сторін, створюючи правові умови для безперебійної роботи системи страхування[1, с. 206].

Розвиток законодавства у сфері банкрутства страхових компаній є важливим кроком для вдосконалення правової бази. Удосконалення нормативного регулювання відбувається, зокрема, через внесення змін до Закону України "Про банкрутство". Ці зміни спрямовані на врахування специфіки діяльності страховиків і захист інтересів

широкого кола осіб, пов'язаних зі страховою діяльністю. Зокрема, введення спеціальних норм щодо банкрутства страховиків допомагає забезпечити стабільність страхового ринку та фінансову безпеку клієнтів. Розробка таких норм відображає зростаючу потребу у вдосконаленні правового регулювання з урахуванням специфіки ринку страхування. Завдяки цьому вдосконалюються процедури банкрутства, що підвищує ефективність і стабільність економіки. Законодавчі новації сприяють створенню передбачуваних та стабільних умов для ринку. [2, с. 140]

Згідно з Кодексом України з процедур банкрутства, ініціювати процес банкрутства страхової компанії має право не лише боржник і кредитори, а й Національний банк України. Національний банк України відіграє ключову роль у нагляді за страховою діяльністю і здійснює контроль за фінансовою стабільністю страхових компаній. Це дозволяє йому ефективно контролювати та регулювати процеси банкрутства у страхових компаніях, щоб уникнути негативних наслідків для ринку. Така компетенція Національного банку підвищує рівень стабільності та довіри до ринку страхування в Україні. Повноваження, надані Національному банку, забезпечують можливість оперативно втручатися у випадку ризиків для фінансової системи. Це сприяє зниженню загроз для економічної стабільності та фінансового ринку. Законодавче регулювання нагляду і втручання НБУ в процеси банкрутства страховиків є важливим кроком для забезпечення економічної безпеки держави. [3, с. 242]

Процедури банкрутства страховиків також передбачають наявність спеціальної кваліфікації для арбітражних керуючих. Арбітражні керуючі, які здійснюють процеси банкрутства страхових компаній, повинні мати підготовку для роботи у специфічних умовах. Вони зобов'язані розуміти особливості функціонування страхового ринку та вимоги законодавства у сфері страхування. Це дає змогу забезпечити якісне управління активами і дотримання вимог до захисту прав кредиторів і клієнтів страховиків. Наявність спеціально підготовлених арбітражних керуючих підвищує ефективність процесу банкрутства для страхових компаній. Це допомагає мінімізувати фінансові втрати для зацікавлених сторін і зберегти стабільність на ринку. Законодавче врегулювання кваліфікаційних вимог сприяє посиленню захисту інтересів клієнтів і зменшенню ризиків для фінансової системи.

Розширення кола осіб, які можуть ініціювати процес банкрутства страхової компанії, є важливим кроком для підвищення ефективності законодавства. Нині право на ініціювання банкрутства можуть мати не тільки боржники і кредитори, а й професійні об'єднання страховиків. Це створює додаткові можливості для захисту інтересів страхових компаній та їх клієнтів у разі виникнення ризиків. Відкриття доступу до судових процесів для професійних об'єднань дозволяє збільшити прозорість і справедливість у вирішенні питань банкрутства. Таке розширення повноважень допомагає створювати кращі умови для виконання зобов'язань страхових компаній перед клієнтами. Це також сприяє створенню стабільного середовища для функціонування страхового ринку. У свою чергу, прозорість і відкритість процесу підвищують рівень довіри до страхового ринку. [4, с. 272]

У підсумку, законодавче врегулювання процедур банкрутства страхових компаній потребує комплексного підходу, що враховує специфіку їхньої діяльності. Застосування диференційованих механізмів дозволяє врахувати інтереси всіх сторін у процесі банкрутства та забезпечити ефективне виконання зобов'язань. Це допомагає зберігати

стабільність на фінансових ринках і забезпечує правову передбачуваність для страхових компаній та їх клієнтів. Підготовка фахівців з відповідною кваліфікацією є важливою умовою для успішного впровадження законодавчих норм. Компетентність арбітражних керуючих підвищує якість виконання процедур банкрутства. Такий комплексний підхід дозволяє мінімізувати фінансові ризики і підвищити надійність фінансової системи. Створення стабільної правової основи сприяє економічній безпеці держави та захисту інтересів громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Радзивілюк В. Щодо унормування процедури банкрутства окремих категорій боржників. Перші наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни. 2020. С. 206.
2. Поляков Р. Б. Підготовче засідання у справі про банкрутство (неплатоспроможність). Актуальні проблеми держави і права №97. 2023. С. 137-152.
3. Радзивілюк В. Процедура банкрутства страховиків в Україні. 2021. С. 242
4. Бабаскін А. Ю. Правова природа субординованого боргу фінансових установ в Україні. Вченою радою Інституту держави і права імені ВМ Корецького НАН України. 2020. С. 272.

Кукарін Тимур Ігорович
курсант другого курсу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
Резворович Кристина Русланівна
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри
адміністративного права та процесу
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ КРИПТОВАЛЮТНИХ АКТИВІВ

Сфера віртуальних активів у 2024-2025 роках продовжує привертати дедалі більшу увагу українців, особливо в контексті майнінгу, купівлі-продажу та інвестування. Крім криптовалют, популярність набирають і NFT, або невзаємозамінні токени, які широко використовуються в мистецтві та культурній індустрії. Ці цифрові активи дозволяють створювати унікальні об'єкти та відкривають нові можливості для митців і колекціонерів. Розвиток технологій супроводжується й необхідністю їх правового регулювання, що сприяє захисту прав користувачів. Водночас важливість законодавчих змін у цій сфері зростає з кожним роком. Регуляція криптовалют та інших віртуальних активів є важливим кроком на шляху до прозорого та безпечного цифрового простору.

Особливу увагу у сфері віртуальних активів привертає питання спадкування криптовалюти та інших цифрових активів. Через військові дії та складну ситуацію в Україні постала потреба в належному врегулюванні спадкових прав власників криптовалюти. Важливим завданням є забезпечення правового захисту, який гарантуватиме передачу активів у разі втрати їх власників. Законодавчі ініціативи мають створити умови, за яких такі активи будуть надійно захищені та передаватимуться законним спадкоємцям. Це дозволить уникнути втрат цифрових активів та забезпечити їхнє збереження навіть у складних умовах. Також створення законодавчої бази допоможе формувати нові правові механізми для інтеграції віртуальних активів у фінансову систему країни. Таким чином, регуляція цієї сфери сприятиме стабільності та правовій визначеності у цифровій економіці України. [1, с. 284].

Наразі українське законодавство про віртуальні активи не є достатньо розвиненим. Єдиним нормативним актом є Закон України «Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом», який згадує криптовалюту, проте повний Закон «Про віртуальні активи» ще не набрав чинності через необхідність внесення змін до Податкового кодексу України.

Згідно з Цивільним кодексом України, процес спадкування охоплює передачу прав і обов'язків від спадкодавця до спадкоємців. У сучасному світі до спадкового майна належать і цифрові активи, такі як криптовалюта, які мають специфічні особливості щодо передачі прав. Важливо розуміти, що у спадок переходять майнові права на криптовалюту, а не сама криптовалюта у традиційному розумінні. Криптовалюта зберігається в цифрових гаманцях,

доступ до яких регулюється за допомогою приватних ключів, що не можуть бути відкрито передані у спадок. Це ускладнює її юридичну передачу, оскільки традиційне законодавство не завжди може охопити всі технічні аспекти цифрових активів. У результаті спадкоємці можуть стикнутися з труднощами у доступі до криптовалюти, якщо немає належним чином передбачених правових механізмів передачі. Тому наявність інструкцій та особливих умов у заповіті є важливими для такого виду спадщини.

Складання заповіту може значно полегшити процес передачі цифрових активів, включаючи криптовалюту. У заповіті спадкодавець може вказати наявність криптовалютних активів, а також розподіл їх між спадкоємцями. Однак не рекомендується зазначати конфіденційні дані, такі як приватні ключі або паролі, щоб уникнути ризиків втрати безпеки. Розкриття таких даних у заповіті може призвести до ненавмисного доступу сторонніх осіб до криптовалюти, що створює додаткові ризики. Існують спеціалізовані сервіси, які можуть допомогти зберегти приватні ключі та надати доступ до них у випадку смерті власника. Такі сервіси забезпечують захист інформації спадкодавця та водночас гарантують спадкоємцям доступ до криптоактивів. Використання таких інструментів стає дедалі популярнішим серед власників криптовалюти, які прагнуть безпечно передати свої активи.

Якщо криптовалюта зберігається на біржі, то її спадкування може бути аналогічним до процедури передачі банківських рахунків. Багато криптобірж передбачають можливість складання заповіту або спеціального розпорядження на випадок смерті власника рахунку. Це дозволяє спадкодавцю офіційно визначити спадкоємців, які зможуть отримати доступ до криптоактивів після його смерті. Проте правила кожної біржі можуть відрізнятися, і спадкоємцям слід заздалегідь ознайомитися з процедурою успадкування на конкретній платформі. Деякі біржі мають обмеження щодо спадкування або вимагають специфічні документи від спадкоємців для підтвердження їхніх прав. Також важливо враховувати, що для завершення процедури можуть знадобитися додаткові кроки, наприклад, надання перекладених і засвідчених документів. Отже, питання спадкування криптовалюти на біржах потребує ретельного підходу та вивчення правил конкретної платформи.

Оскільки більшість криптобірж зареєстровані за межами України, їхні правила спадкування регулюються міжнародним правом. Це означає, що спадкоємцям можуть знадобитися додаткові процедури та документи для оформлення прав на цифрові активи. У деяких випадках спадкоємцям доводиться звертатися до іноземних судових органів, щоб отримати офіційне визнання своїх прав на криптовалюту, що знаходиться на закордонній біржі. Це може включати переклад документів, їхнє нотаріальне засвідчення або легалізацію відповідно до вимог іноземної юрисдикції. Процедури можуть значно відрізнятися в залежності від конкретної країни, де зареєстрована біржа, і місцевого законодавства. Наприклад, деякі країни мають більш суворі вимоги щодо підтвердження прав на спадщину, ніж інші. У результаті спадкоємці можуть зіткнутися зі значними труднощами, якщо правила іноземної юрисдикції не дозволяють швидке оформлення спадку на криптовалюту. [2, с. 28].

У разі, якщо спадкодавець не залишив розпорядження або заповіт, нотаріус може звернутися до криптобіржі за інформацією про активи померлого. Однак у випадку з іноземними біржами на застосування національного законодавства можуть впливати міжнародні норми.

Актуальним залишається питання оподаткування операцій з криптовалютою. Відповідно до останніх повідомлень, 7 листопада 2023 року до Верховної Ради України було внесено законопроект, який передбачає зміни до Податкового кодексу з метою

врегулювання обігу віртуальних активів у країні. У документі запропоновано визначити податкові умови для операцій із криптовалютою, що може також стосуватися оподаткування активів, отриманих у спадок. Законопроект передбачає чітке встановлення правил для податкового обліку криптовалют, які забезпечать прозорість фінансових операцій у цій сфері. Це регулювання має на меті не тільки залучити додаткові надходження до бюджету, а й створити сприятливі умови для розвитку цифрової економіки. У разі ухвалення цього законопроекту, спадкоємці зобов'язані будуть декларувати отримані віртуальні активи та сплачувати відповідні податки. Це стане важливим кроком до легалізації криптовалютного ринку в Україні та його інтеграції у правову систему держави. [3, с. 57].

Ураховуючи складність і новизну питання спадкування криптовалюти, важливим аспектом є визначення правової природи таких активів у контексті спадкування. Слід зазначити, що віртуальні активи мають особливості, які відрізняють їх від традиційних майнових прав, зокрема через децентралізовану природу блокчейн-технологій, на яких вони базуються. Це створює виклики для правозастосування, оскільки доступ до криптовалюти залежить від наявності особистих ключів або паролів, які зазвичай зберігаються в особистому користуванні. Тому важливо розробити механізми, які забезпечать належний захист прав спадкоємців, зокрема через удосконалення процедури реєстрації та доступу до криптовалютних активів, щоб уникнути зловживань та втрат майна в разі нездатності спадкоємця отримати доступ до цифрових активів [4, с. 74].

Отже, питання спадкування криптовалюти в Україні є актуальним та потребує комплексного законодавчого врегулювання. Хоча на сьогодні законодавство частково регулює питання віртуальних активів, зокрема через згадку криптовалюти в деяких нормативних актах, існуючі правові норми не передбачають чіткої процедури спадкування таких активів. Це створює юридичні та практичні труднощі для спадкоємців, які не можуть належним чином реалізувати свої права на цифрове майно без відповідного законодавчого забезпечення. Для належного захисту прав спадкоємців необхідно запровадити чіткі механізми передачі майнових прав на криптовалюту та інші віртуальні активи, а також вирішити питання оподаткування таких активів. Лише через удосконалення законодавства та адаптацію його до сучасних технологій можна забезпечити правову визначеність та ефективний захист прав громадян у сфері спадкування цифрових активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хмеленко К. М., В. Я. Киян. Особливості спадкування криптовалюти в Україні. Рекомендовано видання науково-методичною радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. редакційна колегія. 2024. С. 284.
2. Сех Ю. Особливості спадкування цифрових активів. Актуальні питання у сучасній науці №10 (28). 2024. С. 25-30.
3. Никонова М. Особливості використання віртуальних активів: фінансово-правовий аспект. 2020. С. 54-59.
4. Вовк М. З. Особливості правового регулювання спадкування цифрових активів та інтелектуальної власності в умовах розвитку блокчейн-технологій. Академічні візії №35. 2024. С. 74

*Луценко Софія
(Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СПАДКОВОГО ПРАВА НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню правових засад виникнення і юридичної процедури реалізації спадкового права на земельну ділянку суб'єктами земельних правовідносин, а також законодавчих новел у цій сфері. У науковій праці обґрунтовується, що суспільні відносини, пов'язані із спадкуванням прав на землю за земельним законодавством України, належать до предмета правового регулювання земельного права завдяки особливому характеру об'єкта спадкування. Наводиться характеристика правовідносин, пов'язаних із спадкуванням земельної ділянки кількома спадкоємцями права спільної власності на таку ділянку.

Ключові слова: права на землю, спадкування, право власності, спільна власність на земельну ділянку, спільна часткова власність, спільна сумісна власність, довічне успадковуване володіння, земельне право.

Актуальність дослідження. Проголошення ст. 13 Конституції України землі основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, означає, що така охорона має бути забезпечена ефективним захистом суб'єктивних земельних прав, у тому числі прав на землю у сфері спадкування прав на земельні ділянки.

Загальні положення цивільного, господарського, адміністративного законодавства щодо спадкування й у сфері захисту земельних прав не завжди враховують існуючу специфіку прав на земельні ділянки. Земельне ж законодавство замість встановлення виправданих особливостей та специфіки правовідносин у цій сфері та є спеціальним в процесі право-застосування.

Огляд останніх досліджень і публікацій. У різні часи окремим аспектам процедури набуття прав на землю, спадкування та реалізації спадкового права на земельну ділянку приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні вчені у галузі земельного та цивільного права, серед яких, зокрема, Д. В. Бусуйок, О. Л. Зайцева, І. М. Заріцька, О. С. Малохліб, К. О. Настечко, А. М. Мірошниченко, С. О. Погрібний, О. С. Уразовська, В. І. Федорович, Д. В. Федчишин, Є. О. Харитонова, Ю. Є. Ходико, Я. М. Шевченко, М. В. Шульга, В. П. Яніцький та ін. Разом з цим у сучасний період реформування земельних правовідносин відсутнє єдине розуміння особливостей такої процедури для з'ясування сутності цього правового явища, що спонукає до більш глибокого його аналізу.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей виникнення та реалізації спадкового права на земельну ділянку, та розробленні наукових висновків і пропозицій з удосконалення чинного законодавства.

Методологія дослідження особливостей спадкування прав на земельну ділянку ґрунтується на положеннях загальнонаукового діалектичного методу наукового пізнання. В основу дослідження покладено синергетичний методологічний підхід, який надав можливість розглядати процедуру реалізації спадкового права на земельну ділянку як цілеспрямований процес, що самостійно та послідовно розвивається. Крім того для

більш ґрунтовного розкриття проблеми у статті використано історико-правовий, герменевтичний, формально-юридичний та формально-логічний методи.

Результати. На розвиток положень Основного Закону Земельний кодекс України закріплює правові приписи, які конкретизують та деталізують ці положення. Вони зосереджені в розділі IV ЗК України, що має назву «Набуття і реалізація права на землю». Набуття права на землю громадянами та юридичними особами здійснюється шляхом передачі земельних ділянок у власність або надання останніх у користування (ст. 116 Земельного кодексу України).

У зв'язку з цим особливої уваги слід приділяти питанням набуття прав на земельні ділянки як на інструмент реалізації положень Основного Закону. Недосконалість процедурного регулювання, як зазначається в літературі, є однією з головних причини порушення земельних прав в Україні [1, с. 55; 2, с. 56].

Юридична наука оперує поняттям «оформлення прав на земельні ділянки», під яким розуміється юридично визначена діяльність суб'єктів щодо оформлення прав на земельні ділянки для видачі й отримання юридично-значимих і правостановлюючих документів на право власності, право користування чи на право осіб на земельну ділянку, що виникає із встановлення обтяжень або обмежень, їх державної реєстрації і нотаріального оформлення у випадках, встановлених законом [4, с. 524, 525]. Аналіз положень чинного Земельного кодексу України дає підстави виділяти такі види прав на землю, як право власності на землю, право користування землею й обмежені речові права на земельні ділянки, а саме земельний сервітут, емфітевзис і суперфіцій. Закріплена в чинному Земельному кодексі України система обігу земельних ділянок передбачає дві основні процедури переходу прав на земельні ділянки. Динамічний розвиток цих юридичних процедур зумовлюється тим, що система земельних відносин, що сформувалася у свій час в нашій державі на підґрунті виключної державної власності на землю, стала певним «гальмом» на шляху створення умов для вільного доступу до праці, землі та капіталу [5, с. 414; 6].

Правовідносини, що складаються в процесі набуття прав на земельну ділянку, – особливий вид земельних правовідносин. Їх виникнення, зміна та припинення обумовлене діяльністю органів державної влади і органів місцевого самоврядування по застосуванню земельного законодавства із забезпечення реалізації громадянами і юридичними особами права на володіння, користування та розпорядження землею [6]. Земельно-процедурні норми, які регулюють порядок передачі земельних ділянок у власність та користування, становлять земельно-правовий процес, юридична природа якого полягає в тому, що це є не лише врегульований процедурним правом порядок здійснення уповноваженими суб'єктами відповідних процедур з вирішення індивідуально-конкретних справ у сфері державного управління землями України, а й така діяльність, в ході здійснення якої виникають численні правові відносини, врегульовані земельно-процедурними нормами, які у зв'язку з цим набувають характеру земельно-процедурних правовідносин [6]. Аналізуючи сутність теоретичної основи правового регулювання процедури виникнення права на земельні ділянки в цілому, варто підкреслити, що основними складовими його механізму виступають: 1) норми права, які зафіксовані в законах, інших правових актах, якими визначається модель можливої і необхідної поведінки суб'єктів суспільних відносин; 2) юридичні факти, а саме конкретні життєві обставини, з якими пов'язане виникнення, зміна або припинення правовідносин;

3) власне правовідносини; 4) акти реалізації прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин, тобто їх дії у межах приписів відповідних правових норм; 5) правові санкції щодо порушників правових норм [7, с. 40, 41]. Це свідчить про складний характер правового регулювання процедури виникнення права на земельну ділянку та розгалуженість джерел нормативно-правового регулювання відповідних відносин. Проте, не варто вважати, що процедура виникнення прав на земельну ділянку є цілісним явищем. Кожна стадія процедури складається із певної кількості етапів і окремих процедурних дій. У сучасній науці етап розглядається як окремих відрізок часу чи частина процесу, що характеризується певними якісними змінами [8]. Д. В. Бусуйок слушно зазначає, що норми матеріальні закріплюють відповідне право на землю, а процедурні норми мають відповісти на запитання, в який саме спосіб, яким чином особа може набути чи реалізувати відповідне право [9].

Важливим елементом правовідносин спадкування прав на землю виступає їх об'єкт. Із цього приводу в літературі наявна велика кількість думок і підходів. Зокрема, на думку деяких вчених, земельна ділянка є особливим об'єктом цивільних правовідносин, що займає центральне місце в системі нерухомих речей і володіє спеціальним правовим режимом в силу особливих фізичних властивостей, як одного з видів природних ресурсів [10, с. 11]. Поряд з цією позицією в земельноправовій науці існує протилежний підхід, який зводиться до того, що правовідносини, які складаються в процесі набуття права приватної власності на земельну ділянку, слід вважати особливим видом земельних правовідносин, виникнення, зміна та припинення яких зумовлені діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування із застосування норм земельного законодавства [11]. А відтак і земельна ділянка як об'єкт правового регулювання фактично підпадає під вплив земельно-правових норм з урахуванням загальних положень цивільного законодавства. У зв'язку з цим слід нагадати, що набуття прав на землю являє собою перехід права власності або інших прав на земельні ділянки у встановленому законом порядку від одного учасника земельних правовідносин до іншого (або інших). Права на землю набуваються та реалізуються, виходячи з конституційних засад земельного права, безпосередньо на підставі ЗКУ, який є основним земельним законом України, та інших законів, зокрема, кодифікованих. КУ також визначені суб'єкти, які можуть набувати права на землю: громадяни, юрид. особи та держава [12, с. 379, 380]. П. 13 Перехідних положень Земельного кодексу України було передбачено, що на період до 1 січня 2015 року громадяни і юридичні особи могли набувати право власності на землі сільськогосподарського призначення загальною площею до 100 гектарів, і така площа могла бути збільшена у разі успадкування земельних ділянок за законом.

Для більш повного розуміння механізму застосування норм про спадкування земельних прав слід звернутися до судової практики. Із приводу прийняття земель для дачного будівництва громадянами України у спадщину відмітимо, що підстави передачі таких земель у спадщину, порядок спадкування і правові наслідки їх отримання визначені книгою шостою «Спадкове право» ЦК України. Ст. 1225 ЦК України підкреслює, що до спадкоємців переходить право власності на земельну ділянку із збереженням її цільового призначення. Із моменту відкриття спадщини – смерті спадкодавця, розпочинається окремих етап правової форми переходу права власності на земельну ділянку шляхом спадкування – етап прийняття спадщини. Перехід права власності громадянину на земельну ділянку шляхом спадкування завершується внесенням даних про нового власника земельної ділянки для

дачного будівництва до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Для прикладу наведемо справу № 515/416/20 від 25 травня 2020 р. [13]. У 2018 р. гр. К. зареєстрував право власності на земельну ділянку площею 0,0293 га для індивідуального дачного будівництва. Після проведення державної реєстрації цього права він мав намір оформити право власності на збудований ним комплекс дачних будинків, але не встиг оформити правостановлюючих документів на своє ім'я через раптове погіршення стану здоров'я, що призвів до смерті. Дочка гр. К., як спадкоємець за законом у порядку першої черги, прийняла у спадщину земельну ділянку для індивідуального дачного будівництва, однак у видачі свідоцтва про право щодо комплексу дачних будинків нотаріусом їй було відмовлено у зв'язку з відсутністю правостановлюючого документа й відповідної реєстрації цього права. Вона звернулася з позовом до суду про визнання за нею права власності на комплекс дачних будинків у порядку спадкування. Дослідивши матеріали справи, суд дійшов висновку про наявність правових підстав для задоволення позовних вимог позивачки.

У п. 3.5 постанови цього суду вказано, що правильною є практика судів, які у випадку незавершення процедури приватизації земельної ділянки, яку розпочав за життя спадкодавця, та не встиг закінчити, визнають за спадкоємцем таке право [15].

Законодавство України не містить обмежень щодо набуття права на земельну частку (пай) будьякими особами (юридичними чи фізичними, резидентами чи нерезидентами) у випадку спадкування за законом чи за заповітом. Водночас реалізувати права на земельну частку (пай) шляхом виділення в натурі і оформлення у приватну власність земельні ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства чи особистого селянського господарства можуть лише громадяни України та юридичні особи України в силу вимог ч. 5 ст. 22 ЗКУ. Територіальні громади виступають суб'єктами права комунальної власності на землі (ст. 80 ЗК України, ст. 142 Конституції України).

ЦКУ, які встановлюють, що право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб також може передаватися в порядку спадкування. Набуття у власність користувачем земельної ділянки, наприклад, під житлове будівництво можливе також шляхом укладення із власником земельної ділянки, щодо якої встановлено суперфіцій, договору купівлі-продажу або інших цивільно-правових договорів, в яких зумовлюється перехід права власності на земельну ділянку до суперфіціарія, а також її спадкування останнім. У таких випадках мають бути дотримані вимоги статей 131 і 132 Земельного кодексу України. Аналогічним чином може відбуватися поєднання в одній особі власника земельної ділянки й землекористувача в результаті переходу права власності на житловий будинок до власника земельної ділянки. О. С. Уразовська свого часу запропонувала доповнити частину 4 статті 81 Земельного кодексу України пунктом першим такого змісту: «Землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземцями, а також особами без громадянства протягом року підлягають відчуженню. Якщо особа, перебуваючи громадянином України, у порядку спадкування отримує земельну частку (пай) або земельну ділянку, визначену на місцевості сільськогосподарського призначення, а потім набула громадянство іншої держави, то вона повинна протягом року залишити цю земельну ділянку (пай) відчужуванням особі, яка володіє земельною праводієздатністю (громадянину України). Якщо особа не зробить відчуження, то земельна частка (пай) або

земельна ділянка, визначена на місцевості сільськогосподарського призначення, переходить у власність сільської ради, на території якої вона знаходиться» [17, с. 194].

Важливим аспектом у правовідносинах спадкування прав на земельні ділянки виступає й нормативна грошова оцінка останніх. Нормативна грошова оцінка проводиться, зокрема, у разі визначення розміру держ. мита при міні, спадкуванні (крім випадків спадкування спадкоємцями першої та другої черги за законом (як випадків спадкування ними за законом, так і випадків спадкування ними за заповітом) і за правом представлення, а також випадків спадкування власності, вартість якої оподатковується за нульовою ставкою) та даруванні земельних ділянок згідно із законом [16, с. 434].

Висновки

Сучасне законодавче підґрунтя ринкового обігу земельних ділянок було закладено в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020 р. № 552-IX, нормами якого внесено ряд змін і доповнень до чинного законодавства у сфері ринкового обігу земель та реєстрації прав на них. Ним, зокрема, передбачено, що внесення змін до Закону України «Про нотаріат», відповідно до яких при посвідченні угоди про відчуження земельної ділянки сільськогосподарського призначення перевіряється дотримання встановлених Земельним кодексом України вимог до набувачів права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, у тому числі обмежень щодо загальної площі земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які вправі набувати у власність одна особа. Такі норми знаходять свою реалізацію й у правовідносинах спадкування прав на землю та виступає частиною механізму охорони земель як основного національного багатства Українського народу. Перспективами подальших наукових пошуків проблематики спадкування прав на земельні ділянки визначено особливості спадкування прав на землю іноземними громадянами, іноземними юридичними особами, державами, особами без громадянства, а також удосконалення механізму охорони прав на землю внаслідок спадкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Малохліб О. С. Правово і засади використання земельних ділянок для житлового будівництва: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2021. 210 с.
2. Шульга М. В. Питання приватизації земельних ділянок громадянами. Земельне право України: проблеми теорії та практики. 2007. № 4–6. С. 47–56.
3. Шульга М. Юридичні засади державної реєстрації земельних ділянок та земельних прав. Мала енциклопедія нотаріуса. 2012. № 3 (63). С. 55–61.
4. Настечко К. О. Оформлення прав на земельні ділянки: щодо визначення поняття. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2007. С. 519–525.
5. Яніцький В. П. Правові наслідки порушення порядку набуття права приватної власності на землю. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. Вип. 33.
6. Яніцький В. П. Порядок набуття права власності на земельну ділянку в Україні: дис. ... канд. наук: 12.00.06. Київ, 2007. 200 с.

7. Шевченко Я. М. Поняття, форма, права і обов'язки сторін за договором купівлі-продажу, міни, дарування. Договір у цивільному і трудовому праві: Довідник. Київ: Юридична книга, 2000. Ч. 1.
8. Снідевич О. Землевпорядні позови у цивільному процесі України. Право України. 2006. № 6. С. 69–72.
9. Бусуйок Д. В. Правове регулювання управлінських та сервісних відносин у сфері використання та охорони земель: проблеми теорії та практики: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук. Київ, 2018. 38 с.
10. Ходько Ю. Е. Земельный участок как объект гражданских правоотношений. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13932/1/Khodyko_254-263.pdf
11. Яніцький В. П. Порядок набуття права власності на земельну ділянку в Україні: автореф. ... канд. юрид. Наук: 12.00.06. Київ, 2007. 18 с.
12. Ващишин М. Я. Набуття прав на землю. Велика українська юридична енциклопедія. Т. 16 : Земельне та аграрне право / редкол.: М. В. Шульга (голова), В. В. Носік, П. Ф. Кулинич (заст. голови) та ін. Харків: Право, 2019. С. 379–385.
13. Реєстр судових рішень. Справа № 515/416/20 від 25 травня 2020 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89827011>
14. Реєстр судових рішень. Справа № 515/10/19 від 6 листопада 2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86683352>
15. Постанова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 р. № 24-753/0/4-13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13#Text>
16. Федорович В. І. Оцінка земель. Велика українська юридична енциклопедія. Т. 16 : Земельне та аграрне право / редкол.: М. В. Шульга (голова), В. В. Носік, П. Ф. Кулинич (заст. голови) та ін. Харків: Право, 2019. С. 432–436.
17. Уразовська О. С. Спадкування права на земельну ділянку за законодавством України: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.03; Нац. ун-т “Одеська юридична академія”. Одеса, 2018. 211 с.

Маломуж Поліна Юрївна
курсант другого курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Науковий керівник: **Резворович Кристина Русланівна**,
доктор юридичних наук, доцент
(завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін)

*Дніпровський державний університет
внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ МАЙНА ЩО ЗНАХОДИТЬСЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Громадяни України не можуть бути позбавлені права розпоряджатися нерухомістю, що знаходиться на території України. Тимчасово окуповані території, чи то окуповані з 2014 року, чи то під час тотальної війни, залишаються міжнародно визнаною територією України та підкоряються усім законам і правилам, ухваленим відповідними органами влади.

Водночас очевидно, що ані українське законодавство, ані його інституції не мають сили на тимчасово окупованих територіях. Це стосується і нотаріальних установ. Щоб укласти угоду купівлі-продажу, необхідно зібрати й надати нотаріусу всі документи, включно з випискою з реєстру власності, технічним паспортом та експертною оцінкою майна. Природно, це створює очевидні проблеми. Уряд дозволяє продавати і купувати нерухомість на тимчасово окупованих територіях, однак це стосується лише об'єктів, розташованих на територіях, де є доступ до реєстру нерухомості. Цей перелік затверджений наказом Міністерства юстиції України № 1307/5 від 01.04.2022 і регулярно оновлюється. [1]

По-перше, договори купівлі-продажу (або інші угоди з передання або придбання прав на нерухомість, як-от договори дарування, обміну тощо) можна укладати тільки щодо нерухомості, внесеної до реєстру. Реєстр нерухомості було закрито на початку повномасштабної війни 24.02.2022, і доступ до нього було частково відновлено через 3 місяці після закриття 06.05.2022. Однак більшу частину окупованих територій внесено до списку, де доступ до реєстру було призупинено.

По-друге, не всі нотаріуси уповноважені вчиняти нотаріальні дії з посвідчення договорів купівлі-продажу, обміну або дарування нерухомості в період воєнного стану. Уповноважені на це нотаріуси зазначені у відповідних наказах Міністерства юстиції, розміщених на його вебсайті. [2]

Цей реєстр регулярно оновлюється, тому, перш ніж звертатися до нотаріуса, необхідно перевірити, чи справді він уповноважений посвідчувати такі угоди.

По-третє, нотаріусам заборонено вчиняти нотаріальні дії, пов'язані з нерухомістю, на прохання громадян Російської Федерації, навіть якщо вони легально проживають на

території, із змінами і доповненнями, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 209. [3] Таким чином, якщо одна зі сторін є громадянином Росії, ніхто не зможе засвідчити угоду.

В Постанові Кабінету міністрів України від 28.02.2022 року «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» йдеться про те що, у разі звернення за вчиненням нотаріальної дії громадянина Російської Федерації, юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства Російської Федерації, або юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку у статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є громадянин Російської Федерації або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства Російської Федерації, нотаріус відмовляє у вчиненні нотаріальної дії. Це обмеження діє до прийняття та набрання чинності Законом України щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, та не поширюється на нотаріальні дії із засвідчення справжності підпису на заяві про вихід з громадянства Російської Федерації. [4] Від 23 травня 2024 року набула чинності Постанова КМУ «Про зміни щодо нотаріату та держреєстрації в умовах воєнного стану», яка вносить зміни, зокрема, і в порядок дій щодо майна на окупованих територіях. [5] Однак, для громадянина не маючого юридичної освіти розібратися у всіх цих документах надзвичайно важко, та й необхідності такої немає – вони ухвалені суто для фахівців. Окупанти повідомляють, що необхідно замінити український документ на документ зразка, наприклад, «ДНР», щоб мати можливість укласти цивільно-правовий договір або зареєструвати нерухомість в державному реєстрі прав на нерухоме майно.

В умовах тимчасової окупації територій України, питання розпорядження нерухомістю стає надзвичайно складним і багатограним. Хоча українське законодавство формально зберігає право громадян на розпорядження своєю власністю, реалії окупації унеможливають реалізацію цих прав через відсутність доступу до реєстрів, обмеження на нотаріальні дії та заборону на укладання угод з громадянами Російської Федерації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ Міністерства юстиції України від 01.04.2022 № 1307/5 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0413-22#n17>
2. Наказ Міністерства юстиції України від 02.01.2024 № 7/5 «Про втрату чинності наказу Міністерства юстиції України від 03 травня 2022 року № 1760/5» <https://minjust.gov.ua/m/perelik-notariusiv-yakimi-v-umovah-voennogo-stanu-vchinyayutsya-notarialni-dii-schodo-tsinnoho-mayna>.
3. КАБІNET МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА від 28 лютого 2022 р. N 164 Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp220164?an=1>
4. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>
5. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату, державної реєстрації та функціонування державних електронних інформаційних ресурсів в умовах воєнного стану <https://ips.ligazakon.net/document/view/Kp230469?an=1>

НАЗАРЕНКО Яків
аспірант аспірантури та докторантури
Науковий керівник: ЛЕСЬ Ірина
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національний авіаційний університет

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНІХ АВІАЦІЙНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Польоти, які здійснюються повністю в межах території країни, вважаються внутрішніми. Однак специфіка відносин, пов'язаних з використанням повітряного простору, робить можливим присутність іноземного елемента і у внутрішніх польотах, наприклад, якщо внутрішній політ виконується повністю (аеронавігаційні роботи за субпідряд) або частково (оренда) іноземними юридичними та фізичними особами. Крім того, оскільки повітряний простір позбавлений природних кордонів і перешкод, повітряне судно може навмисно чи ненавмисно відхилитися від чужої території[1].

Тому до правового регулювання внутрішніх польотів обов'язково входять спеціалізовані норми, які впливають на міжнародні аспекти діяльності авіації в повітряному просторі.

Найбільшими багатосторонніми угодами, що регулюють міжнародні організації повітряного сполучення, є: Угода про відкрите небо 1992 р.; Чиказька конвенція про міжнародну цивільну авіацію від 7 грудня 1944 р.; Варшавська конвенція про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень від 12 жовтня 1929 р.; Конвенція, яка доповнює Варшавську конвенцію, підписана в Гвадалахарі 18 вересня 1961 р., з метою уніфікації певних правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень, якщо вони виконуються особами, відмінними від перевізника за договором; Конвенція про злочини та деякі інші акти, вчинені на борту повітряних суден від 14 вересня 1963 р. та Гаазька конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 16 грудня 1970 р.

Окрім конвенцій, дуже важливими також є правила Міжнародної авіаційної організації та комерційні угоди авіакомпаній. Таким чином, згідно з Чиказькою конвенцією 1944 року льотно-технічні правила формулюються в рамках ІКАО як стандарти та рекомендації, а потім подаються у вигляді додатків до Конвенції. Тому наразі діють правила польотів (Додаток 2), правила експлуатації повітряних суден (Додаток 6), правила льотної придатності суден (Додаток 8), правила спрощення процедур аеропорту (Додаток 9) тощо. Ці стандарти, як і рекомендації ІКАО, носять рекомендаційний характер: кожна держава може заявити про практичні можливості їх впровадження (ст. 38 Чиказької конвенції 1944 р.). Але загалом більшість країн-членів ІКАО приймають їх без значних відхилень через їх незаперечну корисність. Отже, ці стандарти набувають юридичної сили міжнародних угод.

Чиказька конвенція про цивільну авіацію 1944 року (стаття 12) передбачає, під час польотів над відкритим морем мають застосовуватися правила вироблені відповідно до цієї Конвенції. Під час польотів над відкритим морем повітряні судна повинні відповідати і застосовувати це правило без винятку.

Разом з тим, регулювання нерегулярних внутрішніх повітряних рейсів викликає певні правові питання[2].

Кожна Договірна держава погоджується з тим, що всі повітряні судна інших Договірних держав, крім повітряних суден, які здійснюють регулярні міжнародні повітряні сполучення, мають право здійснювати польоти на її територію або робити проміжні зупинки відповідно до положень Чиказької конвенції для некомерційної посадки. Для цих цілей попередній дозвіл не потрібен, але країна, яка виконує польоти над її територією, має право вимагати від рейсів, які не мають адекватні засоби аеронавігації, слідувати визначеним маршрутам або отримати спеціальний дозвіл на такі рейси.

Після набрання Конвенцією чинності стало зрозуміло, що відповідно до ст. 5 попередній дозвіл не потрібний, однак позиція урядів різних держав щодо цього значно різняться. Пояснення деяких країн полягає в тому, що нерегулярні рейси з некомерційною метою дозволені на підставі повідомлень, надісланих органом управління повітряним рухом «країни-відправника» компетентним органам цієї країни на запит власника повітряного судна. В останньому випадку він обслуговує лише польоти, тобто акцент робиться на авіації та техніці. Інші країни відстоюють принцип повного та виключного суверенітету в межах національної території, стверджуючи, що не лише аеронавігаційна підтримка, але й права на конкретні рейси мають ґрунтуватися на дозволах.

Проблема не обмежується різними тлумаченнями Конвенції. Це пов'язано з тим, що одні країни застосовують положення частини 1 статті 5, а інші – ні, і список останніх невпинно зростає[3].

Радянська доктрина міжнародного права виходила з того, що аналізовані норми не підпадають під загальний зміст Чиказької конвенції. Ця точка зору знаходить підтвердження в радянській юридичній літературі, тобто аналізоване питання можна віднести до широко обговорюваної на початку ХХ століття теорії «нешкідливого (мирного) польоту», яку підтримували представники західної юриспруденції, що відображає «бажання імперіалістичних країн задовольнити свою далекосяжну експансію»[4].

На початку 20 століття країни Західної Європи, які монополізували міжнародні авіаперевезення, сподівалися забезпечити свободу пересування власних авіакомпаній шляхом максимальної лібералізації доступу до іноземних територій (зовнішніх ринків). Визнання права на «мирний політ» могло допомогти досягти цієї мети[5].

Ці країни досягли одночасного включення цього положення до статті 1 Паризької конвенції про цивільну авіацію 1919 р., згідно з якою кожна держава має повний і виключний суверенітет над своїм національним повітряним простором. Згідно зі статтею 2 Чиказької конвенції, її держави-учасниці зобов'язані надавати повітряним суднам інших держав-учасниць право здійснювати польоти над їх територією в мирний час на тих же умовах, що і національним повітряним суднам.

Положення ст. 2 Паризької конвенції базується на статті 5 Чиказької конвенції. Проте в науковій літературі стверджується, що ст. 2 Паризької конвенції передбачає лише практику надання «мирних польотів» літакам, які здійснюють рейси між кількома країнами. У той час авіація була дуже небезпечною справою, і у той час діяв звичай, в тому числі, з міркувань безпеки для надання вибору найкоротшого чи відомого шляху не потрібні були спеціальні процедури. Такої практики немає у відносинах між країнами, які не є учасниками Паризької конвенції 1919 року (яка має регіональний характер) – ці країни дотримуються суворих процедур ліцензування в'їзду на свою територію будь-якого іноземного об'єкта.

Після укладення Чиказької конвенції в 1944 р. і в наступні роки значно збільшилася кількість країн, які вважали ситуацію, що розглядається, неприйнятною. Однак застереження не допускаються згідно з Чиказькою конвенцією, і тому держава, яка бажала внести застереження за статтею 5, не може стати учасником Конвенції, наприклад, депозитарій (Сполучені Штати) відмовлялися прийняти документ про приєднання, оскільки більшість держав, що приєдналися до Чиказької конвенції, перебували у стані війни, положення ст.5 не застосовуються на практиці, що особливо вражає в сучасних умовах боротьби з міжнародним тероризмом, контрабандою зброї, наркотиків та іншими кримінальними правопорушеннями[6].

Чиказька конвенція 1944 р. (ст. 5 і 6) розрізняє правові положення регулярних і нерегулярних повітряних перевезень.

Відповідно до Конвенції регулярні перевезення заборонені без спеціального дозволу відповідної іноземної країни. Такі ліцензії видаються іноземним авіаперевізникам на певний період і дозволяють їм використовувати суверенний доступ до ринку, наданий їхньою країною країні реєстрації авіаперевізника.

Нерегулярні міжнародні комерційні повітряні перевезення підпадають під дію статті 5 Чиказької конвенції. Іноземні повітряні судна мають право здійснювати польоти на територію будь-якої держави-члена ІКАО або здійснювати прямий транзит і посадку з некомерційною метою без попереднього дозволу за умови, що держава, в якій здійснюється нерегулярний рейс, має право вимагати цього. Дійсно, ці умови використовуються державами, щоб мотивовано відмовити або накласти різні обмеження на неформальний доступ до ринку перевезень. За відсутності спеціальних угод про такі перевезення країни часто регулюють їх в односторонньому порядку, на основі визнання прав одна одної та принципу взаємності.

Таким чином, право, надане однією державою іншій державі призначати авіаперевізників для використання в регулярних і нерегулярних перевезеннях, визначає міру, до якої іноземні авіаперевізники можуть входити на внутрішній і міжнародний ринки повітряного транспорту. Ці права можуть включати узгоджені розклади польотів, географічні описи маршрутів, які можуть здійснюватися повітряним транспортом, тарифи тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Радчук О. П. Проблемні питання правового регулювання міжнародних авіаційних перевезень пасажирів та їхнього багажу / О. П. Радчук. // Юридичний науковий електронний журнал. – 2021. – №10. – С. 163–166.
2. Філіппов А.В. Поняття акту незаконного втручання у діяльність авіації у міжнародному та вітчизняному праві. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2019. № 4. С. 65–68.
3. Paul S. Dempsey. Complainece & Enforcement in International Law: Achiving Global Uniformity in Aviation Safety. Noth Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation. 2022. Volume 30, Article 1. URL: <http://sholarshiplaw.unc.edu/neilj/vol30/iss/1>.
4. Маркуш Д. Ю. Особливості сучасного міжнародно-правового регулювання повітряних перевезень вантажів. Порівняльно-аналітичне право. 2017. No 5. С. 389–391.
5. Войціховський, А.В. Міжнародне право: підручник / А.В. Войціховський; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.
6. Перелік договорів про міжнародне сполучення / Державна авіаційна служба. URL: <https://avia.gov.ua/pro-nas/mizhnarodna-diyalnist/ugodi-pro-povityrane-spoluchennya>.

Павленко Микита Андрійович
курсант 2 курсу,
факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Науковий керівник : **Резворович Кристина Русланівна**
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін, доктор юридичних наук, доцент
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Сьогоднішня правова система здебільшого орієнтована на регулювання взаємовідносин між людьми, цього виявляється недостатньо адаптованою до нових реалій, пов'язаних із розвитком штучного інтелекту (Далі – ШІ). ШІ, як складний програмний комплекс, здатний приймати самостійні рішення на основі великих обсягів даних, підриває традиційні уявлення про суб'єкта права. Виникає питання: хто несе відповідальність за дії ШІ, якщо він завдає шкоди? Чи це розробник, який створив алгоритми, власник, який використовує систему, користувач, який взаємодіє з нею, або навіть сам ШІ? Відповіді на ці фундаментальні питання є необхідною умовою для формування ефективного правового регулювання у сфері штучного інтелекту.

Аналіз цивільно-правової відповідальності за дії ШІ є складним завданням, що вимагає комплексного підходу. Необхідно враховувати як технічні аспекти функціонування ШІ, так і соціальні, етичні та юридичні аспекти його застосування. Метою даної тези є дослідження сучасного стану правового регулювання цивільно-правової відповідальності за дії ШІ, аналіз існуючих проблем та пропозиції щодо їх вирішення.

Створення контенту штучним інтелектом породжує низку юридичних питань, одним з найактуальніших є проблема порушення авторських прав. Адже для навчання ШІ необхідні величезні обсяги даних, які часто включають в себе твори, захищені авторським правом. Автори все частіше стикаються з ситуацією, коли їхні унікальні роботи використовуються без дозволу для навчання моделей штучного інтелекту. Це викликає обурення серед творців, які бажають захистити свої права та не бачать жодних вигод від такого використання їхніх творів. Для захисту своїх інтересів автори вдаються до судових позовів. Так, у США група відомих письменників, серед яких Майкл Шебон, подала позов проти компанії Meta Platforms, звинувативши її у використанні їхніх творів для навчання мовної моделі Llama без належного дозволу. Аналогічний позов подали канадська романістка Мона Авад та Пол Трембле, які стверджують, що їхні романи були використані для навчання моделі штучного інтелекту без їхньої згоди. Цікавим є випадок з художницями Сарою

Андерсен, Келлі МакКернан і Карлою Ортіс, які подали позов проти платформ Midjourney, DeviantArt та Stability AI. Вони стверджують, що їхні роботи використовувалися для навчання моделей генерації зображень без їхньої згоди та компенсації. Хоча суд спочатку відхилив позов, автори отримали можливість доповнити свої аргументи, і остаточне рішення ще не ухвалено. Ці судові справи демонструють актуальність проблеми порушення авторських прав у контексті розвитку штучного інтелекту.

Судові процеси, пов'язані з використанням творів, захищених авторським правом, для навчання моделей штучного інтелекту, можуть мати значні наслідки для розвитку цієї технології. З одного боку, вони можуть спонукати компанії, що розробляють штучний інтелект, до більш відповідального підходу до використання даних і забезпечення захисту авторських прав. З іншого боку, надмірна регуляція може сповільнити розвиток цієї перспективної технології.

Проблема використання творів, захищених авторським правом, для навчання моделей штучного інтелекту, є комплексною і вимагає зваженого підходу. Необхідно знайти баланс між захистом інтересів авторів та стимулюванням інновацій у сфері штучного інтелекту.

Очікується, що судові прецеденти, які будуть встановлені в результаті розгляду таких позовів, відіграють важливу роль у формуванні законодавства, що регулює використання даних для навчання моделей штучного інтелекту. [1]

Враховуючи наявні в Цивільному кодексі норми про відповідальність за шкоду, доцільно розширити їх застосування на відносини, пов'язані з роботами. Це означає, що відповідальність за шкоду, завдану роботом, мали б нести безпосередньо ті особи, які створювали та програмували цього робота: винахідники, програмісти, виробники та власники. Тобто, замість законних представників, як у випадку з неповнолітніми, відповідальність несли б особи, які безпосередньо пов'язані з розробкою та експлуатацією робота. [2]

Швидкий розвиток інформаційних технологій кардинально змінює обличчя сучасного світу. Одним з найвизначніших проявів цих змін є наростаюча роль штучного інтелекту та роботів у різних сферах людського життя. Автомобілі без водіїв вже стають буденністю на дорогах розвинених країн, дрони доставляють посилки, а на складах роботи замінюють людей. Логічним здається вважати їх квазісуб'єктами цивільних відносин. Проте, частина науковців заперечує таку кваліфікацію, аргументуючи це тим, що роботи є лише інструментами, створеними людиною, і їхні дії обмежуються закладеним програмним кодом. З іншого боку, сучасні розробки в галузі штучного інтелекту дозволяють роботам самонавчатися, аналізувати дані та приймати самостійні рішення, що ускладнює їхнє чітке віднесення до категорії інструментів. [3]

Як зазначає у своїй статті Баранов О.А. «... варіант дефініції ШІ було сформульовано у звіті Спільного дослідницького центру ЄС – фундаментальній праці щодо аналізу великої кількості офіційних та наукових визначень терміну “штучний інтелект”. Системи штучного інтелекту (англ. – artificial intelligence, AI) – це програмні (і, можливо, також апаратні) системи, розроблені людьми, які, враховуючи комплексну мету, діють у фізичному або цифровому вимірі, сприймаючи своє оточення за допомогою збору даних, інтерпретуючи зібрані структуровані чи неструктуровані дані, міркування на основі знань або обробки інформації, отриманої з цих даних, і приймають рішення про найкращі дії для досягнення заданої мети». [4]

Темпи розвитку штучного інтелекту вимагають міжнародної співпраці. Європейський Союз та Україна, розуміючи важливість цього питання, активно працюють над розробкою спільних підходів до регулювання сфери ШІ. Мета таких зусиль – створити правове середовище, яке б сприяло розвитку інновацій, але водночас захищало суспільство від можливих негативних наслідків. Адже лише об'єднавши зусилля, ми зможемо забезпечити, щоб штучний інтелект служив на благо людства.

З огляду на стрімкий розвиток технологій, українське цивільне законодавство потребує оновлення. Концепція, розроблена у 2020 році, передбачає доповнення Цивільного кодексу України положеннями, що стосуються відповідальності за шкоду, завдану шкідливим програмним забезпеченням, а також робототехнічними системами та штучним інтелектом. Це свідчить про розуміння законодавцем необхідності адаптувати правові норми до нових реалій та захистити права громадян у сфері цифрових технологій.

Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту, презентована Мінцифри у жовтні 2023 року, є стратегічним документом, який визначає напрямки розвитку штучного інтелекту в Україні. Основа мета – це необхідність збалансувати інновації у сфері ШІ з гарантуванням захисту прав і свобод громадян України[5]

З метою забезпечення безпечного та ефективного розвитку штучного інтелекту, Європейська Комісія о 2024 році створила спеціалізований Офіс ШІ. Цей орган покликаний контролювати дотримання вимог Акту ШІ, зокрема, щодо моделей ШІ загального призначення, які можуть становити системний ризик. Крім того, Офіс ШІ матиме повноваження вносити зміни до законодавства в сфері штучного інтелекту та сприяти розвитку інновацій в цій галузі. Для забезпечення прозорості та ефективності роботи, Офіс ШІ співпрацюватиме з Європейською радою з питань ШІ та Консультативним форумом, що об'єднують представників держав-членів, експертів та зацікавлених сторін. [6]

Цивільний кодекс України передбачає загальне правило: особа, яка завдала майнову шкоду своїми неправомірними діями або бездіяльністю, зобов'язана відшкодувати її в повному обсязі (ч. 1 ст. 1166 ЦК України). Це стосується як шкоди, завданої майну, так і шкоди, завданої особистим немайновим правам. Однак, кодекс містить низку винятків з цього правила. Зокрема, детально регулюється відповідальність за шкоду, завдану особами з обмеженою дієздатністю (неповнолітні, малолітні, недієздатні). У таких випадках відповідальність за шкоду несуть законні представники цих осіб. Проте, чинне законодавство не містить спеціальних норм щодо відповідальності за шкоду, завдану роботами. Тобто, немає чітко визначених правил, за якими можна було б стягнути з когось компенсацію за збитки, спричинені роботом.

Отже, опубліковані урядові документи свідчать про чітку стратегію держави щодо регулювання сфери штучного інтелекту в Україні. Метою цих документів є не лише приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів, але й створення сприятливого середовища для розвитку інновацій, захисту прав громадян та забезпечення безпеки держави. Такий комплексний підхід є вкрай важливим для того, щоб Україна змогла не лише втримати темпи розвитку у сфері штучного інтелекту, але й стати лідером у цій галузі, повною мірою використовуючи потенціал, який відкриває перед нами ця технологія.

У контексті стрімкого розвитку технологій штучного інтелекту питання цивільно-правової відповідальності за завдану ними шкоду набуває все більшої актуальності.

Досвід Європейського Союзу, який вже розробив низку законодавчих актів, спрямованих на регулювання цієї сфери та захист прав громадян, є цінним орієнтиром для України. Прийняття Закону ЄС про штучний інтелект стало знаковим кроком у створенні безпечного та етичного середовища для розвитку ШІ. Україна, усвідомлюючи важливість цього питання, також активно працює над впровадженням відповідних правових норм. Розробка Концепції розвитку штучного інтелекту та оновлення Цивільного кодексу свідчать про прагнення нашої держави інтегруватися в європейський правовий простір та забезпечити високий рівень захисту прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авторське право та ШІ: Хто власник і як захистити творчість. URL: <https://chytomo.com/avtorske-pravo-ta-shi-khto-vlasnyk-i-iyak-zakhystyty-tvorchist/>
2. Цивільний кодекс України. Стаття 1166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Дата звернення 10.11.2024)
3. What is SPARC? The Partnership for Robotics in Europe. SPARC. 2019. URL : <https://www.eu-robotics.net/sparc/about/index.html>
4. Баранов О. А. Визначення терміну «штучний інтелект». Інформація і право. 2023. № 1 (44). С. 32–49.
5. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-r#Text> (дата звернення: 09.11.2024)
6. REGULATION (EU) 2024/1689 Of the european parliament and of the council of 13 June 2024. Laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) (Artificial Intelligence Act). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689

Пацула Максим Олександрович
курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Науковий керівник: **Корогод Світлана Володимирівна**
старший викладач кафедри

Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Суб'єкт кримінального правопорушення — це особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення, і має певні ознаки. Розуміння суб'єкта кримінального правопорушення є важливим аспектом кримінального права, оскільки від цього залежить правова кваліфікація діяння, а також застосування покарання. У цій статті розглянемо основні характеристики суб'єкта кримінального правопорушення, його класифікацію та роль у кримінальному процесі.

Суб'єкт кримінального правопорушення відіграє ключову роль у кримінальному правопорушенні. Так як є однією з найважливіших складових кримінально-правового складу кримінального правопорушення. Важливими є також обставини, які пом'якшують або обтяжують відповідальність, такі як вік, психічний стан, наявність обставин, що пом'якшують провину, тощо.

Згідно з переконаннями Т.М. Приходько, суб'єктом кримінального правопорушення вважається фізична особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене кримінальним законодавством, і має ознаки, зафіксовані в законі [3, с. 262]. Однак раціональність цього визначення викликає певні сумніви, оскільки не зовсім зрозуміло, які саме ознаки мають на увазі автори, враховуючи, що в диспозиціях багатьох кримінально-правових норм йдеться про специфічні ознаки, притаманні лише певним категоріям осіб.

На думку А. В. Савченко, суб'єктом кримінального правопорушення може бути не будь-яка особа, а лише та, що має ознаки, визначені в кримінальному законодавстві. Серед цих ознак він виділяє вік, який є критерієм для настання кримінальної відповідальності, а також осудність [2, с. 263]. Таким чином, дійсно, лише особи, наділені встановленими характеристиками та які вчинили кримінальне правопорушення, що передбачений нормами КК України, можуть вважатися суб'єктами злочину.

Суб'єкти кримінального правопорушення мають як обов'язкові, так і факультативні (додаткові) ознаки. До обов'язкових ознак відносяться: а) фізична особа; б) загальний вік, з якого настає кримінальна відповідальність; в) осудність. Факультативні ознаки стосуються спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, що згадується в ч. 2 ст. 18 КК України (фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення віці, з якого може настати кримінальна відповідальність, і суб'єктом якого може бути лише

певна особа). Оскільки суб'єкт є складовою частиною складу кримінального правопорушення, його ознаки регламентуються нормами Загальної частини КК України або, у випадку, коли законодавець визначає його спеціальні ознаки, — у диспозиціях статей Особливої частини Кодексу.

У контексті розгляду обов'язкових ознак суб'єкта кримінального правопорушення варто зазначити, що реалізація принципу індивідуалізації покарання зумовлює факт визнання лише фізичної особи суб'єктом кримінального правопорушення. Зі змісту ст. 7–9, 18 КК України випливає, що кримінальній відповідальності підлягають лише фізичні особи – громадяни України, іноземці й особи без громадянства.

На думку В. І. Терентьева, аргументами доцільності визнання суб'єктом кримінального правопорушення суто фізичної особи, є: а) вина як його ознака, що передбачає можливість психічного ставлення суб'єкта до вчиненого діяння. Оскільки юридична особа – це колективний суб'єкт, то вияв єдиного психічного ставлення до вчиненого діяння є неможливим. Тому колективний суб'єкт (юридична особа) не може бути суб'єктом кримінального правопорушення; б) положення ст. 65 КК України, які регламентують, що суд зобов'язаний враховувати не лише характер і ступінь суспільної небезпечності, а й особу винного. Наведене засвідчує пряму вказівку на фізичну особу, адже лише людина може мати особистісні характеристики; в) вищевказаний принцип індивідуалізації покарання виключає можливість призначення єдиного покарання необмеженому колу осіб, які становлять юридичну особу (колективний суб'єкт) [4 с. 45–46].

Третя ознака суб'єкта – вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Вік як характеристика використовується в кримінальному праві в декількох аспектах: 1) як суб'єктивна передумова кримінальної відповідальності, коли вік становить одну з ознак суб'єкта кримінального правопорушення і у зв'язку з цим входить до складу кримінального правопорушення, що є підставою кримінальної відповідальності; 2) як одна з підстав для криміналізації діянь; 3) як одна з пом'якшуючих обставин, що передбачена п. 3 ч. 1 ст. 66 КК – вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім; 4) як підстава для встановлення особливостей кримінальної відповідальності та покарання для певної категорії осіб – неповнолітніх (Розділ XV Загальної частини КК) [1, с. 62].

Отже, суб'єкт кримінального правопорушення є важливим елементом кримінального права, оскільки визначає, хто може нести кримінальну відповідальність за вчинене діяння. Розуміння характеристик та класифікації суб'єкта дозволяє більш точно кваліфікувати кримінальні правопорушення, а також адекватно застосовувати санкції. Оскільки суспільство постійно змінюється, важливо також враховувати нові соціальні явища, які можуть впливати на характеристики суб'єкта кримінального правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гродецький Ю. В. Термінологічна надмірність як недолік законодавства України про кримінальну відповідальність. Сучасна доктрина кримінального права в правовій системі України: поняття, джерела, значення, проблеми формування: матеріали V міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 14 трав. 2021 р.) / редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко (заст. голов. ред.), О. С. Попович, Д. О. Куковинець; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України [та ін.]. Харків : Право, 2021. С. 60–64.

2. Савченко А. В. , Грудзур О. М. Класифікація злочинів. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. 1064 с.

3. Приходько, Т. М. Проблемні аспекти дефініції суб'єкта злочину / Т. М. Приходько // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2017. — № 4. — С. 262-274

4. Терентьев В. І. Відповідальність спеціального суб'єкта за кримінальним правом України [Електронний ресурс] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Терентьев Віктор Іванович. – Одеса, 2002. – 195 с.

Станкевич В.Е.,
курсант ФПФОДР НПУ
Науковий керівник: Федченко В.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У 2022 році агресія російської федерації переросла у повномасштабну війну, що призвело до введення надзвичайного правового режиму. Це створило специфічні умови для роботи органів державної влади, виконавчої влади, правоохоронних органів та інших установ. В умовах війни обмеження прав і законних інтересів громадян стало вимушеною необхідністю [1].

Обшук — це примусова слідча дія, спрямована на детальне обстеження приміщень, будівель або територій, що належать обшукуваному, його родичам чи організаціям, з метою виявлення і вилучення доказів, зброя злочину, зброї, незаконно здобутих цінностей, документів та інших об'єктів, важливих для кримінального провадження. Також обшук може бути спрямований на пошук і затримання розшукуваних осіб [2].

Примусовий характер обшуку полягає в тому, що процесуальне законодавство дозволяє його проведення навіть без згоди особи, яку обшуковують. Це означає, що слідчий або прокурор мають право відкривати закриті приміщення, сховища та предмети, а також обходити системи захисту, якщо присутня особа відмовляється їх відкрити або зняти систему захисту. Також обшук може проводитися за відсутності осіб, які згадуються в частині 3 статті 236 Кримінального процесуального кодексу України [5, с. 579].

Відповідно до статті 234 Кримінального процесуального кодексу України обшук проводять для отримання і фіксації інформації про обставини злочину, пошуку зброї злочину або майна, здобутого незаконним шляхом, а також для встановлення місця перебування розшукуваних осіб.

Проводиться обшук на підставі ухвали слідчого судді місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган, що веде досудове розслідування. У справах, що підсудні Вищому антикорупційному суду, обшук дозволяється ухвалою слідчого судді цього суду [3].

Існують різні види обшуків. По-перше, обшук житла, що охоплює будь-які приміщення, які постійно чи тимчасово перебувають у володінні особи, незалежно від їх призначення. Це можуть бути квартири, будинки або інші житлові приміщення, де проживають люди. По-друге, є обшук іншого володіння, що включає транспортні засоби, земельні ділянки, гаражі та інші будівлі, які використовуються для побутових, службових або виробничих потреб. Також проводяться обшуки в службових та інших приміщеннях, таких як складські чи виробничі зони підприємств і установ. Крім того, можуть

здійснюватися обшуки територій, наприклад, на земельних ділянках, у садах або городах. Також існує такий вид обшуку, як обшук особи, який регулюється відповідними статтями Кримінального процесуального кодексу України [3].

З введенням воєнного стану в Україні розділ IX-1 Кримінального процесуального кодексу України зазнав суттєвих змін і доповнень. По-перше, його назву було змінено на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». По-друге, цей розділ значно розширили новими положеннями, які визначають підстави та умови для проведення досудового розслідування і слідчих (розшукових) дій під час воєнного стану, включаючи огляд і обшук. Крім того, зміни торкнулися й інших статей Кримінального процесуального кодексу [4].

У умовах воєнного стану обшук житла здійснюється за загальними правилами, які визначені чинним кримінально-процесуальним законодавством, але з певними змінами. По-перше, відповідно до частини 4 статті 223 Кримінального процесуального кодексу України, під час воєнного стану тимчасово скасовується заборона на проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуків, у нічний час. Тобто, обшуки можуть проводитися з 22:00 до 06:00 [3].

Можна стверджувати, що ця норма ускладнює фізичну присутність захисника під час обшуку вночі через дію комендантської години в Україні [6]. У такому випадку можна посилатися на частину 12 статті 615 Кримінального процесуального кодексу України, яка передбачає, що дільничий, слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити участь захисника в окремих процесуальних діях, і якщо він не може з'явитися особисто, використовувати технічні засоби (відео- чи аудіозв'язок) для дистанційної участі [3].

По-друге, кримінально-процесуальне законодавство дозволяє проводити обшук без участі понятих, якщо існує загроза для їх життя чи здоров'я. За загальним правилом, обшук проводиться з обов'язковою участю не менше двох незаінтересованих осіб. Для запобігання зловживанням і порушенню прав підозрюваних, всі дії підлягають обов'язковій фіксації за допомогою технічних засобів, причому запис має бути безперервним і відображати всі етапи вилучення предметів, які можуть бути важливими для розслідування [3].

Третім важливим нововведенням є те, що слідчий або прокурор може проводити відеофіксацію під час обшуку без складання протоколу, що є відмінністю від звичайної процедури. Однак, протокол все одно потрібно скласти протягом 72 годин після проведення обшуку [3].

Отже, проведення обшуків в умовах воєнного стану супроводжується значними змінами, які закріплені у КПК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 : станом на 8 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 05.11.2024).

2. Поняття і завдання обшуку, його види та учасники. *Studies*. URL: <https://studies.in.ua/kryminalistyka-shaprgalky/3642-ponyattya-zavdannya-obshuku-yogo-vidi-ta-uchasniki.html> (дата звернення: 05.11.2024).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.11.2024).

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 05.11.2024).

5. Kukharchuk A. V., Tkachenko O. R., Leiba O. A. PECULIARITIES OF CONDUCTING A SEARCH UNDER CONDITIONS OF MARTIAL LAW. *Juridical scientific and electronic journal*. 2023. № 4. С. 578–580. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/138> (дата звернення: 05.11.2024).

6. Обшуки під час дії воєнного стану в Україні: які підстави та особливості їх проведення?. *RELIANCE ЮРИДИЧНА КОМПАНІЯ*. URL: <https://www.reliance.com.ua/обшуки-під-час-дії-воєнного-стану-в-укр/> (дата звернення: 05.11.2024).

Тарута Даніл Віталійович
курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Резворович Кристина Русланівна,
доктор юридичних наук, доцент
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін ORCID:
<https://orcid.org/0000-0003-1183-613X>

Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ОСОБИСТОЇ ТА СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ ПРИ СПАДКУВАННІ

Проблема розмежування особистої та спільної власності подружжя при спадкуванні є актуальною і часто викликає труднощі в правозастосуванні. Спадкові спори, пов'язані з визначенням частки кожного з подружжя, часто супроводжуються непорозуміннями та конфліктами. Визначення, що належить до особистої, а що до спільної власності, потребує чіткої нормативної бази, яка враховувала б особливості конкретних правовідносин. Це питання також впливає на захист прав і законних інтересів членів родини, зокрема спадкоємців. У зв'язку з цим, вирішення даної проблеми вимагає вдосконалення законодавства та врахування судової практики.

Спільна сумісна власність характеризується всіма ознаками, притаманними праву власності, а її сутність охоплює право володіти, користуватися та розпоряджатися майном. Правові відносини у сфері спільної власності регулюються положеннями Цивільного кодексу України, тоді як для спільної сумісної власності застосовуються норми як Цивільного, так і Сімейного кодексів України. Цивільний кодекс України встановлює презумпцію спільної часткової власності, що поширюється на всіх співвласників спільного майна (ст. 355). Сімейний кодекс України, натомість, визначає презумпцію спільної сумісної власності подружжя (ст. 60). Такий підхід обумовлений статусом учасників правовідносин, адже в першому випадку спільна власність виникає між будь-якими суб'єктами цивільних відносин, а в другому – лише між подружжям. [1]

Спільна сумісна власність є формою реалізації права власності, яка виникає між подружжям стосовно їхнього спільного майна на основі закону або договору й характеризується множинністю суб'єктів на один і той самий об'єкт власності. Майно подружжя, що становить спільну сумісну власність, охоплює речі (включаючи гроші, цінні папери), майнові права та інші активи, що були набуті ними під час шлюбу, якщо вони не виключені з цивільного обороту та не належать до особистої приватної власності одного з подружжя. Це майно може складатися як з окремих предметів, так і з їхньої сукупності та може включати як подільні, так і неподільні об'єкти. [2]

Презумпція спільної сумісної власності подружжя базується на принципах спільності та рівності майна, що надає кожному з подружжя права володіння, користування та розпорядження ним без розподілу на частки з моменту укладення шлюбу. Спростувати

що презумпцію можна лише через договір або судове рішення. Статус спільної сумісної власності ґрунтується на деяких критеріях: 1) дата та час придбання майна (права на майно); 2) джерело коштів, за рахунок яких було придбано майно; 3) встановлення факту проживання жінки й чоловіка як однієї сім'ї. [3]

Об'єкти права спільної сумісної власності подружжя – це будь-яке майно (речі), зокрема, які вилучені з цивільного обороту. Згідно Сімейному кодексу України, до спільної сумісної власності подружжя входить усе майно, яке набуто ним під час шлюбу, окрім майна, яке не підлягає цивільного обігу, а також того, що відповідно до глави 7 Сімейного кодексу України, належить до особистої приватної власності кожного з подружжя. [4, с. 60]

Крім того, суд може визнати особистою приватною власністю одного з подружжя майно, набуто ним або нею під час їхнього окремого проживання через фактичне припинення шлюбних відносин. Згідно з п. 4 гл. 1 розділу 2 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами, в розділі «Посвідчення правочину щодо розпорядження майном, що є спільною сумісною власністю, зокрема подружжя», передбачено, що для підтвердження факту набуття майна одним із подружжя під час окремого проживання необхідно подати копію судового рішення, яке набрало законної сили, про визнання цього майна особистою приватною власністю одного з подружжя. [5]

Проблема розмежування особистої та спільної власності подружжя при спадкуванні залишається складною і потребує вдосконалення нормативного регулювання. Чітке визначення критеріїв для поділу власності є важливим для захисту прав обох подружжя та спадкоємців. Відсутність однозначної правової позиції щодо розмежування спільного та особистого майна може призводити до конфліктів та судових спорів. Удосконалення законодавчих норм та вироблення єдиної судової практики сприятиме прозорості та справедливості процесу спадкування. Важливо також розширити правові можливості подружжя для врегулювання цих питань за допомогою шлюбних договорів.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Лісовий С.А. Правові засади поділу майна подружжя: окремі аспекти. Вступне слово. С. 76. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRC_conf-TSyvilnepravo-Ukrayiny_cherven_2024.pdf#page=76 (дата звернення: 12.11.2024).

2. Ярошевська Т. В. Правове регулювання відносин власності. – 2024. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13923/1/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%2C%D0%9F%D0%A0%D0%92%D0%92%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%20%D1%81%D0%B7%20%D0%BF%D0%B7.pdf (дата звернення: 12.11.2024).

3. Стрельцова О.І., Поліщук М.Г. Проблеми правових обмежень права спільної власності подружжя. 2022. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/10818/1/74.pdf> (дата звернення: 12.11.2024).

4. Вінтоняк Н.Д. Правовий режим корпоративних прав подружжя: дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2019. 218 с. (дата звернення: 12.11.2024).

5. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджено наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>. (дата звернення: 12.11.2024).

Ганна ЦИГІКАЛО

здобувач 3 курсу н.с ДР-245

ФПФОДР НПУ

Науковий керівник: Володимир ФЕДЧЕНКО

кандидат юридичних наук, доцент

професор кафедри кримінального процесу

Дніпровський державний університет

внутрішніх справ

ОГОЛОШЕННЯ ПІДОЗРЮВАНОВОГО В РОЗШУК ЯК ПІДСТАВА ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

В умовах надзвичайних правових режимів (НПР) досудове розслідування в кримінальних провадженнях потребує спеціальних підходів з огляду на обмеження, які стосуються доступу до територій, функціонування органів влади та безпеки. Законодавчі основи та порядок розгляду таких проваджень відрізняються від звичайного процесу, адже потребують врахування специфічних норм, закріплених у Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК) [1] та міжнародних актах. Особливості стосуються оголошення в розшук, строків розслідування та інтернаціональної співпраці в рамках розшукових заходів, що значно впливає на ефективність роботи слідчих органів.

Особливої уваги заслуговає зупинення кримінального провадження, яке приймається в умовах НПР (п.2, ч.1, ст. 280 КПК України). Згідно з ч. 1 ст. 281 КПК, оголошення в розшук здійснюється, якщо місцезнаходження підозрюваного невідоме або якщо підозрюваний ухиляється від явки до слідчого чи прокурора після належного повідомлення. Ця процедура в НПР значно ускладнюється, коли особа перебуває на тимчасово окупованих територіях або в іншій країні, особливо якщо відсутня можливість реалізації розшукових заходів безпосередньо на цих територіях. Проблемним моментом є також недостатність положень про можливість звернення до Інтерполу для міжнародного розшуку за відсутності юридичної ясності щодо моменту початку такого розшуку [2, с. 99-100].

КПК України не встановлює чіткої межі для визнання особи оголошеною в міжнародний розшук, що породжує розбіжності в правозастосуванні. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 281 КПК, міжнародний розшук можна почати з моменту винесення постанови та її внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Водночас, позиція, що вимагає підтвердження оголошення Генеральним секретаріатом Інтерполу, є поширеною через дворівневий механізм міжнародного розшуку, який охоплює міжнародно-правовий та національний рівень регулювання. Як передбачено Інструкцією від 17 серпня 2020 року №613/380/93/228/414/510/2801/5 [3], правоохоронні органи України мають використовувати систему Інтерполу для обміну даними, проте вона не визначає

механізм, яким міжнародний розшук здійснюється виключно через Інтерпол, що створює додаткові труднощі у використанні цього механізму для розслідувань в умовах НПП.

Інтерпол ретельно перевіряє запити щодо політичних, релігійних, військових та інших обмежень згідно зі ст. 3 Статуту організації, і у разі виявлення політичного контексту запиту, організація може відмовити в оголошенні особи в розшук, що фактично призводить до додаткових проблем у розслідуванні. Крім того, наявність такої ситуації обмежує правозастосування спеціальних розслідувань *in absentia* (*in absentia*) в кримінальних провадженнях, особливо в тих випадках, коли підозрюваний переховується на окупованих територіях чи за кордоном, зокрема в Російській Федерації, що підтверджується також положеннями ст. 219 КПК, яка регулює строки досудового розслідування для тяжких злочинів.

Зміни до КПК, що набули чинності 27 квітня 2021 року, запровадили оновлений підхід до *in absentia* та розширили можливості для реалізації процедури без необхідності офіційного оголошення міжнародного розшуку, однак не усунули проблеми встановлення конкретного моменту початку процедури. Відсутність нормативного акту, який би чітко регламентував міжнародний розшук на рівні з Інструкцією 1997 року, призводить до труднощів у визначенні механізму співпраці з міжнародними організаціями, і вимагає внесення змін до чинного законодавства для уточнення процедури [4, с. 112].

У КПК України передбачено низку підстав для зупинення досудового розслідування за наявності небезпеки для слідчих дій (ст. 280 КПК). Однак відсутність підозрюваного є підставою для обмеження розслідування виключно за умови оголошення в розшук, що, на думку слідчих, ускладнює ефективність процесуальних дій. Стаття 280 не охоплює випадки, коли всі процесуальні дії здійснені, проте жодна особа не повідомлена про підозру, що підкреслюється дослідженням 254 респондентів із 382 слідчих та прокурорів, які вважають необхідним доповнити норму про зупинення розслідування у кримінальних провадженнях в умовах НПП.

Оперативно-розшукові дії ускладнені також відсутністю доступу до тимчасово окупованих територій та обмеженням комунікаційних каналів для отримання даних. У цьому контексті додаткової уваги вимагає розробка нормативного акту, який би спрощував процедуру розслідування щодо осіб, які переховуються на непідконтрольних територіях або в інших юрисдикціях, що дозволить забезпечити можливість повідомлення підозрюваного відповідно до вимог КПК та уникнути зловживань з боку органів досудового слідства.

Таким чином, відсутність чіткої процедури міжнародного розшуку та недостатність законодавчої бази для зупинення розслідувань у НПП значно обмежують можливості для ефективного досудового розслідування і порушують права потерпілих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1) Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2) Тетерятник Г. К. Окремі питання правового регулювання кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2020. № 48. С. 98–101.

3) Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол: Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 17 серпня 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text>.

4) Калініков О. В. Досудове розслідування у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного (*in absentia*) в Україні та країнах Європи (порівняльно-правове дослідження): дис. ... докт. філософії: 081 «Право». Київ, 2021. 314 с.

Чуйко А.В.

студент

Науковий керівник: Ковбан А.В.

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний університет “Одеська морська академія”

ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У демократичному суспільстві доступ до публічної інформації є ключовим інструментом забезпечення прозорості влади, формування громадської довіри та захисту прав громадян. Однак, у період воєнного стану, коли держава зіштовхується з загрозами національній безпеці, це право може зазнавати обмежень, обумовлених потребою зберегти стратегічну інформацію та уникнути її використання ворогом.

В Україні доступ до публічної інформації регулюється Законом України «Про доступ до публічної інформації». Цей закон гарантує право громадян отримувати інформацію, якою володіють органи державної влади, місцевого самоврядування чи інші суб'єкти, що виконують владні повноваження. Водночас, у ст. 6 закону передбачено можливість обмеження доступу до інформації, якщо її поширення може завдати шкоди національній безпеці, громадському порядку чи правам інших осіб [2].

Під час введення воєнного стану діють додаткові нормативно-правові акти, які уточнюють порядок доступу до інформації. Основна увага зосереджується на забезпеченні балансу між прозорістю влади та необхідністю зберігати конфіденційність у питаннях оборони й безпеки. Відповідно до положень частини другої статті 64 Конституції України в умовах воєнного стану можуть бути обмежені деякі конституційні права і свободи громадян, зокрема право на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації в будь-який спосіб [1].

Право на доступ до інформації в умовах воєнного стану може підлягати обмеженням, насамперед для захисту інтересів національної безпеки та територіальної цілісності держави. До прикладу, є пряма заборона щодо поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, оскільки за такі дії Законом від 24 березня 2022 року № 2160-IX встановлено кримінальну відповідальність.

Згідно з частиною другою статті 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації», публічна інформація вважається відкритою, за винятком випадків, передбачених законом [2].

Практичне значення цього положення можна проілюструвати на прикладі рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 9 грудня 2022 року у справі №120/7481/22, яке набрало законної сили [5].

Запитувач звернувся до Козятинського міськрайонного суду Вінницької області із запитом про надання документів, пов'язаних із вилученням справ та документів для знищення. У відповідь суд зазначив, що відповідно до рішення Ради суддів України №11 від 25.03.2022 року, надання відповідей на запити публічної інформації тимчасово відстрочено до завершення воєнного стану. Також відповідач зазначив, що в запиті не вказано мету використання інформації, а з урахуванням її характеру та умов воєнного стану було застосовано відстрочку. Крім того, відповідач повідомив, що запит передано до Управління Служби безпеки України у Вінницькій області, та наголосив, що не відмовляв у задоволенні запиту, а лише тимчасово обмежив доступ до частини інформації.

Суд зазначив, що застосування відстрочки в задоволенні запиту залежить від характеру запитуваної інформації та можливе лише за умов, коли існують обставини непереборної сили, що унеможливають надання інформації в строки, встановлені законом. У цій справі відповідач не надав доказів існування таких обставин, що підтверджує неправомірність його дій.

Верховний Суд додатково наголосив, що частина друга статті 6 Закону визначає вимоги до обмеження доступу до інформації, а не підстави для її надання. Закон передбачає презумпцію відкритості публічної інформації, і обмеження доступу можливе лише за умови, що розпорядник інформації обґрунтує це відповідно до «трискладового тесту».

Суд також підкреслив, що для обґрунтування відмови необхідно:

1. Визначити, який інтерес захищає обмеження доступу.
2. Пояснити, в чому полягає істотна шкода цьому інтересу.
3. Довести, що шкода від розголошення перевищує суспільний інтерес до отримання інформації.

Відсутність обґрунтованого висновку щодо хоча б однієї складової тесту означає необґрунтованість відмови. На підставі цього суд задовольнив позовні вимоги та визнав протиправними дії відповідача щодо встановлення відстрочки в наданні відповіді на запит. Цей приклад ілюструє важливість дотримання принципу відкритості публічної інформації навіть у складних умовах, таких як воєнний стан, та обґрунтування будь-яких обмежень у її наданні. Аналогічна правова позиція викладена, зокрема, у постанові Верховного Суду від 30.01.2020 року у справі №806/1959/16 [4], та постанові Великої Палати Верховного Суду від 10.12.2019 року у справі №9901/249/19 [3].

Таким чином, впровадження воєнного стану не позбавляє осіб права на доступ до публічної інформації, а обмеження доступу до інформації здійснюється виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку та має бути чітко обґрунтоване згідно вимог статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>. (дата звернення: 15.11.2024).

2. Закон України «Про доступ до публічної інформації»: Закон України від 13.01.2011 р. №2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. № 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 15.11.2024).

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.12.2019 року у справі №9901/249/19. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=86310232&red=100003f3c68f9902da170a8746ea39cabe87ad&d=5> (дата звернення: 15.11.2024).

4. Постанова Верховного Суду від 30.01.2020 року у справі №806/1959/16. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87297609> (дата звернення: 15.11.2024).

5. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 09 грудня 2022 р. у справі №120/7481/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107805481> (дата звернення: 15.11.2024).